

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΠΘ' - Τεύχος 11 - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ἑπιχειρήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ κ. Κύριλλος

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Κωνσταντῖνος Χολέβας

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΔΟΚΙΜΙΩΝ: Κωνσταντῖνος Χολέβας, Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, Βασίλειος Τζέρπος, Δρ Θ.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Χρ. Κωβαῖος, Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα. Τηλ.: 210-8160127 – Fax 210-8160128.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21, ΑΘΗΝΑ. Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251
<http://www.ecclesia.gr> e-mail: periodika@ecclesia.gr

Γιά τήν ἀποστολή ἀνακοινώσεων καί εἰδήσεων ἀπευθύνεσθε:

- γιά τό περιοδικό ΕΚΚΛΗΣΙΑ: periodika@ecclesia.gr
- γιά τό περιοδικό ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ: efimerios@ecclesia.gr
- γιά τό περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ: theologia@ecclesia.gr

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ	708
ΕΓΚΥΚΛΙΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ	
<i>Τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,</i> Περί τοῦ διακόσμου καί τῆς χρήσεως ἐγχρώμων φωτοτυπιῶν (μεταξοτυπιῶν) διὰ τὴν ἀγιογράφειν τῶν Ἱερῶν Ναῶν	709
ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ	
Λόγος Ἐνθρονιστήριος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως καί Πρεβέζης κ. Χρυσοστόμου	710
Λόγος Ἐνθρονιστήριος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καί Ἀρδαμερίου κ. Θεοκλήτου	716
ΣΥΝΟΔΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ	
Πορίσματα τῆς ΚΔ΄ Πανορθοδόξου Συνδιασκέψεως Ἐντεταλμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί Ἱερῶν Μητροπόλεων γιά θέματα Αἵρέσεων καί Παραθρησκείας.....	724
<i>Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ κ. Δανιήλ,</i> Ἀνάγκες καί προβλήματα στήν θεία Λατρεία κατά τούς παρόντες καιρούς (Β΄ Μέρος)	727
<i>Τοῦ Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη,</i> Ἀσματικό καί Μοναχικό τυπικό καί ἡ σπουδιτική μεταρρύθμιση.....	741
<i>Τοῦ π. Στεφάνου Ἀλεξοπούλου,</i> Ἡ Λειτουργική Ζωή τῆς Ἐκκλησίας κατά τούς Β΄ καί Γ΄ αἰῶνες	754
ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ	
<i>Τοῦ Παναγιώτου Ἰ. Μπούμη,</i> Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) (Προτάσεις - Διαδικασία γιά μιά συμφωνία Ἀνατολῆς -Δύσεως) (Μέρος Ε΄)	773
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ - ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	781
ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ - ΚΛΗΤΗΡΙΑ ΕΠΙΚΡΙΜΑΤΑ	787
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ	788
ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ	796
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ ΠΘ΄ (2012)	798

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ τοῦ περιοδικοῦ ΕΚΚΛΗΣΙΑ δημοσιεύουμε τό Ἐγκύκλιον Σημείωμα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου περὶ μὴ χρήσεως μεταξοτυπιῶν στὴν ἀγιογράφηση τῶν Ἱερῶν Ναῶν.

Στό Θέμα τοῦ Μηνός δημοσιεύουμε τούς Ἐνθρονιστηρίους Λόγους τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως καί Πρεβέζης κ. Χρυσοστόμου καί τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καί Ἀρδαμερίου κ. Θεοκλήτου.

Στή στήλη τῶν Συνοδικῶν Ἀναλέκτων θά βρεῖτε τά Πορίσματα τῆς ΙΔ΄ Πανορθόξου Συνδιασκέψεως γιά Θέματα Αἵρέσεων καί Παραθρησκείας, τὴν ὁποία διοργάνωσε ἡ Συνοδική Ἐπιτροπή ἐπὶ τῶν Αἵρέσεων στή Θεσσαλονίκη (15-17 Ὀκτωβρίου 2012). Στὴν ἴδια ἐνότητα θά βρεῖτε τίς εἰσηγήσεις τοῦ π. Κωνσταντίνου Καραῖσαρίδη, Ἐπικούρου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ., καί τοῦ π. Στεφάνου Ἀλεξοπούλου, Ἐπικούρου Καθηγητοῦ τῆς Α.Ε.Α.Α., στό ΙΒ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο, τό ὁποῖο διοργάνωσε ἡ Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως (Βόλος, 27-29 Σεπτεμβρίου 2010).

Στή στήλη τῶν Γνωμοδοτήσεων δημοσιεύουμε τό Ε΄ Μέρος τῆς μελέτης τοῦ Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Παναγιώτου Μπούμη μέ τίτλο: «Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρός (καί τοῦ Υἱοῦ).

Ἡ ὕλη τοῦ τεύχους ὁλοκληρώνεται μέ τά συνήθη ὑπηρεσιακά κείμενα τῶν Κανονισμῶν καί τῶν Προκηρῦξεων, καθὼς καί μέ τίς εἰδησεογραφικῆς στήλες τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Χρονικῶν καί τῶν Διορθοδόξων-Διαχριστιανικῶν.

ΕΓΚΥΚΛΙΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Περί τοῦ διακόσμου καί τῆς χρήσεως ἐγχρώμων φωτοτυπιῶν (μεταξοτυπιῶν) διά τήν ἀγιογράφησιν τῶν Ἱερῶν Ναῶν

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐγκύκλιον Σημείωμα

Πρωτ. 5097
Ἀριθμ. Διεκπ. 2260
Ἀθήναι, 14ῆ Νοεμβρίου 2012

Πρός
Τήν Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν καί
Τάς Ἱεράς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἐκ Συνοδικῆς Ἀποφάσεως, ληφθείσης ἐν τῇ
Συνεδρίᾳ τῆς Διαρκοῦς Ἱεράς Συνόδου τῆς 6ης
μηνός Νοεμβρίου ἐ.ἔ., καί κατόπιν προτάσεως τῆς
Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης
καί Μουσικῆς, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι ἡ Ἱερά Σύνο-

δος, ἐν τῇ ῥηθείᾳ Συνεδρία Αὐτῆς, λαβοῦσα ἐπί-
σης ὑπ' ὄψιν τόσον τήν ἐπικρατοῦσαν δυσμενε-
στάτην οἰκονομικήν κατάστασιν, ὅσον καί τήν
ἀνάγκην διατηρήσεως τῆς εὐπρεπείας καί τῆς πα-
ραδόσεως σχετικῶς πρός τόν διάκοσμον τῶν
Ἱερῶν Ναῶν, ἤχθη εἰς τήν Ἀπόφασιν, ὅπως συ-
στήσῃ εἰς ὑμᾶς: α) τήν ἀποφυγὴν χρήσεως ἐκκλη-
σιαστικῶν εἰδῶν εὐτελοῦς ἀξίας διά τόν διάκο-
σμον τῶν Ἱερῶν Ναῶν καί β) τήν ἀπαγόρευσιν
χρήσεως ἐγχρώμων φωτοτυπιῶν (μεταξοτυπιῶν)
διά τήν ἀγιογράφησιν τῶν Ἱερῶν Ναῶν, λόγῳ τῆς
δημιουργίας κακίστου αἰσθητικοῦ ἀποτελέσματος
καί τοῦ κινδύνου ἐμπλοκῆς εἰς δικαστικάς διενέ-
ξεις, λόγῳ κλοπῆς πνευματικῆς ιδιοκτησίας ἄλλων
ἀγιογράφων.

Ἐντολῇ τῆς Ἱεράς Συνόδου

Ὁ Ἀρχιεραγματεὺς
Ὁ Διαυλείας Γαβριήλ

Λόγος Ἐνθρονιστήριος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νικοπόλεως καί Πρεβέζης κ. Χρυσοστόμου

(Πρέβεζα, 22.11.2012)

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμε,
Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Βεροίας, Ναούσης
καί Καμπανίας κ. Παντελεήμονα, Ἐκπρόσωπε
τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου
Βαρθολομαίου,
Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Ἄρτης κ. Ἰγνάτιε,
Τοποτηρητά τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπό-
λεως καί Πρεβέζης,
Σεβασμιώτατοι Ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,
Τίμιον Πρεσβυτέριον τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας,
Ἀξιότιμε κ. Γενικέ Γραμματέα τῆς Ἀποκεντρωμέ-
νης Διοικήσεως τῆς Περιοχῆς μας,
Ἀξιότιμε κ. Περιφερειάρχα,
Ἀξιότιμε κ. Ἀντιπεριφερειάρχα,
Ἀξιότιμε κ. Δήμαρχε τῆς πόλεώς μας,
Ἀξιότιμοι κ. Βουλευταί,
Ἀντιμότατοι κ. Δικασταί,
Κύριοι Ἐκπρόσωποι τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων
καί τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας,
Κύριοι Δήμαρχοι τῶν ὁμόρων Δήμων καί λοιποί
Ἐκπρόσωποι τῶν Τοπικῶν Ἀρχῶν,
Περιούσιε Λαέ τοῦ Θεοῦ,

«Ἐν ἀσθενείᾳ καί ἐν φόβῳ καί ἐν τρόμῳ
πολλῷ»¹ ἀνερχόμενος τίς βαθμίδες τοῦ Ἀρχιερα-
τικοῦ Θρόνου τῆς περιπύστου καί περικλεοῦς
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καί Πρεβέζης,
«δόξαν τῇ ἁγία καί ὁμοουσίῳ καί ζωοποιῷ καί
ἀδιαιρέτῳ Τριάδι» ἀναπέμπω καί μετά Ἰωάννου
τοῦ Χρυσοστόμου ἀναφωνῶ καί λέγω: «Δόξα τῷ
Θεῷ πάντων ἔνεκεν».

Ἀγαπημένε Λαέ τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως καί
Πρεβέζης, πού μοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Κύριος, ἀντι-

κρύζω ὅλους σας μαζί, καί κάθε ἕνα ἀπό σᾶς χω-
ριστά. Συναισθάνομαι ὅτι εὐρίσκομαι αὐτή τήν
στιγμή, σέ ἕνα μοναδικό σημεῖο τῆς προσωπικῆς
μου ἱστορίας. Κατανοῶ, ὅτι δέν ἔφθασα ἐδῶ γιά
νά διορθώσω τούς ἄλλους, ἀλλά ὅτι ὁ Θεός ὁδή-
γησε τά βήματά μου, στόν τόπο ὅπου βάδισε ὁ
θεῖος Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν, γιά νά ἀνιχνεύσω
τή νέα κλήση μου, νά ἀναγεννηθῶ, νά ἀλλάξω τή
ζωή μου.

Συναισθάνομαι ὅτι εἰσέρχομαι στό ἱερό τῆς θεο-
σώστου αὐτῆς ἐπαρχίας, στό ἱερό καί ἄβατο τῆς
ζωῆς ὄλων σας, τῆς σχέσης σας μέ τόν Θεό, στό ἱε-
ρό βῆμα τοῦ ἀνερμήνευτου σ' ἐμένα θελήματος
τοῦ Κυρίου. Εἶναι αὐτός ὁ λόγος πού νιώθω βαθιά
συντετριμμένος.

Κατά τίς ὥρες τῶν φόβων καί τῶν δισταγμῶν,
ὅταν οἱ «ἔξωθεν μάχες καί οἱ ἔσωθεν φόβοι» θέ-
τουν ὑπό δοκιμασίαν τίς ἀντοχές μας, ἀκούομε τή
φωνή τοῦ Κυρίου πρός τούς μαθητές Του καί πρός
ἐμᾶς τούς ἀνάξιους: «*Μή ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ
καρδιά· πιστεύετε εἰς τόν Θεόν, καί εἰς ἐμέ πι-
στεύετε*»².

Εὐρίσκομαι «ἐν μέσῳ ὑμῶν» γιά νά συνεχίσω
καί νά ἀνανεώσω μέσα μου, ὡς ἕνας ἐλάχιστος
ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας, τό ὑψηλό βίωμα τῆς ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ σωτηρίας, ὅπως τό ἀπεργάζεται ἡ
Χάρις τοῦ Θεοῦ μέ τίς μυστηριακές καί ἁγιαστικές
πράξεις μέσα στήν Ἐκκλησία, μέ τόν ἀπόλυτο
σύνδεσμο τοῦ κλήρου καί τοῦ πιστοῦ λαοῦ μας σ'
αὐτές.

Εὐρίσκομαι ἐδῶ γιά νά ποιμάνω πνευματικά τόν
λαό μαζί μέ τούς ἀδελφούς μου καί συνεργούς ἐν
Κυρίῳ ἱερεῖς, κατά τό πρότυπο τοῦ «Καλοῦ Ποι-
μένος» Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ νέος Μητροπολίτης Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Σεβ. κ. Χρυσόστομος κατὰ τὴν τελετὴ ἐνθρονίσεως.

Εὐρίσκομαι ἐδῶ γιὰ νὰ εἶμαι μαζί σας στὴν κοινή πορεία τῆς ζωῆς ὄλων μας, μέ πνευματικά ὄπλα τὴν «οἰκοδομὴ καὶ παράκληση», ὅπως μᾶς τὴν παρέδωσε ὁ εὐαγγελικὸς λόγος καὶ ἡ ἱερά παράδοση.

Εὐρίσκομαι ἐδῶ γιὰ νὰ εἶμαι μαζί σας στίς χαρούμενες, ἀλλὰ καὶ στίς δυσάρεστες στιγμές τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ εὐχηθῶ καὶ νὰ βοηθήσω στὴν ἐκπλήρωση τῶν εὐγενῶν στόχων σας καὶ τῶν εὐλογημένων ὀνείρων σας.

Εὐρίσκομαι ἐδῶ ὄχι ὡς πάροικος ἢ παρεπίδημος, ἀλλ' ὡς διάκονος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἡ ζωὴ καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ ὁποῖου γίνονται καὶ δικοί μου.

Εὐρίσκομαι ἐδῶ, γιὰ νὰ προσθέσω τό δικό μου λιθαράκι στό οἰκοδόμημα τοῦ τηλαυγοῦς φάρου,

τόν ὁποῖο συνιστᾶ ἡ ἱστορία, ἡ μακραιῶν καὶ ἔνδοξη, τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης. Τά πολύτιμα λείψανα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ πού μᾶς περιβάλλουν, ἀποτελοῦν ἀδιάφυστους μάρτυρες τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος τῆς καὶ ὑπενθυμίζουν τὴν ἰδική μας ὑποχρέωση νὰ σταθοῦμε στό ὕψος τῆς εὐθύνης καὶ τοῦ μεγέθους τῆς προσφορᾶς τῶν προκατόχων μας. Δέν χρειάζεται νὰ μιλήσω σέ σᾶς γι' αὐτά. Σεῖς θά μοῦ διηγηθεῖτε μέ τόν καιρὸ παλιές ἱστορίες ἀπό τοὺς ἀγῶνες καὶ τίς ἀγωνίες τοῦ κλήρου, τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοῦ τόπου, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι καὶ μαζί θά συνεχίσουμε, ἀντάξια ἐκείνων, αὐτὴ τὴν μακρὰ ἱστορία.

Εὐρίσκομαι ἤδη ἀνάμεσά σας, συνοδευόμενος ἕως ἐδῶ ἀπὸ τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο κ. Ἱερώνυμο καὶ ἀπὸ ἐκλεκτοὺς Ποιμενάρχες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν ἐπισήμως σήμερα νὰ ὀλοκληρώσουν τὴν ἱεραρχικὴ εὐθύνη τῆς ἐκλογῆς μου. Τοὺς εὐχαριστῶ μέ εὐγνωμοσύνη καὶ βαθύ σεβασμό, γιὰ τὴν μέγιστη τιμὴ στό πρόσωπό μου, τὴν ἐμπιστοσύνη τους στὴν ἐλαχιστότητά μου, ἐμπιστοσύνη ἢ ὁποῖα μέ ἀνέδειξε στό ὕψιστο τῆς Ἀρχιερωσύνης Ὑπουργήμα, γιὰ νὰ διαποιμᾶνῶ τὴν Ἱερά Μητροπολι Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης.

Ἡ εὐνοια καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς Μητρός Ἐκκλησίας, ὅμως, πέρα ἀπὸ τὴν τιμὴ συνιστᾶ ταυτόχρονα καὶ κλήση γιὰ τὴν ἀνάληψη νέων καθηκόντων, μεγάλων εὐθυνῶν, ὑψηλῶν ὑποχρεώσεων. Ἡ ἐπιτυχία στό ἔργο αὐτὸ θά καταστεῖ δυνατὴ, μόνον μέ τὴν ὑποταγὴ στὴ φωνὴ καὶ στὸν λόγο τῆς, ἀλλὰ καὶ μέ τὴν ἀπόλυτη ἀφοσίωση στίς ἀποφάσεις, τίς ἐντολές καὶ τὰ κελεύσματα σέ κάθε βῆμα μου, τόσο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου διὰ τοῦ Πατριάρχου μου, ὁ ὁποῖος σήμερα μοῦ λέγει: *τέκνον ὑπάγε ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου*³, ὅσο καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία, πατέρες καὶ ἀδελφοί μου, περιλαμβάνει, σκεπάζει καὶ εὐλογεῖ ὅλους μας, ὅλο τὸν κόσμο. Ἡ ἀρχὴ τῆς εὐρίσκεται στό Θεό καὶ ὄχι στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας χάνεται στὰ βᾶθη τῶν αἰῶνων καὶ τῶν χιλιετιῶν πρό τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, διότι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ μαζί μέ τόν Χριστό «μυστή-

ριον ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰῶνων ἐν τῷ Θεῷ»⁴.

*

Ὁ ἀγὼν τῆς Ἐκκλησίας ἀνέκαθεν ὑπῆρξε ἡ τήρηση τῆς ἐνότητος. Τὰ σχίσματα ὡς πρὸς τὴν διοίκηση καὶ οἱ αἰρέσεις ὡς πρὸς τὴν πίστη ἐταλαιπώρησαν τὴν Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἀνέλιξη τῶν αἰῶνων, ὅπως περιγράφεται σὲ ὅλες σχεδὸν τίς ἐπιστολές τοῦ Παύλου καὶ καταγράφεται ἀνάγλυφα στὰ συγγράμματα τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ στὰ κείμενα ὄλων τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι μόχθησαν γιὰ τὴν ἀποκατάστασή τους. Αὐτὲς οἱ διχοστασίες καὶ οἱ ἔριδες, κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο, εἶναι πράγμα «πολλῶν κινδύνων γέμον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκ βάρθρων ἱκανόν ἀνασπάσαι»⁵. Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος σὲ ἐπιστολή του γράφει ὅτι «ὁ καιρὸς πολλὴν ἔχει ροπήν πρὸς καταστροφὴν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦτο πολὺν ἔχομε ἤδη χρόνον ἐξ οὗ καταμανθάνομεν»⁶.

Ἡ ἐπίκληση τῆς ἐνότητος ἀνάγεται στὴ μοναρχικὴ ἀρχὴ τοῦ Πατρὸς, πηγὴ τῆς τριαδικῆς ἐνότητος καὶ πηγὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, στὴν ὁποία κάθε πράξη, κάθε ἀναφορά, κάθε ἀνάμνηση ἢ μνημόσυνο εἶναι γιὰ τὸν Πατέρα καὶ πρὸς τὸν Πατέρα: «Ἁγίῳ Πνεύματι πᾶσα ψυχὴ ζωοῦται καὶ καθάρσει ὑψοῦται, λαμπρύνεται τῇ Τριαδικῇ Μονάδι ἱεροκρυφίως».

Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, στὴν Ἀρχιερατικὴ Προσευχὴ Του αὐτὸ ἀκριβῶς ζητεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα: «ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας. καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σύ ἐν ἐμοί»⁷.

Αὐτὸ εἶναι τὸ βᾶθος τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας μας, αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλεῖο τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ ἐπίτευξη τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπέκλινα τῆς οἰκουμένης, καθὼς καὶ ἡ προώθηση «τῆς διακονίας τῆς καταλλαγῆς»⁸, κατὰ τὴν θεολογικὴ διατύπωση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἶναι ἓνα βαθύτατα θεολογικὸ ζήτημα, πού ἀφορᾷ πρωταρχικά στὸ «εἶναι» καὶ στὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότητα τῆς κοινῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς κτι-

στῆς δημιουργίας συνολικά, εἶναι ὁ ὑπέροχος στόχος τῆς θείας οἰκονομίας. Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος τὸ ἐπαναλαμβάνει συχνά στὶς Ἐπιστολές του⁹. Δὲν ἀποτελεῖ ἀπλή ἐπιλογή, ἀλλὰ δεσμευτικὸ ἀξίωμα τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας. Ἄλλωστε, γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν αἰῶνες τώρα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀκατάπαυστα προσεύχεται «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», ἔννοιας, βέβαια, πολὺ εὐρύτερης τῆς καθ' αὐτὸ συμβατικῆς δομικῆς ἐνότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ πολυάριθμο τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἐπιτρέπει νὰ μένει ἀνέπαφη ἡ ἱστορικὴ ποικιλία γλωσσῶν καὶ πολιτισμῶν, ἀλλὰ ὡς συμφωνία μὲ διάφορες φωνές. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κατὰ βᾶθος μία σὸ δόγμα, στὰ μυστήρια, στὴν κοινῆ¹⁰.

Ὁ ἐπίσκοπος στέλλεται ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ ποιμαίνει τὴν Ἐκκλησία¹¹, γιὰ νὰ κἀθηται σὸ μέσον τῆς εἰς τόπον καὶ τύπον Χριστοῦ. Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ὀρίζει τὸν ἐπίσκοπο ὡς τὸν φορέα τοῦ πνεύματος τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ὅρο ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, καὶ οἱ Πατέρες ζητοῦν ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο νὰ ἐπιτυγχάνει περισσότερα μὲ τὴν σιωπὴ καὶ ὄχι μὲ μάταιους λόγους.

Ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἀπεικονίζει σαφῶς τὴ θέση τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας ὅτι «ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων τύπος ὑπάρχει». Ὑπονοεῖ τὴ σημασία πού ἔχει ὁ ὅρος Πατὴρ στὴν μεταποστολικὴ ἐποχὴ καὶ τοὺς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες. Στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ ὁ ὅρος «οἱ Πατέρες» εἶναι οἱ μάρτυρες πού ἐκφράζουν τὴν γενικὰ ἀποδεκτὴ αὐθεντία μὲ τὴν διαδοχὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως γιὰ τίς ἀρχές καὶ τίς διδασκαλίες τῆς Πίστεως. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἐγγυητές τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἡ κάθε γνώμη τους εἶναι ὑποχρεωτικὴ γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία, γιὰ κάθε πιστό, γιὰ κάθε ἐποχὴ.

Ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος ἐπίσης ἔχει ἀσχοληθεῖ ιδιαίτερα μὲ τὴν θέση τοῦ ἐπισκόπου στὴν Ἐκκλησία, τὴν σύσταση τῆς ὁποίας ὀρίζει ὡς ἐπισκοποκεντρικὴ. Ἀναφέρει τὸν ἐπίσκοπο ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι, ὅπου βρίσκεται αὐτός, ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ Χριστός καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία¹². Συντηρητῆς τῆς ἐνότητος εἶναι ὁ γνήσιος ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων, ὁ φύλακας τῆς παρακαταθήκης τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ συνεχιστῆς τοῦ ἔργου του.

Μέ τοῦτο ὡς γνώμονα ἔρχομαι σήμερα πρὸς σᾶς. Ὡς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος «ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς»¹³. Ποιμὴν καὶ ποιμαινόμενοι, κληρὸς καὶ λαός, ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, ὅλοι μαζί ἀποτελοῦμε τὸ Θεανθρώπινο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἱερά Μητρόπολη Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, τμήμα ταυτοχρόνως τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐρχόμενος πρὸς σᾶς, ἔχω κατὰ νοῦν ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος, σύμφωνα μέ τὴν παύλεια προτροπή πρὸς τὸν Ἀπόστολο Τιμόθεο¹⁴, ὀφείλει νά πληροφορήσει καλῶς τὴν διακονία του. Δέν προτίθεμαι, ὁμως, αὐτὴν τὴν ἱερὴ ὥρα νά ἐκθέσω ἀναλυτικὰ προγράμματα καὶ νά κάνω ἐξαγγελίες. Θά προτιμήσω ἀντὶ τῶν λόγων τῆ σιγή, μέ τὴν ὁποία θά συντελεῖται τὸ ἔργο τῆς διακονίας μου καὶ τοῦ ὁποίου μάρτυρες καὶ κριτές θά κληθεῖτε σεῖς καὶ ὁ δικαιοκρίτης Θεός.

Ἀλλά πρέπει νά ἀναφέρω ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο θά ἀποτελεῖ τὸν κανόνα καὶ τὸν στόχο τῆς ἐπισκοπικῆς μου διακονίας. Θά ἐργασθῶ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, θά ἐπιτελέσω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ θά ἀποκαλύψω στὸν λαό Του τὸ σωτήριο ἔργο τῆς θείας οικονομίας Του, τὸ ὁποῖον γιὰ ἕνα ἕκαστο τῶν ἀνθρώπων καὶ γιὰ τὸν σύμπαντα κόσμος ἐπιτέλεσε ἡ ἀπέραντη ἀγάπη Του.

Μέ ἀφοσίωση καὶ φροντίδα θά ἀναλωθῶ στὴν σύσφιγξη τῶν σχέσεων μεταξύ τῆς Μητροπόλεως καὶ τοῦ Ποιμνίου, μέ ἀποφασιστικότητα θά καταβάλω κάθε προσπάθεια γιὰ νά διασφαλίσω τὸ ἀκραιφνές ὀρθόδοξο στοιχεῖο σέ καιροὺς τῆς ἐκκοσμηκέυσεως, ἡ ὁποία μαστίζει τὴν σημερινή κοινωνία.

Γνώμονα στὴν προσπάθεια αὐτὴ θά ἀποτελεῖ πάντοτε ἡ στέρεα προσκόλλησή μου στὴν λειτουργικὴ καὶ θεσμικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας. «Ἰδοὺς ἂν πολλοὺς καὶ τῶν πεπιστευκότων τοῖς νομικοῖς καὶ προφητικοῖς γράμμασι», ἔγραφε ὁ Μέγας Βασίλειος, «τῇ περὶ ἕκαστον ἐντάσει μετά πιθανότητος ἀπομαχομένους πρὸς τὴν ἐνάργειαν, ὥστε σαθοῦσθαι καὶ διασαλεύεσθαι τὸ ἐν τοῖς δόγμασιν ἀληθές»¹⁵. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔχει διατυπώσει σαφέστατα μέ μόλις πέντε λέξεις τὴν σημασία τῆς ἐμμονῆς μας στὴν Παράδοση:

«*Στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις*»¹⁶. Ὁ λόγος αὐτός ἀποτελεῖ ἐχέγγυο γιὰ τὴν σωστὴ ἐπιλογή τῆς πορείας μας καὶ τὴν ἀποφυγὴ λαθῶν, τὰ ὁποῖα ἴσως δέν βλάφουν μόνον ἐμᾶς τοὺς ἰδίους, ἀλλά, πράγμα πολὺ περισσότερο ἐπικίνδυνο καὶ ἐπιβλαβές, τὸ Ποίμνιο καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία.

*

Ἀπὸ τῆ θέση αὐτὴ θέλω νά τονίσω καὶ νά σᾶς διαβεβαιώσω, ὅτι αἰσθάνομαι ὑπερήφανος καὶ

Οἱ ἀρχές τῆς πόλεως καὶ τοῦ Νομοῦ Πρεβέζης ὑποδέχονται τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο, τὸν Τοποτηρητὴ Σεβ. Μητροπολίτη Ἄρτης κ. Ἰγνάτιο καὶ τὸν Σεβ. Μητροπολίτη Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Χρυσόστομο.

εὐτυχής για τὸ ἔμφυχο ὕλικό τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως, τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς μοναχοὺς τῆς. Οἱ Ἱερεῖς Μονές ὑπῆρξαν πάντοτε πνευματικές δάσεις στὴν ἔρημο τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, πού προσφέρουν ἀνάπαυση σέ ὅσους ἀποφάσισαν νά παύσουν τὴν περιπλάνηση τοῦ βίου καὶ ἐπέλεξαν τὴν ἄσκηση, τὴ μόνωση καὶ τὴν προσευχή στὰ ἐργαστήρια τῆς ἀγιότητος καὶ τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν, τόσο γιὰ τὴν προσωπική τους στήριξη καὶ ἐν Χριστῷ σωτηρία, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν ἀδελφῶν τους, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονται στὸν κόσμο, μέ τὴν δύναμη τῆς ὑπομονῆς καὶ τὸ μέγεθος τῆς εὐσέβειας. Ὑπόδειγμα τῶν ἀναχωρητῶν ἢ ἐρημιτῶν ἦταν ἡ ἀναχώρηση τοῦ Χριστοῦ στὴν ἔρημο γιὰ νά καταικήσει τοὺς πειρασμούς τοῦ σατανᾶ, ἢ ὁποῖα τοὺς ἐνέπνεε ὄχι μόνο γιὰ νά ὑποτάξουν τοὺς προσωπικούς τους πειρασμούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ νά κατορθώσουν τὴ μίμηση τῆς «πολιτείας» τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τὸν Ἀναχωρητισμὸ τῶν ἐρημιτῶν γεννήθηκε ὁ Μοναχισμὸς ὡς μία αὐθεντική μίμηση τῆς «πολιτείας» ἢ τοῦ «ὑποδείγματος» τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴ βίωση ἤδη ἀπὸ τὸν παρόντα βίον τῆς προπρωτικῆς ἐμπειρίας τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸν Θεό¹⁷.

Ὁ Μοναχισμὸς, λοιπόν, δέν σημαίνει ἀπομόνωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀλλὰ ὑπέρβαση τοῦ κοσμικοῦ τρόπου ζωῆς καὶ ἔνωση μέ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀσκητική ζωὴ δηλώνει, κατὰ τὸν ἅγ. Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ, τὴν ἀντίθετη πορεία ἀπὸ αὐτὴν τοῦ πεπτωκότος Ἀδάμ, ἢ ὁποῖα συνίσταται στὴ διά τοῦ θείου θελήματος κοινωνία μέ τὸ Θεὸ καὶ μέ ὁλόκληρο τὸν κόσμο¹⁸.

Σεῖς, λοιπόν, οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ μονάζουσες, εἴσθε ἀπὸ τῆς σήμερον ἢ δόξα μου καὶ τὸ καύχημά μου. Δέν λησιμονῶ, ὅτι ἐν πολλοῖς εἴσθε ὁ καρπὸς τῶν ἀγῶνων καὶ τῆς πνευματικῆς δεξιότητος τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου μου, Μελετίου Ἀρχιερέως, τοῦ «ἀπλοῦ τὸν τρόπον καὶ πολυειδοῦς τὴν κυβέρνησιν», κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο¹⁹, ὁ ὁποῖος παρέλαβε τὴν Μητρόπολη αὐτὴ «ὕλῳδη καὶ ἀπηγοικισμένην» καὶ τὴν ἔκαμε νά «ἐξανθήσει καὶ ὑλοχαρήσει»²⁰, ὁ ὁποῖος πολλὰ εἰσεκόμισε στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ γενικότερα, καὶ στὸν εὐλογημένο τοῦτο τόπο εἰδικά. Δέν θά παύσω νά μνημονεύω τὸ ὄνομά του ὅσο ζῶ.

Τὴν ἴδια ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση θά ἤθελα νά διατρανώσω καὶ γιὰ τὸν ἐκλεκτὸ Κλῆρο τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως, τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ τοὺς Διακόνους, τοὺς πολύτιμους συνεργάτες μου στὸ πολυσχιδὲς ἔργο τῆς διαποίμανσης τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα σέ καιροὺς δύσκολους.

*

Δέν θά παραλείψω νά ἐκφράσω τὴν ιδιαίτερη ἀγάπη μου καὶ τὸ ἀνύστακτο ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὴν Νεότητα, σέ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖα κάθε εἶδους ἀνατροπὲς συγκλονίζουν τὴν χώρα μας καὶ τὸν κόσμο ὁλόκληρο.

Οἱ νέοι μας εἶναι αὐτοὶ πού μᾶς ἔχουν περισσότερο ἀνάγκη. Αὐτοὶ πού σκύβουν κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ φορτίου τῆς ὑπάρξεως, αὐτοὶ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἐξελίσσεται σέ διαρκὴ πάλη γιὰ τὴν ἀπλή συντήρηση καὶ διέπεται ἀπὸ τὴν ἀγωνιώδη ἀναζήτηση λύσεων τῶν ἀδήριτων προβλημάτων τῆς καθημερινότητος. Οἱ νέοι μας, ἕνας κόσμος ὁλόκληρος, τὸν ὁποῖο εὐλογῶ καὶ ἀγκαλιάζω.

Σ' αὐτὸν τὸν κόσμο πού ἀναζητεῖ ἐναγωνίως νόημα ζωῆς, πού ἀγωνίζεται νά διακρίνει μεταξὺ ἀγαθῶν καὶ τοῦ ὄντως Ἀγαθοῦ, θά ἐργασθῶ «ὅση μοι δύναμις», μέ κύριο στόχο νά ἐμπεδώσω ὅτι «θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός»²¹.

Τοῦτὴ τὴν ἱστορική στιγμή γιὰ τὸν τόπο καὶ τὴν Ἐκκλησία του, σᾶς καλῶ ὅλους νά συμπορευθοῦμε καὶ νά βιώσουμε μία Ἐκκλησία ἐλεύθερη καὶ ἐλευθερώτρια, ταπεινὴ καὶ μαθητεύουσα, ἐργαζόμενη χωρὶς προχειρότητες καὶ κομποσμούς, θαρραλέα, πού κοιτᾶ καὶ ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα κατὰ πρόσωπο, προσγειωμένη στὴν αἴσθηση τῶν προβλημάτων, οὐσιαστικὴ, ποτέ τυπολατρικὴ, ἀληθινὴ, εἰλικρινὴ καὶ εὐθεῖα, γρηγοροῦσα, ἀξιοκρατικὴ, διαφανὴ, γεμάτη στοργὴ καὶ ἀγάπη.

Στὴν Ὁρθοδοξία δέν ὑπάρχει ἀπογοήτευση, δέν ὑπάρχει ἀπομόνωση, δέν ὑπάρχει ἀπομάκρυνση, δέν ὑπάρχει ἀνελευθερία.

Ὑπάρχει ὁ καρπὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἄς πορευθοῦμε ὅλοι, ἀπὸ τὸ προσωπεῖο στὸ

πρόσωπο, τό σημείο όπου ένσαρκώνεται ή άληθινή έλευθερία και άγάπη, ό χῶρος για τόν όποιο σταυρώθηκε ό Κύριος ήμῶν Ίησοῦς Χριστός. Σᾶς προσκαλῶ ὄλους σέ συμπόρευση για τό καλό του τόπου, τῆς Ἐκκλησίας, του λαοῦ, για τήν άγάπη του Χριστοῦ.

Ἡ άγάπη, ή ειρήνη του Θεοῦ «ή πάντα νοῦν ὑπερέχουσα», ή κατά Χριστόν οίκοδομή, ή ένότητα και ή ταπείνωση, ἄς εἶναι ὄδηγοί στή ζωή ὄλων μας, ὄσοι συναποτελοῦμε τόν ιερό κληρο και τόν λαό του Θεοῦ τῆς θεοσώστου Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέξης.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Α΄ Κορ. 2, 3
2. Ἰω. 14, 1
3. Ματθ. 21, 28
4. Ἐφ. γ΄ 9
5. Ὁμιλ. Γ΄ εἰς Α΄ Κορ.
6. Ἐπιστολή 113.
7. Ἰω. 17, 21-23.
8. Β΄ Κορ. 5,18.
9. Πρβλ. Ἐφ. 1,10 Κολ. 3,11 κ.ά.
10. Π. Εὐδοκίμωφ
11. Πράξ. 20, 28
12. Ἀγίου Ἰγνατίου του Θεοφόρου, *Πρός Σμυρναίους*, 8,2.
13. Ἰω. 13,1.
14. Β΄ Τιμ. 4, 5.
15. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τόν Προφήτην Ἡσαΐαν*, κεφ. 5, παρ. 172, Ε.Μ.Π. τ. 90, σσ. 405-407.
16. Β΄ Θεσ. 2,15.
17. Φειδᾶ Βλασίου Ἰ.: *Ὁ ἀναλλοίωτος Ὀρθόδοξος Μοναχισμός ἐλπίδα σωτηρίας στήν Ἀνατολή τῆς 3ης χιλιετίας*, ἐκδ. Ἱερᾶς Συνόδου, Ἀθήνα, 2003, σ. 148 κ.έ.
18. Μαντζαρίδου Γ.: «Ἡ περί θεώσεως του ανθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου του Παλαμᾶ», *Παλαμικά*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 215.
19. Γρηγορίου του Θεολόγου, *Ἔργα*, ΕΠΕ τόμος 6, σ. 294.
20. Ἦσ. 35. 2
21. Α΄ Κορ. 3,11.

Ἐνθρονιστήριος Λόγος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καί Ἀρδαμερίου κ. Θεοκλήτου

(Ἀρναία Χαλκιδικῆς, 24.11.2012)

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμε,
Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα ἅγιο Ἰκονίου
κ. Θεόληπτε, ἐκπρόσωπε τῆς Α.Θ.Π. τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου,
Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα ἅγιο Κασσανδρείας
κ. Νικόδημε, Τοποτηρητὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπό-
λεως,
Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,
Πανοσιολογιώτατε Ἐκπρόσωπε τῆς Ἱερᾶς
Κοινότητος τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους Ἄθω καί
Καθηγούμενε τῆς Ἱερᾶς καί Σεβασμίας Μονῆς
Καρακάλλου, Ἀρχιμανδριτὰ κ. Φιλόθεε,
Εὐλαβέστατοι ἀδελφοί Συμπρεσβύτεροι
καί Διάκονοι,
Ὅσιώτατοι Μοναχοί καί Μοναχές,
Ἐξοχώτατε κ. Ὑπουργέ,
Ἐντιμώτατοι κ. Ἀντιπεριφερειάρχαι,
Ἐντιμώτατοι κ. Δήμαρχοι,
Ἐντιμώτατοι Ἐκπρόσωποι τῶν Πολιτικῶν, Δικα-
στικῶν, Ἐκπαιδευτικῶν, Στρατιωτικῶν, Ἀστυ-
νομικῶν καί λοιπῶν Ἀρχῶν,
Λαέ τοῦ Κυρίου Εὐλογημένε, ἀγαπητὰ πνευμα-
τικά μου τέκνα,

Μετά τήν ἐκλογή καί χειροτονία ἐμοῦ τοῦ ταπει-
νοῦ καί ἀσήμου, ἦλθε ἡ εὐλογημένη ὥρα τῆς
ἐνθρονίσεώς μου στήν Ἱερά Μητρόπολη Ἱερισ-
σοῦ, Ἁγίου Ὁρους καί Ἀρδαμερίου πού ὁ Κύριος
ἠδύοκησε νά μέ καταστήσῃ ποιμένα καί οἱ σεπτοί
Ἱεράρχαι οἱ συγκροτοῦντες τήν Ἱερά Σύνοδο τῆς
Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέ τήν τι-
μία ψῆφο τους μέ ἀνεβίβασαν στόν τρίτο τῆς Ἱε-
ρωσύνης βαθμό καί σ' αὐτήν τήν περιοπτη ἐπισκο-
πική θέση.

Εὐλογῶ τό Ὄνομα Κυρίου καί ἀπό μέσης καρ-
δίας εὐχαριστῶ σύμπαντα τόν Σύλλογο τῶν ἁγίων
Ἀρχιερέων.

Μά τό ὕψος τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος δυσθε-
ώρητο, ὑπερμεγέθης ὁ σταυρός καί τό βάρος τῶν
εὐθυνῶν μέγα. Εἶναι ἐπακόλουθο, λοιπόν, μέ τήν
πρώτη ἄνοδο σ' αὐτόν τόν ἐπισκοπικό θρόνο νά
λυγίζουν τά γόνατα, νά συγκλονίζεται ὁ ἔσω μου
ἄνθρωπος καί ἀπό τά μύχια τῆς ψυχῆς ποικίλα
ἐρωτήματα νά ἀναδύονται, τόσο πρός τό λογικό,
ὅσο κυρίως πρός τή συνείδησή μου.

Ἀλλά ἰδοῦ· ἓνα χέρι στιβαρό αὐτή τή στιγμή μέ
στηρίζει καί μιά φωνή γνώριμη ἀπ' τό ὕψος τῶν
οὐρανίων δωμάτων μέ καθησυχάζει καί μέ θάλ-
πει: «...οὐ μή σέ ἀνῶ· οὐδ οὐ μή σέ ἐγκαταλεί-
πω...» (Ἐβρ. ιγ' 5). Εἶναι ἡ Πατρική φωνή τοῦ
Κυρίου μας, ὁ Ὅποιος «πολυμερῶς καί πολυτρό-
πως» (Ἐβρ. α' 1) ἐλάλησεν πρός τοὺς Δικαίους,
τοὺς Προφῆτες, τοὺς Ἀποστόλους καί Ἁγίους
Του, στά τέκνα Του ἀνά τοὺς αἰῶνες καί δὴ καί ὡς
φίλος πρός φίλους. Καί τί μοῦ λέγει· «Ὅχι δέν θά
σέ ἀφήσω καί δέν θά σέ ἐγκαταλείψω ποτέ».

Ἀνακούφιση καί βάλσαμο πλημμυρίζουν τό
εἶναι μου, ὅμοια μέ ἐκεῖνα πού στήριξαν τοὺς πό-
δες τοῦ Μωυσέως, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τοῦ Δα-
βίδ, τοῦ Σολομώντος, τοῦ Μεγάλου Παύλου, τῶν
τέκνων τοῦ Θεοῦ κατά τήν πάνσοφο Οἰκονομία
Του πρός σωτηρίαν τοῦ κόσμου ἀπ' ἀρχῆς ἕως
ἐσχάτων, Οἰκονομία πού ἀποβλέπει στό νά συνά-
ξῃ Κύριος ὁ Θεός τήν Κληρονομία Του εἰς τοὺς
κόλπους Του, ἀπ' ὅπου καί προῆλθε.

Ποιός ὅμως στηριγμός, τί εἶδους βακτηρία μοῦ
προσφέρεται ἀπό τόν Θεῖο Δομήτορα καί γιά
ποιοῦ σκοποῦ; Ποιό ἔργο ἀνατίθεται στήν ἀναξίότη-
τά μου;

Ο νέος Μητροπολίτης Ίερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου κ. Θεόκλητος κατὰ τὴν τελετὴ τῆς ἐνθρονίσεώς του (Ἀρναία Χαλκιδικῆς, 24.11.2012).

Ἡ ἀπάντησις ἀπλῆ· Ἐκεῖνο τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας. Λοιπόν, τί σημαίνει Ἐπίσκοπος;

Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιαστικὴ Παράδοσι, καθὼς παρατηρεῖ ὁ μακαριστός π. Ἰουστίνος Πόποβιτς, ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς εἶναι ἡ πηγὴ, τὸ κέντρο καὶ τὸ περιεχόμενο καὶ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας. Οὐσιαστικὰ ἡ Ἱερωσύνη Του ὡς Αἰωνίου Ἀρχιερέως εἶναι ἡ Ἱερωσύνη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ θεανθρώπινη ἐξουσία Του εἶναι ἡ ἱεραρχικὴ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας, καθότι ὁ Κύριος εἶναι ἡ αὐτόρριζα τῆς Ζωῆς, τῆς ζωῆς τοῦ σύμπαντος κόσμου, γιὰ νὰ ζῆσι ὁ κόσμος, εἶναι ἡ αὐτοζωή.

Ὁ Ἐπίσκοπος κατὰ τὴν θεολογία τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ μάλιστα τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου εἶναι τύπος τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ὁραϊότατα παρατηρεῖ· Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι «θύρα τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς εἰσέρχονται Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἡ Ἐκκλησία. Πάντα ταῦτα εἰς ἐνότητα τοῦ Θεοῦ». Τό ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι «θύρα τοῦ Πατρὸς», δηλώνει τὴν μοναδικότητα τοῦ λειτουργήματος τοῦ Ἐπισκόπου ὡς τύπου εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὡς τύπου εἰκόνας τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ κατὰ συνέπεια ὡς ὄρατῆς κεφαλῆς τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι «κεφαλὴ Χριστοῦ πληρώματος» καὶ ὅτι δέν ὑπάρχει καθ' ἑαυτὸν Ἐπίσκοπος ἐκτὸς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ οὔτε καὶ Ἐκκλησία ἄνευ τοῦ Ἐπισκόπου. Κάνοντας ἓνα βῆμα περισσότερο ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος στὴν Ὁρθόδοξη Ὁμολογία του σημειώνει: «Τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα τόσο εἶναι ἀναγκαῖο στὴν Ἐκκλησία, ὥστε χωρὶς αὐτὸ νὰ μὴ μπορεῖ οὔτε Ἐκκλησία νὰ ὑπάρχῃ, οὔτε χριστιανὸς νὰ ὀνομάζεται ἢ νὰ εἶναι κανεὶς. Γιατί ἐκεῖνος πού ἀξιώθηκε νὰ εἶναι Ἐπίσκοπος, ὡς ἀποστολικὸς διάδοχος..., εἶναι ζῶσα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ γῆ... καὶ τόσο πολὺ τὸν θεωροῦμε ἀναγκαῖο στὴν Ἐκκλησία, ὅσο γιὰ τὸν ἄνθρωπο θεωροῦμε ἀναγκαῖα τὴν ἀναπνοή καὶ γιὰ τὸν αἰσθητὸ κόσμον τὸν ἥλιον... Ὅτι εἶναι ὁ Θεὸς γιὰ τὴν οὐράνιον Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων καὶ ὁ ἥλιος γιὰ τὸν κόσμον, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς καὶ ὁ κάθε ἀρχιερεὺς στὴν κατὰ μέρος Ἐκκλησία».

Ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιοκεντρικὸς τῶν ἀρχαίων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἅγιος Εἰρηναῖος συμβουλεύει τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας: «Γι' αὐτὸν τὸν λόγο πρέπει νὰ ὑπακούωμε στοὺς πρεσβυτέρους, πού εἶναι στὴν Ἐκκλησία καὶ ἔχουν, ὅπως ἀποδείξαμε, τὴν διαδοχὴ τῶν Ἀποστόλων. Αὐτοὶ μαζί με τὴν διαδοχὴ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἐπῆραν βέβαιο τὸ χάρισμα τῆς ἀληθείας σύμφωνα με τὴν εὐδοκία τοῦ Πατρὸς... Ὅπου, λοιπὸν, δόθηκαν τὰ χαρίσματα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ πρέπει νὰ μαθαίνωμε τὴν ἀλήθεια· ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν τὴν διαδοχὴ στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, κατέχουν δὲ τὸ ὑγιὲς καὶ ἀμεμπτοῦ τῆς ἀναστροφῆς, τὸ ἀκί-

βδηλο και αδιάφθορο του λόγου». Και επισφραγίζει ο Άγιος Ίγνάτιος: «Πάντες τῷ Ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστός τῷ Πατρὶ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις». Ὅντως φοβερὴ διατύπωση, καθόσον γίνεται ἀναφορά καὶ παραλληλισμὸς τῆς σχέσεως καὶ περιχωρήσεως τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, μετὰ τὴν σχέση Ἐπισκόπου - Πρεσβυτέρων καὶ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Βεβαίως ἐδῶ προκύπτει ἓνα σοβαρὸ ἐρώτημα: Ἀπὸ ποῦ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἐπισκόπου; Καὶ γιατί ἡ Ἐκκλησία τὸν περιβάλλει μετὰ τόσο σεβασμὸ καὶ ἀποδίδει σ' αὐτὸν μεγάλη τιμὴ; Εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος διοικητής; Εἶναι ἓνα θεσμικὸ ὄργανο πού τοῦ ὀφείλουν τιμές; Εἶναι τιμηματάρχης ὑψηλῶν ὑπηρεσιῶν ἢ ὑπουργὸς ἢ ἀφέντης δεσπότης;

Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά! Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ποιμὴν λειτουργὸς καὶ μάλιστα πρόεδρος καὶ προεστῶς τῆς Εὐχαριστιακῆς Συνάξεως. Τὸ κύριο ἔργο τοῦ Ἐπισκόπου εἶναι ἡ Προεδρία τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἀπ' αὐτὴν πηγάζει ὅλη ἡ ἐξουσία τοῦ Ἐπισκόπου καὶ ἡ ἀγιαστικὴ καὶ ἡ ποιμαντικὴ καὶ ἡ διοικητικὴ. Στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὅλα τὰ Μυστήρια ὀδηγοῦσαν στὴ Θεία Εὐχαριστία, ἦταν ὀργανικά μέρη τῆς Εὐχαριστιακῆς Λειτουργίας, εἶχαν τὴν τελειώσή τους στὸ Δεῖπνο τοῦ Κυρίου καὶ ἦσαν Μυστήρια ἀκριβῶς γιατί διέθεταν τὴ μαρτυρία καὶ τὴν Εὐχαριστιακὴ συναίνεση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θά πεῖ χαρακτηριστικά: «Ἡμῶν δε σύμφωνος ἡ γνώμη τῇ Εὐχαριστίᾳ», ἡ πίστη μας εἶναι Εὐχαριστιακὴ, δηλαδή εἶναι σύμφυτη μετὰ τὴν Εὐχαριστία. Ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει τὴν πεποίθηση ὅτι τὸ κάθε Ἱερό Μυστήριο ἀνάγεται στὴ σύσταση τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τοῦ ἑνός δηλαδή Πάσχα πού πλουτίζει λίγο-λίγο μετὰ τὴ χάρι τῆς παρουσίας Ἐκείνου τὸν χρόνον, τὸν χῶρον, τὰ ὄντα καὶ διαποτίζει ἀργὰ μετὰ αἰωνιότητα τὴν καρδιά τῶν πραγμάτων, προετοιμάζοντας τὴ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου σὲ Ἐκκλησία, μᾶλλον δὲ σὲ Εὐχαριστία.

Κηρύσσομε μετὰ ὅλη μας τὴ δύναμη ὅτι πρωταρχικὸ ἔργο τοῦ Ἐπισκόπου εἶναι τὸ νὰ ἡγέται τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι δευτερεύοντα, γιατί ὅλα τὰ ἄλλα νοηματίζονται ἀπὸ τὴ σχέση τους μετὰ τὴ Θεία Εὐχαριστία, καθὼς παρατηρεῖ

ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ἰωάννης.

Ὅταν ὁ Ἐπίσκοπος διοικεῖ ἢ διαποιμαίνει τὴν ἐπαρχία του ἢ διακονεῖ τὸν Λαόν, τότε προεκτείνει τὴ χάρι καὶ τὴν εὐλογία τῆς Θείας Εὐχαριστίας σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ τίς πτυχές τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι ἐπισκοποκεντρικὸ γεγονός στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι τὸ κέντρο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εὐχαριστία χωρὶς Ἐπίσκοπο δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ οὔτε καὶ Ἐπίσκοπος χωρὶς Εὐχαριστία.

Νά, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ τελεσθῇ Θεία Λειτουργία χωρὶς τὸ ἱερό ἀντιμνησίου ἐπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα πού φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου καὶ ἀποτελεῖ κρῖκο ἐνότητος τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τοὺς Πρεσβυτέρους, τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τίς ἀνά τὸν κόσμον Ἐκκλησίες, συνδέοντας ἔτσι ὅλες τίς τοπικὲς Ἐκκλησίες μεταξύ τους σὲ μία ἀνά τὴν οἰκουμένη Ἐκκλησία.

Τὸ ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι τὸ κέντρο τῆς Θείας Εὐχαριστίας πού διαποτίζει τὰ πάντα μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ τὰ προσφέρει στὸν Θεόν, ἔχει ὡς κύριο σκοπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα, τὴν ταύτιση τῶν πάντων μετὰ τὴν γνώμη τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀξία μυστηριακῆ κοινωνία τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ, τὴν κατάλυση τῶν σχισμάτων, τὴν ἐνότητα τοῦ πλήθους τῶν χριστιανῶν ὡς προϋπόθεση μετοχῆς τους στὸν Θεόν, τὴν διακονία καὶ τὸ πλήρες βίωμα τοῦ «Μυστηρίου τοῦ ὅλου Χριστοῦ», τὴν ἀλώβητο διατήρηση τοῦ «καθολικοῦ νοῦ» καὶ τοῦ «σκοποῦ τῆς πίστεως» τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν Μέγα Ἀθανάσιο.

Τυγχάνει αὐτονόητο βεβαίως, πρὸς ἄρσιν πάσης παρεξηγήσεως, πὼς ὅταν λέγεται ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι τὸ κέντρο τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ἡ πνευματικὴ του ἐξουσία ἀπ' ἐδῶ πηγάζει, δὲν ἐννοεῖ καὶ δὲν βλέπει, οὔτε ἀνέχεται ἡ Ἐκκλησία τὸν Ἐπίσκοπο ὡς ἔχοντα κάποια προσωποπαγῆ, ἀτεγκτὴ καὶ ἀνεξέλεγκτὴ ἐξουσία, ἢ κάποια ξεχωριστὴ θεία εὐνοια ἢ τυραννικὴ θεσμικὴ ιδιότητα. Ἀντιθέτως, ἐπειδὴ εἶναι ὁ προεστῶς τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλει νὰ περιβάλλεται ἀπὸ τὸ «συνέδριον» τῶν Πρεσβυτέρων καὶ τὸν ὄμιλο τῶν Διακόνων καὶ βεβαίως ἀπὸ σύμπασα τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Σύναξη καὶ αὐτὴν νὰ διακονεῖ.

Ἔχει κατά κόρον λεχθεῖ ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος στήν Θεία Λειτουργία, κατά τόν Θεοφόρο Ἰγνάτιο, κάθεται εἰς τόπον καί τύπον Θεοῦ. Ναί, ἀλλά περιστοιχοῦμενος ἀπό τούς Πρεσβυτέρους, οἱ ὅποιοι λειτουργοῦν εἰς τύπον τῶν Ἀποστόλων. Μή λησμονοῦμε ὅτι τό λεγόμενο «Σύνθρονον» πού εὐρίσκεται σέ πολλούς Ἱερούς Ναούς ὅπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης, εἶναι εἰκόνα αὐτῆς τῆς θεωρήσεως τοῦ Ἐπισκόπου καί τῶν Πρεσβυτέρων ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Δέν εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος πάνω ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἢ πάνω ἀπό τήν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος συμβουλεύει τόν ἅγιο Πολύκαρπο Σμύρνης: «Μηδέν ἄνευ γνώμης σου γίνεσθω· μηδέ σύ ἄνευ γνώμης Θεοῦ τι πράσσε». Τίποτε νά μήν γίνεται χωρίς τή γνώμη σου, ἀλλά καί σύ τίποτε νά μήν πράττης χωρίς τή γνώμη, τό θέλημα δηλαδή τοῦ Θεοῦ. Καί ὁ ὅσιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής συμπληρώνει: «Δέν κηρύσσω τίποτε ἰδικό μου· αὐτό πού διδάχθηκα ἀπό τούς Πατέρες, αὐτό καί κηρύσσω: «Ἐμὸν μὲν οὐδέν ἐρῶ παντελῶς· ὁ δέ παρά τῶν Πατέρων ἐδιδάχθην φημί». Καί τοῦτο διότι γιά τήν καθολική φύση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἰσχύει ἡ κλασική φράσις τοῦ Βικεντίου Λειρίνου: «Teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est» (:Πρέπει νά διατηρήσωμε ὅ,τι ἐπιστεύθη παντοῦ, πάντοτε καί ἀπό πάντας).

Αὐτά ἔχοντες κατά νοῦ περί τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καί τῆς θέσεως τοῦ Ἐπισκόπου μέσα στήν Ἐκκλησία, ἤλθαμε στόν εὐλογημένο τοῦτο τόπο σήμερα, ἀγαπητοί ἀδελφοί, γιά νά συμβάλουμε μέ ὅλες τίς φτωχές μας δυνάμεις στό ἔργο τό πνευματικό πού ἐπιτελεῖται αἰῶνες τώρα στά εὐλογημένα αὐτά ἱερά χρώματα.

Ἐκοιμήθη ὁ μακαριστός Μητροπολίτης καί πνευματικός πατέρας τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μητροπόλεως κυρός Νικόδημος τήν 16η μηνός Σεπτεμβρίου τρέχοντος ἔτους. Ἄνθρωπος ἀρχοντικός καί γλυκύς, παραδοσιακός καί προοδευτικός συνάμα, φιλόλαος καί εὐγενής, συνεργάσιμος καί ρέκτης τοῦ μέτρου καί τοῦ σεμνομεγαλόπρεπου. Ἄνθρωπος πού ἐργάστηκε γιά τόν τόπο καί τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Τόν εὐγνωμονοῦμε γι' αὐτό. Ἄς εἶναι μακαρία ἡ ὁδός πού ἐπορεύθη καί ἡ μνήμη του αἰωνία. Ἀπό τῆς θέσεως αὐτῆς δηλοῦμεν ὅτι

τό ἔργο γιά τό ὅποιο ἐκοπίασε, ἐπραγμάτωσε καί ὄνειρεύτηκε νά φέρει εἰς πέρας, ὄχι μόνο εἰς τίποτε δέν θά ἀνακοπεῖ, ἀλλά ἀντιθέτως μέ ζέση ψυχῆς καί ὅσο ὁ Κύριος τό ἐπιτρέψει θά συνεχισθεῖ μέ πολλή ἀγάπη, μέ σεβασμό στίς ἀγιόλεκτες προθέσεις του καί θά αὐξηθεῖ πρὸς δόξαν Θεοῦ καί μόνον. Τοῦτο συνιστᾷ προσωπική δέσμευση καί πρόθεση εἰλικρινῆ, ἀλλά καί πρόσκληση πρὸς τόν Ἱερό Κληρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καί τόν φιλόχριστο Λαό πρὸς συστράτευση καί πνευματικό πρὸς τοῦτο ἀγῶνα.

Καί ἡ Ἐκκλησία ἐθεώρησε καλό ὡς διάδοχό του νά ἐπιλέξῃ τήν ἐλαχιστότητά μου.

Ἀπολαμβάνω, λοιπόν, σήμερα τῆς πανέμορφης Χαλκιδικῆς τούς φυσικούς θησαυρούς καί τῆς καρδιάς σας τό μοσχοβόλημα πού ξεπερνᾷ κατά πολύ τά τοπικά σύνορα καί μοσχομυρίζει τήν Ἑλλάδα.

Καμαρώνω γιά τήν Ἀρναία, τήν χτισμένη κοντά στό τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος ἀπό καλλιεργητές Μετοχίου τῆς ἀγιορείτικῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κωνσταμονίτου, πνιγμένη στό πράσινο, μέ τούς περίφημους παραδοσιακούς οἰκισμούς της, τά νοσταλγικά-παραμυθένια καλντερίμια, τά πλακόστρωτα καί τούς γραφικούς πεζόδρομους, μέ σπάνια φυσική καί αισθητική ὁμορφιά, ἡλιοστάλακτη ἀρχόντισσα, πλουμισμένη μέ πρωτόγνωρες χάρες· τήν πρωτεύουσα τῆς ὁμοσπονδίας τῶν δώδεκα Μαντεμοχωρίων κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, τήν ξακουστή Λιαρίγκοβη ἢ Λιαρίγκοβα, μέ στέμμα της τόν περίφημο ἀρχαιολογικό χῶρο τοῦ ὑψώματος «Προφήτης Ἡλίας». Ἀποτελεῖ τή φυσική συνέχεια τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων, τῶν κτισμένων κοντά σ' αὐτήν, δηλαδή τῶν Ἀρνῶν καί τῆς Αὐγαίας.

Σεμνύνομαι γιά τήν Ἱερισσό, τήν πόλη τῶν καρβομαραγκῶν, πού πυργώνεται στή θέση τῆς ἀρχαίας Ἀκάνθου, ἀποικίας Ἀνδρίων καί Χαλκιδέων. Ἄνυπομονῶ νά γνωρίσω τό Μαῦρο της Ἄλωνι πού μέ διαταγή τοῦ Σιντίκ Γιουσούφ Μπέη ἔσφαξαν οἱ Τοῦρκοι 400 Ἱερισσιῶτες, θυσία πού τιμᾶται, ὡς τῆς ἀρμόζει, τήν Τρίτη ἡμέρα τοῦ Πάσχα μέ τόν περίφημο Καγκέλευτο χορό. Ἄνυπομονῶ νά προσκυνήσω τά ἱερά χρώματα πού πάτησαν κατά τόν Μακεδονικό ἀγῶνα τό ἥρωικό ἀντάρτικο Σῶμα τοῦ Καπετάν Γιώργη Γιαγλί, τοῦ ὑπαρχηγοῦ του Χριστοδούλου Τσόχα καί τοῦ

γραμματέως του Νικολάου Σέρπη. Ἀναζητῶ νοερά τὰ χνάρια τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς Ἀκάνθου, λείψανα τῶν τειχῶν τῆς ὁποίας, μαζί μέ τμῆμα τῆς ἀκροπόλεως καί διάσπαρτα ἀρχιτεκτονικά μέλη καί οἰκοδομικά ἀπομεινάρια ἐλληνιστικῶν χρόνων, παραμένουν αἰώνιες πτυχές ἀσβηστης συνεχῆς ἱστορικῆς καί μνήμης λαμπροῦς.

Ἐπιθυμῶ νά ἀναπνεύσω τόν ἀέρα πού ἀπολάμβανε ὁ πολὺς Ἀριστοτέλης στά Στάγειρα, ἀποικία τῶν Ἰώνων τῆς νήσου Ἄνδρου πού ἀργότερα τήν κατοίκησαν καί ἄποικοι Χαλκιδιεῖς.

Θέλω νά διαβῶ τή φυσική πύλη τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τήν περίφημη Οὐρανούπολη πού κάθε ὀρθόδοξη ψυχή ὄνειρεύεται γιά νά πραγματοποιήσῃ τό τάμα τοῦ προσκυνήματός της στόν ἱερό Ἄθωνα.

Νά προσκυνήσω τό Ἱερό Προσκύνημα τῆς Μεγάλης Παναγίας καί νά διακρίνω τ' ἀχνάρια τοῦ ἀγωνιστοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 Θεοδώρου Ἀγγέλου. Νά δῶ τὰ σεβάσματα τοῦ Ἀρδαμερίου, τῆς Γαλάτιστας, τοῦ Σταυροῦ, τῆς Ἀπολλωνίας...

Ἀλλά ἄς ἀφήσουμε τήν ἐνδεικτική αὐτή περιήγησή μας σέ τόπους ἱερούς, ἁγιασμένους καί ἱστορικούς. Θά ἔχωμε τόν χρόνο νά προσεγγίσουμε κάθε σπιθαμὴ τοῦ αἵματοβαμμένου τούτου χώρου.

Εἶναι ἡ ὥρα νά μιλήσουμε σέ ψυχές χάριν τῶν ὁποίων Χριστός ἀπέθανεν. Καί πρώτα ἀπ' ὅλα στόν φιλόθεο ἱερό Κλῆρο τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μητροπόλεως. Στούς συνεργάτες καί συνεκδήμους τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Νικοδήμου. Ἄγιοι πατέρες μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ εἶμαι ὁ Ἐπίσκοπός σας καί σεῖς ἡ δόξα μου, τό σέμνωμά μου, ἡ μέριμνά μου, ἡ ἄμετρη χαρά μου καί κυρίως ἡ ἐλπίδα μου. Σᾶς προσκαλῶ νά εἶστε κοντά μου, δίπλα μου. Εἶστε τῆς Ἐκκλησίας ποιμένες; Εἶστε τοῦ Χριστοῦ ποιμένες; Ἄρα εἶστε καί τοῦ Ἐπισκόπου ἀδελφοί, φίλοι, τέκνα πνευματικά, συνεργάτες, συστρατιῶτες. Σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι ἐπιθυμῶ καί προσδοκῶ ἀνά πᾶσαν στιγμὴν νά ὑπερηφανεύωμαι γιά σᾶς κράζων· «οὐδένα...ἔχω ἰσόψυχον» (Φιλ. β' 20), παρὰ μόνον σᾶς καί τίς χριστοκίνητες καρδιές σας. Παρακαλῶ λοιπόν «Ταπεινώθητε...ὐπὸ τὴν κραταιάν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ, πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες ἐπ' αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλλει περὶ ὑμῶν, νήψατε,

γρηγορήσατε· ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυσόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ» (Α' Πέτρο. ε' 6-8). Οὐδεὶς περισσεύει, οἱ πάντες καλεῖσθε μέ τόν Ἐπίσκοπό σας νά ἐργάζεσθε ἐντίμως καί ἀόκνως γιά νά καταστῆ ἡ ἄμπελος αὐτῆς γεώργιον Θεοῦ. Τηρήσατε ἐπακριβῶς τίς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας καί μορφώσατε τόν Χριστόν ἐν ὑμῖν (Γαλ. δ' 19), ὥστε ὁ Λαός νά τιμᾶ καί νά σέβεται τούς ποιμένες του. Μὴ λησμονεῖτε ὅτι «οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καί διδασκαλίᾳ» (Α' Τιμ. ε' 17). Γνωρίζω τίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει ὁ ἐφημεριακός Ἱερός Κλῆρος. Γνωρίζω ὁμως καί τὰ βάσανα καί τὴν πίκρα καί τόν πόνο τοῦ εὐλογημένου Λαοῦ μας ἐν μέσῳ κρίσεως δυστυχῶς καί ὑπενθυμίζω στήν ἀγάπη σας τόν ἱερό πόθο τοῦ Παύλου πού ἀναζητοῦσε· «Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι, σεμνοῦς, σώφρονες, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ» (Τιτ. β' 2).

Ἄπευθύνομαι εἰδικῶς πρὸς τούς δύο πρώτους ἐκλεκτούς συνεργάτες τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Νικοδήμου. Τόν ἅγιο Πρωτοσύγκελλο, Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρῆ π. Χρυσόστομο Μαϊδώνη καί τόν ἅγιο Γενικό Ἀρχιερατικό Ἐπίτροπο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρῆ π. Ἰγνάτιο Ριγανᾶ. Ἔχουν ἐπιδείξει μέχρι σήμερα ἀρίστη συμπεριφορά ἀπέναντί μου καί πνεῦμα συνεργασίας ζηλευτό. Τό δέ ἔργο τους εἶναι ὄντως θεάρεστο. Ἦλθαν εὐγενέστατα καί μετεῖχαν εἰς τὴν εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονίαν μου εἰς Τρίπολιν. Τό τιμῶ τοῦτο. Ἦσαν συνυποψήφιοί μου κατά τὴν ἐκλογήν τοῦ νέου Μητροπολίτου τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως. Τίποτε δέν τούς ἐμπόδισε νά χαροῦν στή χαρά μου καί νά ἀποδεχθοῦν τὴν ἀπόφαση τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ προσώπου μου ὡς Ἐπισκόπου τους. Ἄγιοι πατέρες, ἐπιθυμῶ διακαῶς τὴν ἀδιατάρακτη συνέχιση τοῦ ἔργου σας, τὴν ἄδολη καί καρποφόρα συνεργασία μαζί σας καί προσβλέπω στήν ἀγάπη καί τόν σεβασμό σας σέ ὅσα ἡ τάξις τῆς Ἐκκλησίας ὀρίζει καί σᾶς διαβεβαιῶ «μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Φιλ. α' 8). Εὐχομαι δέ καί ἡ δική σας ἀνέλιξη σέ ἀνώτερες ἐκκλησιαστικές βαθμίδες νά εἶναι τάχιστα καί ἀνάλογη τοῦ

κόπου και του ιδρωτός του προσώπου σας στο νοητό πνευματικό στάδιο της Ἐκκλησίας μας.

Στίς Μοναστικές ἀδελφότητες ἀπευθύνω πατρικό και ἐγκάρδιο χαιρετισμό και εὐλογία. Ἀποτελείτε τούς πνεύμονες τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μας, τὴν σπονδυλική στήλη τῆς κατὰ Χριστόν εὐσεβείας, τὴν ἀνόθευτον ἔκφραση τοῦ ὀρθοδόξου βιώματος και τῆς κατὰ Χριστόν ἀσκήσεως και τελειώσεως. «*Τό λοιπόν ἀδελφοί, ὅσα ἐστίν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετή και εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίσεσθε*» (Φιλ δ' 8).

Πρός τούς εὐγενεῖς και φιλόχριστους ἄρχοντες τοῦ τόπου ἀπευθύνομαι και ἀφοῦ τούς εὐχαριστήσω γιά τὴν ἐδῶ τιμητική γιά μέ παρουσία τους, τούς διαβεβαιῶ ὅτι πρόθεσή μου εἶναι ἡ ἀπρόσκοπη και ἐπωφελής γιά τόν εὐλογημένο Λαό τοῦ Θεοῦ συνεργασία μου μαζί τους. Γνωρίζομε ὅλοι ὅτι ὁ Λαός σήμερα ὑποφέρει λόγω τῆς φοβερῆς κρίσεως πού πλήττει τόν τόπο μας, ἀλλά και τόν κόσμο ὁλόκληρο. Ἀναμένει ἀπ' ὅλους μας τόν στηριγμό, τὴν ἀρωγή, τὴν ἐλπίδα γιά νά ζήσει. Μαζί θά τούς τὴν παράσχωμε μέ τὰ χέρια και τίς καρδιές ἐνωμένες. Εὐχόμαι ἀπό βάθους καρδίας «...ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν και τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλ. δ' 7). Παρακαλῶ νά σταθεῖτε δίπλα μου μέ μιά φωνή και ἕνα θέλημα.

Ἀπευθύνομαι πρὸς τόν φιλόθεο Λαό τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως. Διαθέτετε πολλοί τὴν ἐντοπιότητα, ἀλλά και ἀρκετῶν οἱ πατέρες προσήλθαν ἐδῶ και εὖρον καταφύγιον ὡς πρόσφυγες ξεριζωμένοι ἀπό τὰ εὐλογημένα χῶματα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπό τίς ἀλησμόνητες πατρίδες πού δυστυχῶς, ὑπαιτιότητα ἡμῶν, ἀπωλέσαμε. Ἀδελφοί μου, τέκνα μου ἀγαπητά, ἐδραϊώμα μου και πολυτιμο ἔνδυμα τῆς ἀρχιερατικῆς ὑποστάσεώς μου, σᾶς δίδω τὰ ἐσώψυχά μου, σᾶς δίδω και τὴν καρδιά μου, δώσατέ μου τὸ χέρι σας. Τό ἔχω ἀνάγκη γιά νά μήν εἶμαι μόνος, γιά νά μή γίνω ἔρμαιο τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας και τῶν βουλήσεων τῶν πολεμίων τοῦ Σταυροῦ. Γίνετε σᾶς παρακαλῶ τό ἔξομα μου, οἱ βαθμίδες πού καθημερινά θά ἀνεβαίνομε σέ οὐράνια ὕψη, ἀφήσατέ με νά σᾶς διακοπήσω, «*πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τό αὐτό φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τό ἐν φρονούντες*» (Φιλ. α' 4). Εἴστε ἡ παρηγορία μου και ἡ παραμυθία μου. Σταθεῖτε δίπλα μου.

Κυρίως ἀπευθύνομαι στά νέα παιδιά μας. Στὴν ἀπαντοχή, στὴν κρυφή μας καύχηση, στά κρυφὰ χρυσὰ ὄνειρά μας. Παιδιά μου ἀγαπητά, τό γνωρίζω, σᾶς ἀπογοητεύσαμε ἐν πολλοῖς οἱ μεγαλύτεροι. Καί περισσότερο ὅσοι φέρομε τό βάρος κάποιας εὐθύνης ἀπέναντί σας ἢ μετέχομε λίγο ἢ πολὺ σέ αὐτό πού ὀνομάζεται ἐξουσία. Φίλοι, ἄς χτίσουμε τόν Χριστό πάλι μέσα μας. Ἡ ζωὴ χωρὶς

Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν ὑποδέχονται τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο, τόν Σεβ. Μητροπολίτη Μαντινείας και Κυνουρίας κ. Ἀλέξανδρο και τόν Σεβ. Μητροπολίτη Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους και Ἀρδαμερίου κ. Θεόκλητο.

Αυτόν καταντᾶ φρίκη, κόλαση, στεναγμός και ὄλεθρος. Φαντάσματα και Ἐρινύες λεπιδόφτερες κομματιάζουν τόν τρυφερό κόσμο τῆς νεολαίας ὅταν Ἐκεῖνος εἶναι Ἄπων. Λοιπόν, χάριν ὑμῶν «κάμπω τά γόνάτά μου πρὸς τόν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ... ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τόν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τόν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τόν Χριστόν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν...» (Ἐφεσ. γ' 14-17). Τόν παρακαλῶ νά σᾶς κραταιώσει μέ τή δύναμη τοῦ ζωαρχικοῦ Του Πνεύματος, ὥστε νά γίνει σύσκησός σας ὁ Χριστός, νά προσδώσει ὄραμα και ἐλπίδα στίς προσδοκίες σας. Σᾶς θέλω δίπλα μου, φροντίδα μου και μέριμνά μου. Τούς σοφούς και ἑλληγνόψυχους διδασκάλους σας και τούς φωτισμένους καθηγητές σας παρακαλῶ, ἀφοῦ πρώτα τούς ἐκφράσω τόν σεβασμό και ἀποδώσω τήν πρέπουσα τιμή στό ἀναπλαστικό και ψυχοτρόφο ἔργο τους, νά ἔχουν τή λεβεντιά νά σᾶς φέρουν κοντά μας. Γνωρίζω ὅτι μέχρι σήμερα τοῦτο γίνεται και λαμπρά ἔχομε ἀποτελέσματα μέ τούς ἐπικεφαλῆς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως νά ἀναλώνονται γιά τό σκοπό αὐτό. Παρακαλῶ νά κλείσουν οἱ παιδαγωγοί τά ὄψα τους στό πνεῦμα τοῦ ἀμοραλισμοῦ, τοῦ ἄθεου ἀνθρωπισμοῦ, τοῦ μονοδιάστατου ὀρθολογισμοῦ και τῆς σαρκολατρίας πού περισσεύει στίς μέρες μας και νά σταλάξουν στό πνεῦμα σας τό νέκταρ τῆς θεοδιδάκτου πίστεώς μας.

Πρὸς τούς Ἁγιορεῖτες πατέρες προσβλέπω, χαιρετίζοντας τά Ἀθωνικά κάστρα τῆς Ὁρθοδοξίας πού γεινιάζουν μέ τήν Ἱερά αὐτή Μητρόπολη, ὑποκλινόμενος ἐμπρός στό πνευματικό διαχρονικό τους μεγαλεῖο. Θησαυρὲ πολῦτιμε και ἀδαπάνητε τῆς πίστεως, ἀγγελόμορφε ἀσκητική χορεία, χαῖρε ἐν Κυρίῳ πάντοτε. Εἶστε ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ, τά ἀνύστακτα ἀηδόνια και τά θεόπλαστα στρουθία, τά ὑπέρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπαύστως δεόμενα. Ἡ ἰσάγγελος πολιτεία σας συνιστᾶ τύπον και ὑπογραμμὸν τῆς κατὰ Χριστόν ζωῆς, κλήση γιά χριστομίμητο ζωή και φρόνημα, κλήση ἁγιασμοῦ και σωτηρίας. Ναί, ὡς ἄλλος Παῦλος κρᾶζω: «Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ»

(Ρωμ. α' 8). Εὐχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο θερμοτάτα εὐχαριστῶ γιά τήν πατρική του ἀγάπη και τήν πολῦτιμο παρουσία του στήν σημερινή ἑορτή τῆς Μητροπόλεως ταύτης.

Τόν ἅγιο Τοποτηρητὴ τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως, Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κασσανδρείας κ. Νικόδημο, τόν διακριτικό, ἀρχοντικό και πολυσέβαστό μοι Ἱεράρχη ἀπό καρδιάς εὐχαριστῶ γιά τίς ἄοκνες φροντίδες και τούς κόπους πού ὑπεβλήθη ἀπό τῆς κοιμήσεως τοῦ μακαριστοῦ προκατόχου μου μέχρι σήμερα, γιά τήν συμμετοχή του στήν χειροτονία μου, γιά τά τῆς ὑποδοχῆς και ἐνθρονίσεώς μου πού κατέστρωσε θαυμάσια και τόν παρακαλῶ ὡς γείτονας και πνευματικός πατέρας ἔμπειρος νά συνδράμει μέ τή μεγάλη ἀγάπη του τό ἔργο μου.

Τόν σεπτὸ ποιμενάρχη τῆς Μαντινείας και Κυνουρίας κ. Ἀλέξανδρο και Γέροντά μου εὐχαριστῶ γιά ὅσα ἔκαμε και προσφέρει γιά τό πρόσωπό μου και τό ἀφειδόμελο στήριγμα πού μοῦ παρέχει.

Τούς Σεβασμιωτάτους Ἀρχιερεῖς πού σήμερα λαμπρύνουν τήν σύναξη αὐτή μέ τήν πολῦτιμο παρουσία τους θερμοῦς εὐχαριστῶ και τούς παρακαλῶ νά μὴ λησμονοῦν νά δέονται ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ὅσους ἐργάστηκαν και κοπίασαν γιά τήν εὐπρέπεια και τήν τάξη τῆς σημερινῆς Συνάξεως πολὺ τούς εὐχαριστῶ, ὡς και τούς ὑπαλλήλους τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως πού στελεχώνουν τά Γραφεῖα μας και στηρίζουν τόν ἐκάστοτε Μητροπολίτη.

Ἰδιαιτέρως ἀπό τά βάθη τοῦ εἶναι μου εὐγνωμονῶ, εὐχαριστῶ και τιμῶ τήν ἐδῶ παρουσία τῶν εὐσεβῶν Ἀρχόντων, τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν και τοῦ θεοφίλου Λαοῦ πού προσῆλθαν στή σημερινή χαρὰ μου ἀπό τόν μακρινὸ Μωριά, ἀπό τήν Ἱερά Μητρόπολη Μαντινείας και Κυνουρίας, τήν ἡρωική Ντρομπολιτσία, γέννημα και βλαστὸς τῆς ὁποίας τυγχάνω. Δέν θά σᾶς λησμονήσω ποτέ και θά μνημονεύω τοῦ τιμίου ὀνόματός σας στήν ἁγία και ἱερά Πρόθεση.

Κράτησα σκοπίμως τελευταῖες τίς βαθύτατες εὐχαριστίες μου πρὸς τήν Α.Θ.Π. τόν Οἰκουμενι-

κό μας Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο, τὴν σεπτὴ κορυφὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, τὸν ὑψηλὴ καὶ πολυτίμητο οἰακοστρόφο τῆς τε νοητῆς ὀλκάδος τῆς Βασιλίδος τῶν Πόλεων καὶ πρῶτον τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Παναγιώτατε, ἔξαιτοῦμαι τὰς θεοπειθεῖς εὐχὰς Σας, ὥστε ὁ σταυρὸς πού ἐτέθη ἐπὶ τῶν ὤμων μου νὰ εἶναι κατὰ τό δυνατόν ἐλαφρὺς. Παρακαλῶ εὐλογήσατε τὸν Ἱερόν Κλῆρον καὶ τὸν φιλόχριστον Λαόν τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως, ἡ ὁποία, ὡς μία τῶν λεγομένων «Νέων Χωρῶν» πνευματικῶς ἀνήκει εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὑφ' Ἑμᾶς γεραροῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Δεήθητε δέ ἡ διακονία μου νὰ εἶναι καρποφόρος καὶ εὐλογημένη παρὰ Κυρίου.

Καί, τώρα, Μακαριώτατε, ἀπευθύνομαι πρὸς τὸν τῆς Ἐκκλησίας Δομήτορα καὶ Κύριό μου μέ τούς λόγους τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Πάπα Ρώμης πού σέ ἐπιστολή του πρὸς τούς Κορινθίους γράφει καὶ Τόν παρακαλεῖ: «Ἀξιούμεν σε, Δέσποτα, βοηθόν γενέσθαι καὶ ἀντιλήπτορα ἡμῶν· τούς ἐν θλίψει ἡμῶν σῶσον, τούς ταπεινούς ἐλέησον, τούς πεπτωκότας ἔγειρον, τούς δεομένους ἐπιφάνηθι, τούς ἀσθενεῖς ἴασαι, τούς πλανωμένους τοῦ λαοῦ σου ἐπίστρεψον· χόρτασον τούς πεινῶντας, λύτρωσαι τούς δεσμίους ἡμῶν, ἐξανάστησον τούς ἀσθενοῦντας, παρακάλεσον τούς ὀλιγοπιστοῦντας· γνώτωσάν σε πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι σύ ὁ Θεός μόνος καὶ Ἰησοῦς Χριστός ὁ παῖς σου καὶ ἡμεῖς λαός σου καὶ πρόβατα τῆς νομῆς σου...» Ἀμήν.

ΣΥΝΟΔΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Πορίσματα τῆς ΚΔ΄ Πανορθόδοξου Συνδιασκέψεως Ἐντεταλμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί Ἱερῶν Μητροπόλεων γιά θέματα Αἰρέσεων καί Παραθρησκείας

(Θεσσαλονίκη, 15-17.10.2012)

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ

Ἡ ΚΔ΄ Πανορθόδοξη Συνδιάσκεψη Ἐντεταλμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί Ἱερῶν Μητροπόλεων γιά θέματα αἰρέσεων καί παραθρησκείας, πού πραγματοποιήθηκε, ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, στό Ἐκπαιδευτικό καί Πολιτιστικό Ἴδρυμα «Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς» στή Θεσσαλονίκη, ἀπό 15 ἕως 17.10.2012, μέ τή φιλόξενη φρονίδα τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Ἀνθίμου, Προέδρου τῆς Σ.Ε. ἐπί τῶν Αἰρέσεων καί ὑπό τήν προεδρίαν Αὐτοῦ, μέ θέμα: «Ἡ ἐλπίδα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας γιά τήν αἰωνιότητα καί οἱ πλάνες τῶν “ἔσχατολογικῶν” αἰρέσεων», μετά ἀπό ἐκτενή συζήτηση ἐπί τῶν εἰσηγήσεων, ἐνέκρινε ὁμοφώνως τά ἀκόλουθα Πορίσματα:

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἐσχάτων διαποτίζει ὀλόκληρη τή θεολογία καί ζωή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ἐστιάζει σέ ὅ,τι συνιστᾶ τό ἀπόλυτο, τό τελικό, τό ὀριστικό. Δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τό πρόσωπο τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀπόλυτη κυριαρχία Του στόν κόσμον. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται κατά τήν Καινή Διαθήκη στό πρόσωπο καί στό ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί συνιστᾶ ταυτόχρονα τό κεντρικό γεγονός τῆς ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία. Ἐπομένως, τά ἔσχατα συνδέονται μέ τίς τρεῖς διαστάσεις τοῦ χρόνου, παρελθόν, παρόν καί μέλλον.

2. Ἡ Ὁρθόδοξη ἐσχατολογία δέν εἶναι ἀπλῶς ὁ λόγος γιά τήν ἄλλη ζωή, οὔτε τό τελευταῖο κεφάλαι-

ο τοῦ Ἁγίου Γραφῆς ἢ τῆς Δογματικῆς τῆς Ἐκκλησίας. Διαποτίζει τό σύνολο τῆς Ἀγιογραφικῆς διδασκαλίας καί, ὡς ἐκ τούτου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καί λειτουργικῆς ζωῆς, καθὼς εἶναι προσανατολισμένη καί ἀναζητεῖ ἀπό τούς πιστούς τήν ἐνεργό προσημολογία τῆς ἐρχόμενης Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τή δυναμική μεταμόρφωση καί ἀνακαίνιση τοῦ σύμπαντος κόσμου.

3. Ἡ ἐλπίδα τῶν ἐσχάτων, κατά τίς μαρτυρίες τῆς Ἁγίου Γραφῆς, θεμελιώνεται στό μυστήριον τῆς Θεῆς Οἰκονομίας, ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου, διά τῆς πορείας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ἱστορία, «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. 28,20). Κεντρικός ἄξονας τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδας εἶναι ὁ Σταυρός καί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ἡ δέ «Ἡμέρα τοῦ Κυρίου» ταυτίζεται μέ τήν ἀναμενόμενη Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

4. Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τῆ ζωῆ καί τῆ θεολογία τῆς, ὁμιλοῦμε γιά «ἐγκαινιασθεῖσα» Ἐσχατολογία, καθὼς κινούμαστε μεταξύ ἑνός «ἤδη» καί ἑνός «ὄχι ἀκόμη» τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ὁρθόδοξη περὶ ἐσχάτων διδασκαλία συνδέεται ἀδιασπᾶστος καί ὀργανικῶς μέ ὀλόκληρο τό βιωματικό, ἀσκητικό, λειτουργικό καί μυστηριοκεντρικό πλαίσιο τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, μέ στέρεη καί ἐπαρκῆ θεολογική θεμελίωση τῆν ἐνότητα, συνύφανση καί συσχέτιση τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν κτίση καί στήν ἱστορία. Ἡ θεολογική αὐτή βάση ἔχει ἄμεσες καί συγκεκριμένες συνέπειες στή ζωή τῶν πιστῶν, στήν περὶ ἐσχάτων διδασκαλία καί ἀκόμη στήν ἴδια τήν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπό τό πρῖσμα αὐτῶν τῶν θεολογικῶν δεδομένων, ἐπισημαίνονται τά ἀκόλουθα, σχετικά μέ τίς πλάνες τῶν ἐσχατολογικῶν αἰρέσεων καί ἄλλων διαφόρων μελλοντολογικῶν ομάδων:

α. Στις διάφορες έσχατολογικού χαρακτήρα αίρέσεις και παραχριστιανικές ομάδες διαπιστώνεται μιά έντονος παχυλή και έξόχως ανθρωπομορφική θεώρηση και παρουσίαση των έσχάτων, λόγω, είτε της «κατά γράμμα» θεοπνευστίας και ατομικής έρμηνείας της Άγίας Γραφής, πού αποδέχονται, είτε της αλλοίωσης της άγιογραφικής διδασκαλίας μέσω των διαφόρων «όραμάτων» ή ποιημάτων «άποκαλύψεων» των ίδρυτών των αίρέσεων αυτών.

β. Επίσης, λόγω του γεγονότος ότι οι αίρετικές κινήσεις στερούνται αυθεντικών έκκλησιαστικών κανόνων έρμηνείας και κριτηρίων άξιολόγησης, ή όλη άπόπειρα άγιογραφικής τεκμηρίωσης των κακόδοξων θεωριών τους θεμελιώνεται σε ένα άκρατο ύποκειμενισμό, πού παράγει πληθώρα αυθαίρετων έρμηνειών και κακόδοξων αντίληψεων.

γ. Πολλές από τις νεώτερες αίρετικές και παραχριστιανικές κινήσεις έσχατολογικού και χιλιαστικού χαρακτήρα έχουν την ιστορική άφετηρία τους ή έπηρέαστηκαν από τό κλίμα πού είχε διαμορφωθεί στις Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, μέ άφορμή την έντονη αίσθηση και προσδοκία πού είχε καλλιεργηθεί έντός των διαφόρων προτεσταντικών κλάδων για μιά έπικείμενη έπιστροφή και Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου.

δ. Παρά τη σαφή θέση του Κυρίου ότι είναι άγνωστος ό χρόνος της Δευτέρας Παρουσίας Του (Ματθ. 24,36), πολλές από τις έσχατολογικές χιλιαστικές αίρέσεις, παραχριστιανικές κινήσεις και άλλες μελλοντολογικές ομάδες (π.χ. τρομοκραγνεία περί του τέλους του κόσμου τό 2012, ήμερολόγιο των Μάγια, τηλεοπτικοί και διαδικτυακοί ψευδοπροφήτες κ.ά.) δέν διστάζουν, μέ διάφορους άσπρήκτους Άγιογραφικούς και χρονολογικούς συσχετισμούς, νά καθορίζουν μέσω ψευδοπροφητειών ήμερομηνίες, κατά τις όποιες θά λάβει χώρα ή Δευτέρα Παρουσία και, φυσικά, επανειλημμένως διαψεύδονται.

ε. Σε όρισμένες κινήσεις διάφορα γεγονότα και μαρτυρίες της Άγίας Γραφής χρησιμοποιούνται ως μέσο ψυχολογικής πίεσης, άφου προηγουμένως έχουν συστηματικά εκπαιδεύσει τους όπαδούς τους σε ένα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης, ώστε τά μέλη τους κάτω από τον φόβο «της

σφαγής τους στον Άρμαγεδών» ή «της μή άρπαγής τους στους ούρανοους», νά αυξάνουν τον «ίεραποστολικό» άκτιβισμό τους, ως άπόδειξη ότι ανήκουν στην κατηγορία των «έκλεκτών» και των «σεσωσμένων».

5. Η όλομέλεια της Συνδιασκέψεως διεπίστωσε την μεγάλη χρησιμότητα, πού θά είχε για την ποιμαντική εργασία της αντιμετώπισης των αίρέσεων, ή συμπλήρωση του καταλόγου των αίρετικών και παραχριστιανικών ομάδων, τον όποιο κατήρτισε ή Ε΄ Συνδιάσκεψη Έντεταλμένων, στη Ναύπακτο τό 1993, ως και του καταλόγου των ομάδων των άσυμβίβαστων μέ την Όρθόδοξη πίστη, τον όποιο κατήρτισε ή Ζ΄ Πανορθόδοξη Συνδιάσκεψη Έντεταλμένων Όρθοδόξων Έκκλησιών και Έρωτων Μητροπόλεων, στην Άλίαρτο Βοιωτίας τό 1995. Τουτό καθίσταται αναγκαίο από την εμφάνιση και δραστηριοποίηση πληθώρας νέων αίρετικών, παραχριστιανικών και παραθρησκευτικών όργανώσεων στον κόσμο.

6. Η όλομέλεια της Συνδιασκέψεως έπισήμανε επίσης την παντελή άπουσία της Όρθόδοξης έσχατολογίας από τά προτεινόμενα και ήδη πιλοτικώς διδασκόμενα στην Ελλάδα νέα βιβλία για τό μάθημα των Θρησκευτικών στη στοιχειώδη και μέση Έκπαίδευση. Η έλλειψη αυτή συνοδεύεται, δυστυχώς, από μία ριζική άλλαγή του προσανατολισμού του μαθήματος των Θρησκευτικών, από τον συνταγματικά κατοχυρωμένο στην Ελλάδα όμολογιακό του χαρακτήρα σε μία προοπτική άποδόμησης, πού καταλήγει στον θρησκευτικό συγκρητισμό.

7. Η Όρθόδοξη Έκκλησία μέ τη Θεολογία, την δισχλιετή Παράδοση και ζωή της, άποδοκιμάζει τις δοξασίες των διαφόρων έσχατολογικών αίρέσεων και άλλες ποικίλες έσφαλμένες μελλοντολογικές αντίληψεις, όχι μόνο διότι ή συλλογιστική τους είναι σαθρή και ή εξήγησή τους άφελής, αλλά, πρωτίστως, διότι οι δοξασίες αυτές είναι θεραπευτικά λανθασμένες. Άδυνατούν νά θεραπεύσουν τον έσκοτισμένο και άλαζονικό νοΰ του ανθρώπου και την γεμάτη ιδιοτέλεια καρδιά του, μέ τελικό άποτέλεσμα νά οδηγούν τους όπαδούς τους, οι όποιοι είναι κι αυτοί πλάσματα της άγά-

πης τοῦ Θεοῦ, στόν πνευματικό θάνατο καί νά τούς στεροῦν τήν ἀληθινή καί ζωντανή ἐλπίδα γιά τήν αἰωνιότητα.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνδιασκέψεως
καί Πρόεδρος τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς
ἐπί τῶν Αἵρέσεων

† Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἄνθιμος
Οἱ Ἐντεταλμένοι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν:
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου † Ὁ Μητροπολί-
της Θεσσαλονίκης Ἄνθιμος. Πατριαρχείου
Ἀλεξανδρείας, † Ὁ Μητροπολίτης Πτολεμαΐ-

δος Προτέριος. Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων
Ἀρχιμανδρίτης Δημήτριος Βασιλειάδης. Πα-
τριαρχείου Μόσχας καί πάσης Ρωσίας Ἱερομ.
Θεοφάνης Λουκιάνωφ. Πατριαρχείου Σερ-
βίας Πρωτοπρεσβύτερος Γάιος Γκάιτς. Πα-
τριαρχείου Ρουμανίας Καθηγητής Cîrriap
Streza. Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Πρωτοπρεσ-
βύτερος Δημήτριος Κωστόπουλος. Ἐκκλησίας
τῆς Ἑλλάδος, Πρωτοπρεσβύτερος Κυριακός
Τσουρός. Ἐκκλησίας τῆς Πολωνίας Πρωτο-
πρεσβύτερος Andrzej Lewezak. Ἐκκλησίας
τῆς Ἀλβανίας Θεολόγος Ἰωάννης Μένη.

Ἀνάγκες καί προβλήματα στήν θεία Λατρεία κατά τούς παρόντες καιρούς

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμητοῦ κ. Δανιήλ,
Προέδρου τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως

(Εἰσήγηση στό IB' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο
Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Βόλος, 27-29 Σεπτεμβρίου 2010)

Β' ΜΕΡΟΣ

3. Ἡ ἀποϊεροποίηση τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ φθορά τοῦ λειτουργικοῦ ἤθους καί ἄλλοι γνωστοί παράγοντες ἐπέφεραν καί τήν ἀποϊεροποίηση τῶν Μυστηρίων, πού τά μετέτρεψαν σέ κοινωνικές ἐκδηλώσεις. Αὐτό μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ ἀπό τήν ἔκδοση τῶν προσκλητηρίων σέ αὐτά μέχρι τήν ἐν γένει ὀργάνωσή τους.

Ἀπότοκος αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ὅτι, οἱ πιστοί δέν θεωροῦν τά Ἱερά Μυστήρια μέσα ἀγιασμοῦ τῆς ζωῆς τους κατά τό θέλημα τοῦ Θεοῦ: «Τοῦτο γάρ ἐστι θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀγιασμός ὑμῶν» (πρός Θεσσαλονικεῖς Α' δ' 3) ἀλλά ἐντελῶς προσωπική κοινωνική ὑπόθεση. Προσέρονται στά Ἱερά Μυστήρια χωρίς οὐσιαστική προετοιμασία. Ἡ κατάσταση πού ἐπικρατεῖ, ὅταν τελοῦνται, πολλάκις φυγαδεύει τήν πνευματικότητα. Γι' αὐτό ἀντί τῆς εὐλαβείας κυριαρχεῖ ἡ ματαιοδοξία. Ἀντί τῆς προσευχῆς ἐπικρατεῖ ἡ ἐπίδειξη. Τήν σεμνότητα ἀντικατέστησε ἡ πρόκληση.

Οἱ ἄνθρωποι ἀγνοοῦν τό «πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστίν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στυλος καί ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (πρός Τιμόθεον Α' γ' 15).

Πολλοί πιστοί, ἀνάπηροι πνευματικά, ἀδυνατοῦν νά εἰσχωρήσουν στά ἱερά ἄδυστα καί νά ἐννοήσουν τά μυστικῶς τελούμενα μέ τήν δύναμη καί ἐνέργεια τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Δέν εὐθύνονται ἀποκλειστικά οἱ πιστοί γιά τήν ἀποϊεροποίηση τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων, εὐθύνονται κυρίως οἱ τελετουργοί, πού ἐπέτρεψαν νά διαμορφωθοῦν αὐτές οἱ συνθηκες, εἴτε ἀπό ἄγνοια, εἴτε ἀπό ἔλλειψη ποιμαντικῆς εὐθύνης.

Στά Λειτουργικά Συμπόσιά μας ἔχουμε ἐπισημάνει τά δέοντα ὅπως ἀναφέρθηκαν:

Γιά τό Μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος στό Α'

«Τά προτεινόμενα μέτρα εἶναι τά ἑξῆς:

1) Ἄμεσος ἔκδοσις τῶν πρακτικῶν τοῦ Συνεδρίου καί κατά τό δυνατόν εὐρεῖα δωρεάν διάδοσις αὐτῶν.

2) Ἄμεσος ἐκτύπωσις ὑπό τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» εἰς εἰδικόν τεῦχος τοῦ ὑπό τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἰ. Φουντούλη συγγραφέντος κειμένου «Τό Ἅγιον Βάπτισμα, Ἱστοριοτελετουργική θεώρηση» καί δωρεάν ἀποστολή του, ἐπ' εὐκαιρία τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων, πρὸς ἅπαντας τοὺς κληρικούς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

3) Ἀξιολόγησις καί κωδικοποίησις ὑπό τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς ἀνανώσεως τῶν ὑπό ἐγκρίτων λειτουργιολόγων διατυπωθεισῶν παρατηρήσεων καί προτάσεων ἐπὶ τοῦ τρόπου τελέσεως τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος σήμερον (Προβαπτισματικά Ἀκολουθία, Νηπιοβαπτισμός, Βάπτισμα ἐνηλίκων, Βάπτισμα ἀνάγκης, Τέλεισις Βαπτίσματος μετὰ Θείας Λειτουργίας, ἀκολουθία ἐπιστροφῆς σχισματικῶν-αἰρετικῶν) καί ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συμπερασμάτων αὐτῶν νέα ἔκδοσις τῆς ἀκολουθίας τοῦ μυστηρίου τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, συνοδευομένη ὑπό συνοπτικοῦ λειτουργικοποιμαντικοῦ ὑπομνήματος-ὀδηγίων πρὸς τοὺς ἱερεῖς.

4) Ἐπίσημος καθιέρωσις προβαπτισματικῆς πνευματικῆς συνεντεύξεως-ἐπικοινωνίας τοῦ ἐφημερίου ἱερέως μέ τοὺς γονεῖς καί τόν ἀνάδοχον τοῦ βαπτιζομένου, ἡ ὁποία καί θά λειτουργῇ ὡς ἀναπλήρωμα τῆς ἐλλειπούσης σήμερον προβαπτισματικῆς κατηχητικῆς προετοιμασίας.

5) Συστηματική ὀργάνωσις εἰς ἑκάστην Ἱερῶν Μητροπόλιν τῆς Κατηγήσεως τῶν πρὸς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα προσερχομένων ἐνηλίκων καὶ ἀνάθεσις εἰς εἰδικὸν συνεργάτην συγγραφῆς εὐσυνόπτου Ὁρθοδόξου Κατηγήσεως καὶ μετάφρασις αὐτῆς εἰς πολλὰς γλώσσας μὲ σκοπὸν τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ.

6) Προκήρυξις πανελληνίου θεολογικοῦ - λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ συγγραφῆς νέων βοηθημάτων, καταλλήλων διὰ τὴν βαπτισματικὴν καὶ γενικῶς τὴν λειτουργικὴν ἀγωγὴν τῶν πιστῶν ὄλων τῶν ἡλικιῶν.

7) Συγκρότησις δι' ἑκάστην προγραμματιζομένην Βάπτισιν φακέλλου Ἀδείας Βαπτίσεως, εἰς τὸ ὅποσον δέον ὅπως ἐμπεριέχονται τουλάχιστον: α) Δήλωσις τῶν γονέων ὅτι ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀνατροφὴν τῶν νηπιοβαπτιζομένων τέκνων των. β) Βεβαίωσις, ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ὅτι ὁ ἀνάδοχος εἶναι χριστιανὸς ὀρθόδοξος. γ) Ἐντυπὸν κατηχητικὸν ὑλικόν, ἐγκεκριμένον ὑπὸ τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας, τὸ ὅποσον καὶ θὰ ἐπιδίδεται ὑποχρεωτικῶς εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν ἐνημέρωσίν των.

8) Ἰδρυσις εἰς ἑκάστην Ἱερῶν Μητροπόλιν Εἰδικοῦ Γραφείου Βαπτίσεων μὲ σκοπὸν τὸσον τὸν διοικητικὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀρχαιοθέτησιν τῶν ἐκ τῶν φακέλων Ἀδείας Βαπτίσεως προκυπτόντων στοιχείων, ὅσον καὶ τὴν καλλιτέραν ποιμαντικὴν ἀξιοποίησιν αὐτῶν εἰς ἐπίπεδον ἐνορίας καὶ ἐπισκοπῆς. Ἐπισημαίνεται ἐνταῦθα ἰδιαίτερος ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ ἐνδεχομένη ἐπὶ τὰ βελτίω ἀντικατάστασις τῶν χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν καταχώρησιν τῶν σχετικῶν στοιχείων ἐντύπων (βιβλίων, ἐγγράφων, ἀναμνηστικῶν κ.λπ.).

9) Διοργάνωσις κατὰ Μητροπόλεις Εἰδικῶν Ἱερατικῶν Συνάξεων μὲ σκοπὸν τὴν ἐπιμόρφωσιν καὶ γενικῶς τὴν εὐαισθητοποίησιν τῶν κληρικῶν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν ὄλων τῶν κατὰ τὴν τέλεισιν τοῦ Ἅγίου Βαπτίσματος προκυπτόντων σήμερα προβλημάτων.

10) Καθιέρωσις ἐπισήμων βαπτισματικῶν ἡμερῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους (π.χ. Μ. Σάββατον, Φῶτα, Πεντηκοστή) καὶ πρότυπος τέλεισις ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἢ ἄλλων εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένων κληρικῶν ὁμαδικῶν βαπτίσεων, ἰδίᾳ ἐνηλίκων καὶ ἐλεγχομένη ἐνθάρρυνσις τῆς

μετὰ Θείας Λειτουργίας τελέσεως τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ μυστηρίου.

11) Κωδικοποίησις τῶν διεπουσῶν τὴν τέλεισιν τοῦ Ἅγίου Βαπτίσματος νομοκανονικῶν διατάξεων καὶ ἐπεξηρασμένη συνοπτικὴ παρουσιάσις αὐτῶν πρὸς ποιμαντικὴν χρῆσιν.

12) Μέρμινα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ὑπὸ τῶν κατηχητικῶν βοηθημάτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν κατηχητικῶν σχολείων καὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν Θρησκευτικῶν Δημοτικῆς καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως προσφερομένης βαπτισματικῆς ἀγωγῆς.

13) Συνεργασία μετὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Θεολογικῶν Σχολῶν διὰ τὴν καλλιτέραν ἐκπαίδευσιν τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν εἰς τὴν Ποιμαντικὴν καὶ Τελετουργικὴν τοῦ Ἅγίου Βαπτίσματος καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν μυστηρίων.

14) Εὐκαιριακὴ βαπτισματικὴ ἀγωγή τοῦ λαοῦ διὰ μέσου τοῦ θείου κηρύγματος, ραδιοτηλεοπτικῶν ἐκπομπῶν, ἐντύπων, σχολῶν γονέων κ.λπ. καὶ διοικητικὴ ἀντιμετώπισις τῶν ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπαγγελματιῶν, ὡς φωτογράφων, ἀνθοπωλῶν κ.λπ. δημιουργουμένων προβλημάτων κατὰ τὴν τέλεισιν τῶν ἱερῶν μυστηρίων γενικῶς.

15) Καταχώρησις εἰς τὸ διαδίκτυον (Internet) μιᾶς ἐνιαίας δι' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος «ἐνοριακῆς» ἰστοσελίδας, μὲ ἅπαντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν τέλεισιν τοῦ Ἅγίου Βαπτίσματος καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν μυστηρίων στοιχεῖα.

16) Μέρμινα διὰ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐκκλησιαστικῶν προδιαγραφῶν παραγωγὴν τῶν διαφορῶν βαπτισματικῶν εἰδῶν ὡς ἐλαίου, λαμπάδων, ἐνδυμάτων, κοσμημάτων κ.λπ. ὑπὸ τοῦ ἐμπορίου καὶ διερεύνησις τῆς δυνατότητος παραγωγῆς καὶ διάθεσις τῶν εἰδῶν αὐτῶν ὑπὸ ἱερῶν μονῶν.

17) Ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων συναρμοδιῶν φορέων σχεδιασμὸς ὑπὸ τοῦ Γραφείου Ναοδομίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐνός προτύπου συγχρόνου Βαπτιστηρίου, ὑποχρεωτικὴ πρόβλεψις τοιοῦτου χώρου εἰς τὰ σχέδια ὄλων τῶν ὑπὸ ἀνέγερσιν νέων μεγάλων ναῶν καὶ μελέτη τῆς δυνατότητος διαμορφώσεως τοιούτων χώρων εἰς ὑπάρχοντας ναοὺς, τουλάχιστον εἰς τὰς ἔδρας τῶν Μητροπόλεων.

18) Προγραμματισμένη ἔκδοσις σειρᾶς συνοδικῶν ἀποφάσεων καὶ ἐγκυκλίων διὰ τὴν κατ' ἀρχὴν ἔγκρισιν καὶ πραγμάτωσιν ὄλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων μέτρων καὶ ὅσων ἄλλων ἠθέλον κριθῆ ἀναγκαῖα εἰς τὸ μέλλον».

Γιά τό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας στό Γ΄

«Ο προβληματισμός τοῦ Συμποσίου ἐστιάστηκε ιδιαίτερα στά ἑξῆς βασικά σημεία:

1. Τονίσθηκε κατ' ἀρχήν ἀπό ὅλους τοὺς ὁμιλητές ἡ κεφαλαιώδης σημασία τὴν ὁποία ἔχει γιὰ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ μας πίστη τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, διαμέσου τοῦ ὁποίου καὶ ἐκφράζεται κυρίως αὐτό τοῦτο τό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καὶ πρέπει νά τελεῖται πάντοτε «εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν» ὡς ἡ κατεξοχὴν ἐόρτια φανέρωση τῆς ἐπὶ τό αὐτό συναγμένης Ἐκκλησίας.

2. Ἡ ἀνάλυση τῆς ἱστορικῆς διαμορφώσεως τοῦ τελετουργικοῦ τύπου καὶ τῶν εὐχολογικῶν - ὕμνογραφικῶν κειμένων πού χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατέδειξε τὴν διαχρονικὴ πιστότητα τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀρχαία εὐχαριστιακὴ παράδοση, καὶ ἀνέδειξε τό ἱερό αὐτό μυστήριο ὡς τὸν κατεξοχὴν παράγοντα διαμορφώσεως τῆς δομῆς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

3. Ἰδιαίτερα ὑπογραμμίσθηκε τό βιβλικό ὑπόβαθρο καὶ ἡ ἐσαχολογικὴ διάσταση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐπισημάνθηκε δὲ ἡ ἀνάγκη περαιτέρω μελέτης τοῦ προβλήματος τῆς ἀνακατανομῆς τῶν ἐπ' Ἐκκλησίας ἀναγνωσσομένων ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων, ὥστε νά ἀναγνωσκαται ὀλόκληρη ἡ Ἁγία Γραφή, Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, καὶ νά δίδεται ἡ ἀφορμὴ ἐρμηνείας αὐτῶν, πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

4. Καταδείχθηκε ἐπίσης ὅτι τό κήρυγμα ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως. Γι' αὐτό καὶ πρέπει νά γίνεται σὲ ἀπλή γλώσσα, ὥστε νά εἶναι κατανοητὸ ἀπὸ τὸν λαό, νά τηρεῖται δὲ ἡ τάξη τῆς μετὰ τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα ἐκφωνήσεως του. Τονίσθηκε ἀκόμη ὅτι τό κήρυγμα πρέπει νά διατηρήσει τὸν παραδοσιακό - σωτηριολογικό του χαρακτήρα, ὡς ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ μύηση στὴ Θεία Λατρεία (βιβλικὸ καὶ λειτουργικὸ - μυσταγωγικὸ κήρυγμα).

5. Ἐπισημάνθηκε ἡ ἀνάγκη ἀποφυγῆς τῆς ἐνίοτε παρατηρουμένης τελετουργικῆς ἀταξίας καὶ ἐξεζητημένων τελετουργικῶν πρακτικῶν. Χαιρετίστηκε δὲ ὡς θετικὸ γεγονός ἡ ἀναμενομένη νέα Συνοδικὴ Ἔκδοση τοῦ Ἱερατικοῦ, τό ὁποῖο θά

ἀποτελέσει σταθερὴ βάση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς τελετουργικῆς εὐταξίας κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας.

6. Ἡ ἐνεργὸς καὶ συνειδητὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ κεντρικὰ σημεία προβληματισμοῦ τοῦ Συμποσίου. Γι' αὐτό καὶ ὑπογραμμίσθηκε ἡ ἀνάγκη περαιτέρω ἐμπεδώσεως τῶν στοιχείων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀναδεικνύουν τὸν κοινοτικὸ χαρακτήρα τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅπως ἡ «μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας» στάση τῶν πιστῶν στὴν Θεία Λειτουργία, ἡ συμμετοχὴ τῶν στήν ψαλμωδία, ἡ εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ ἀνάγνωση τῶν ἱερατικῶν, εὐχῶν καὶ ἡ ἔμφαση στὸν διαλογικὸ τρόπο ἐκφορᾶς τῆς εὐχαριστιακῆς ἀναφορᾶς.

7. Τό Συμπόσιο διετύπωσε τὴν γνώμη ὅτι ὁ κοινοτικὸς χαρακτήρας τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐπιβάλλει τὴν ἐπαναγωγή στὸ παραδεδομένο ὕψος ἐκφωνήσεως τῶν παντοίων δεήσεων καὶ εὐχῶν ἐκ μέρους τῶν λειτουργῶν κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νά συνειδητοποιήσουν ὅτι δὲν εἶναι ψάλται καὶ δὲν πρέπει νά ψάλουν τὰ εὐχητικὰ κείμενα, καθὼς καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς πολυηχίας καὶ τὴν προτίμηση τῶν παραδεδομένων ἤχων κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ψαλτῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα σὲ κάθε περίπτωση πρέπει νά ψάλλονται σὲ λιτὰ μέλη, ὥστε νά διευκολύνεται μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὴν ψαλμωδία.

8. Τονίσθηκε ἡ συμβολὴ γενικὰ τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν στὴν διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς ἀτμόσφαιρας πού ἀπαιτεῖ ἡ τέλεση τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ὑπογραμμίσθηκε ἡ ἀνάγκη τοῦ διαμέσου τῶν ἀρμοδιῶν Συνοδικῶν Ὑπηρεσιῶν ἐλέγχου τῶν κριτηρίων πού κυριαρχοῦν σήμερα κατὰ τὴν ἀνέγερση καὶ διακόσμηση τῶν ὀρθοδόξων ναῶν.

9. Ἐγινε δεκτὸ ἀπὸ τό Συμπόσιο ὅτι ἡ παρατηρουμένη ἀλλαγὴ στὸν τρόπο ζωῆς τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων ἐπιβάλλει τὴν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας λήψη ὅλων τῶν ἀναγκαίων μέτρων πρὸς διευκόλυνση τοῦ πιστοῦ λαοῦ κατὰ τὴν προσεύλευσὴ του στὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη.

10. Τονίσθηκε ιδιαίτερα ἡ σημασία τῆς συχνῆς καὶ ἐμπροϋπόθετης συμμετοχῆς στὴ Θεία Κοινωνία, ἡ ὁποία εἶναι «ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς», μὲ τὸν ὁποῖο τρέφει καθημερινὰ ἡ Ἐκκλησία τὰ τέκνα τῆς «εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς

ζωήν αιώνιον». Παράλληλα ύπογραμμίστηκε και ἡ ἐξ ἴσου μεγάλη σημασία, τὴν ὁποία ἔχουν οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ κανονικὲς διατάξεις πού διέπουν τὴν εὐτακτη τέλεση τῆς Λειτουργίας καὶ τὴν προσέλευση τῶν πιστῶν στὴ Θεία Κοινωνία.

11. Ἀνακοινώθηκε ὅτι ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως ἔλαβε πρόνοια καὶ προώθησε τὴν ἔκδοση, ἐκτός ἀπὸ τὸ Ἱερατικό, καὶ σειρᾶς βοηθημάτων τῆς Θείας Λατρείας ἐκδόσεων, ὅπως τῶν Πρακτικῶν τοῦ παρόντος καὶ τῶν δύο προηγουμένων Λειτουργικῶν Συμποσίων, τοῦ «Ἐκλογαδίου» μέ τὰ κείμενα τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων καὶ μέ μετάφρασή τους στὴ νεοελληνικὴ γλώσσα, θεολογικο-λειτουργικῶν τευχῶν μέ τὸ κείμενο, ἐρμηνεῖα καὶ σχολιασμό τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῶν ἁγίων μυστηρίων κ.λπ.

12. Ἐν κατακλείδι τὸ Συμπόσιο διατύπωσε τὴν εὐχή ὅπως συνεχισθεῖ ἡ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀναληφθεῖσα προσπάθεια γιὰ τὴν συστηματικὴ μόρφωση καὶ ἀγωγή τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, συνεχίζοντας μέ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν μακροαίωνη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, στό πνεῦμα τῆς ὁποίας ἐντάσσεται καὶ ἡ διοργάνωση τοῦ παρόντος Συμποσίου.

Κορυφαία στιγμή τοῦ Συμποσίου ὑπῆρξε ἡ προεξάρχωντος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδοῦλου τέλεση πολυαρχιερατικῆς Λειτουργίας στόν Ἱερό Ναό Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀμπελοκήπων, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας πλείστοι τῶν συνέδρων μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων».

Γιὰ τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου στό Δ΄.

Προτάσεις

«Γιὰ τὴν εὐτακτη διεξαγωγή τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου, τὴ διασφάλιση τῆς ἱεροπρέπειας στό Ναό καὶ τὴν οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ τῶν νεονύμφων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων παρισταμένων κατὰ τὴν τελετουργία τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν τοῦ Ἀρραβῶνος καὶ τοῦ Γάμου, ἔγιναν οἱ παρακάτω παρατηρήσεις καὶ προτάσεις, τίς ὁποῖες πρέπει οἱ λειτουργοὶ τοῦ Μυστηρίου νὰ λάβουν ἰδιαίτερος ὑπ' ὄψιν:

α) Νὰ διασφαλισθεῖ ἡ τάξη πού διασαλεύεται ἀπὸ τὰ ἐκτυφλωτικά φῶτα, τίς κάμερες, τίς ἡχογραφήσεις, τὰ λουλούδια καὶ γενικῶς τὸν θόρυβο πού συνήθως παρατηρεῖται κατὰ τὴν τέλεση τοῦ Μυστηρίου.

β) Στὶς περιπτώσεις πού ὁ Γάμος μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἐντὸς τῆς Θείας Λειτουργίας πρέπει νὰ προμελετᾶται ἡ τάξη τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας βάσει τοῦ συνημμένου διαγράμματος.

γ) Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν καταληκτικὴ φράση τῆς ἀποστολικῆς περικοπῆς «ἡ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα» ἐκρίθη ὀρθόν, ὅτι πρέπει νὰ μείνει ὡς ἔχει καὶ νὰ ἀναληφθοῦν προσπάθειες γιὰ τὴν σωστὴ ἐρμηνεῖα τῆς φράσης αὐτῆς.

δ) Τονίστηκε ὅτι, στὴν ἀκολουθία τοῦ Γάμου, προέχει ὁ εὐχητικός καὶ δεητικός λόγος. Πρὸς τοῦτο οἱ εὐχές καὶ οἱ δεήσεις πρέπει νὰ ἀναγινώσκονται εὐκρινῶς καὶ μέ ἱεροπρέπεια, νὰ ἐκφωνοῦνται τὰ ἀκροτελεύτια καὶ οἱ δεήσεις μέ τὴν «μέση» ἀπαγγελτικὴ φωνή, καὶ νὰ ἀποκρίνονται ψαλμωδικὰ οἱ ψάλτες. Ὁ βασικὸς λειτουργικὸς ἦχος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δ΄ Ἁγία ἦ, καὶ γιὰ τὴν ἐπιβλητικότητά του, ὁ πλ. δ΄ ἦχος. Τὰ ὅσα προβλέπονται νὰ ψάλλονται κυρίως ψαλμικοὶ στίχοι, καὶ λίγα ὑμνογραφήματα, πρέπει νὰ ψάλλονται καὶ πρέπει τουλάχιστον νὰ ἀναπτυχθεῖ ἡ ψαλμώδηση τοῦ Προκειμένου τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Ἀλληλουϊαρίου τοῦ Εὐαγγελίου. Θὰ ἀποτελέσουν πλούτευμα μουσικὸ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου. Καλόν εἶναι ἐπίσης νὰ ἐξασφαλίζεται καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὴν ψαλμωδία τοῦ Ἀμήν, τοῦ Εἰσοδικοῦ ψαλμοῦ 127, τῶν τροπαρίων τοῦ χοροῦ, «Ἡσαΐα χόρευε» κ.λπ., τοῦ Πάτερ ἡμῶν καὶ τοῦ ψαλμικοῦ στίχου «ποτήριον σωτηρίου».

ε) Οἱ ἱερομόναχοι κανονικὰ δέν τελοῦν Γάμο, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐφημεριακῶν ἀναγκῶν πού ὑπάρχουν. Οἱ λειτουργοὶ τοῦ Μυστηρίου, ἔγγαμοι καὶ ἱερομόναχοι, πρέπει κατὰ τὴν τέλεση τοῦ Γάμου νὰ φοροῦν ἐπιτραχήλιο καὶ φελόνιο.

στ) Οἱ ἱερεῖς καλὸ εἶναι νὰ προετοιμάζουν τοὺς μελλονύμφους, μέ διακριτικότητα καὶ ἀγάπη, γιὰ τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου τοῦ Ναοῦ, τὸν τρόπο συμμετοχῆς τους στό Μυστήριον καὶ τίς ἄλλες λεπτομέρειες τῆς ἱερολογίας τοῦ Γάμου.

ζ) Πρέπει νὰ ληφθεῖ πρόνοια, ὥστε ὅλοι οἱ Γάμοι νὰ τελοῦνται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὄχι ἄλλοι νὰ γίνονται κατ' ἐπίσημον καὶ ἄλλοι κατ' ἀνεπίσημον τρόπον. Ἄλλοι ἱερεῖς νὰ εἶναι φορεμένοι μέ πλήρη στολή, ἄλλοι μέ φελόνιο καὶ ἄλλοι μόνο μέ ἐπιτραχήλιο. Ἄλλοῦ νὰ τελεῖται ὁ Γάμος μέ πᾶσαν ἄνεση καὶ ἄλλοῦ νὰ διαρκεῖ λίγα μόλις λεπτά.

η) Ἡ ἀπάλειψη τῆς ἀναγραφῆς τοῦ θρησκευμά-
τος ἐκ τῶν Δελτίων τῆς Ἀστυνομικῆς Ταυτότητος
τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐγκα-
τάσταση καὶ ἐγκαταβίωση πλήθους ἀλλοδαπῶν,
χριστιανῶν καὶ μὴ στὴν πατρίδα μας, δημιουργεῖ
τὴν ἀνάγκη ἀνευρέσεως τρόπου διαπίστωσης τῆς
χριστιανικῆς ιδιότητος τῶν προσερχομένων νὰ
συμμετάσχουν εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

θ) Ἐν κατακλείδι τὸ Συμπόσιο, μαζί μέ τίς θερ-
μές του εὐχαριστίες, ὑποβάλλει εὐλαβῶς πρὸς τὴν
Ἱερά Σύνοδο τὴν θεορμὴ παράκληση α) νὰ συνεχι-
σθεῖ σέ ἐτήσια βάσει ἡ σύγκληση παρομοίων λει-
τουργικῶν Συμποσίων καὶ νὰ ληφθεῖ μέριμνα γιὰ
τὴν ἀποστολή τους σέ ὅλους τοὺς κληρικούς τῆς
Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, γ) νὰ διοργανωθοῦν
ἀνάλογες ἐπιμορφωτικὲς συνάξεις σέ ὅλες τίς Μη-
τροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μέ σκοπὸ
τὴν προώθηση τῆς λειτουργικῆς ἀγωγῆς τοῦ κλή-
ρου καὶ τοῦ λαοῦ».

Γιὰ τοὺς κεκοιμημένους στό Θ΄

Προτάσεις

Α΄. Γενικές

Ἡ Ἐξόδιος Ἀκολουθία ἀποτελεῖ ἐκδήλωση
φροντίδας καὶ φιλάνθρωπης ἀγάπης τῆς Ὁρθόδο-
ξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰ περιλειπόμενα «θλιβόμε-
να» παιδιά της. Ἡ καλὴ καὶ ὀργανωμένη τέλεση
τῆς ὑπάρχουσας στό ἐν χρήσει Εὐχολόγιον τῆς
Ἐκκλησίας μας νεκρῶσιμου ἀκολουθίας, ἡ τήρη-
ση σοβαρότητας καὶ ἡ ἐκδήλωση ἀγάπης ἐκ μέ-
ρους τῆς ποιμαίνουσας Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ
προσφέρει πολλὰ στὴν ὀρθόδοξη ποιμαντικολει-
τουργικὴ κατήχηση τῶν πιστῶν καὶ στὴν ἀντιμετώ-
πιση ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους περιστάσεων τῆς ζωῆς.

Β΄. Λειτουργικές

1. Ἡ Θεολογία τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας προ-
βάλλει τίς δύο βασικὲς πτυχές: α) τὴν πρόσκληση
γιὰ μετάνοια τῶν ζώντων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας
καὶ β) τὴν προσευχὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινότη-
τας ὑπὲρ ἀναπαύσεως τοῦ κεκοιμημένου.

2. Ἡ Ἐξόδιος Ἀκολουθία ἐμφαίνεται στὰ ἀερο-
παγίτικα συγγράμματα ὡς «μυστήριον». Γι' αὐτὸ
καὶ ἡ σύγχρονη λειτουργικὴ πράξις ὀφείλει νὰ
προβάλλει αὐτὴ τὴ «μυστηριακὴ» πτυχή τῆς Ἐξο-
δίου Ἀκολουθίας.

3. Ἡ ἐπανασύνδεση τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας
μέ τὴ θεία Λειτουργία θὰ τονώσει τὸ κατηχητικὸ
καὶ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ ἡ πρό-
ταση φυσικὰ δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ ἄμεσα,
οὔτε νὰ ἐπιβληθεῖ. Μπορεῖ, ὅμως, νὰ καλλιεργη-
θεῖ καὶ νὰ ἐφαρμοσθεῖ στόν μικρὸ πυρήνα τῆς
Ἐκκλησίας, τὴν ἐνορία. Τὸ ξεκίνημα τῆς λειτου-
ργικῆς ἀναγεννήσεως μπορεῖ νὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὰ
συνειδητὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Σήμερα, γιὰ πα-
ράδειγμα, πολλοὶ ἱερεῖς τελοῦν τὰ μυστήρια τῶν
πνευματικῶν τους παιδιῶν, Βαπτίσεως καὶ Γάμου,
στὴ θεία Λειτουργία.

4. Ἡ τυπικὴ διάταξη τῆς τελέσεως τῆς κηδείας
στὴ θεία Λειτουργία μπορεῖ νὰ λάβῃ τὸ ἑξῆς διά-
γραμμα (σχῆμα):

- α) Τοποθέτηση τοῦ νεκροῦ στό κέντρο τοῦ κυ-
ρίως ναοῦ.
- β) Στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου ψάλλονται τὰ
νεκρῶσιμα Εὐλογητάρια μέ τὴ σχετικὴ αἴτη-
ση ὑπὲρ ἀναπαύσεως τοῦ κεκοιμημένου.
- γ) Ὁ κανόνας τῆς ἡμέρας ἀντικαθίσταται μέ τὸ
νεκρῶσιμο κανόνα εἰς κεκοιμημένους.
- δ) Ἀκολουθοῦν τὰ ἑξαποστειλάρια καὶ οἱ νε-
κρῶσιμοι αἵνοι, καὶ τέλος.
- ε) Ἡ Δοξολογία.
- ς) Στὴν θεία Λειτουργία ψάλλεται τὸ νεκρῶσιμο
Κοντάκιο καὶ τὰ ἀρμόδια Ἀπολυτίκια.
- ζ' Ἀποστολοευαγγέλιο, Προκείμενο καὶ Ἀλλη-
λουάριο τὰ εἰς κεκοιμημένους.
- η) Κήρυγμα (Λειτουργία τοῦ Λόγου).
- θ) Χερουβικό.
- ι) Κοινωνικὸ εἰς κεκοιμημένους.
- ια) Θεία Μετάληψη συγγενῶν (πιθανόν ἡ ἀνά-
γνωση εὐχῆς εἰς θλιβομένους πρὸ τῆς θείας
Μεταλήψεως).
- ιβ) Νεκρῶσιμη ὀπισθάμβωνος καὶ τέλος.
- ιγ) Πρὸ τῆς ἀπολύσεως, τὰ τοῦ ἀσπασμοῦ τρο-
πάρια.

Μέ κάθε τρόπο πρέπει νὰ διασωθεῖ ἡ παρα-
δοθεῖσα κατανυκτικὴ καὶ διδακτικὴ λειτουργικὴ
μουσικοποιητικὴ Ἐξόδιος Ἀκολουθία τῆς Ὁρθο-
δόξου παραδόσεώς μας, στὴν ὁποία ἀντικατοπτρί-
ζεται τὸ κατανυκτικὸ, μυσταγωγικὸ, ἡθοπλαστικὸ
καὶ διδακτικὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθόδοξης λατρείας.

6. Στὸ ἐκκοσμηκευμένο πνεῦμα τοῦ μοντε-
ρνισμού πρέπει ν' ἀποδοθεῖ ἡ χρῆση τοῦ τριφώνου
ἢ τετραφώνου δυτικῶν μουσικοῦ συστήματος τῆς

Ἐξοδίου Ἀκολουθίας σέ κεντρικούς Ναούς μεγαλοπόλεων καί σ' αὐτούς τῶν Κοιμητηρίων τους, καθώς καί οἱ μουσικές μπάντες ὀργανικῆς μουσικῆς πού συνοδεύουν ἐπίσημους ἢ πλούσιους κεκοιμημένους, λιτανεῖες καί περιφορές ἐπιταφίων. Ὅλα αὐτά τά νεωτεριστικά στοιχεῖα καταστρέφουν τό κατανυκτικό πνεῦμα τῆς Ἀκολουθίας καί ἀλλοιώνουν τά ἐξωτερικά ἐνοποιητικά στοιχεῖα τῆς λειτουργικῆς μας παραδόσεως.

7. Εἶναι ἐπιστημονικό αἶτημα καί λειτουργική ἀνάγκη νά ἐκδοθοῦν ὅλα τά ἀνέκδοτα λειτουργικά, ὑμνολογικά καί μουσικά κείμενα γιά ἐπιστημονική μελέτη, γιά διάσωση καί γιά λειτουργική, ἴσως, χρήση, ἐφ' ὅσον τοῦτο κριθεῖ ἀναγκαῖο καί ὠφέλιμο. Τά κείμενα, ἢ μουσική, οἱ εὐχές τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας ἔχουν διαχρονική διαχριστιανική καί διορθόδοξη ἀξία, γι' αὐτό καί ὀφείλεται πρὸς αὐτά σεβασμός, διαφύλαξη, διατήρηση καί προβολή. Πρέπει νά ἀπασχολήσει τήν Ἐκκλησία στό ἄμεσο μέλλον ἢ ἐπί τά βελτίω ἀναμόρφωση καί κριτική ἔκδοση τῶν λειτουργικῶν τῆς βιβλίων. Ἐκτιμᾶται ὅτι ἡ ὑπαρξη μιᾶς κοινῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας γιά ὅλες τίς κατηγορίες πιστῶν ἀνταποκρίνεται στή λειτουργική μας παράδοση, στίς ποιμαντικές ἀνάγκες καί στίς εὐαισθησίες τῆς ἐποχῆς μας. Μέσα στή σταθερή δομή τῆς Ἀκολουθίας, ὅμως, εἶναι δυνατόν νά ἐναλλάσσονται ἢ καί νά διαφοροποιοῦνται κάποια στοιχεῖα (ὅπως, λ.χ. τροπάρια, κανόνες, εὐχές), ἀνάλογα μέ τήν κατηγορία τοῦ κεκοιμημένου (κληρικοῦ, μοναχοῦ, λαϊκοῦ, νηπίου).

8. Ἰδιαιτέρη ἐκκλησιαστική μέριμνα καί ἐμπειρία χρήζουν οἱ Ἐξόδιες Ἀκολουθίες πού τελοῦνται στοὺς Ναούς τῶν ὀργανωμένων Κοιμητηρίων τῶν μεγαλοπόλεων, ὅπου ἡ ταχύτητα, ἡ συνήθεια, ἢ παρέμβαση τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν καί τῶν Ἐπαγγελματιῶν, οἱ ὑπερβολικοί στολισμοί κ.λπ., ἔχουν ἐν πολλοῖς καταστρέψει τήν ἱερότητα, τήν προσευχή καί τό ὄλο κατανυκτικό καί λιτό πνεῦμα τῆς Ἀκολουθίας.

Γ'. Ποιμαντικές

1. Νά κατηχηθοῦν ξανά οἱ πιστοί σχετικὰ μέ τό δογματικοθετικό νόημα τῶν μνημοσύνων, δηλ. τήν προσευχητική κοινωνία στρατευομένης καί θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας, τήν κατά χάριν αἰωνιότητα τῶν ψυχῶν, τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν κατά τῆ

δεύτερη ἐνδοξη παρουσία τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ καί τήν μέλλουσα δίκαιη κρίση Του.

2. Ἡ ἀποδέσμευση τῶν πιστῶν μας ἀπό προλήψεις καί δεισιδαιμονίες καί ὅλα τά συναφή θά ἀπεγκλωβίσει τοὺς πιστοὺς ἀπό τή φυλακή τῆς παρθητικῆς καί τῆς κακοδαιμονίας.

3. Ἡ καλή γνώση τῆς ἱστορίας τῆς λατρείας μας ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν, ὄλων τῶν βαθμίδων, θά βοηθήσει τά μέγιστα στήν ποιμαντική διακονία.

4. Εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐπιμορφωτική ἐκκλησιαστική φροντίδα τόσο γιά τόν ἱερό κληρο, ὅσο καί γιά τόν ἱεροψαλτικό κόσμο, γιά τήν ἄψογη ἀπόδοση τῶν λεγομένων καί ψαλλομένων, διότι πολλές φορές παρατηροῦνται γλωσσικές ἀδυναμίες καί μουσικές ἀστοχίες. Ὁ χαρακτήρας καί ἡ ποιμαντική τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας ἀπαιτοῦν σοβαρότητα, αὐστηρότητα, ἀκριβεία καί ἄψογη τελετουργία, ὥστε νά εἶναι ἐποικοδομητική καί ψυχωφέλιμη στοὺς πιστοὺς.

5. Οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες ὀφείλουν νά προνοοῦν, ἵνα κάθε Ποιμένας ἢ Συνεργάτης τῆς Ἐκκλησίας μελετᾷ καί γνωρίζει σέ βάθος τά διάφορα θέματα πού σχετίζονται μέ τό μυστήριο τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου, καθώς καί τά τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας, ὥστε μέ ἡμερίδες, ἐκδόσεις, δημοσιεύματα, ἠλεκτρονικά καί ἐντυπα μέσα νά ἐνημερώνουν τό λαό γιά τήν Ὁρθόδοξη πίστη καί γιά τά θλιβερά ἀποτελέσματα τῶν φαινομένων τῆς αὐτοκτονίας, τῆς εὐθανασίας καί τῆς καύσεως τῶν σωμάτων.

6. Εἰδικώτερα οἱ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας δέον νά ἐντείνουν τίς προσπάθειές τους καί τήν φροντίδα τους γιά τήν πνευματική καλλιέργεια τῶν πιστῶν, ὥστε νά τονώνεται ἡ πίστη των στό Θεό καί τήν μετά θάνατο ζωή, νά ἐνδυναμώνονται στίς δυσκολίες τους καί νά ἐλπίζουν στόν καιρό τῶν θλίψεων τους, δεδομένου ὅτι ὁ Θεός εἶναι πάντα κοντά μας καί ἔτοιμος νά βοηθήσει τόν καθένα μας.

7. Οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἰσχυρίζονται πολλές φορές, ὅτι τά προβλήματά τους δέν λύνονται μέ «εὐχολόγια» καί ἔχουν ἐν μέρει δίκιο. Γι' αὐτό ὁ Ποιμένας, μαζί μέ τά παραπάνω, πρέπει νά ἐνδιαφερθεῖ, καί μάλιστα μέ συγκεκριμένους τρόπους, ἔντονα καί διαρκῶς, γιά τήν ἐξάλειψη ὄλων τῶν αἰτίων, πού ὀδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους σέ αὐτοκαταστροφικές συμπεριφορές. Ὁ καλός ποιμένας πρέπει νά ἐνδιαφερθεῖ καί νά ἀγωνισθεῖ γιά τήν

έπικρατηση της δικαιοσύνης στην ανθρωπότητα, την παύση της έκμεταλλεύσεως των ανθρώπων, την εξάλειψη της πτώχειας και της ανεργίας, της αντικοινωνικής συμπεριφοράς της Πολιτείας και της έπικρατήσεως του Κράτους Πρόνοιας κ.λπ.

8. Κάθε Ίερά Μητρόπολη πρέπει να ιδρύσει Γραφείο Ψυχολογικής Στηρίξεως των ανθρώπων, που έχουν διάφορα προβλήματα (σωματικής και ψυχικής υγείας, διαπροσωπικών σχέσεων, άποτυχιών σε στόχους κ.ά.). Τό Γραφείο τούτο πρέπει να λειτουργεί επί 24ώρου βάσεως και ή ύπαρξή του να γνωστοποιείται συνεχώς με όλα τά μέσα ένημερώσεως. Νά διαθέτει εύκολομημόνευτο κινητό τηλέφωνο, μέ τό όποιο νά μπορεί ό καθένας, όποιαδήποτε ώρα και όπουδήποτε και άν εύρίσκειται, νά έπικοινωνεί μέ τόν άρμόδιο τού Γραφείου, για νά τού παρέχονται συμβουλές, οδηγίες κ.λπ.

9. Ειδικότερα, οί Ποιμένες πρέπει να γνωρίζουν την κατάσταση των ένοριτών τους και να αντιλαμβάνονται έγκαιρα εκείνους, που υπάρχει πιθανότητα να οδηγηθούν στην αυτοκτονία, ώστε μέ συχνότερες κατ' οίκον επισκέψεις ή συναντήσεις να διαφωτίζουν αυτούς και τό περιβάλλον τους σχετικά μέ τή χριστιανική πίστη και την παρηγορία που ή Έκκλησία προσφέρει στα ποικίλα προβλήματα της ζωής. Νά διδάσκει αυτούς να έχουν έμπιστοσύνη στην αγαθότητα τού Θεού Πατέρα και να τούς υπενθυμίζει την προσωρινότητα τού κόσμου τούτου και την μετά θάνατον αιώνια ζωή· την ανεκτίμητη αξία της ψυχής, που ζει και μετά τόν θάνατο τού σώματος και περιμένει την ανάστασή του για να ζήσει στον αιώνα. Άκόμη, ότι ή παρούσα ζωή είναι στάδιον αγώνος για τή σωτηρία, τόν άγιασμό και την αιώνια ζωή μετά των άγιων και ότι τούτο είναι κατορθωτόν από όλους μας μέ τήν χάρη τού Θεού.

Δ'. Ποιμαντική στά Νοσοκομεία

Γιά τήν αντιμετώπιση των θνησκόντων προτείνονται:

1. Κάθε άσθενής είναι μία ιδιαίτερη και ξεχωριστή προσωπικότητα, μέ διαφορετικές πνευματικές άντοχές και ποικίλης έντάσεως πίστη. Η Έκκλησία ουδέποτε θά συμβιβαστεί μέ τό έπιχειρούμενο στίς ημέρες μας έγκλημα της ίσοπεδώσεως και νουμεροποιήσεως των ανθρώπων. Έπειδή ό κάθε άσθενής, πέρα από τίς φυσικές άδυναμίες

και ψυχικές ιδιαιτερότητες, τήν ώρα τού πόνου όμοιάζει πρός «κάλαμον συντετριμμένον», πρέπει ό χειρισμός τού θέματος από τόν κληρικό να είναι τόσο φιλόανθρωπος, ώστε τούτο να τό δείχνει και μέ τά λόγια του και μέ τήν έκφραση τού προσώπου του, χωρίς αυτό να φανερώνει λύπηση ή οίκτο, έχοντας ως οδηγό τόν προφητικό λόγο τού Ίησαίου περί τού Χριστού «...κάλαμον συντετριμμένον ου κατεάξει και λίνον τυφόμενον ου σβέσει, έως άν εκβάλη εις νίκος τήν κρίσιν...» (Ματθ. 12, 20. πρβλ. Ίησ. 42, 3). 2. Η πλήρης απόκρυψη της αλήθειας, ή μέ ώμότητα αποκάλυψή της είναι άκρατες μορφές ποιμαντικής έπικοινωνίας. Η πλήρης απόκρυψη δημιουργεί προβλήματα, γιατί εκτός των άλλων δέν δίδει τήν εύκαιρία στον άσθενή «νά έλθη εις κρίσιν τού έαυτού του μετά τού Θεού και να μνηθῆ στό μυστήριο τού πόνου, της ζωής, τού θανάτου και της αναστάσεως».

3. Η μέ ώμότητα αποκάλυψη της αλήθειας ενέχει τόν κίνδυνο να οδηγήσει τόν άσθενή σε ψυχολογική κατάρρευση και άπελπισία. Όμως κανείς δέν μπορεί να προσδιορίσει τήν ακριβή πορεία και έκβαση της άσθενείας, άφ' έτέρου δέ έξουδετερώνει τή θεόδοτη δύναμη της έλπίδας, εκείνης της έλπίδας που χάρισε ό Θεός ως άρετή και προίκα ούράνια στον πεπτωκότα γενάρχη, τόν Άδάμ.

4. Η προοδευτική αποκάλυψη της αλήθειας είναι ή ένδεδειγμένη μέθοδος και τακτική που συνάδει αναλογικά πρός τή σταδιακή αποκάλυψη της παρουσίας τού Θεού στον κόσμο. Άπαιτείται, δηλαδή, μία προσαρμογή άνάλογη πρός τήν ήθική, τήν ψυχολογική και τήν πνευματική κατάσταση τού άσθενούς. Ο Σωτήρας Κύριος, γνωρίζουμε, ότι συγκαταβαίνει και αποκαλύπτει σε κάθε περίπτωση και στον κάθε άνθρωπο ό,τι συμφέρει και ό,τι μπορεί εκείνος να υποφέρει και να βαστάξει. «Ό,τι ήδυνάμεθα φέρειν και ό,τι συνέφερον γνώναι» (Ίωάννου Δαμασκηνοῦ, *Έκδοσις ακριβής της Όρθοδόξου Πίστεως*, ΕΠΕ 1, σελ. 56, έκδ. «Πατερικά Έκδόσεις-Γρηγόριος Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1976).

5. Τέλος, άρχή και βάση είναι ή ύπαρξη αληθινής γνώσεως από τόν Ποιμένα για τήν κατάσταση τού άσθενούς, ώστε στή συνέχεια να ξεκινήσει μία προοδευτική αποκάλυψη - ένημέρωση τόσο στον ίδιο, όσο και στό συγγενικό του περιβάλλον, για να προσεγγίσουν όσο δυνατόν περισσότερο

τήν ἀλήθεια τῆς ἀσθενείας, τό νόημα καί τήν ἀξία τῆς, μέ ἀντικειμενικό σκοπό «τήν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ», τήν ἐκζήτηση τοῦ ἐλέους του, τή σωτηρία τῆς ψυχῆς καί τή νοσταλγία τῆς οὐρανίου πολιτείας.

6. Στή σημερινή ἐποχή γεννιοῦνται πλεῖστες ὄσες ἐνστάσεις γιά τήν ποιμαντική σκοπιμότητα καί χρήση τῆς Ἀκολουθίας εἰς ψυχορραγοῦντες καί μάλιστα γιά τούς πιό κάτω λόγους:

- α) Σήμερα ἡ ἱατρική ἐπιστήμη, καί μάλιστα ὁ κλάδος τῆς «Παρηγορητικῆς Ἱατρικῆς», βοηθεῖ φαρμακευτικῶς τούς θνήσκοντες καί ψυχορραγοῦντες μέχρι τήν τελευταία πνοή τῆς ζωῆς τους, ὥστε νά ἔχουν μιὰ ποιότητα ζωῆς καί νά μήν παρουσιάζονται τά βιολογικά συμπτώματα τοῦ ψυχορραγοῦντος. Ἐνδεικτικό εἶναι ὅτι πλείστοι τῶν ἀσθενῶν ἐκμετροῦν τό ζῆν σέ Νοσοκομεῖα καί ὄχι στήν οἰκία τους.
- β) Πολλοί ἱερεῖς, ἀντί τῆς καθιερωμένης εὐχῆς εἰς ψυχορραγοῦντα, διαβάζουν σήμερα συγχωρητικές εὐχές καί τοῦτο ἀπό τό φόβο τοῦ περιεχομένου τῆς Εὐχῆς καί τοῦ ἐνδεχομένου νά ἀκούει κάτω ἀπό τά φαινόμενα τοῦ λήθαργου ὁ θνήσκων τά ὅσα διαβάζονται.
- γ) Δέν μποροῦμε ὅμως νά προβλέψουμε τήν ἀξία καί τήν λειτουργικοποιμαντική σκοπιμότητα ὄχι τόσο τοῦ περιεχομένου τῆς Εὐχῆς, ὅσο καί κυρίως τῆς προσευχητικῆς παρακλήσεως καί πνευματικῆς συμπαραστάσεως στους θνήσκοντες καί ψυχορραγοῦντες, τῶν χαρισματόχων Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας μας, διά μέσου τῶν προσευχῶν.
- δ) Ἡ πιό πάνω θεολογική ἄποψη εἶναι δυνατόν νά συνεκτιμηθεῖ καί νά διαμορφωθεῖ ἀναλόγως καί καταλλήλως πρὸς τήν περίπτωση τοῦ ψυχορραγοῦντος μέσα στά πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς ἀγάπης, φροντίδος καί διακρίσεως.
- ε) Ἡ πρόταση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία «τό πρῶτο καί σπουδαιότερο, τό ὁποῖο θεωροῦμε ὅτι πρέπει νά γίνει στό χωρὸ αὐτό, εἶναι ἡ ἔνταξη καί προσαρμογή τῆς παραδεδομένης Ἀκολουθίας στό εὐρύτερο πλαίσιο ποιμαντικῆς τῶν θνησκόντων, στό ὁποῖο ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπάρχει διαβάθμιση περιπτώσεων καί καταστάσεων» χρήζει μελέτης.
- ς) Ἰδιαιτέρα πρέπει νά ἐπισημάνουμε τή διαφορετική ἀντιμετώπιση τοῦ θνήσκοντος ἐκείνου ὁ

ὁποῖος μέχρι τήν τελευταία του πνοή ἐπικοινωνεῖ μέ τό περιβάλλον του, πρὸς ἐκεῖνον πού εὐρίσκεται στήν κατάσταση τοῦ «ἄγρυπνου κόματος».

- ζ) Πρόταση γιά «λειτουργική προσαρμογή τῶν λεγομένων, κατά περίπτωσιν, προσευχῶν εἰς ψυχορραγοῦντα πάντοτε, βέβαια, μετά πνεύματος διακρίσεως καί πρὸς τό πνευματικό συμφέρον τοῦ θνήσκοντος», ὥστε ἡ ὑφισταμένη στό ἰσχύον «Μικρὸ Εὐχολόγιο» Ἀκολουθία εἰς ψυχορραγοῦντα δέον νά γίνει «πιό χριστοκεντρική καί πιό πιστή στό τελετουργικό σχῆμα τῶν Ἀκολουθιῶν τοῦ Παρακλητικοῦ Κανόνος καί τοῦ Ὁρθρου, κατά τό ὁποῖο καί δομεῖται».
- η) Νά ἀναζητηθοῦν τά ποιοτικά στοιχεία τῶν ἀπογραφικῶν δελτίων τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων καί κατά πόσον αὐτοί ἔχουν ἐνασχόληση μέ τά λειτουργικά θέματα.
- θ) Νά ἀναζητηθεῖ κατά πόσον τά Πορίσματα τῶν συμποσίων γίνονται κτῆμα τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

Ε'. Νομικές

1. Ἡ Πολιτεία ὀφείλει νά ἐξασφαλίσει, ὅσον ἀφορᾷ στό σκῆνωμα τοῦ κεκοιμημένου, μεταχείριση σύμφωνη πρὸς τίς ἀρχές τῆς θρησκείας ἢ τήν ἐπιθυμία αὐτοῦ καί ὑποχρεοῦται νά ἀπαγορεύει μεταχείριση, ἢ ὁποία ἐγκυμονεῖ κινδύνους γιά τή δημόσια ὑγεία, ἢ ἐμπεριέχει προσβολή τῆς μνήμης τοῦ νεκροῦ.

2. Ἐξ ἐπόψεως ἰσχυούσης στήν Ἑλλάδα νομοθεσίας πρέπει νά μνημονευθεῖ ἡ προσφάτως τεθεῖσα σέ ἰσχύ διάταξη τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Ν. 3448/2006 (Φ.Ε.Κ. 57 τ. Α΄) μέ τήν ὁποία προεβλέφθη ἡ δυνατότητα ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν ἡμεδαπῶν καί ἀλλοδαπῶν, «τῶν ὁποίων οἱ θρησκευτικές πεποιθήσεις ἐπέτρεπαν τή μετά θάνατο ἀποτέφρωση». Ἡ ἐν λόγω διάταξη ἐμφανίζει προβλήματα συνταγματικότητας.

3. Τό σημερινό καθεστῶς τῶν Δημοτικῶν Κοιμητηρίων δέν ἀποτελεῖ τή βάση γιά τή λύση τῶν ποιμαντικῶν προβλημάτων.

4. Τέλος, προτείνεται νά πραγματοποιηθεῖ ἕνα Συνέδριο γιά τή λαϊκή ἐθιμολογία σέ σχέση μέ τήν Ἐκκλησία (λατρευτική ζωή) καί πού θά ἀφορᾷ στό λαϊκὸ ἐορτολόγιο (κύκλος τοῦ χρόνου) καί στόν κύκλο τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν (γέννηση, γάμος, θάνατος)...

Γιά τίς θεραπευτικές Ίερές Ἀκολουθίες στό Ι΄

Προτάσεις

«Μέ τήν διαπιστωμένη πολλαχῶς τήν ἀνάγκη μιᾶς νέας ἐπιμελημένης ἔκδοσης τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου, πού νά ἀνταποκρίνεται καί στίς σύγχρονες εὐχολογιακές ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας, προτείνονται γιά τήν περίπτωση “ὑγεία” - ἀσθένεια” τῶν πιστῶν τά ἑξῆς:

α) Ἡ διαμόρφωση μιᾶς πρακτικά ἐφαρμοσίμης «Ἀκολουθίας τῶν ἑξομολογουμένων», στήν ὁποία νά συνοψίζεται ὁ τύπος καί τό πνεῦμα τῶν ποικίλων σχετικῶν ἀκολουθιῶν πού μᾶς διέσωσε ὡς σήμερα ἡ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

β) Ἡ ἐπανεξέταση γενικά τοῦ περιεχομένου καί εἰδικά τῆς φρασιτικῆς διατύπωσης ὀρισμένων ἄλλων φρασιτικῶν εὐχῶν τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου, ὅπως π.χ. τῆς «Εὐχῆς εἰς ἀποβαλοῦσα γυναίκα» καί ὁ ἐμπλουτισμός του μέ ὀρισμένες νέες εὐχές, ὅπως π.χ. στήν περίπτωση ἀσθενῆ, ὁ ὁποῖος πρόκειται νά ὑποβληθῆ σέ μιά ἐπικίνδυνη χειρουργική ἐπέμβαση.

γ) Ἡ συγκέντρωση, ἀξιολόγηση καί ἀξιοποίηση τοῦ ἐκτός τοῦ ἰσχύοντος σήμερα Μικροῦ Εὐχολογίου διαθέσιμου σχετικοῦ ὕλικου, πού προέκυψε ἀπό τήν χαρισματική ἰδιωτική πρωτοβουλία καί τήν ἐπιστημονική ἔρευνα τῆς λειτουργικῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας.

2. Στό πλαίσιο τῆς σύγχρονης ποιμαντικῆς τῶν μυστηρίων προτείνεται εὐλαβῶς ἡ ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔκδοση εἰδικῆς ἐγκυκλίου πρὸς τόν ἱερό κληρο καί τόν πιστό λαό περί τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου, τό ὁποῖο παρουσιάζει τή μεγαλύτερη φθορά ἐξ αἰτίας τῆς συχνά ἀπροϋπόθετης χρήσης του στή σύγχρονη ἐνοριακή πράξη, στήν ὁποία ἐγκύκλιο νά ἐπισημαίνονται ἰδιαίτερα τά ἑξῆς:

α) Τό μυστήριο τοῦ Εὐχελαίου ἀφορᾷ κυρίως στούς σωματικά ἀσθενεῖς, πού βιώνουν τήν ἀσθενεία τους μέ μετάνοια καί προσευχή καί γιά τούς ὁποῖους προσεύχεται ὀλόκληρη ἡ ἐκκλησιαστική κοινότητα. Εἶναι τό μυστήριο τοῦ πόνου καί τῆς ἀρρώστιας, ἀλλά καί τῆς ὑγείας καί τῆς παρακλήσεως τοῦ ἀσθενοῦς. Μέ τήν ἔννοια αὐτή τό Εὐχέλαιο πρέπει νά ξαναποκτήσει τό ἐκκλησιαστικό του χαρακτήρα καί νά ἀπεγκλωβισθεῖ ἀπό τήν

ἀντίληψη περί μιᾶς ἰδιωτικῆς τελετῆς, ὅπως συχνά θεωρεῖται σήμερα.

β) Ἰδιαίτερη προσοχή πρέπει νά δοθεῖ ἀπό τούς ποιμένες στήν ἀποφυγή συγχύσεως τῶν μυστηρίων τῆς Μετανοίας καί τοῦ Εὐχελαίου. Παρ' ὅλα τά κάποια κοινά τους σημεῖα, τά δύο Μυστήρια διακρίνονται σαφῶς μεταξύ τους καί ὁ Ποιμένας - Κληρικός ὀφείλει νά καταστήσει τοῦτο σαφές στούς πιστούς, τόσο στό πλαίσιο τῆς λειτουργικῆς κατηχήσεως, ὅσο καί στό πλαίσιο τῆς λειτουργικῆς πράξεως. Ὡς ἐκ τούτου θά πρέπει νά συνιστᾶται σέ ὅσους συμμετέχουν στό Εὐχέλαιο, νά προσέρχονται πρῖν ἢ μετά καί στό μυστήριο τῆς Ἐξομολογήσεως. Ἡ σύνδεση τοῦ Εὐχελαίου μέ τήν εἰλικρινῆ μετάνοια καί ἑξομολόγηση ἐπικυρῶνει τό συνεργιακό χαρακτήρα τοῦ μυστηρίου. Δέν μπορεῖ τό Εὐχέλαιο νά χορηγεῖται σέ ὅσους δέν θέλουν, διότι ἔτσι καλλιεργεῖται μία μαγική ἀντίληψη γι' αὐτό.

γ) Ἡ κατ' οἶκον τέλεση τοῦ Εὐχελαίου πρέπει νά γίνεται μέ φειδώ καί ὕστερα ἀπό ἐξέταση τῶν προϋποθέσεων καί κατάλληλη προετοιμασία τῶν πιστῶν. Ἄν προετοιμαστοῦν κατάλληλα τά μέλη τῆς οἰκογένειας, μποροῦν νά συμμετέχουν ἐνεργά, ψάλλοντας τούς ὕμνους ἢ διαβάζοντας τά ἀποστολικά ἀναγνώσματα. Ταυτόχρονα πρέπει νά ἐνθαρρυνθεῖ ἡ ἐπισύναψη τοῦ Εὐχελαίου στίς σύντομες ἀγρυπνίες, πού γίνονται τά τελευταῖα χρόνια στίς ἐνορίες τῶν πόλεων, ἢ σέ ὀρισμένους ἐσπερινούς, καί μάλιστα τῶν ἱαματικῶν Ἀναργύρων, ἢ ἄλλων ἁγίων, καθῶς καί τήν 1η κάθε μηνός, πρῖν ἢ μετά τῶν Ἁγιασμοῦ. Μπορεῖ ἐπίσης νά τελεῖται στήν διάρκεια τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καί νά συνδυάζεται μέ ἐσπερινό κήρυγμα. Ἀσθενεῖς ὑπάρχουν πάντοτε σέ κάθε ἐκκλησιαστική κοινότητα. Ἔτσι θά μπορούσε μέ τή Θεία Λειτουργία τοῦ Σαββάτου, μία φορά κάθε μήνα, νά τελεῖται καί τό Εὐχέλαιο. Στά παρεκκλήσια τῶν Νοσοκομείων θά μπορούσε νά γίνεται πῶ συχνά, ἢ ὅταν τελεῖται ἐκεῖ Θεία Λειτουργία.

3. Γιά τήν ἔνταξη καί ἀνάπτυξη τῆς σύγχρονης ὀρθόδοξης ποιμαντικῆς διακονίας τῶν ἀσθενῶν μέσα στό εὐρύτερο πλαίσιο τῶν ποιμαντικῶν δραστηριοτήτων μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας προτείνονται τά ἑξῆς:

α) Ἀνάληψη συγκεκριμένων διοικητικῶν καί ποιμαντικῶν πρωτοβουλιῶν μέ στόχο τήν καλλιέρ-

για πνεύματος διακονίας σέ επιλεγμένα μέλη τών Ἐνοριῶν καί τήν δημιουργία σώματος ἐκπαιδευμένων κληρικῶν καί λαϊκῶν στελεχῶν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου, σέ συνεργασία μέ τίς Ἐνορίες, τίς Ἱερατικές Σχολές, καί Θεολογικές Πανεπιστημιακές Σχολές.

β) Ἡ θεσμοθέτηση εἰδικῶν προγραμμάτων ἐκπαίδευσης τῶν στελεχῶν τοῦ ἐν λόγῳ ποιμαντικοῦ ἔργου καί ἡ προσφορά στήριξης καί ἐκπαιδευτικῆς ἐποπτείας τῆς ἐργασίας τους, στό πλαίσιο τῆς διακονίας τῶν Νοσοκομείων, τῶν ἀσθενῶν κατ' οἶκον, ἢ ἄλλων εἰδικῶν καταστάσεων.

γ) Ἡ ἐξειδικευμένη ἐπιμόρφωση τῶν πνευματικῶν ἐκείνων πού δραστηριοποιοῦνται ἰδιαίτερα στά διάφορα ἰδρύματα υἰείας, ὥστε ἐμβαθύνοντας περισσότερο στή σύγχρονη ὀρθόδοξη ἀνθρωπογνωσία νά ἀντιμετωπίζουν ἀποτελεσματικώτερα τά διάφορα προβλήματα πού συναντοῦν κατά τήν ἀσκηση τῆς πνευματικῆς πατρότητος μεταξὺ τῶν πασχόντων πιστῶν».

Στήν ἐκκλησιαστική γραμματεία διασώθηκαν ὑπέροχα ἐρμηνευτικά ὑπομνήματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας μέ τά ὁποῖα βοηθοῦντο οἱ πιστοί στήν βίωση τῶν Μυστηρίων τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς ζωῆς τους.

Ἐπάρχουν καί στήν ἐποχή μας σχετικά βοηθήματα πού μπορούμε νά ἀξιοποιήσουμε, ὅπως ἐπίσης καί ὅλα τά πρόσφορα μέσα μυσταγωγίας τῶν πιστῶν.

4. Ἡ γλώσσα τῆς θείας Λατρείας

Τό θέμα εἶναι γνωστό καί πολυσυζητημένο. Προέκυψε καί πάλι.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψη μας τά ὅσα ἔχουν γραφεῖ, πιστεύουμε, ὅτι ἔχουμε διαβάσει τά πλείονα τῶν δημοσιευμάτων, θά καταθέσουμε μέ συντομία τήν ταπεινή γνώμη μας γιά τό θέμα.

α'. Τό θέμα εἶναι σοβαρό γιά τήν Ἐκκλησία μας.

β'. Ἡ γλώσσα τῆς λατρείας «εἶτε προφάσει εἶτε ἀληθεία» (πρός Φιλιππησίους α' 18) θεωρεῖται ἀπό μερικούς ἐμπόδιο στήν κατανόηση τῶν τελουμένων καί λεγομένων στήν θεία Λειτουργία.

Στήν λατρεία συμμετέχει ὁ ἄνθρωπος μέ ὅλες τίς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καί τίς αἰσθήσεις τοῦ σώματος του. Ὁ ἀποκλεισμός ἑνός ἀπό τά μέρη τῆς ψυχῆς ἢ μᾶς ἀπό τίς αἰσθήσεις τοῦ σώματος νά συμμετάσχει στήν λατρεία τοῦ Θεοῦ, τραυματίζει τόν

ἄνθρωπο. Γι' αὐτό νομίζουμε, ὅτι δέν ἐπιτρέπεται νά ἀκυρώνουμε τήν λειτουργία τοῦ λογικοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ ἐντολή τοῦ Κυρίου εἶναι «ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καί ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καί ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καί ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου» (Μάρκου ιβ' 30). Ἀπό ὀλόκληρο τόν ἄνθρωπο ἐκδηλώνεται ἡ ἀγάπη στόν Θεό καί κατά τήν συμμετοχή του στήν λατρεία τοῦ Θεοῦ.

Ἀφοῦ μέ πολλούς τρόπους μετέχει ὁ πιστός στό Μυστήριο, μέ τό συναίσθημα, μέ τό λογικό, μέ τό ἐπιθυμητικό καί μέ τίς αἰσθήσεις τοῦ σώματος του δέν ἐπιτρέπεται νά ἀποκλείσουμε, νά ἀχρηστεύσουμε καί νά ἐνοχοποιήσουμε ἕνα ἀπό αὐτά. Γι' αὐτό καί ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίζεται ὡς λογική λατρεία.

Ἐξ ἄλλου καί στό Ἀνακoinωθέν τῆς Διαρκoῦς Ἱεράς Συνόδου δέν ἀποκλείεται ἡ «λογική κατανόηση» τῶν λεγομένων καί τελουμένων στήν θεία Λατρεία, πού θά ὀλοκληρωθεῖ στήν μύηση τῶν μυστηρίων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (Ματθαίου ιγ' 11).

γ'. Ἀναζητοῦμε τόν ἐνδεδειγμένο, σύμφωνα μέ τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, τρόπο ἄρσεως τοῦ ἐμποδίου καί ὑπερβάσεως τοῦ προβληματισμοῦ.

Ἀσφαλῶς δέν εἶναι μονότροπος ἡ λύση. Ἡ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος ἀπαιτεῖ πολυμερῆ ἀντιμετώπιση, διότι ἄλλα στήν θεία Λατρεία, γιά νά κατανηθοῦν καί βιωθοῦν, ἀπαιτοῦν κατήχηση. Ἄλλα ἐρμηνεία. Ἄλλα διαρρῦθμιση. Ἄλλα ἄλλως ἀντιμετωπίζονται.

Στήν θεία Λειτουργία ὑπάρχουν τμήματα πού δέν χρίζουν καμῖας περαιτέρω ἐρμηνείας ἢ μεταφράσεως. Ἄλλα πού δέν ἐπιδέχονται ἐπεμβάσεις. Ἐπάρχουν ὅμως καί ἄλλα πού γιά νά κατανηθοῦν ἀπαιτεῖται κάποια βοήθεια.

δ'. Σημαντική εἶναι ἡ ἀπόφαση τῆς Ἱεράς Συνόδου πού συζήτησε τό θέμα καί ἀναφέρεται στό Ἀνακoinωθέν τῆς 14.4.2010.

«Κοινό σημεῖο τῶν συζητήσεων ἦταν ὅτι ἡ Ὄρθόδοξη Λατρεία καί δῆ καί ἡ θεία Λειτουργία εἶναι ἕνας μέγας λειτουργικός πλοῦτος, τόν ὁποῖο μᾶς παρέδωσαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες καί ὅλη ἡ διαχρονική παράδοση, ὅπως θαυμάζεται ἀπό τούς ἑτεροδόξους, σέ συνδυασμό μέ τήν ποιματική προσπάθεια μύησης τῶν πιστῶν στά γινόμενα καί τελούμενα τῆς Θείας Λατρείας.

Μετά τήν ολοκλήρωση τῶν συζητήσεων ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος κατέληξε στά ἑξῆς:

1. Ἡ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί μάλιστα ἡ θεία Λειτουργία, ἀποτελοῦν τό κέντρο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, τήν καρδιά τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτό καί κάθε προσπάθεια προσέγγισης σέ αὐτήν πρέπει νά γίνεται μέ βαθύτατο σεβασμό. Δέν πρόκειται μόνο γιά μιὰ λογική κατανόηση, ἀλλά γιά μύηση στό «πνεῦμα» τῆς, γιά ἔνωση τῶν Χριστιανῶν μέ τόν Χριστό. Γι' αὐτό ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐμμένει στήν παράδοση τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τοῦ παραδεδομένου τρόπου τελέσεως τῆς θείας Λειτουργίας καί τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων. Οἰαδήποτε μετάφραση λειτουργικῶν κειμένων μπορεῖ νά δημιουργήσῃ προβλήματα στήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

2. Ἐπειδή στήν Ἐκκλησία ὅλα πρέπει νά γίνονται «εὐσχημόνως καί κατά τάξιν» καί τόν ἀρμόδιο λόγο ἔχει ἡ Ἱερά Σύνοδος, γι' αὐτό ὁ Ἀρχιερεῦς πού ἐνδεχομένως ἔχει ἕνα εἰδικό λόγο ἀναγνώσεως κάποιων κειμένων σέ μετάφραση, πρέπει νά λαμβάνει ἄδεια ἀπό τήν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο.

3. Τό θέμα ὅμως αὐτό θά συνεχισθεῖ νά συζητεῖται στίς ἀρμόδιες Συνοδικές Ἐπιτροπές, σέ Συνέδρια πού θά διοργανωθοῦν γιά τόν σκοπό αὐτόν, σέ συνεργασία μέ τίς Θεολογικές Σχολές καί ὅταν ὠριμάσει ἡ συζήτηση, καί κριθεῖ ἀναγκαῖο, θά εἰσαχθεῖ στήν Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία εἶναι τό ἀνώτατο ὄργανο διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου νά ἀντιμετωπισθεῖ Συνοδικῶς».

Ἐπομένως ἡ Ἱερά Σύνοδος ἔθεσε τό θέμα πρός συζήτηση καί ἀναμένει τήν ὠρίμανσή του γιά τήν λήψη ἀποφάσεως.

ε'. Στόν διάλογο πού ἀναπτύσσεται καί στίς ἀπόψεις πού κατατίθενται πρέπει νά ἀποφεύγονται οἱ προσωπικοί ἀπαξιωτικοί χαρακτηρισμοί. Πρέπει νά θεωροῦμε δεδομένη τήν ἔμπονη ἀγωνία ὅσων συμμετέχουν στόν διάλογο μέ τίς ἀπόψεις πού ἐκφράζουν.

στ'. Τό θέμα πρέπει νά ἀντιμετωπισθεῖ ἀπό τοὺς ὑπεύθυνους Ποιμένες καί νά μήν ἀφεθεῖ σέ μεμονωμένες πρωτοβουλίες, διότι ἡ βλάβη πού θά προκληθεῖ θά ἔχει ἀνυπολόγιστες πνευματικές συνέπειες στήν ζωή τῶν πιστῶν.

Γι' αὐτό καί στό Ἀνακοινωθέν τῆς Ἱεραῖς Συνόδου ἐπισημαίνεται, ὅτι ἀπαιτεῖται ἡ ἄδεια τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιά μεταβολές σέ οὐσιαστικά θέματα τῆς θείας Λατρίας.

ζ'. Παρατηροῦμε ὅμως, ὅτι ἡ θεία Λατρεία ἔχει ποικιλία γλωσσικῶν μορφῶν.

Ἄλλη ἡ γλώσσα τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς καί ἄλλη ἡ γλώσσα τῶν Κανόνων.

Ἄλλη ἡ γλώσσα τῶν προσευχητικῶν προτροπῶν στόν λαό καί ἄλλη τῶν ὕμνων.

Στίς Ἱερές Ἀκολουθίες εἶναι ἐντεταγμένα κείμενα συντεταγμένα ἄλλα στήν ὁμηρικὴ γλώσσα, ἄλλα στήν ἀπτική καί ἄλλα στήν ἀλεξανδρινή.

Διερωτώμαστε μόνο τίς γλωσσικές μορφές τῆς γλώσσας τοῦ παρελθόντος ἐπιτρέπεται νά χρησιμοποιοῦμε στήν Ἐκκλησία; Ὅλες οἱ μορφές τῆς γλώσσας εἶναι παραδεκτές στήν θεία Λατρεία ἐκτός ἀπό τήν καθομιλουμένη;

η'. Ἀδυνατοῦμε νά παραδεχθοῦμε, ὅτι ἡ γλώσσα πού χρησιμοποιοῦμε εἶναι ἀκατάλληλη γιά νά δοξολογήσουμε τόν Θεό;

Ἄδυνατοῦμε νά παραδεχθοῦμε, ὅτι ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη γλωσσική μορφή γιά νά διδάξουμε τίς ἀλήθειες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ γλώσσα τῶν παρελθουσῶν γενεῶν;

Δέν ἀγνοοῦμε, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτεῖ προσεκτικὴ διατύπωση σέ θεολογικές ἔννοιες καί μάλιστα δογματικούς ὅρους. Αὐτὴ ὅμως εἶναι ἡ διακονία τῶν Ποιμένων, νά χρησιμοποιήσουν τίς ἐνδεδειγμένες λέξεις γιά νά κηρύξουν τήν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας, νά ὀρθοτομήσουν τόν λόγο τῆς ἀληθείας. Αὐτό ἔκαναν οἱ θεοφόροι Πατέρες μας.

Διερωτώμεθα, ἀδυνατοῦμε νά ἐκφράσουμε τήν ἐμπειρία μας στή γλώσσα πού μιλάμε;

θ'. Οἱ Πατέρες καί Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἴδια γλώσσα χρησιμοποιοῦσαν στό κήρυγμα καί στήν λατρεία γι' αὐτό καί τμήματα ὁμιλιῶν τους ἀποτελέσαν ὕμνους τῶν ἑορτῶν.

ι'. Τό θέμα δέν εἶναι ἐάν πρέπει νά μεταφράσουμε ἢ δέν πρέπει νά μεταφράσουμε τά κείμενα τῆς θείας Λατρίας, ἀλλά ποιά γλώσσα θά χρησιμοποιήσουμε στήν θεία Λατρεία.

ια'. Εἰδικότερα, τά θέματα πού πρέπει νά διερευνηθοῦν καί τέθηκαν ἀπό ὄσους ἔλαβαν μέρος στόν διάλογο καί ἀντάλλαξαν ἀπόψεις γιά τό θέμα εἶναι:

- Κινδυνεύει ή εκκλησιαστική ενότητα από τό θέμα τῶν μεταφράσεων;
- Γιά ποιά κείμενα τίθεται θέμα μεταφράσεως;
- «Μετάφραση» ἢ «μεταγλώττιση»; Ἐδῶ ἢ ἔρρευνα πρέπει νά ἐπεκταθεῖ σέ θέματα γλωσσολογίας καί ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.
- Τί σημαίνει «ιερότητα» στήν γλώσσα τῆς Λατρείας; Ποιά εἶναι ἡ «ἀνώτερη γλωσσική μορφή» στήν ὁποία πρέπει νά ἀπευθύνεται ἡ προσευχή μας πρὸς τόν Θεό; Σέ τί συνίσταται ἡ «ἀνωτερότητα» μιᾶς γλωσσικῆς μορφῆς; Μήπως στό θέμα αὐτό ὑπηρετοῦνται ψυχολογικοί παράγοντες; (Δηλαδή, ἐπειδή μία λέξη χρησιμοποιεῖται καθημερινά χάνει τήν ἀξία της, ἐνῶ μία ἄλλη ἀρχαιοπρεπῆς διατηρεῖ μία παράξενη αἴγλη;).
- Τί σημαίνει «προσαρμογή τῶν ἀνθρώπων στό ἰδίωμα τῶν λειτουργικῶν εὐχῶν»; Σημαίνει ὅτι, «ἀπό τίς πολλές φορές πού ἀκούω μία εὐχή, σχηματίζω μία ἀποψη γιά τήν ἔννοιά της»; Σημαίνει ὅτι, «ἀπό τίς πολλές φορές πού ἀκούω μία εὐχή, συντελεῖται μία αὐτόματη ἐκμάθηση τοῦ ἐννοιολογικοῦ περιεχομένου τῶν λέξεων»; Σημαίνει ὅτι, «ἐξακολουθῶ νά μήν καταλαβαίνω (ἀκόμα καί ἂν ἀκούσω τήν εὐχή πολλές φορές), ἀλλά ἀρκοῦμαι στήν λαϊκή ρῆση “πίστευε καί μή ἔρευνα”»;
- Τί σημαίνει τό ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς «μεταγλωττίσεως», ὅτι ἡ Θεία Λειτουργία «ἔχει τελετουργικό χαρακτήρα», «εἶναι Μυστήριο» καί γι' αὐτό ὑπάρχει κίνδυνος «οἱ λέξεις, στό περᾶσμα τους ἀπό τήν μία γλώσσα στήν ἄλλη, νά χάσουν σημαντικό βαθμό ἀπό τό σημασιολογικό τους περιεχόμενο»; Τί σημαίνει «εὐτελισμός τοῦ περιεχομένου»;
- Ἡ γλώσσα ἔχει μνημειακή ἀξία, ἢ εἶναι μέσο γιά νά φθάσει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο τῆς κάθε ἐποχῆς;
- Εἶναι «ἱεροσυλία» ἡ μετάφραση τῶν λειτουργικῶν κειμένων;
- Θέμα σύγχρονης γλωσσικῆς παιδείας: Τί προσφέρει; Ποῦ ἀποβλέπει;
- Τό ἔλλειμμα «λειτουργικῆς ἀγωγῆς καί κατηχήσεως» συνδέεται μέ τήν ἀδυναμία κατανοήσεως τῶν λειτουργικῶν κειμένων;
- Ποιά γλωσσικά ἰδιώματα τῆς λειτουργικῆς γλώσσας (π.χ. τά ἀπαρέμφατα) δέν χρησιμοποιοῦνται στήν καθομιλουμένη;
- Προβλήματα πού καλεῖται νά ἐπιλύσει ἡ μετάφραση: ἡ ἀναλυτικότητα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, σέ σχέση μέ τά πυκνά νοήματα τῆς ἀρχαίας (λειτουργικῆς) γλώσσας.
- Ἡ μετάφραση δέν ὑποκαθιστᾷ τήν ἐρμηνεία: παραμένει τό θέμα τοῦ θεολογικοῦ περιεχομένου τῶν ὄρων καί τῶν λέξεων.
- Βασική παράμετρος γιά τήν πραγματοποίηση μιᾶς μεταφράσεως, εἶναι ἡ γνώση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν συμμετεχόντων στήν Λατρεία μας, Ἡ ἔρευνα αὐτή εἶναι δύσκολο νά πραγματοποιηθεῖ.
- Συμμετοχή στήν Λατρεία «ἐκ συνηθείας» ἢ «ἐκ συνειδήσεως»;
- Ἡ πιθανή χρήση μεταφράσεων πρέπει νά ἰσχύει σέ ὅλες τίς Μητροπόλεις, ἢ θά ὑπάρξει δυνατότητα ἐπιλογῆς; Ποιές θά εἶναι οἱ συνέπειες τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης περιπτώσεως;
- Στήν μετάφραση πρέπει νά ἀποφευχθοῦν οἱ «ἀτυχεῖς ἐκφράσεις» ἢ «οἱ λαϊκότροπες διατυπώσεις».
- Ἀνάγκη «ἀνόδου τοῦ ἐπιπέδου τοῦ διαλόγου καί τῆς ἐπικοινωνίας» σέ θέματα διαλόγου περὶ μεταφράσεως.
- Ποιά εἶναι ἡ γλώσσα τῆς ὑμνογραφίας σέ σχέση μέ τίς ἐποχές ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας;
- Αἰτιολογεῖται ἡ κινδυνολογία, ὅτι ἡ μετάφραση τῶν λειτουργικῶν κειμένων θά ὀδηγήσει σέ «γλωσσική ὑπεραπλούστευση» καί «λεξιπενία»;
- Ἡ «κατανυκτική ἀτμόσφαιρα» τῆς θείας Λατρείας συμβαδίζει μέ τήν ἰσχύ μόνου τοῦ πρωτοτύπου κειμένου καί ὄχι τῆς μεταφράσεώς του;
- Ἄλλη εἶναι ἡ «γλώσσα τῆς κατηχήσεως καί ἄλλη ἡ γλώσσα τῆς Λατρείας»;
- Ὑπάρχει «μυστικιστική» καί «μαγική» κατανόηση τῶν Μυστηρίων;».

Στό Β' Λειτουργικό Συμπόσιο μέ θέμα «Λατρεῦσώμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ» ὁ καθηγητής κ. Γεώργιος Φίλιας ἔχει ἰδιαίτερη Εἰσήγηση μέ θέμα: «Γενική θεώρηση τῆς λειτουργικῆς γλώσσας ὡς μέσου συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας», σελ. 171-189.

5. Ἡ ἔκδοση καί ἡ διόρθωση τῶν λειτουργικῶν βιβλίων

Ἐνα ἄλλο πρόβλημα εἶναι ἡ ἔκδοση λειτουργικῶν βιβλίων. Καί στό θέμα αὐτό παρατηροῦμε,

ὅτι ἐπικρατοῦν ἀπόψεις πού δημιουργοῦν προβλήματα.

Εἶναι γνωστό στους ἐιδικούς μελετητές, ὅτι τὰ λειτουργικά βιβλία μας διαμορφώθηκαν ἐπὶ τῆ βάσει χειρογράφων κωδίκων.

Ἡ μορφή τῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἐξελίχθηκε, ὥστε νά διευκολύνονται οἱ διακονοῦντες στὰ ἀναλόγια. Ἰδετε περὶ τῆς μορφῆς, τὰ ὅσα ἐκθέτει ὁ Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος - Κεραμεύς σέ εἰδική ἀναφορά πού ἔστειλε στόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀνθίμο τόν Ζ' (δημοσιεύεται στό περιοδικό «Νέα Σιών» ἀπό τόν Εὐλόγιο Κουρίλα Λαυριώτη, τεῦχος Ε' ἔτος 1935 σελ. 204-304).

Γι' αὐτό διαπιστώνουμε φθορές καί ἀλλοιώσεις πού προκαλοῦνται:

- ἀπό τήν χρήση τῶν κωδίκων στήν λατρεία
- ἀπό τήν μεταφορά τῶν κειμένων ἀπό τούς χειρόγραφους κώδικες στήν ἔντυπη μορφή τους
- ἀπό τίς ἀπόπειρες διορθώσεως, βελτιώσεως, ἀποκαταστάσεως τῶν κειμένων μέ τήν προσθήκη ἢ ἀφαίρεση φράσεων, λέξεων καί ὀλοκλήρων τροπαρίων
- ἀπό ἄγνοια.
- ἀπό σκοπούμενες ἀλλοιώσεις.

Εἰδικές Ἐπιτροπές ἀποτελούμενες ἀπό ἐιδικούς μέ τήν βοήθεια τῆς τεχνολογίας πρέπει νά ἀποκαταστήσουν τὰ κείμενα.

Ἐπὶ πλέον προβλήματα δημιουργοῦνται καί ἀπό:

Τήν εἰσαγωγή στήν θεία Λατρεία λειτουργικῶν βιβλίων πού δέν φέρουν τήν ἐγκριση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Τήν εἰσαγωγή στήν θεία Λατρεία εὐχῶν καί Ἀκολουθιῶν πού ὁ συντάκτης τους διαμορφώνει κατά τήν εὐσεβιά του καί τίς ἀπόψεις του.

Τήν ἀντικατάσταση κανόνων καί τροπαρίων τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀπό νεώτερα.

Ἐφ' ὅσον ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπόθεση τῆς Ἐκκλησίας, πῶς εἶναι δυνατόν νά ἐπεμβαίνει ὁ οἰοσδήποτε σέ θέματα τῆς Ἐκκλησίας ἀνευ εἰδήσεως, γνώσεως καί ἐγκρίσεως αὐτῆς;

Πλούσια στοιχεῖα γιά τήν ἀναθεώρηση τῶν λειτουργικῶν βιβλίων περιέχονται στήν μελέτη τοῦ Εὐλόγιου Κουρίλα Λαυριώτου, μετέπειτα Μητροπολίτου Κορυθῶς «Αἱ πρός ἀναθεώρησιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων γενόμενα ἀπόπειραι ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ», πού δημο-

σιεύθηκε στά τεύχη τῆς «Νέας Σιών» μεταξύ τῶν ἐτῶν 1935-1940.

Ἐπίσης καί στά προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Μηναιῶν ἀπό τήν «Ἀποστολική Διακονία», στό Μηναιο τοῦ Σεπτεμβρίου, τῆς Παρακλητικῆς καί τοῦ Πεντηκοσταρίου ἀναφέρονται σημαντικῆς πληροφορίες γιά τό θέμα αὐτό.

Για τήν διόρθωση μάλιστα τοῦ Τριωδίου ὁ Αἰδεσιμολογιώτατος Πρωτοπρεσβύτερος κ. Κωνσταντῖνος Παπαγιάννης ἔχει ἐκδώσει δίτομο ἔργο σελίδων 219 ὁ α' τόμος καί 260 σελίδων ὁ β' τόμος.

Ἡ ἐργασία αὐτή πρέπει νά γίνεῖ ὀργανωμένα καί ὑπεύθυνα ἀπό τήν Ἐκκλησία.

6. Ἡ σύνταξη νέων ἱερῶν Ἀκολουθιῶν καί Εὐχῶν

Ἡ ἱστορία τῆς θείας Λατρείας δείχνει, ὅτι οἱ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιοῦσαν πάντοτε μορφές θείας Λατρείας πού ἐξυπηρετοῦσαν τήν ποιμαντική τους.

Ἦδη ἀκούσαμε ἀπό τίς εἰσηγήσεις, τὰ πρόσωπα πού συνέβαλαν σέ αὐτή τήν ἐξέλιξη τῆς μορφῆς τῆς θείας Λατρείας.

Γιά τίς ἀνάγκες τῆς θείας Λατρείας συντάσσονται καί σήμερα νέες Ἱερές Ἀκολουθίες καί Εὐχές.

Ἡ συντάκτης τους πρέπει νά λαμβάνουν ὑπ' ὄψη τους καί τὰ σύγχρονα δεδομένα.

Ἐνα ἀπό τὰ θέματα πού ὀφείλουμε νά λάβουμε ὑπ' ὄψη μας εἶναι ἡ γλωσσική μορφή.

Οἱ νέες Ἱερές Ἀκολουθίες, οἱ εὐχές καί οἱ ὕμνοι πού συντίθενται ἀποσκοποῦν στό νά δώσουν στους πιστούς μέσο προσευχῆς καί ἀναβάσεως. Γι' αὐτό πρέπει νά ἐπιλέγονται λέξεις καί ἐκφράσεις πού γίνονται ἀντιληπτές ἀπό τούς συνηγμένους.

Δέν γνωρίζω πολλούς στήν ἐποχή μας νά γνωρίζουν τὰ ἀνακρεόντεια ἢ ἱαμβικά ἀρχαιοελληνικά μέτρα, ἢ τό νόημα τῶν λέξεων πού προέρχονται ἀπό τήν πολιά ἀρχαιότητα, ὅπως π.χ. ἀκέστωρ ἀντί τοῦ ἱατροῦ καί θεραπευτοῦ ἢ σκίμπον ἀντί τοῦ κραββάτου, λέξεις πού οὔτε στά ἱερά κείμενα τῶν εὐαγγελίων δέν εἰσήχθησαν, καί πού ὑπάρχουν σέ ὕμνους νέων Ἀκολουθιῶν καί Εὐχῶν.

Ἡ σύνταξη Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν διέπεται ἀπό συγκεκριμένους κανόνες ὅπως π.χ.

α'. Στήν κορυφή τῆς θείας Λατρείας εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἀμέσως ἡ Θεοτόκος καί Παρθένης Μαρία, στήν συνέχεια ὁ Τίμιος Πρόδρομος, ἀκολουθοῦν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι καί οὕτω καθεξῆς.

“Όπως δοξολογοῦμε τόν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό δέν δοξάζουμε τούς Ἁγίους. “Όπως ἐπίσης τιμᾶμε τήν Θεοτόκο δέν τιμᾶμε τούς Ἁγίους.

β’. Ἄλλως τιμᾶται ὁ ἐορταζόμενος ἅγιος καί ἄλλως ὅσοι ἀναφέρονται μόνο στό ὑπόμνημα τοῦ Συναξαρίου.

γ’. Ἡ ἀρχαιότητα τῶν Ἁγίων καί

δ’. Πολλοί ἄλλοι.

7. Τό Ὡρολόγιο Πρόγραμμα τελέσεως τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν

Δέν ἀγνοεῖται, ὅτι τό Ὡρολόγιο Πρόγραμμα τελέσεως τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν ὀρίσθηκε στήν βάση τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς καί στίς συνθήκες περασμένων ἐποχῶν.

Δέν ἀγνοεῖται, ὅτι οἱ περισσότεροι πιστοί πού ἐκκλησιάζονται, προσέρχονται στήν σύναξη τό τελευταῖο ἡμίωρο στήν καλλίτερη περίπτωση.

Δέν ἀγνοεῖται, ὅτι οἱ συνθήκες ζωῆς στίς ἀστικές περιοχές εἶναι πολύ διαφορετικές ἀπό τίς συνθήκες ζωῆς τῆς ἐπαρχίας.

Θά ἀσχοληθοῦμε ὑπεύθυνα καί ποιμαντικά μέ αὐτό τό θέμα.

Στά Πορίσματα τῶν προηγουμένων Λειτουργικῶν Συμποσίων ἔχουν καταγραφῆ οἱ προβληματισμοί καί οἱ σχετικές προτάσεις.

8. Ἡ ποικιλία στήν τελετουργική

Ἄλλο ἓνα θέμα πού προκύπτει εἶναι ἡ ποικιλία τῶν λειτουργικῶν τυπικῶν καί τάξεων.

Ἡ ἀνομοιομορφία πολλάκις ὀφείλεται σέ ἀγνοία τοῦ τυπικοῦ, ἐνίοτε ὁμως δημιουργεῖται γιά τόν ἐντυπωσιασμό.

Ἡ Ἐκκλησία μας πάντοτε ἀνεχόταν τήν διαφορετική λειτουργική τάξη πού δέν προδίδει ὁμως διάθεση ἀνεπιτήδευτης ἐπιτηδευμένης διακρίσεως, ἡ ὁποία ἀλλοιώνει τό ἦθος τῆς λογικῆς λατρείας καί παραβιάζει τούς βασικούς ἄξονες καί κανόνες τελετουργικῆς.

Αὐτό πού ὁμορφαίνει τῆς Ἱερῆς Ἀκολουθίας καί παιδαγωγεῖ οὐσιαστικά τούς πιστούς εἶναι ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἱερέως, ἡ ἀνεπιτήδευτη ἱεροπρέπεια καί τό βίωμα, πού ἐκφράζεται σωστά καί μέ σαφήνεια καί ὄχι οἱ πάσης φύσεως ἀντιαισθητικές ὑπερβολές τρόπων καί συμπεριφορᾶς, πού προσωρινά μόνον καλύπτουν ποιμαντικές ἀνέπαρκεις, ἀποκαλύπτουν συναισθηματική προσέγγιση τῆς πίστεως, ἀπευθύνονται καί ἀναπαρά-

γουν «συναισθηματικούς» Χριστιανούς καί σίγουρα δέν καλύπτουν μεγάλο ποσοστό σκεπτομένων ἀνθρώπων, τούς ὁποίους ἀπωθοῦν ἀσφαλῶς ἀπό τό νά παραμένουν στήν Ἐνορία τους καί τούς ὠθοῦν σέ ἐσωτερική μετανάστευση ἢ ἀκόμη καί σέ μόνιμη ἀπόσταση ἀπό τήν Ἐκκλησία, μέ ἀποτελεσμα νά στερεεῖται ἡ Ἐκκλησία συνολικά ὡς θεσμικό σῶμα πολύτιμο ἀνθρώπινο δυναμικό.

9. Μοναστηριακό καί Ἐνοριακό (Ἀσματικό) Τυπικό

Ἀπό τήν ἱστορία τῆς θείας Λατρείας γνωρίζουμε, ὅτι στήν Ἐκκλησία μας εἶχαν διαμορφωθεῖ δύο Τυπικά τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. Τό Μοναστηριακό, πού τηροῦσαν στίς Ἱερές Μονές, καί τό Ἐνοριακό (Ἀσματικό), πού ἴσχυε στίς Ἐνορίες. Ἡ διαμόρφωση καί ὁ χαρακτήρας τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν στά δύο Τυπικά ἔχουν καταγραφῆ σέ εἰδικές μελέτες πού ὑπάρχουν στήν σχετική βιβλιογραφία.

Σταδιακά ἐπικράτησε καί στίς Ἐνορίες τό Μοναστηριακό Τυπικό καί μάλιστα τό Σαββαϊτικό, αὐτό μέ τό ὁποῖο τελοῦσαν τίς Ἱερές Ἀκολουθίες στήν Ἱερά Μονή τοῦ ἁγίου Σάββα στήν Παλαιστίνη.

Τό Τυπικό αὐτό γιά νά τηρηθεῖ ἀπαιτεῖ πολύ χρόνο, ἰδιαίτερα γιά τήν τέλεση τοῦ Ὁρθρου, πού στίς Ἐνορίες δέν διατίθεται.

Τό ἀποτέλεσμα εἶναι γνωστό. Ἱερεῖς καί Ἱεροψάλτες ἀναλόγως ἐπεμβαίνουν καί ρυθμίζουν τήν Ἱερά Ἀκολουθία κατά τό δοκοῦν. Εἶναι ἐνδεχόμενο νά περικοποῦν οἱ κανόνες, γιά νά δοθεῖ χρόνος νά ψαλεῖ ἓνα «Δύναμις» μέ κρᾶτημα καί ἄλλα.

Θεωροῦμε ὅτι δέν πρέπει νά στρουθοκαμηλίζουμε καί νά μή βλέπουμε τήν ἀταξία πού ἐπικρατεῖ. Ὄφείλουμε νά ἐπέμβουμε καθορίζοντες τό Τυπικό τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν πού θά ἀκολουθεῖται στίς Ἐνορίες.

Μέ τήν εἰσηγήσή μας προσπαθήσαμε νά δώσουμε ἐρεθίσματα γόνιμου προβληματισμοῦ γιά τά θέματα τοῦ λατρείας τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ μας, πού πρέπει νά μελετήσουμε μέ ταπεινότητα γιά τήν δόξα τῆς Ἐκκλησίας μας καί τήν οἰκοδομή τῶν πιστῶν.

«Τῷ δέ βασιλεῖ τῶν αἰῶνων,
ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ,
τιμῇ καί δόξῃ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἀμήν».
(Πρός Τιμόθεον Α' α' 17)

Ύσματος και μοναχικό τυπικό και ἡ σπουδαική μεταρρύθμιση

Τοῦ Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη,
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

(Εἰσήγηση στό IB' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς
Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, Βόλος, 27-29 Σεπτεμβρίου 2010)

Εἰσαγωγή

Ὅσο εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε βίωσε κάποιο λειτουργικό κενό, ἀφοῦ εἶναι πλέον διαπιστωμένο ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ βίου τῆς ἔχει λειτουργική ζωή¹, τό ἴδιο εἶναι βέβαιο ὅτι πολύ νωρίς, τουλάχιστον ἀπό τήν ἐδραίωση καί ὀργάνωση τοῦ μοναχικοῦ κοινοβιακοῦ βίου ἐπί Παχωμίου τοῦ Μεγάλου, ἡ Ἐκκλησία βίωσε ταυτόχρονα μία διαφοροποιημένη λειτουργική πραγματικότητα, πού ἀνταποκρίνονταν στίς ἰδιαίτερες ἀνάγκες τόσο τῶν ἐν τῷ κόσμῳ διαβιούντων ὅσο καί τῶν ἐν ἀσκήσει καί στή μοναστήρια ἐγκαταβιούντων χριστιανῶν.

Καί τοῦτο, γιατί ἡ ὑπαρξιακή ἀνάγκη νά ὑμνήσῃ ὁ ἄνθρωπος τό Θεό καί νά ἀγωνιστεῖ διά μέσου καί τῆς λατρευτικῆς του ζωῆς νά πετύχει τήν «κρείττονα ἀλλοίωση»² εἶναι κάτι πού ἀνήκει στή ὄντολογικά δεδομένα κάθε ἀνθρώπου ἀνεξάρτητα μέ τόν τρόπο τῆς ζωῆς του. Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ καί ὀφείλει νά ἀγωνιστεῖ προκειμένου νά θεραπεύσει τήν ἀρρωστημένη φύση του. Τό γνωστό ἀσκητικό - θεραπευτικό πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας: κάθαρση - φωτισμός - θέωση εἶναι κοινή πνευματική ὑποχρέωση γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους, εἴτε αὐτοί εἶναι μοναχοί εἴτε κοσμικοί.

Ἐν προκειμένῳ, ἡ θεία λατρεία ἀνέκαθεν λειτουργεῖ ὡς τό ἄριστο πνευματικό θεραπευτικό πλαίσιο³, τό ἀληθινό πνευματικό ἱατρεῖο. Ὅμως, πολύ πρῶμα, στή λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας παρακολουθοῦμε τή χάραξη δύο παράλληλων, ἀλλά μέ κοινό στόχο, λειτουργικῶν δρόμων, ὁ ἕνας προορισμένος γιά τούς κοσμικούς καί ὁ ἄλλος γιά τούς μοναχούς. Αὐτήν τήν πραγματικότητα ὑποδηλώνουν οἱ ὄροι ἁσματικό καί μοναχικό τυπικό. Βέβαια, ἀπό τό θέμα μας ζητεῖται καί ἡ

ἀναφορά στή σπουδαική μεταρρύθμιση, ἡ ὁποία κάτω ἀπό συγκεκριμένες διαδικασίες πού ἔλαβαν χώρα στή ἱστορία, κοινωνικά καί πολιτικά πλαίσια τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς τῶν σπουδαίων πατέρων, καί ἰδιαίτερα τοῦ ὀσίου πατρός ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Σπουδαίου, ὀδήγησε σέ μία «σύνθεση»⁴ τῶν δύο αὐτῶν λειτουργικῶν παραδόσεων ἡ ἀκριβέστερα σέ μία κυριαρχία καί γενίκευση τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ μέ παράλληλη διατήρηση ἱκανῶν στοιχείων τοῦ ἁσματικοῦ τυπικοῦ μέσα σ' αὐτό.

Σήμερα φαίνεται ἀδιαμφισβήτητη ἡ ὡς ἄνω «κυριαρχία» τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ. Ἐπομένως, ἡ ἀναφορά εἰδικά στό ἁσματικό τυπικό αἰτιολογεῖται ὡς ὀφειλόμενη ἐπιστημονική ἐνασχόληση τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων τῆς Ἱστορίας καί τῆς Θεολογίας τῆς Λατρείας, προκειμένου νά ἐρμηνευτεῖ σωστά ἡ ἰσχύουσα λειτουργική πραγματικότητα⁵. Προσωπικά θεωρῶ ὅτι αὐτό εἶναι καί τό ἰσχυρότερο κίνητρο μελέτης τῆς λειτουργικῆς μας παράδοσης.

Ὅμως, παρότι φαίνεται ὅτι δέν ἐγείρονται ὀργανωμένα ἡ ἐμπνεόμενα ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ἀρχή θέματα μεταρρύθμισης τοῦ τυπικοῦ, ἀκόμη καί γιά τίς ἐν τῷ κόσμῳ ἐνορίες⁶, θά ὑπενθυμισω μία πρόσφατη καί ἴσως ὄχι τόσο, ὅσο ἔπρεπε, σταθμισμένη περίπτωση ἀμφισβήτησης τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ, ἡ ὁποία ἐμφανίστηκε μέσα στήν ἀκρόπολη τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ, τό Ἅγιον Ὅρος, καί προέκυψε ἀπό τούς ἴδιους τούς μοναχούς. Συγκεκριμένα ἀναφέρομαι στό μοναχικό ἀνανεωτικό ρεῦμα τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πού προῆλθε ἀπό τή μοναχική πνευματική παράδοση τοῦ Γέροντος Ἰωσήφ τοῦ Νεοσκητιώτη. Ὅπως γνωρίζουμε, ἀπό τήν ὡς ἄνω ἡσυχαστική παράδοση προέκυψε ἡ ἀνανέωση ἱκανοῦ ἀριθμοῦ μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Χαρακτηριστικά ἀναφέρουμε τίς ἱερές μονές Φιλοθέου, Ξηροποτάμου, Καρα-

κάλλου, Διονυσίου, Βατοπαιδίου κ.ά⁷. Οί υπεύθυνοι αὐτῆς τῆς μοναστικῆς παραδόσεως ἀρχικά ἐπιχείρησαν νά εἰσαγάγουν ὡς λειτουργική πράξη στόν ἀγιορειτικό κοινοβιακό μοναχισμό τή λειτουργική ζωή, πού ὁ πνευματικός τους γεννήτωρ καί οἱ πρωτεργάτες αὐτῆς τῆς κίνησης εἶχαν στήν ἡσυχαστική μοναστική τους βιοτή. Τά χαρακτηριστικά δέ αὐτῆς τῆς ἡσυχαστικοῦ τύπου λειτουργικῆς παράδοσης ἦταν ἡ ἀντικατάσταση, ὄχι μόνο περιφερειακῶν λειτουργικῶν ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου (Μεσονυκτικό, Ὁρως, Ἀπόδειπνο), ἀλλά ἀκόμη καί τοῦ κυρίου σχήματος τῆς καθ' ἑσπέραν καί τῆς κατά πρωίαν προσευχῆς (Ἑσπερινός, Ὁρθρος) μέ ἀνάλογο ἀριθμό, κατά τήν κρίση τους, κομβοσχοινίων. Δηλαδή, αὐτό πού θά ἀπέμενε γι' αὐτούς ἄθικτο θά ἦταν, σχεδόν, μόνο ἡ θεία λειτουργία. Ἡ λειτουργική αὐτή προσπάθεια συνάντησε τήν ἀντίδραση, ἐντός τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀπό τούς παλαιότερους μοναχούς καί γι' αὐτό δέν κατόρθωσε νά ἐπιβληθεῖ⁸.

Βέβαια, ὁ ἱστορικός τῆς λατρείας, μετά ἀπό ἀποστασιοποιημένη καί ἡρεμῆ ἐπιστημονική κρίση πρέπει νά ἀναζητήσει, μέσα ἀπό τυχόν κείμενα ἢ καί συζητήσεις μέ ἀνθρώπους πού τά ἐξήσαν αὐτά ἢ ἀκόμη πού διαδραμάτισαν κάποιο ρόλο στήν ἐξέλιξή τους..., νά διαγνώσει, ἂν τό ὡς ἄνω αἴτημα λειτουργικῆς μεταρρύθμισης εἶχε μέσα του βαθιά θεολογική καί πνευματική βάση ἢ ἦταν ἀπλά θέμα πρακτικοῦ βίου τῶν ἡσυχαστικῆς καταγωγῆς ἀσκουμένων μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἐγκαταβιοῦντες πλέον στά κοινοβία θεωροῦσαν ὅτι ἀκόμη καί διά τῆς ἀκολουθίας κινδύνευαν νά περιπέσουν σέ περισπασμό καί νά ἀποκοποῦν ἀπό τό κύριο, σχεδόν μοναδικό καθῆκον τους, πού στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς μονολόγιστης προσευχῆς: «Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με τόν ἁμαρτωλό». Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ ἀντίδραση ἐκ μέρους τῶν κοινοβιατῶν ἀγιορειτῶν μοναχῶν σ' αὐτή τήν ἐπιχειρηθεῖσα μεταβολή τοῦ λειτουργικοῦ προγράμματος, πρέπει ἐπίσης νά μελετηθεῖ κατά τόν ἴδιο τρόπο. Δηλαδή, ἐπρόκειτο γιά ἐνσυνείδητη βαθιά θεολογική καί πνευματική ἀντίδραση ἢ ἀπλά ἦταν καί εἶναι μία γενικῶς κρατοῦσα ἄποψη ἀντίδρασης σέ κάθε καινοτομία καί μάλιστα σέ θέματα ἐκκλησιαστικοῦ τυπικοῦ;

Τό τελευταῖο τό διαπιστώνει κανείς στήν πύο συνηθισμένη συζήτηση. Παρατηρεῖ, δηλαδή, ὅτι δέν ὑπάρχει διάθεση οὔτε κἄν γιά ἐρωτήματα τοῦ τύπου: πότε καί γιατί εἰσῆλθε κάτι στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας; Ὅλα θεωροῦνται δεδομένα καί καλῶς κείμενα, χωρίς νά προβληματίζει ὅτι πολλές φορές ἡ συνήθης σύγχρονη πρακτική μέ τήν αἰτιολογία τῆς καθ' οἰκονομίαν ρύθμισης καί μέ μοχλό τήν ἄτυπη ἀρχή «ὡς δόξει τῷ προεστώτι»⁹ ὀδηγεῖ σέ παραμόρφωση τοῦ ἰσχύοντος τυπικοῦ.

Τό πύο πάνω παράδειγμα τό ἀνέφερα, γιά νά δείξω ὅτι ἀκόμη καί σήμερα, πού ὑπάρχει ἐνίοτε συντονισμένη καί ἀσφαλῶς καθοδηγούμενη ἀντίδραση γιά ὅ,τιδήποτε συζητεῖται ἐπιστημονικά, ποιμαντικά σέ θέματα λατρείας, μέσα στό ἴδιο τό προπύργιο τοῦ σύγχρονου ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ, ἐπιχειρήθηκε κάτω ἀπό τίς προαναφερθεῖσες συνθήκες ἡ ριζική ἀναδιάρθρωση αὐτοῦ τοῦ τυπικοῦ, πού προέκυψε ἀπό τή σπουδατική μεταρρύθμιση καί ἐπενδύθηκε ἐπί τό μοναχικότερο μέ τά κτιτορικά τυπικά καί τίς ἐν γένει ἀγιορειτικές λειτουργικές παραδόσεις. Ἀπό τό παράδειγμα αὐτό καί ὄχι μόνο πρέπει νά ὀδηγηθοῦμε στό ἀσφαλές πρῶτο συμπέρασμα ὅτι χρῆζουν ἰδιαίτερης καί ἐπισταμένης μελέτης τό ἀσματικό ἢ κοσμικό καί τό μοναχικό τυπικό καί ἡ σπουδατική μεταρρύθμιση, προκειμένου νά κατανοηθεῖ σέ βάθος ἡ σημερινή μας λειτουργική παράδοση καί νά μή συμβεῖ αὐτό πού ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρει πρὸς τό μαθητή του Τιμόθεο γιά τούς ψευδοδιδασκάλους τῆς ἐποχῆς του: «...θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μή νοοῦντες μήτε ἄ λέγουσιν μήτε περί τίνων διαβεβαιοῦνται»¹⁰.

Τά ὑπόλοιπα χρήσιμα, πιστεύω, συμπεράσματα θά προκύψουν ἀπό τήν ὄλη πραγμάτευση τοῦ θέματος, τό ὅποιο καί μόνο γιά τό γεγονός ὅτι τελικά, πέρα ἀπό τήν ἱστορική του σημασία, μᾶς βοηθεῖ στήν κατανόηση τοῦ λειτουργικοῦ παρόντος, ἔχει μέγιστη λειτουργική σημασία καί ἀξία γιά τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας .

1. Ἀσματικό Τυπικό

α) Ἡ γέννηση, διαμόρφωση καί διάδοση τοῦ ἀσματικοῦ τυπικοῦ.

Μέ τόν ὄρο ἀσματικό ἢ κοσμικό τυπικό ἐννοοῦμε τό τυπικό πού ἀναφέρεται στόν τρόπο τέλε-

σης και στο περιεχόμενο των ιερών ακολουθιών των ένοριών και μάλιστα των πόλεων. Η περιοχή που γεννήθηκε και έλαβε την πρώτη του ανάπτυξη ήταν η Αντιόχεια της Συρίας¹¹. Λόγω ιστορικών, πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών η Αντιόχεια εξελίχθηκε σε μεγάλο χριστιανικό κέντρο με σαφή την επιρροή στα λειτουργικά πράγματα των άλλων πόλεων της Συρίας¹² και όχι μόνο. Γι' αυτό δίκαια αναφέρεται ότι η Έκκλησία της Αντιόχειας δημιούργησε ένα λειτουργικό πλαίσιο, τό οποίο «δέν ήταν παρά η προδρομική μορφή του μετέπειτα διαμορφωθέντος άσματικού Τυπικού των έκκλησιών των πόλεων»¹³. Τό τυπικό αυτό της Αντιοχειανής Έκκλησίας είχε δεχθεί επιδράσεις από τή γεινιάζουσα «Μητέρα των Έκκλησιών», τά Ίεροσόλυμα, και για λόγους ευνόητους, λόγω της θέσης που κατείχαν από πολύ νωρίς τά Ίεροσόλυμα στή συνείδηση των άπανταχού της γης χριστιανών, αλλά και λόγους ιστορικούς, αφού από τήν άποστολική εποχή άκόμη, τό 37, στήν Αντιόχεια κατέφυγαν οί εκδιωχθέντες έλληνοιστές χριστιανοί των Ίεροσολύμων, τάση ή όποία συνεχίστηκε και στό μετέπειτα για ιστορικούς λόγους ταρχάδη βίο της ιεροσολυμιτικής Έκκλησίας. Ένισχυτικό, επίσης, της κατ' άρχάς σύνδεσης του άσματικού τυπικού με τήν περιοχή της Αντιόχειας είναι τό γεγονός ότι από τόν άγιο Ίγνάτιο γύρω στό 110 μ.Χ. παραδίδεται ή πληροφορία ότι κατ' έθος χρησιμοποιούσαν στήν Αντιόχεια αντίφωνα, τά όποια έψαλλαν μάλιστα άντιφωνικά¹⁴.

Όμως, ή πολιτική ιστορία εξέλιξης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας επεφύλαξε ιδιαίτερα περιόπη θέση για τήν Κωνσταντινούπολη, ή όποια έγινε σε διαδοχή της Ρώμης ή νέα πρωτεύουσα αυτής. Η Κωνσταντινούπολη χτίστηκε τό 330 στή θέση της μικρής πόλης Βυζάντιο και τά εγκαινιά της έγιναν στίς 11 Μαΐου του 330 Τό γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τήν ανακήρυξη της άνεξιθρησκίας επί Μεγάλου Κωνσταντίνου (Διάταγμα Μεδιολάνων 313) αλλά και του προσωπικού ενδιαφέροντος των χριστιανών αυτοκρατόρων για τά θέματα της Έκκλησίας άνέδειξαν τήν Κωνσταντινούπολη μεγάλο λειτουργικό κέντρο επιρροής σιγά - σιγά όλόκληρης της άνατολικής, τουλάχιστον, Χριστιανοσύνης.

Έπιπλέον, ή στενή συνεργασία Έκκλησίας και Πολιτείας στό πλαίσιο της χριστιανικής αυτοκρατορίας προσέδωσε στή λατρεία της Έκκλησίας στοιχεία λαμπρότητας και μεγαλοπρέπειας που χαρακτηρίζαν τίς εκδηλώσεις των αυτοκρατόρων και της αυτοκρατορικής αύλης. Οί ίδιοι οί αυτοκράτορες πρωτοστάτησαν στήν άνοιχοδόμηση μεγάλοπρεπων ναών και συμμετείχαν, άκόμη, με τή συνοδεία τους στίς εκκλησιαστικές τελετές και λοιπές λατρευτικές εκδηλώσεις. Ένδεικτικά αναφέρουμε ότι ό Robert Taft, κάνοντας λόγο για τή σημασία των εισόδων των αυτοκρατόρων, προκειμένου νά μεταβούν από ένα συγκεκριμένο τόπο του παλατιού σε μία συγκεκριμένη θέση έντός του ναού, δίνει δύο σχετικές μαρτυρίες που όφείλονται σε περιστασιακά εύρισκόμενους ξένους στήν Κωνσταντινούπολη. Η πρώτη πληροφορία είναι του Hagunibu - Yahya, ένός Άραβα κρατούμενου στήν αύλή του Βασιλείου Α' (867-868), τό τελευταίο τέταρτο του 9ου αιώνα, ό όποιος κάνει λόγο για συμμετοχή στήν αυτοκρατορική πομπή συνοδείας πάνω από 55.000 αυτοκρατορικών άξιωματούχων¹⁵. Η άλλη πληροφορία είναι του ρώσου προσκυνητή Ίγνατίου από τό Smolensk, που ήταν παρών στή στέψη του Μανουήλ Β' Παλαιολόγου στήν Άγία Σοφία (11 Φεβρουαρίου 1392), και ό όποιος αναφέρει ότι «ή αυτοκρατορική πομπή ένινεϊτο άργά, έτσι ώστε χρειαζόταν τρεις ώρες για νά φτάσει από τήν αυτοκρατορική πύλη μέχρι τόν καθορισμένο για τόν αυτοκράτορα τόπο έντός του ναού»¹⁶. Μπορεί οί πληροφορίες αυτές νά θεωρηθούν, άσφαλώς, υπερβολικές, δέν παύουν όμως νά είναι ένδεικτικές της μορφής και του χαρακτήρα του κωνσταντινουπολίτικου λειτουργικού τυπικού.

Δέ πρέπει νά παραληφθεί και τό γεγονός ότι τό θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως λάμπρυναν με τήν ποιμαντορία τους εξέχουσες ιεραρχικές προσωπικότητες άντιοχειανής καταγωγής, όπως οί πατριάρχες Εϋδοξος, Εϋάγριος ό Ποντικός, Ίωάννης ό Χρυσόστομος κ.ά., οί όποιοι άσφαλώς μετέφεραν στήν Κωνσταντινούπολη τή λειτουργική πράξη της Αντιόχειας και συνέβαλαν ώστε αυτή νά άναχωνευθεί και νά συγκεραστεί μαζί με άλλα πλούσια τοπικά λειτουργικά χαρακτηριστικά μέσα στίς νέες συνθήκες της πρωτεύουσας της αυτο-

κρατορίας, μέ αποτέλεσμα νά γίνει αποδεκτή στή συνέχεια καί από τίς άλλες σημαίνουσες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας. Κάτω ἀπό αὐτές τίς συνθήκες μποροῦμε πλέον νά κάνουμε λόγο γιά τό Τυπικό τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τό ὁποῖο ἀκόμη καί διά νόμου τοῦ Ἰουστινιανοῦ τό 530 ἐπιβλήθηκε στούς καθεδρικούς ναούς Ἀνατολῆς καί Δύσεως ὁλόκληρης τῆς αὐτοκρατορίας¹⁷.

Ἦδη ἀπό τόν τρόπο περιγραφῆς τῆς γέννησης καί διάδοσης τοῦ ἀσματος ἢ κοσμικοῦ τυπικοῦ παρατηροῦμε ὅτι αὐτό ἐξυπηρετοῦσε τίς λειτουργικές ἀνάγκες τῶν πόλεων, τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, καί ἀπαιτοῦσε, προκειμένου νά διεκπεραιωθεῖ, πολυπληθῆ καί ὀργανωμένο κλῆρο. Στή συνέχεια εἴμαστε ἀναγκασμένοι, γιά νά γίνει αὐτό κατανοητό, ἔστω καί ἀκροθιγῶς, νά μιλήσουμε γιά τό περιεχόμενο καί τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τοῦ ἀσματος ἢ κοσμικοῦ τυπικοῦ.

β) Τό περιεχόμενο καί τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τοῦ ἀσματος ἢ κοσμικοῦ τυπικοῦ.

Ὡς πρός τό περιεχόμενο οἱ ἀκολουθίες τοῦ ἀσματος τυπικοῦ εἶναι τέσσερις. Δύο βασικές ἀκολουθίες εἶναι ὁ ἀσματος Ἐσπερινός καί ὁ ἀσματος Ὁρθρος. Παράλληλα, μαζί μέ τίς δύο ὡς ἄνω ἀκολουθίες, στήν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς προστίθενται άλλες δύο: ἡ Τριθέκτη καί ἡ Παννυχίδα.

Ἡ Τριθέκτη τελοῦνταν ἐπίσημα τίς ἡμέρες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, πού δέν ἐπιτρεπόταν ἡ τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας, τρόπον τινά στή θέση τῆς Ἡ Παννυχίδα ἐτελεῖτο στή θέση τοῦ σημερινοῦ μοναχικοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου καί κατά πρῶτον ἦταν συνδεδεμένη μέ τόν ἀσματος ἔσπερινό. Ἀρχικά ἦταν σέ καθημερινή χρήση. Ἄρχισε νά περιορίζεται ἡ χρήση τῆς ἀπό τόν θ' αἰ. μόνο σέ ὀρισμένες ἡμέρες, τήν Α' ἐβδομάδα τῶν Νηστειῶν καί τή Μ. Ἐβδομάδα. Ὡσπου στήν ἐποχή τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης περιορίζεται στήν τέλεση τῆς συναπτά μέ τή Λειτουργία τῶν προηγουμένων δώρων μόνο τήν Α' ἐβδομάδα τῶν Νηστειῶν. Δέ θά ἐπεκταθοῦμε στήν περιγραφή αὐτῶν τῶν ἀκολουθιῶν, ἀφοῦ τίς περιγράφει ἀριστα ὁ Συμεῶν Θεσσαλονίκης¹⁸ καί μάλιστα ὁ αἰμνηστος καθηγητής Ἰωάννης Φουντούλης, στό πλαίσιο τῶν ἀσκήσεων γιά τό μάθημα τῆς Λει-

τουργικῆς καί προκειμένου νά καταστῆ δυνατή ἡ τέλεση τους μέ τή συμμετοχή τῶν φοιτητῶν, μερίμνησε γιά τή λειτουργική ἀποκατάσταση καί ἔκδοση τοῦ κειμένου τους¹⁹. Ἄλλωστε οἱ ὡς ἄνω ἀκολουθίες, ιδιαίτερα οἱ δύο τελευταῖες, τελοῦνται σήμερα σποραδικά στόν ἑλλαδικό ἐκκλησιαστικό χῶρο, ὅπου ὑπάρχει πρόσφορο ἔδαφος²⁰. Εἶναι ὅμως χρήσιμο νά ἀναφερθοῦμε στά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αὐτῶν τῶν ἀκολουθιῶν, προκειμένου νά καταστῆ δυνατή μία μερική, ἔστω, σύγκρισή τους μέ τίς ἀκολουθίες τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ.

Οἱ ἀσματος ἀκολουθίες ἔχουν ὡς κύριο χαρακτηριστικό ὅτι εἶναι ψαλτές, δηλαδή τά μόνα μὴ ψαλτά μέρη εἶναι οἱ εὐχές τῶν ἱερέων καί οἱ διακονικές αἰτήσεις. Τό ψαλτήριό ἦταν χωρισμένο σέ ἀντίφωνα, τά ὁποῖα ψάλλονταν κατά ἓνα ἀπλό μελωδικό ὕφος μέ ἓνα ἐφύμνιο, ὅπως τό «Ἀλληλουῖα», τό «Ἐλέησόν με, Κύριε», «Φύλαξόν με, Κύριε». Παρόμοια ἐφύμνια ἔχουμε τά ἐναπομείναντα στή θεία Λειτουργία καί γνωστά στό λαό: «*Ταῖς προσβείαις τῆς Θεοτόκου...*», «*Σῶσον ἡμᾶς, Υἱέ Θεοῦ...*» καί τό «*Χριστός Ἀνέστη*» στήν ἀκολουθία τοῦ Πάσχα.

Γιά τήν τέλεση τῶν ἀσματος ἀκολουθιῶν ἀπαιτοῦνταν ἡ παρουσία τοῦ κλήρου (ἀρχιερέως, ἱερέως, διακόνων) καί ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ψαλτῶν. Ἡ διάρκειά τους, ιδιαίτερα τῶν δύο τελευταίων (Τριθέκτης καί Παννυχίδος), ἦταν σχετικά σύντομη ἀνταποκρινόμενη στίς εἰδικές συνθήκες τῶν ἐν τῷ κόσμῳ διαβιούντων χριστιανῶν.

Κατά τή διεξαγωγή αὐτῶν τῶν ἀκολουθιῶν ὑπῆρχε κινητικότητα στό λειτουργικό σῶμα μέ τή μορφή εισόδων, λιτανειῶν καί ἄλλων τελετῶν καί τή συμμετοχή ἀρχόντων καί γενικῶς ἐπισήμων προσώπων τῆς κρατικῆς καί ἄλλης ἐξουσίας.

Τέλος, ἀπό τά μέχρι τώρα λεχθέντα, συνάγεται ὅτι οἱ ἀσματος ἀκολουθίες διακρίνονταν γιά τήν ἄφθονη χρήση τῶν ψαλμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπερῆσαν σημαντικά τῶν ὀλίγων καί σύντομων χριστιανικῶν ὕμνων²¹. Αὐτό ἴσως εἶναι καί τό ἀξιολογότερο ἀπό τά χαρακτηριστικά τους μαζί μέ τή δυνατότητα μεγαλύτερης συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ, πού ἐπιτυχάνετο διά τῆς ἀπλῆς καί σύντομης ψαλμωδίας τῶν ἐφύμνιων στή θέση τῶν πολυποικίλων καί πολυἀριθμῶν τροπαρίων τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ.

2. Μοναχικό τυπικό

α) *Η γέννηση, διαμόρφωση και διάδοση του μοναχικού τυπικού.*

Όταν αναφέρουμε τόν ὄρο μοναχικό τυπικό αὐτόματα κατανοοῦμε ὅτι πρόκειται γιά κάτι πού ἀφορᾶ τούς μοναχοὺς. Καί πράγματι, στοὺς μοναχικούς κύκλους τῆς Παλαιστίνης καί πιά συγκεκριμένα στή μονή τοῦ Ἁγίου Σάββα γεννήθηκε τό πρῶτο ὀργανωμένο μοναχικό τυπικό, πού φέρει καί τό ὄνομα τῆς μεγάλης μορφῆς τοῦ παλαιστινιακοῦ μοναχισμοῦ, τοῦ ὁσίου πατρός ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου. Ὁ ἅγιος Σάββας, ἀσφαλῶς, κωδικοποίησε τά ὑπάρχοντα στοιχεῖα τῆς προηγούμενης ἀπό αὐτόν λειτουργικῆς μοναχικῆς παράδοσης σύμφωνα καί μέ τή σχετική μαρτυρία τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης²². Αὐτό τό τυπικό στή συνάντησή του μέ τή μοναστική παράδοση τῶν σπουδῶν μοναχῶν ὑπέστη διάφορες τροποποιήσεις, προσλαμβάνοντας στοιχεῖα καί ἀπό τό ἐνοριακό - ἀσματικό τυπικό, καθόσον οἱ σπουδίτες μοναχοί ἦταν πολύ ἐξοικειωμένοι μέ τό ἀστικό περιβάλλον. Τό τυπικό τοῦ Ἁγίου Σάββα δεχόμενο τίς σπουδαικές, κατ' ἀρχάς, καί ἀγιορειτικές, στή συνέχεια, ἐπιδράσεις κατέληξε νά γίνει ἡ λειτουργική τάξη καί πράξη ὁλόκληρης τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στή σημερινή του μορφή. Τό μοναχικό τυπικό συνοψίζοντας, περιγράφοντας καί, τελικά, κατευθύνοντας τή νυχθήμερη λατρεία, περιλαμβάνει τίς ἐξῆς γνωστές ἐπτά ἀκολουθίες: Μεσονυκτικό, Ὁρθρος, Ὡρως (Α', Γ', ΣΤ', Θ'), Ἐσπερινός καί Ἀπόδειπνο (μικρό ἢ μεγάλο). Στήν ἀπαρίθμηση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου δέ συμπεριλαμβάνεται ἡ θεία λειτουργία, γιατί ἡ θεία Λειτουργία δέν εἶναι ἀπλά ἓνα κομμάτι προσευχητικό τοῦ λειτουργικοῦ νυχθημέρου χρόνου. Ἀντίθετα, εἶναι τό κέντρο τῆς ζωῆς τῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας καί οἱ ὑπόλοιπες ἀκολουθίες εἶναι εἰσαγωγικό προσευχητικό μέρος σέ σχέση μέ τή θεία Λειτουργία²³. Ἡ θεία Λειτουργία ἀπαιτεῖ ὀπωσδήποτε τήν ἱεροτελεστική παρουσία τοῦ ἱερέα, ἐνῶ οἱ ἄλλες ἀκολουθίες γίνονται καί ἀπό μόνους τούς μοναχοὺς ἢ καί τούς πιστούς²⁴. Ἐνα ἀπό τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ ἦταν ἡ εἰσαγωγή τῶν κανόνων καί τῆς «Παρακλητικῆς» ἀπό τόν ἁγιοσαββίτη Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό τόν 9ο αἰώνα²⁵.

β) *Τό μοναχικό καί τό ἀσματικό τυπικό καί ἡ μεταξύ τους σχέση.*

Δύο βασικά ἐρωτήματα πού προκύπτουν ἀπό τήν κατά ἀντιπαράθεση ἐξέταση τῶν δύο αὐτῶν τυπικῶν συνοψίζονται ὡς ἐξῆς:

α) ἔχουμε παράλληλη καί ἀνεξάρτητη ἀλλήλων πορεία τῶν δύο τυπικῶν;

β) Ὑπάρχουν ἀλληλοπεριχωρήσεις μεταξύ τους καί πού αὐτές ἐντοπίζονται;

Στά ἐρωτήματα αὐτά θά κληθοῦμε ὑποχρεωτικά νά ἀπαντήσουμε πιά συγκεκριμένα, ὅταν θά ἀναπτύξουμε τό ἐπόμενο κεφάλαιο, τό ἀναφερόμενο στή σπουδαική μεταρρύθμιση, πού εἶναι, ἐξάλλου, καί τό κύριο ζητούμενο τῆς πραγμάτευσής μας. Ὅμως, γιά καθαρά ἱστορικούς καί μεθοδολογικούς λόγους πρέπει, ἔστω καί ἀκροθιγῶς, νά γίνει τώρα κάποιος λόγος.

Ὁ καθηγητής Κωνσταντῖνος Μανάφης ἀναφέρει πληροφορία ἀπό τό κτιτορικό τυπικό τῆς μονῆς Παντοκράτορος σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὑπάρχει διάταξη διακρίσεως μοναχικοῦ καί κοσμικοῦ τυπικοῦ. Πιά συγκεκριμένα, προκειμένου νά τελεστεῖ θεία λειτουργία σέ ναό πού χτίστηκε ἀπό τόν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Κομνηνό ἔξω ἀπό τόν περίβολο τῆς μονῆς ὀρίζεται: «κατά τόν τύπον τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ μεγάλου ναοῦ δεῖ τελεῖσθαι τήν λειτουργίαν». Γι' αὐτό καί ἐπισημαίνει εὐλογα ὁ ὡς ἄνω καθηγητής: «Τόσον σαφῆς ἦτο ἡ διαφορά μεταξύ τοῦ μοναστηριακοῦ καί τοῦ κοσμικοῦ λειτουργικοῦ τυπικοῦ, ὥστε εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων μακρῶν τῆς μονῆς ἐπεβάλλετο ἡ χρῆσις τοῦ τυπικοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀφοῦ τό ἐκκλησιασμός θά ἀποτελεῖτο ἐκ λαϊκῶν»²⁶. Σέ μία σύντομη μελέτη μας μέ θέμα τήν ἐορτή τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στήν ἀσματική καί μοναστική παράδοση τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου (τέλος 9ῆς καί ἀρχές 10ῆς αἰ.), διαπιστώσαμε ὅτι ἡ ἀσματική παράδοση ἐορτασμοῦ τοῦ ἁγίου μαρτυρεῖται στίς ἐξῆς πηγές: στό ἔργο τοῦ Κωνσταντῖνου Ζ' Πορφυρογέννητου «Ἐκθεσις περὶ βασιλείου τάξεως» (1ῆ αἰ.), στό χφ. 266 Πάτμου (10ῆ - 11ῆ αἰ.), στό Τυπικόν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (11ῆ αἰ.) καί στόν «Τιμαριώνα»²⁷ (12ῆ αἰ.). Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ μοναστική παράδοση ἐορτασμοῦ τοῦ ἁγίου καταγράφεται στό Τυπικό τῆς Μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος (12ῆ - 13ῆ

αι.) και στο Τυπικό της Μονής του Σωτήρος Μεσσηνίας (ιβ' αι./1131)²⁸.

Από τα πιο ισχυρά τεκμήρια για την ύπαρξη αυτότελου και ανεξαρτήτου ασματικής κοσμικής ακολουθίας, παράλληλα με τη μοναχική, είναι η έκδοση από τον J. Mateos του Τυπικού της Μεγάλης Εκκλησίας (ι' αι.)²⁹, αλλά και η έκδοση από τους Stefano Parenti και Elena Velkovska του κωνσταντινουπολίτικης προέλευσης και χρήσης υπ' αριθμ. 336 ελληνικού βαρβερικού κώδικα (τέλη η' και αρχές θ' αι.) που είναι ασματικό εύχολόγιο³⁰. Σ' αυτή τη συνάφεια πρέπει να λεχθεί ότι οι άγιοι ιεραπόστολοι των Σλάβων Κύριλλος και Μεθόδιος, τον 9^ο αιώνα, μετέφρασαν «όχι τον σύγχρονό μας συμπληρωματικό τύπο ούτε τον μοναστικό τύπο του νυχθημέρου, αλλά τον ασματικό»³¹. Ο Ευάγγελος Αντωνιάδης στην καθιερωμένη εργασία του, «Περί του Ασματικού ή Βυζαντινού Κοσμικού τύπου των Ακολουθιών της ήμερονυκτίου προσευχής», ενώ επιχειρηματολογεί με συγκεκριμένα παραδείγματα εκατέρωθεν πάνω στη διαφορετικότητα των δύο ξεχωριστού τύπου ακολουθιών, παράλληλα αναφέρεται στα κοινά στοιχεία που υπάρχουν ανάμεσά τους τα όποια, εκτός του ότι δείχνουν την ύπαρξη συγγένειας μεταξύ τους, παράλληλα προδίδουν και την ύπαρξη κάποιου «αρχέγονου» τύπου της προκωνσταντινείου περιόδου, ο οποίος λειτούργησε ως μήτρα για τη διαμόρφωση των ακολουθιών του έσπερινού ή νυχτερινού κύκλου. Αυτή η ακολουθία «μήτρα» της προμοναχικής περιόδου, του αρχέγονου δηλαδή χριστιανισμού, κατά τον Αντωνιάδη πάντα, από άποψη μορφής και περιεχομένου είχε ως υπόδειγμα την παννυχίδα του Πάσχα³².

3. Η σπουδαία μεταρρύθμιση

α) Η περιρέουσα εκκλησιαστική και λειτουργική ατμόσφαιρα για τη σπουδαία μεταρρύθμιση.

Οι εικονομαχικές έριδες, που συντάραξαν τους βυζαντινούς η' και θ' αιώνες, υπήρξαν καταλυτικός παράγοντας για την πορεία της αυτοκρατορίας, αλλά κυρίως για τη διαμόρφωση της μετέπειτα εκκλησιαστικής ιστορίας και αυτοσυνειδησίας. Και είναι σημαντικό να προβοῦμε από την αρχή σε μία ιστορική έρμηνεία της εικονομαχίας, δεδομένου ότι αυτή αποτελεί τό πνευματικό πλαίσιο

μέσα στο οποίο αναπτύσσεται –προταγωνιστικά μάλιστα– η παντοίτροπη (έπομένως και λειτουργική) σπουδαία δράση³³.

Μία πρώτη πολύ συνοπτική έρμηνευτική προσέγγιση της εικονομαχίας που στηρίζεται σε δύο δεδομένα, την προσωπικότητα του Λέοντα Γ' Ίσαυρου (717-741), από τη μία πλευρά, και τό έν γένει ιστορικό πλαίσιο της εικονομαχίας, από την άλλη, δημιουργεί ανάλογα έρωτήματα: ή Εικονομαχία ήταν απόρροια των κοινωνικών προβλημάτων της εποχής ή αποκλειστικά πολιτική έπινόηση και έπιλογή του αυτοκράτορα Λέοντα Γ' ;

Μία πιο αναλυτική θεώρηση του φαινομένου φέρνει στο προσκήνιο περισσότερες παραμέτρους που χαρακτηρίζουν, ασφαλώς, την εποχή και παράλληλα αναδεικνύουν τό σημαντικό ρόλο που έπαιξαν και τά ίδια τά πρόσωπα στην όλη πορεία της εικονομαχίας. Ακολουθώντας τη δεύτερη πιο αναλυτική θεώρηση θά μπορούσαμε να οδηγηθούμε στις έξι έπισημάνσεις:

- Αυτή την εποχή καταγράφονται τάσεις κοινωνικής μεταρρύθμισης, καθότι ή αυτοκρατορία βρισκόταν σε δεινή κατάσταση από κάθε άποψη. Έτσι, ο αυτοκράτορας Λέοντας Γ', που είναι και ο εισηγητής της εικονομαχίας, θά μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο φιλελεύθερος και τολμηρός όραματιστής μιάς θρησκευτικής και πολιτικής αναμόρφωσης (μερικοί τον όνομασαν Λούθηρο του η' αιώνα).
- Η εικονομαχία μπορεί να θεωρηθεί ως μία άπλή αναζήτηση πνευματικότερης έκφρασης της λατρευτικής ζωής των χριστιανών με παράλληλη καταπολέμηση κάθε παγανιστικής τάσης.
- Η εικονομαχία, κάτω από την επίδραση καθαρά ιδεολογικών κριτηρίων, υποκρύπτει ταξικό άγώνα, λόγω και των ισχυρών τάσεων της εποχής να σφετεριστούν την εκκλησιαστική παρουσία.
- Την περίοδο αυτή εκφράστηκαν διαθέσεις για μία ριζική αναθεώρηση των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας, με κριτήριο τίς θεοκρατικές αντίληψεις του Λέοντα Γ'.
- Η έπιθυμία του αυτοκράτορα Λέοντα Γ' για την αναδιοργάνωση του κρατικού μηχανισμού έπεκτάθηκε άπλά και στην Εκκλησία.

- Ἡ εἰκονομαχία ἐμπεριέχει μία προσπάθεια περιορισμοῦ τῶν θρησκευτικῶν ἀντιθέσεων ἢ συμφιλίωσης τῶν τριῶν βιβλικῶν θρησκειῶν, δηλαδή τοῦ χριστιανισμοῦ, τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καί τοῦ ἰσλαμισμοῦ.
- Τήν εἰκονομαχία μποροῦμε νά τή δοῦμε καί ὡς προσπάθεια βίαιου ἐξανατολισμοῦ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ βυζαντίου μέ τήν ὑποβάθμιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης, ἡ ὁποία στηρίχθηκε κυρίως στό ἑλληνικό πνεῦμα.
- Ἡ εἰκονομαχία εἶναι κατ' ἐξοχήν θεολογικό καί πνευματικό φαινόμενο.

Ἐπανερχόμαστε καί σέ ὅσα ἀκροθιγῶς προαναφέρθηκαν γιά τόν πρωταγωνιστικό ρόλο τῶν Στουδιτῶν στίς εἰκονομαχικές ἔριδες. Ρόλος πού, κυρίως, ἐκδηλώνεται στή β' φάση τῆς εἰκονομαχίας, μετά δηλαδή τή Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο, πού συνήλθε τό 787 στή Νίκαια τῆς Βιθυνίας. Ἡ Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος ἔθεσε, πρὸς στιγμήν, τέλος στίς ἐκκλησιαστικές, εἰκονομαχικές διαμάχες καί διατύπωσε τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας σέ σχέση μέ τήν τιμητική προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

Ἐρχόμενοι εἰδικότερα στό θεολογικό πεδίο, θά λέγαμε ὅτι σ' αὐτή τή δεύτερη περίοδο τῆς εἰκονομαχίας ἀπό πλευρᾶς εἰκονομάχων δέν ἔχουμε κάποια ἀνανέωση τῶν θέσεων τους ἀλλά τά ἐπιχειρήματά τους βασίστηκαν κυρίως στή σύνοδο τῆς Ἱερείας (754). Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά οἱ εἰκονόφιλοι στηρίζονταν κυρίως στή διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, στίς ἀποφάσεις καί τή διδασκαλία τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τό ἔντονο μαχητικό φρόνημα τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου καί ἰδιαίτερα τοῦ ἀρχηγέτη τους Θεοδώρου τοῦ Στουδίτη, ὁ ὁποῖος, ἐκτός τοῦ ὅτι ἔφερε πάλι στό προσκήνιο τή διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καί προσέθεσε καί τίς δικές του προσεγγίσεις, ἔδωσε μαζί μέ πλειάδα ὀλόκληρη μοναχῶν, πού τόν ἀκολουθοῦσαν, τόν ἀγωνιστικό τόνο καί συντόνισε τοὺς ἀγῶνες ἐναντία στους εἰκονομάχους.

Ἔτσι, οἱ Στουδίτες ὑπῆρξαν μέ τοὺς ἀγῶνες τοὺς ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας παράγοντας καίριος τῆς διαμόρφωσης τῆς ἐπόμενης ἱστορικῆς φάσης, τόσο τῆς αὐτοκρατορίας ὅσο καί τῆς Ἐκκλησίας. Μιά ἐπόμενη φάση, πού γιά τήν ἐκκλησιαστική

ζωή εἶχε ἀπτά ἀποτελέσματα: Ἡ εἰκονομαχία, χτυπώντας ἓνα κομμάτι τῆς λατρείας πού εἶναι ἡ τιμητική προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, δέ σημαίνει ὅτι διέλυσε τή λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντίθετα, ἡ Ἐκκλησία ἀναγκάστηκε νά ὀργανώσει ἀκόμη περισσότερο τή λατρεία της μέ τή συστηματοποίηση τῶν ἑορταστικῶν περιόδων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους καί τόν καταρτισμό τῶν ἀνάλογων λειτουργικῶν βιβλίων, ὅπως τοῦ Τριωδίου καί τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ἐμπλούτισε τή λατρεία τῶν ἐνοριακῶν ναῶν, πού ἦταν βασισμένη στό κοσμικό ἢ ἀσματικό τυπικό, μέ στοιχεῖα τῆς μοναχικῆς ἀκολουθίας, πράγμα στό ὁποῖο συνέβαλαν τά μέγιστα οἱ μοναχοί της μονῆς Στουδίου.

Στή νέα πιά διαμορφωμένη κατάσταση, οἱ Στουδίτες καί γενικότερα οἱ μοναχοί φαίνεται πῶς «ἐξαργυρώνουν» τοὺς διωγμούς πού ὑπέστησαν καί τοὺς ἀγῶνες πού ἔκαναν χάριν τῆς Ὁρθοδοξίας μέ καλῶς ἐννοουμένη ἐπιρροή στά ἐκκλησιαστικά καί πολιτικά πράγματα καί κυρίως μέ τό σεβασμό τοῦ πιστοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῆς αὐτοκρατορίας σύνολης ἀπέναντί τους. Ἔτσι, μᾶλλον δέν πρέπει νά θεωρεῖται τυχαία ἡ σύν τῷ χρόνῳ βαθμιαία ὑποχώρηση τοῦ ἀσματικοῦ ἐνοριακοῦ τυπικοῦ ἔναντι τοῦ μοναχικοῦ –καί ἰδιαίτερα αὐτοῦ τῆς σπουδιτικῆς ἐμπνεύσεως καί προελεύσεως– καθόσον μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Θεόδωρος Στουδίτης συνδέει, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, τήν τέλεση τοῦ ἀσματικοῦ ἐνοριακοῦ τυπικοῦ μέ τοὺς εἰκονομάχους, ἀπό τοὺς ὁποίους, σύμφωνα μέ τά γραφόμενα σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων «*παραστέλλονται ψαλμωδία ἀρχαιοπαράδοτοι ἐν αἷς περὶ εἰκόνων ἄδεται τι· ἀντάδεται δέ τά ἀσεβῆ νέα δόγματα εἰς προὔπτον κείμενα· ἀλλά τοῖς παισὶ πρὸς τῶν διδασκάλων παραδιδόμενα. Καί μεταστοιχείωσις τῶν ἀπάντων ἀθεωτάτη*»³⁴.

β) Οἱ ἄξονες τῆς σπουδιτικῆς μεταρρύθμισης

Ἡ σπουδιτική λειτουργική μεταρρύθμιση ἔχει ἀπό πίσω της μία ὀλόκληρη διεργασία, θεολογική καί πνευματική, καί ἔρχεται σέ μία περίοδο ἑξαγωγῆς, ἀναγέννησης πού ἐνισχύθηκε καί ἀπό τοὺς ἀγῶνες γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἦταν ἀπότοκος τῆς προσπάθειας ἀναζωπύρωσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καί τῆς πνευμα-

τικῆς ζωῆς πάνω σέ πιό αὐστηρές πνευματικές βάζεις. Οἱ βασικοί λατρευτικοί ὄροι *lex orandi* καί *lex credendi* βρίσκονται σέ πλήρη ἄρμονία καί μάλιστα στό προσκήνιο. Λειτουργία, θεολογία, εὐσέβεια αὐτήν τὴν ἐποχὴ συμπλέκονται καί ὀδηγοῦν στὴ σπουδαιότητα μεταρρύθμιση. Δέν πρόκειται δηλαδή γιὰ κάτι ἐπιβληθὲν ἄνωθεν, μέ ὀργανωμένες ἐκκλησιαστικές ἀποφάσεις ἢ ἔσω καί μέ τὴν ιδιαίτερη συμβολὴ σημειώνοντων προσωπικοτήτων, ὅπως ἐν προκειμένῳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Ἀνέβλυσε ἢ ὡς ἄνω μεταρρύθμιση ἔσωθεν καί ὑπηρετήσε στὴ συγκεκριμένη χρονικὴ συγκυρία τίς λατρευτικές ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ σπουδαιότητα τυπικό, κατὰ βάση μοναχικὸ καί μέ βαθιές ρίζες στό ἱεροσολυμιτικὸ τυπικὸ τοῦ ἁγίου Σάββα, βιώνεται ἀρχικά ἀπὸ τοὺς Στουδίτες στὴν ἐγκαταβίωσή τους στὴ μονὴ τοῦ Σακκουδίωνος στὸν Ὀλυμπο τῆς Βιθυνίας. Στὴ συνέχεια, μέ τὴ μετακίνηση τοῦ ὁσίου Θεοδώρου στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου στὴν Κωνσταντινούπολη, στό ἰσχυρότερο κέντρο τοῦ ἀσματικοῦ - κοσμικοῦ τυπικοῦ, δέχεται ἐπιδράσεις ἀπὸ αὐτό, τίς ἐνσωματώνει καί τελικά ἐξελισσεται σέ ἓνα τυπικὸ πού ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες τῶν μοναχῶν πού βρίσκονται μέσα στό ἀστικό περιβάλλον, ἀφ' ἑνός, καί γίνεται εὐρύτερα ἀποδεκτὸ στὰ μοναστικά περιβάλλοντα καί στὰ ἀστικά κέντρα τῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἑτέρου. Κατὰ τὸν Μ. Arranz, οἱ μονές τῆς Κάτω Ἰταλίας χρησιμοποιοῦσαν τὸ σπουδαιότητα τυπικὸ μέχρι τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅταν πλέον ἐπιβλήθηκε ἡ χρήση τοῦ τυπικοῦ τοῦ ἁγίου Σάββα ἀπὸ τὸν Πάπα³⁵.

Ἡ φραγκοκρατία (1204-1261), πού ἐπέφερε πλεῖστες ὄσες συμφορές καί μάλιστα σέ θέματα λατρείας, ὀδήγησε γιὰ εὐνόητους ἱστορικούς λόγους σέ μείωση τῆς ἐπιρροῆς τοῦ σπουδαιότητα τυπικοῦ καί ἐν τέλει ἀπόσυρσή του μέ τὴν ἐπιστροφή στὴ νεοσαββαίτικὴ τάξη³⁶, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καί τὴ βάση τῆς περαιτέρω ἐξέλιξης τοῦ τυπικοῦ, ἂν βέβαια μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ σημαντικὴ ἐξέλιξη, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ τυπικὸ βλέπει τὸ φῶς τῆς πρώτης ἔκδοσής του τὸ 1545 στὴ Βενετία.

Ἀνατρέχοντας στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, γιὰ νὰ παρουσιάσουμε μέ συγκεκριμένες ἀναφορές σέ τί συνίσταται ἢ ὡς ἄνω σπουδαιότητα μεταρρύθμιση,

βρεθήκαμε ἀντιμέτωποι μέ τὴ σιωπὴ τῶν πηγῶν, ὅπως συμβαίνει ἐνίοτε γιὰ πράγματα προφανῆ. Ὁ Καλυβόπουλος, στηριζόμενος στὸν Arranz, ἀναφέρεται στό ιδιαίτερο γνῶρισμα τῆς σπουδαιότητας μεταρρύθμισης, ὅπως ἡ ἀντικατάσταση τῆς ἀγρυπνίας, πού ἦταν βασικὸ γνῶρισμα τοῦ τυπικοῦ τοῦ ἁγίου Σάββα, μέ τὴν ἀκολουθία τῆς παννυχίδος ἀπὸ τίς ἀκολουθίες τοῦ ἀσματικοῦ τύπου³⁷. Γιὰ τὴν ἐνίσχυση αὐτῆς τῆς ἀποψῆς ἐπιστρατεύεται ἡ λειτουργικὴ παράδοση τῆς λατρείας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία στηριζόταν στὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἀσματικὴ ἀκολουθία γιὰ τίς ἐνορίες καί τυπικὸ τοῦ Στουδίου γιὰ τίς μονές). Μάλιστα δέ ὁ ἴδιος, παραπέμποντας στό ἀνώνυμο ἔργο: «Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας», τὸ ὁποῖο μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸν Θ. Βαλλιᾶνο, παραθέτει τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Θεοδόσιος, μᾶλλον ἠγούμενος τῆς Λαύρας Πετσέρσκι, ἀντέγραψε τὸ σπουδαιότητα τυπικὸ καί μαζί μέ τίς ἐνσωματωμένες δικές του νοθεσίες καί προτροπές τὸ ἔθεσε πρὸς χρῆση τῆς Λαύρας. Δεδομένου ὅτι ἡ ὡς ἄνω Λαύρα ἀπετέλεσε, ἐν πολλοῖς, τὴν πνευματικὴν μήτρα ἐξάπλωσης τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ, κατ' ἀκολουθία ἐπισυνέβη καί ἡ ἐξάπλωση τοῦ σπουδαιότητα τυπικοῦ στὴ Ρωσία³⁸. Ὁ Γ. Φίλιας³⁹, παραπέμποντας στοὺς Ο. Patlagean⁴⁰ καί Μ. Arranz⁴¹, ἐπισημαίνει τίς δυσκολίες τεκμηρίωσης τῶν θέσεων γιὰ τίς ἀλλαγές πού ἔφερε τὸ σπουδαιότητα τυπικὸ λόγω ἔλλειψης πηγαίου ὑλικοῦ.

Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς δέν εὐνοοῦσε τὴν παρουσίαση τῶν σπουδαιότητα τυπικῶν λειτουργικῶν ζυμώσεων ὡς μία μεταρρύθμιση καί ἐπομένως καινοτομία, ἀφοῦ ἤδη ἡ Ἐκκλησία ὑπέφερε τόσο ἀπὸ τίς ἐμφανιζόμενες ὡς ἀνανεωτικές τῆς λατρείας καινοφανεῖς ἰδέες τῶν εἰκονομάχων. Ὁ Thomas Pott⁴², ἐνῶ κατονομάζει τὴν περίπτωση τῶν Στουδιτῶν ὡς ἓνα τῶν «ἱστορικῶν παραδειγμάτων τῆς βυζαντινῆς λειτουργικῆς μεταρρύθμισης» καί ἀφιερώνει εἰσαγωγικὰ δεκαπέντε πυκνές σελίδες γιὰ συστηματικὴ πραγμάτευση θεμάτων γύρω ἀπὸ τὴ σπουδαιότητα τυπικὴ λειτουργικὴ μεταρρύθμιση, ὅταν καλεῖται νὰ μιλήσει συγκεκριμένα γιὰ τὰ στοιχεῖα πού συνθέτουν αὐτὴν τὴ μεταρρύθμιση, περιορίζεται στὴ συνεπτυγμένη ἀναφορὰ ἔξι στοιχείων ὡς ἑξῆς:

I. Η μουσική εκτέλεση. Ο Θεόδωρος Στουδίτης έδειξε ιδιαίτερη προσοχή στο θέμα της ψαλμωδίας. Θέσπισε την ψαλμώδηση και των σταθερά αναγιγνωσκόμενων ψαλμών του μοναχικού τυπικού και μάλιστα όρισε να γίνεται ανά ημιστίχιο διακοπή του αναγιγνωσκόμενου ψαλμού για την παρεμβολή του έφρυνίου και όχι ανά στίχο (δύο ημιστίχια), όπως προβλεπόταν στο άσματικό τυπικό. Ως απόδειξη του ισχυρισμού του ο Pott φέρνει το ψαλτήριο του «Kludon», γραμμένο με κεφαλαία γράμματα τον 9ο αι. και ξαναγραμμένο με μικρά γράμματα τό 12ο αι. Τό ίδιο σύστημα μουσικής εκτέλεσης των ψαλμών του μοναχικού τυπικού βρίσκεται και στο παράρτημα του γλαγολιτικού σιναϊτικού ψαλτηρίου⁴³. Έντύπωση προξενεί ότι προκειμένου να οδηγηθούν οι μοναχοί στη συμμετοχή στην ψαλμωδία και μάλιστα τη συντονισμένη, τους προσβάλλει με τά λόγια: «*έτι φροντίζοντες της θείας ύμνήσεως... οι μεμνηκότες ως άλογα ζώα εν καιρω λειτουργίας παντοίας ανοίξατε στόμα και έλκύσατε Πνεύμα*»⁴⁴. Ο άγιος Θεόδωρος ζητεί από τους μοναχούς του: «*παρακαλώ και δέομαι τεταγμένως και κεκανονισμένως ψάλλειν, αλλά μη άπλως και ως έτυχε συγκεχυμένως*»⁴⁵.

II. Ευχολογικά στοιχεία. Έδω πρόκειται κυρίως για την εισαγωγή των «συναπτών» και ιερατικών ευχών στους έσπερινούς και τους όρθρους. Ένδιαφέρον παρουσιάζει ή πληροφορία για την καταγωγή των ως άνω συναπτών των πρεσβυτέρων από τό σαββαϊτικό⁴⁶ Ώρολόγιο καθώς και ή εύλογη παρατήρηση του Γ. Φίλια ότι αυτό συνιστά από μέρους του Θεοδώρου έπιστροφή σε παλαιότερη μοναστική παράδοση⁴⁷.

III. Λειτουργία των προηγιασμένων δώρων. Πραγματοποιείται πλέον και στο σπουδικό μοναχικό τυπικό, κατά μίμηση του άσματικού τυπικού, ή σύνδεση της λειτουργίας των Προηγιασμένων δώρων με τον έσπερινό. Στην προκειμένη περίπτωση ή άκολουθία των «Τυπικών» ως προετοιμασία για ή θεία μετάληψη των προηγιασμένων έχασε ή σημασία της. Έν τούτοις, οι σπουδίτες μοναχοί διατήρησαν την άκολουθία των «Τυπικών» συνδέοντάς την με ή λήψη του άντιδώρου και ή λύση της νηστείας⁴⁸.

IV. Κατάργηση των Ώρων την περίοδο του Πεντηκοσταρίου. Αύτή ή πρόβλεψη ίσχυε μέχρι την άρχή της νηστείας των Άποστόλων. Η αιτιολόγηση της κατάργησης αύτης από μέρους του όσιου Θεοδώρου είναι ό άναστάσιμος χαρακτήρας της περιόδου. Άκόμα, κατά τον T. Pott, στο μέτρο αυτό άναζητείται ή επίτευξη για τους μοναχούς της άπαιτούμενης ίσορροπίας και άποφυγής των ύπερβολών σε σχέση με την έργασία, ή νηστεία, και την προσευχή⁴⁹.

V. Ύμνογραφία. Στόν τομέα αυτό έπεδόθησαν μετά σπουδής τόσο ό ίδιος όσο και ό άδελφός του Ίωσήφ, μετέπειτα Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ό Κλήμης, ό Αντώνιος, ό Νικόλαος και άλλοι Στουδίτες. Οι Στουδίτες έπεδόθησαν στην ύμνογραφική παραγωγή για τό λόγο ότι με τους ύμνους άσκούσαν «παιδαγωγικό»⁵⁰ έργο οίκοδομής των μοναχών και των λαϊκών. Παράλληλα ή ύμνογραφική ένασχόληση τους συνέδεε με τό άπώτερο μοναχικό τους παρελθόν, πού σχετιζόταν με τά παλαιστινιακά μοναχικά στοιχεία πού βίωσαν στή μοναχική τους βιοτή πριν την έλευσή τους στην Κωνσταντινούπολη. Πέραν τούτου, με την ύμνολογική συγγραφή συνδέονταν με τους σύγχρονους Παλαιστίνιους μεγάλους ύμνογράφους της μοναστικής ιεροσολυμιτικής παράδοσης, με τους όποιους συμμερίζονταν κατ αύτόν τον τρόπο την εξέλιξη της λατρείας. Μεγάλη είναι ή συμβολή του Θεοδώρου, του άδελφού του Ίωσήφ και άλλων Στουδιτών στόν έμπλουτισμό και ή διάρθρωση των άκολουθιών της Μεγάλης Τεσσαρακοστής και του λειτουργικού βιβλίου του Τριωδίου. Δύο Σάββατα του Τριωδίου, τό ψυχοσάββατο και τό Σάββατο των έν άσκήσει λαμπάντων όσιων πατέρων, είναι από τίς χαρακτηριστικές λειτουργικές παραδόσεις της μονής του Στουδίου⁵¹. Στούς όρθρους του Τριωδίου άποδίδεται στόν ίδιο ή «κατάταξη και ρύθμιση των όδών των κανόνων»⁵².

VI. Η τιμή των εικώνων. Συνιστά ένα από τά σπουδαιότερα κεφάλαια της διδασκαλίας του όσιου Θεοδώρου, διότι διά των εικώνων δίδεται ή δυνατότητα κατανόησης με τρόπο ρεαλιστικό όλων των σταθμών της ζωής του Χριστού από μέρους των τέκνων της Έκκλησίας μέσα στή λειτουργική άτμόσφαιρα⁵³.

Σέ όλα αυτά θά προσθέταμε ὅτι οἱ Στουδίτες:

α. ἐμπλούτισαν τό ἐκκλησιαστικό ἐορτολόγιο, μάλιστα δέ μέ τίς προσθήκες καί τῶν μνημῶν ἁγίων, πού ἀγωνίστηκαν γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ἀληθινῆς πίστεως στήν εἰκονομαχική περίοδο⁵⁴.

β. Ἀπό τά λιγοστά πλήρη Τυπικά πού καταγράφουν τή σπουδαιότητα λειτουργική παράδοση εἶναι ἐκεῖνο πού περιέχεται στό χειρόγραφο κώδικα gr. 1155 τῆς μονῆς Σωτήρος τῆς Μεσσήνης (1131). Αὐτό τό Τυπικό μᾶς δίνει τή δυνατότητα νά ἔχουμε ἀπτά δείγματα τῆς σπουδαιότητος λατρευτικῆς πράξης. Εἶναι φανερό ἡ ἔγνοια τῶν Στουδιτῶν πατέρων γιά τόν καλλωπισμό τῶν μοναχικῶν ἀκολουθιῶν – ἔστω καί ἂν αὐτό θά σήμαινε κάποια ὑποχώρηση ἔναντι ὀρισμένων στοιχείων τοῦ ἐνοριακοῦ λατρευτικοῦ τύπου – καί τή φροντίδα τους γιά συμμετοχική καί συνάμα εὐτακτη καί ἔντεχνη ψαλμωδία.

γ. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης εἶδαμε ὅτι ὡς μοναχός προτιμοῦσε τό μοναχικό τυπικό. Μάλιστα εἶχε λόγους νά μήν καλοβλέπει τή διατήρηση τοῦ ἐνοριακοῦ τυπικοῦ, τό ὁποῖο ἦταν συνυφασμένο μέ τήν αὐτοκρατορική αὐλή καί τόν παλατιανό κληρο, τούς κύριους, δηλαδή, ἐκφραστές κατὰ κανόνα τῶν εἰκονομαχικῶν ἀπόψεων. Ὡστόσο, τόλμησε μέ γενναιότητα νά προσαρμόσει τό τυπικό τῆς μονῆς του στίς ἀνάγκες τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντός της. Ἐγκατέμειξε σ' αὐτό στοιχεῖα τοῦ ἐνοριακοῦ τύπου καί δέ δίστασε νά περιλάβει σέ αὐτό ἀκόμα καί ὀλόκληρες ἀκολουθίες τοῦ ἐνοριακοῦ τυπικοῦ, ἀποσιωπώντας τίς ἀντίστοιχες μοναστικές, σέ ἐπίσημες μάλιστα περιπτώσεις, ὅπως ὁ Ἐσπερινός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁵⁵. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι στό ἀντίστοιχο σπουδαιότητα Τυπικό τῆς Εὐεργέτιδος ἡ συγκεκριμένη ἀκολουθία τελεῖται κατὰ τό μοναχικό τύπο⁵⁶, ἀλλά πάλι τό Τυπικό τῆς Μεσσήνης συμφωνεῖ μέ ἐκεῖνο τῆς Μίλι⁵⁷, συνιστώντας, ὡς φαίνεται, μία ἐνιαία ἰδιαίτερη ἰταλοελληνική σπουδαιότητα παράδοση.

δ. Ἐπίσης, φαίνεται πῶς μέσα στό πλαίσιο τῆς σπουδαιότητας παράδοσης διασώζονται πέραν τῶν ἄλλων, ἀρχαϊκῶν ἢ νεωτερικῶν, μοναχικῶν ἢ ἐνοριακῶν - κοσμικῶν στοιχείων, καί ἀρχές τῆς λατρείας μας πού σήμερα ἀποτελοῦν μᾶλλον ἀκαδημαϊκά εὐχολόγια ἢ ἀπλά ἱστορικές ἀναμνήσεις. Τέ-

τοια εἶναι ἡ ἐνεργός συμμετοχή τοῦ λαοῦ στά λατρευτικά δρώμενα, πού στίς σπουδαιότητες τυπικές διατάξεις παρουσιάζεται σέ μία θαυμαστή λειτουργική καί αἰσθητική ἰσορροπία μέ τήν ἀπαραίτητη ὁπωσδήποτε ὑψηλή ἐκδήλωση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Στίς περιγραφόμενες γιά τόν ἐσπερινό τῶν Θεοφανίων τυπικές διατάξεις (ὁμοίως καί τῶν Χριστουγέννων), ὅπως παραδίδονται ἀπό τό Τυπικό τῆς Μεσσήνης, στό σημεῖο μετά τά ἀναγνώσματα προβλέπονται τά ἀκόλουθα: «Καί μετά τοῦτο ἀνίστανται πάντες καί ψάλλουσι οἱ ψάλται τροπάριον, ἤχος γ' Ἐπεφάνης ἐν τῷ κόσμῳ. Ψάλλεται δέ ἐν τῷ μέσῳ μετά χειρονομίας καί ψαλτικῶς· καί τελειοῦμεν τοῦ τροπαρίου. Εὐθύς δέχεται αὐτό ὁ λαός, καί ψάλλουσι αὐτό λιτῶς καί οὐ ψαλτικῶς. Εἶτα εἷς μόνος ψάλτης λέγει στίχον α'· Ὁ Θεός οἰκτιρήσαι ἡμᾶς, ἕως· ἐν πᾶσιν ἔθνεσιν τό σωτήριόν σου. Ἴνα φωτίσης τοὺς ἐν σκότει· οἱ ψάλται»⁵⁸.

ε. Τί μᾶς διδάσκει γιά τή σύγχρονη πράξη αὐτή ἡ μαρτυρία; Ὅτι θά ἦταν, ἴσως, ἄστοχο νά προσπαθήσουμε νά μειώσουμε τό ὕψος τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καί τό ρόλο τῶν ψαλτῶν στή λατρεία μας. Ἀλλά ἀπό τήν ἄλλη καθήκον τους εἶναι νά διδάξουν τό λαό νά ψάλλει κι ἐκεῖνος τό μέρος του, λιτῶς καί οὐ ψαλτικῶς, ὥστε νά μή στέκει ἀπραγός στό δικό του ἔργο (λειτουργία), ἄβουλος χειροκροτητής τῆς τέχνης τους.

Ἐν κατακλείδι...

– Ἡ σπουδαιότητα μεταρρύθμιση ἔγινε σέ μία ἐποχή εὐρύτερων ζυμώσεων γιά τή βυζαντινή Ἐκκλησία. Μοιραῖα προκλήθηκε καί διαμορφώθηκε καί ἀπό αὐτές καί δέν ὑπῆρξε ἀπλῶς καρπός προσωπικῶν ἐμπνεύσεων. Σίγουρα, ὅμως, ἔδωσε ὠθηση στήν περαιτέρω ἀνάπτυξη, συστηματοποίηση καί ἐμπλουτισμό τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

– Ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἀπόλυτη ἢ ὄχι συμφωνία τῶν πηγῶν, τό γεγονός τῆς ἐγκόλπωσης τοῦ ἀσματικοῦ τυπικοῦ ἀπό τοὺς σπουδίτες μοναχοὺς, ἀνθρώπους φωτισμένους μέ ἀποδεδειγμένη ἀγάπη γιά τήν Ὁρθοδοξία, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν σοβαρά ὑπ' ὄψιν τους τίς ἀνάγκες τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί χάριν αὐτῶν ἔκαναν τίς ὡς ἄνω λειτουργικές μεταρρυθμίσεις, εἶναι κάτι πού πρέπει νά μᾶς προβληματίσει, ὡς πρὸς τή δική μας σήμερα προσαρμολογικότητα στίς λειτουργικές ἀνάγκες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. Ί. Φουντούλη: *Λειτουργική Α, Εισαγωγή στη θεία λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 23 κ.έξ.
2. Βλ. α' στιχηρό προσόμοιο μικρού Έσπερινού της έορτής της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος.
3. Πρβλ. Κ. Καραϊσαρίδη: *Αναβαθμοί Λειτουργικής ζωής*, έκδ. Σταμούλη, Αθήνα 2008, σ. 28 κ. έξ.
4. Βλ. Άλ. Σμέμαν, *Η Έκκλησία προσευχομένη. Εισαγωγή στη Λειτουργική Θεολογία*, μετάφρ. πρωτ. Δημ. Τζέρπου, έκδ. Ακρίτας, β' έκδ., σ. 252-254. 'Ο Σμέμαν βέβαια, περιγράφοντας αυτό τό φαινόμενο της βυζαντινής λειτουργικής σύνθεσης, κάνει λόγο και για προηγούμενα πολωτικά στάδια ανάμεσα στις δύο λειτουργικές τάσεις. 'Ο Γ. Μπασιούδης, παρότι αποδίδει στον Σμέμαν ως μειονέκτημα τήν τάση για κατηγορηματικότητα και σχηματοποίηση των θέσεών του, στην προκειμένη περίπτωση όμολογεί ότι τό αισθητήριό του ύπηρεσε σωστό (βλ. Γ. Μπασιούδης: *Η δύναμη της λατρείας. Η συμβολή του π. Άλεξάνδρου Σμέμαν στη Λειτουργική Θεολογία*, έκδ. Έν πλῶ, Αθήνα 2008, σ. 256-257.
5. Πρβλ. Δ. Μπαλαγεώργου: *'Ο Κοσμικός και ό μοναχικός τύπος στην ψαλή λατρεία κατά τον ιδ' αιώνα*, Άνάτυπο από τό περιοδ. «Παρνασσός», τόμ. ΜΒ' (2000), Αθήνα 2000.
6. Στόν έλλαδικό χώρο όλες, σχεδόν, οί σχετικές συζητήσεις για τά λειτουργικά θέματα πού άπασχολούν τίς ένορίες παρακάμπτουν τό βασικό προβληματισμό, περί της καθιερώσεως, πλέον, κοινού λειτουργικού τυπικού για τίς ιερές μονές και τίς ένορίες. 'Ο πρώτος ό όποιος, μετά από έπιστημονική παρουσίαση του άσματος τύπου των άκολουθιών του νυχθημέρου, έθεσε υπό μορφήν ευχής τό θέμα της έπαναφοράς από τήν Έκκλησία των άκολουθιών άσματος ή κοσμικού τύπου ήταν έδώ και έξήντα χρόνια ό καθηγητής Ευάγγελος Άντωνιάδης (βλ. Άρχμ. Ευάγ. Άντωνιάδου: *Περί του Άσματος ή Βυζαντινού Κοσμικού τύπου των Άκολουθιών*, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τόμ. ΚΑ' (1950), σ. 567). Τήν τελευταία δεκαετία από τίς στήλες του περιοδικού ΣΥΝΑΞΗ άρχισε άτυπα μία συζήτηση σχετικά μέ τό λυσιτελές της έπαναφοράς του άσματος τυπικού στη λειτουργική πράξη των ένοριών, αλλά, δυστυχώς, ή συζήτηση γενικεύτηκε και μάάλιστα ένιότε φορτίστηκε μέ πολεμικό πνεύμα, πράγμα τό όποιο λειτούργησε, όπως πάντα συμβαίνει σε άνάλογες περιπτώσεις, σε βάρος της παράθεσης τεκμηριωμένων έπιστημονικά και όχι περιφερειακής σημασίας έπιχειρημάτων. Για τή σχετική άρθρογραφία και τή σχετική συζήτηση από τίς στήλες του ως άνω περιοδικού βλ. τευχ. 71 (1999), σ. 48-54 και σ. 55-62 και τευχ. 105 (2008), σ. 5-17 και 63-69.
7. 'Ηδη δέ τό ως άνω μοναστικό ρεύμα μέ καθοδηγητή τόν Γέροντα Έφραίμ, πρώην ήγούμενο της ιεράς μονής του όσιου Φιλοθέου, συνέστησε περίπου είκοσι μονές και ήσυχαστήρια στην άμερικανική ήπειρο.
8. Σχετικές συζητήσεις για τό θέμα αυτό είχα κάνει μέ τόν άείμνηστο Γέροντα Θεόκλητο Διονυσιάτη, ό όποιος ως άνήσυχο πνεύμα πού ήταν, προβληματιζόταν για τίς συνέπειες αυτής της έπιχειρούμενης μεταρρύθμισης γενικά.
9. 'Η εισαγωγή, για πρώτη φορά από τό τυπικό του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, της ρυθμιστικής αρχής σε θέματα έκκλησιαστικού τυπικού γνωστής μέ τή χαρακτηριστική φράση «ώς δόξει τῷ προεστώτι», κατά τό ρουμάνο λειτουργιολόγο Ene Eraniste, είναι και ένας από τους λόγους πού ό τρόπος πού έγινε αυτή ή άλλαγή του τυπικού δημιούργησε σύγχυση και διαφοροποίηση. Πιό συγκεκριμένα ό Eraniste αναφέρει: «εισάγει - τό άναθεωρημένο τυπικό του Κωνσταντίνου για πρώτη φορά τό κριτήριο «ώς δόξει τῷ προεστώτι», χωρίς νά διευκρινίζει ποιός άκριβώς είναι ό «προεστώς» και μέχρι πού εκτείνεται τό δικαίωμα του νά έπεμβαίνει στη διάταξη της ιερής ακολουθίας. Αυτό έξάλλου είχε ως άποτέλεσμα νά επιτρέπει σε κάθε ιεροουργό τήν έλευθερία νά κάνει ό,τι περνάει από τό μυαλό του και νά καθιερώνεται, έτσι, τό λεγόμενο «έθος του τόπου» (βλ. Ene Braniste, Uniformizarea Tipicului si a Textelor liturgice in cult si in savirsirea Tainelor ('Η Ένοποίηση του Τυπικού και των Λειτουργικών Κειμένων στη λατρεία και στην τέλεση των Μυστηρίων), περιοδ. Ortodoxia, xv (1963), τευχ. 2, σ. 219. Αυτά και άλλα συναφή προβλήματα όδήγησαν τήν Έλλαδική Έκκλησία στην κατ' έτος παράθεση οδηγίων τυπικής τάξεως στα «Δίπτυχα». Έπίσης, ό άείμνηστος καθηγητής Ί. Φουντούλης πολλάκις διά των «Άπαντήσεων εις λειτουργικές άπορίες» προσπάθησε, πέραν των άλλων, νά διασαφήσει δυσνόητες τυπικές διατάξεις και νά έναρμονίσει τίς υπάρχουσες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα υπό του Τυπικού και των λειτουργικών βιβλίων προβλεπόμενα. Για περισσότερα βλ. και Κ. Καραϊσαρίδη: *Τά Ίδιάζοντα Λειτουργικά στοιχεία στην Όρθόδοξη Έκκλησία της Ρουμανίας*, έκδ. Έπέκταση, Κατερίνη 1995, σ. 43 κ. έξ.
10. Α' Τμ. 1, 7.
11. Ευάγ. Άντωνιάδου, ό.π., τόμ. Κ (1949), τευχ. Δ', σ. 714Z D.H. Touliatos -Banker, *The Byzantine Amomos chant of the fourteenth and fifteenth centuries*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 50· Ί. Φουντούλη: *Τό λειτουργικόν έργον του Συμεών Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη, 1966, σ. 146.

12. Βλασίου Φειδά: *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμ. Α΄, Ἀθήναι 1992, σ. 38-41.
13. Βλ. Δημ. Μπαλαγεώργου: *Ἡ Ψαλτική Παράδοση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κοσμικοῦ Τυπικοῦ*, Ἀθήναι 2001, σ. 59· πρβλ. Π. Τρεμπέλα, *Λειτουργικοί Τύποι Αἰγύπτου καί Ἀνατολῆς*, ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 323-324.
14. Δημ. Μπαλαγεώργου, ὁ.π., σ. 59-60. Σ αὐτό τό σημεῖο ὁ Μπαλαγεώργος ἀναφέρει χαρακτηριστικό παράθεμα ἀπό τόν Egon Wellesz ὡς ἑξῆς: «It is now generally accepted view that antiphonal singing had its most important centre at Antioch and was introduced from there into the Western Hhurh» (Egon Wellesz, *Eastern elements in Western Chant, Studies in the Early History of Ecclesiastical Music*, Oxford 1947, σ. 54). Ὑπάρχει βέβαια καί ἡ σχετική πληροφορία τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου: «ὄπτασιαν εἶδεν ἀγγέλων, διά τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τήν Ἁγίαν Τριάδα ὑμνούντων, καί τόν τρόπον τοῦ ὁράματος τῆ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησία παρέδωκεν» (P.G. 67, 692A).
15. Δ. Βακάρου: *Τό Βυζαντινὸ τυπικόν. Δύο κείμενα ἱστορικῆς προσέγγισης ἀπὸ τοὺς Robert Taft καί Miguel Arranz*, μετάφραση σχόλια, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 62.
16. Ὁ.π., σ. 63 καί σημ. 35.
17. Εὐαγ. Ἀντωνιάδου, ὁ.π., τόμ. ΚΑ΄ (1950), σ. 527.
18. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, «Διάλογος κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων καί περὶ ...τῶν ἱερῶν τελετῶν τε καί μυστηρίων πάντων τῆς Ἐκκλησίας», κεφ. ΤΜΕ΄, Migne P.G. 155, 624E-662C.
19. Ἰ. Φουντούλη, *Παννυχίς*, ἔκδ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1977. Τοῦ ἰδίου, *Τριθέκτη, Θεσσαλονίκη 1977*. Στίς εἰσαγωγές τῶν ὡς ἄνω ἐκδεδομένων ἀκολουθιῶν γίνονται ἐκτενεῖς ἀναφορές στήν χειρόγραφη παράδοση, ἀξιοποιῦνται οἱ ὑπάρχουσες ἱστορικῆς πληροφορίες γιὰ τίς ἀκολουθίες καί αἰτιολογεῖται ὁ τρόπος ἀποκατάστασης τοῦ κειμένου τους.
20. Βλ. Σχετική μνεία τοῦ καθηγητῆ Γρηγορίου Στάθη μέ ἀφορμὴ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀκολουθίας τῆς Τριθέκτης, τὴν ἐορτολογικὴ προσαρμογὴ, τὴν «τάξη» τοῦ κοντακίου τῶν Χριστουγέννων καί τὴ μελοποίησή τους ἀπὸ τόν ἴδιο στό: Γρ. Στάθη: *Τριθέκτη, ἦτοι Ἀκολουθία τοῦ Βυζαντινοῦ Κοσμικοῦ Τυπικοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἁγίας Σοφίας καί τὸ Κοντάκιον τῶν Χριστουγέννων τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ*, Ἀθήνα 2000.
21. Κατὰ μία ἀρίθμηση τοῦ Μ. Arranz τό σύνολο τῶν τροπαρίων τοῦ ἀσματικοῦ τυπικοῦ εἶναι ἑκατὸν ἐξήντα ὀκτώ γιὰ ὅλο τό ἐκκλησιαστικὸ ἔτος (Βλ. L' office de l' Asmatikos Orthros («matine chantées») de l' ancien Euchologe Byzantin, *Orientalia Christiana Periodika*, τόμ. 47, σ. 45).
22. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης γιὰ τό τυπικὸ (τάξη) τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει: «Καί γὰρ ὁ θεῖος ἡμῶν πατήρ Σάββας ταύτην διατυπώσατο, παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐθυμίου καί Θεοκτίστου. Οὗτοι δέ γέ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν, καί τοῦ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος παρελήφασιν. Τὴν δέ τοῦ ἱεροῦ Σάββα διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν, καταφθαρέντος τοῦ τόπου ὑπὸ βαρβάρων ἀφανισθεῖσαν, ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ ἡμῶν Σωφρόνιος ὁ τῆς ἁγίας Πόλεως πατριάρχης, φιλοπονήσας ἐξέθετο· καί μετ' αὐτὸν ἄλλοι ὁ θεῖος ἡμῶν καί θεολογικός πατήρ ὁ Δαμασκηνός Ἰωάννης ἀνανεώσατο, καί γράψας παρέδωκε» (Διάλογος..., P.G. 155, 556C-D).
23. Ὁ.π., 553C-D.
24. Πρβλ., ὁ.π., 557B-C.
25. Βλ. Ἁγιορειτικὸ Τυπικὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας, Ἱερόν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ, Ἀθήνα 1955, σ. 16.
26. Βλ. Κ. Μανάφη: *Μοναστηριακά Τυπικά-Διαθῆκαι*, Ἀθήνα 1970, σ. 29.
27. Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια ὑπὸ Πέτρου Βλάχου, ἔκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2001. Ὁ Β. Λαούρδας θεωρεῖ αὐτό τό ἔργο ὡς τὴ σπουδαιότερη πηγὴ πληροφόρησης γιὰ τίς ἐορτές τοῦ ἁγίου Δημητρίου μέχρι τὴ σχετικὴ πληροφόρηση ἀπὸ τό ἔργο τοῦ Συμεὼν Θεσσαλονίκης (βλ. Β. Λαούρδας: *Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἀκριβὴς Διάταξις τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου*, «Γρηγόριος Παλαμάς» 30 (1956), σ. 326-341 καί ἰδιαίτερα τὰ φύλλα 146-148 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2047 κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν.
28. Ἡ ὡς ἄνω μελέτη παρουσιάστηκε σὲ σχετικὴ ἡμερίδα ἀφιερωμένη στὸν ἅγιο Δημήτριο καί τελεῖ ὑπὸ δημοσίευση στήν Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
29. Juan Mateos S. I, *Le Typikon de la Grande Église. Le Cycle des Douze Mois*, Tome I, Roma 1962 καί *Le Cycle des Fêtes Mobiles*, Tome II, Roma 1963, στή σειρά *Orientalia Christiana Analecta*, ἀριθμ. 165 καί 166, ἀντίστοιχα.
30. Stefano Parenti e Elena Velkovska, *L' Eucologio Barberini gr. 336*, Seconda Edizione Riveduta con traduzione in lingua italiana, CLV - Edizioni Liturgiche, Roma 2000.

31. Blagoy Tchiflianov, *Ο Λειτουργικός Τύπος μεταφρασμένος υπό των αγίων αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου*, *Ἀνάλεκτα Βλατάδων* 31, Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 65.
32. Εὐαγ. Ἀντωνιάδου, ὁ.π., σ. 386 κ. ἔξ.
33. Γιὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος τῆς εἰκονομαχίας βρασιτήκαμε, κυρίως, στὰ ἔργα τῶν: Βλασίου Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α΄*, Ἀθήναι 1992, σ. 764-803, (Ἀρχιμ.) Παντελεήμονος Τζορμπατζόγλου, *Ἡ φύση καὶ ἡ προοπτικὴ τῆς εἰκονομαχίας. Ἰδεολογικὲς ἐπιδράσεις, στόχοι καὶ σκοπιμότητα*, περιοδ. «Θεολογία» (1995), τόμ. 66, τεύχ. 4, σ. 681-738 καὶ Κωνσταντίνου Χρήστου, *Προσωπογραφικὰ γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Γ΄ τὸν Ἰσαυρο καὶ τὸ πρόβλημα τῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας*, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς, Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 199-223 .
34. P.G. 99, 1164B. Πρβλ. Δημ. Μπαλαγεώργου, ὁ.π., σ. 103.
35. Βλ. Ἀ. Καλυβόπουλου, *Χρόνος τελέσεως τῆς θείας λειτουργίας*, σειρά Ἀνάλεκτα Βλατάδων 37, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 35 καὶ σημείωση 40, ὅπου γίνεται βιβλιογραφικὴ παραπομπή στοῦ ἔργου τοῦ Μ. Arránz, «*Les prières presbytérales de la 'Pannychis' de l'ancien Euhologe byzantin et la 'Pannychida' des defunts*», στοῦ *Orientalia Hhristiana Periodika*, τόμ. 40, 1974, σ. 67, προκειμένου νὰ τεκμηριωθεῖ ἡ ὡς ἄνω πληροφορία.
36. Ἀ. Καλυβόπουλου, ὁ.π., σ. 35 καὶ σημείωση 41, ὅπου γίνεται βιβλιογραφικὴ παραπομπή στους Skaballonvich (Tolkóny tipikon. *Ob'iasnitel'noe izlozénie Tipiká sistoricheskim*, 1, Kiev 1910; 2, Kiev, σ. 413) καὶ Μ. Arranz (ὁ.π., σ. 68).
37. Ὅ.π., σ. 35-36.
38. Ὅ.π., σ. 34, σημ. 37.
39. Βλ. *Παράδοση καὶ Ἐξέλιξη στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2006, σ. 169 κ. ἔξ.
40. «*Les stoudites, l'empereure et Rome: figure byzantine d' un monahisme réformateur*», *Setimane di Studio del Hentro Itáliano di Studi sull' alto medioevo* 34 (1988), σ. 459.
41. «*Les grandes étapes de la liturgie byzantine: Palestine-Byzance-Rome. Essai d' aperçu historique*», *Liturgie de l' Église particulière, liturgie de l' Église universelle* (Honférences Saint-Serse, XXIIe semaine d' études liturgiques, Paris 1975), Roma, Edizioni liturgiche, 1976, σ. 43-72 (Biblioteca «Ephemerides Liturgicae», «Subsidia» 7), σ. 51-52.
42. «*La reforme liturgique byzantine. Étude du phénomène de l' évolution non - spontanée de la Liturgie byzantine*, Roma, Edizioni liturgiche, 2000, (Biblioteca «Ephemerides Liturgicae»), σ. 108 καὶ σημ. 49 καὶ 50.
43. T. Pott, ὁ.π., σ. 114 καὶ ἀντίστοιχες ὑποσημειώσεις.
44. Μεγάλῃ Κατήχησι 79, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Στουδίτου Ἔργα I, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 302.
45. Μικρὰ Κατήχησι 99, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Στουδίτου Ἔργα II, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 252.
46. T. Pott, ὁ.π., σ. 115.
47. Γ. Φίλια, ὁ.π., σ. 173
48. T. Pott, ὁ.π., σ. 116.
49. Ὅ.π., σ. 116-117.
50. T. Pott, ὁ.π., σ. 118.
51. Ὅ.π., σ. 119.
52. Γ. Φίλια, ὁ.π., σ. 173.
53. T. Pott, ὁ.π., σ. 121-122.
54. Γ. Φίλια, ὁ.π., σ. 169, 174.
55. Μ. Arránz, *Le Typicon du Monastère du Saint-Sauveur à Messine: Codex Messinensis Gr. 1155, A.D. 1131*, (*Orientalia Christiana Analecta*; 185), Roma 1969, σ. 278-282.
56. Aleksej Dimitrievskij, *Opisaniae Liturgitseskich Rukopisej*, vol. I, Hildesheim 1965, σ. 256-656. Βλ. συγκεκρυμένα στὴ σ. 596.
57. Aleksej Dimitrievskij, ὁ.π., σ. 836-893. Βλ. ἰδιαίτερα στίς σ. 889-892.
58. Μ. Arranz, *Le typicon...*, ὁ.π., σ. 97.

Ἡ Λειτουργική Ζωή τῆς Ἐκκλησίας κατά τοὺς Β΄ καὶ Γ΄ αἰῶνες*

Τοῦ π. Στεφάνου Ἀλεξοπούλου
Ἐφημερίου Ἱ.Ν. Ἁγίου Γεωργίου Χαλανδρίου
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ Λειτουργικῆς (ὑπό διορισμόν)
Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

(Εἰσήγηση στό IB΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς
Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, Βόλος, 27-29 Σεπτ. 2012)

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

1. Εἰσαγωγή

Ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος αἰῶνας μετὰ Χριστόν ἀποτελοῦν μία περίοδο τῆς λειτουργικῆς ἱστορίας πού προσελκύει τό ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν καὶ δικαίως, διότι ἡ περίοδος αὐτή εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξύ τῆς ἀποστολικῆς καὶ τῆς λεγομένης «Κωνσταντίνειας» καὶ «μετα-Κωνσταντίνειας» ἐποχῆς. Δυστυχῶς ὁμως, δέν γνωρίζουμε πολλά γιά τή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας τήν περίοδο αὐτή. Οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε εἶναι χρονολογικά καὶ γεωγραφικά διάσπαρτες καὶ ἀποσπασματικές, καὶ ἡ ἐρμηνεία τους πολλές φορές δύσκολη.

Ἡ κατάσταση θυμίζει λίγο τήν παιδική ἄσκηση μέ τίς ἀριθμημένες τελείες ὅπου τό παιδί καλεῖται νά ἀνακαλύψει τό «κρυμμένο» σχῆμα ἐνώνοντας τίς τελείες κατ' ἀριθμητική σειρά. Ἐν προκειμένῳ, ἂν θεωρήσουμε ὅτι οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιά τήν ὑπό ἐξέταση περίοδο εἶναι τελείες, μᾶς λείπουν πολλές τελείες καὶ παράλληλα οἱ τελείες πού ἔχουμε δέν ἔχουν ἀρίθμηση. Τίθεται λοιπόν

τό ἐρώτημα: Μέ ποιά σειρά συνδέουμε τίς τελείες; Ποιές τελείες ὑποθέτουμε ὅτι ὑπάρχουν; Μέ ἄλλα λόγια, πῶς ἐρμηνεύουμε καὶ συνδέουμε τά στοιχεῖα καὶ τίς πληροφορίες πού ἔχουμε ἀπό τίς πηγές; Ἐρμηνεύουμε τίς πηγές ἀναζητώντας αὐτό πού νομίζουμε ἢ θέλουμε νά βροῦμε, ἢ ἀφήνουμε τίς πηγές νά μᾶς μιλήσουν;

Ἔτσι, λοιπόν, πρὶν ἐξετάσουμε τίς πηγές γιά τή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας τόν 2ο καὶ 3ο αἰῶνα, θά παρουσιάσουμε μερικούς μεθοδολογικούς «κανόνες» οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν χρήσιμα ἐργαλεῖα στό ἔργο μας.

2. Μεθοδολογία

Μέσα ἀπό τή συστηματική μελέτη τῶν πηγῶν καὶ τοῦ ἱστορικοῦ τους πλαισίου ἀνακύπτουν μερικά μοτίβα τά ὅποια οἱ ἐρευνητές ἔχουν ὀνομάσει λειτουργικούς «κανόνες». Εἶναι σημαντικό νά τονίσουμε ὅτι οἱ κανόνες αὐτοί δέν ἔχουν ἀπόλυτο χαρακτήρα. Εἶναι ἀπλῶς ἐργαλεῖα πού μᾶς βοηθοῦν στήν ἐρμηνεία τῶν πηγῶν.

Εἶναι γνωστοί οἱ κανόνες τοῦ Anton Baumstark, θεμελιωτοῦ τῆς μεθοδολογίας τῆς συγκριτικῆς λειτουργικῆς (comparative liturgy)¹. Σύμφωνα λοιπόν μέ τόν Baumstark, (1) νεώτερες προσθήκες στή λειτουργική παράδοση ἀρχικά ἐπιζοῦν παράλληλα μέ παλαιότερες πρακτικές, ἀλλά σταδιακά

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ:

ΕΠΕ Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (Θεσσαλονίκη)
ΘΗΕ Ἐκκλησιαστική καὶ Ἡθική Ἐγκυκλοπαιδεία (Ἀθήνα 1962-1968)
PG Patrologia Graeca (Παρίσι)
SC Sources chretiennes (Παρίσι)

ἀπωθοῦν τίς παλαιότερες αὐτές πρακτικές στό περιθώριο ἢ καί τίς ἐξαφανίζουν. Παράλληλα ὁμως, (2) παλαιότερες λειτουργικές πρακτικές τείνουν νά ἐπιζοῦν σέ σημαντικές ἐορτές καί περιόδους τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους². Ἐπιπλέον, μαζί μέ τούς μαθητές τοῦ Fritz Hamm καί Hieronymus Engberding διετύπωσε καί τούς παρακάτω «λειτουργικούς κανόνες»: (3) Ὅσο ἀρχαιότερο τό κείμενο, τόσο λιγότερο εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπό τίς Γραφές, (4) ὅσο νεώτερο τό κείμενο τόσο περισσότερο «συμμετρικό» εἶναι, (5) ὅσο μεταγενέστερο τό κείμενο, τόσο περισσότερες δογματικές διατυπώσεις περιέχει, καί (6) πράξεις καθαρά πρακτικοῦ χαρακτήρα ἐνδύονται ἀργότερα μέ συμβολισμούς πού σχετίζονται εἴτε μέ τή θέση τους στή λειτουργική ζωὴ εἴτε μέ τὰ λειτουργικά κείμενα πού συνοδεύουν³.

Εἰδικότερα γιά τήν ὑπό μελέτη περίοδο ὁ ἄγγλος ἐρευνητής καί λειτουργιολόγος Paul Bradshaw ἔχει διατυπώσει τούς παρακάτω μεθόδολογικούς κανόνες: (1) Ὅ,τι εἶναι κοινό στίς πηγές, δέν σημαίνει ὅτι εἶναι ἀρχαιότερο, καί ὅ,τι εἶναι λιγότερο κοινό δέν εἶναι ἀπαραίτητα νεότερο. (2) Ἡ ἀποκαλούμενη «Κωνσταντινεία» ἐπανάσταση ὄχι μόνο δημιούργησε νέες τάσεις στή λατρεία, ἀλλά καί ἐνίσχυσε προϋπάρχουσες. (3) Δηλώσεις μέ χαρακτήρα καί ὕφος αὐθεντίας καί ἐπιτακτικότητας δέν ἀντικατοπτρίζουν πάντοτε τήν πραγματικότητα. (4) Ἐκκλησιαστικές διατάξεις περισσότερο ἀντικατοπτρίζουν αὐτό πού προσπαθοῦν νά ἀπαγορεύσουν παρά αὐτό πού προσπαθοῦν νά προωθήσουν. (5) Ὅταν γιά μία λειτουργική πράξη δίνονται περισσότερες ἀπό μία ἐξηγήσεις, τότε ἡ ἀρχική ἐξηγήσις ἔχει κατά πᾶσα πιθανότητα ξεχασθεῖ. (6) Οἱ ἀρχαῖες ἐκκλησιαστικές διατάξεις δέν εἶναι αὐτό πού φαίνονται νά εἶναι. (7) Ἀλλαγές/προσθήκες/διορθώσεις εἶναι περισσότερο πιθανό νά γίνουν στά λειτουργικά χειρόγραφα παρά στά φιλολογικά χειρόγραφα. (8) Λειτουργικά χειρόγραφα μποροῦν νά συνεχίσουν νά ἀντιγράφονται ἀκόμα κι ἂν τό περιεχόμενό τους ἔχει πέσει σέ ἀχρηστία. (9) Συνήθως ἀναφέρονται στίς πηγές μόνο οἱ ἀσυνήθιστες, νέες, ἢ ἰδιόμορφες λειτουργικές πράξεις, ἐνῶ οἱ παραδεδομένες δέν ἀναφέρονται καθόλου. Ἐπίσης, ὅταν κάτι ἀναφέρεται γιά πρώτη φορά, δέν σημαίνει

ἀπαραίτητα ὅτι εἶναι καί ἡ πρώτη του ἐμφάνισις. (10) Κείμενα πρέπει ἀπαραιτήτως νά μελετῶνται ἐντός τοῦ ἱστορικοῦ τους πλαισίου⁴.

3. Πηγές

3.1. Πρώιμες «Ἀποστολικές»

Ἐκκλησιαστικές Διατάξεις⁵

Τά κείμενα πού ἀνήκουν σέ αὐτή τήν κατηγορία πηγῶν ἐλκύουν τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν, διότι ἀποτελοῦν χρήσιμες καί πολλές φορές μοναδικές πηγές σχετικά μέ τή λειτουργική ζωὴ, σκέψη καί ὀργάνωσις τῆς πρώιμης Ἐκκλησίας. Οἱ «Ἀποστολικές» Ἐκκλησιαστικές Διατάξεις χρονολογοῦνται ἀπό τόν β' ἕως καί τόν ε' /στ' αἰῶνα καί ἐπικαλοῦνται ἀποστολική προέλευσις, χωρὶς ὁμως αὐτό νά ἰσχύει. Τά κείμενα αὐτά ἀρχικά γράφτηκαν στήν ἑλληνική γλῶσσα ἀλλά σέ πολλές περιπτώσεις ἔχουν διασωθεῖ μόνο σέ μετάφραση⁶.

Οἱ «Ἀποστολικές» Ἐκκλησιαστικές Διατάξεις πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται μέ προσοχή, διότι ἡ χρονολόγησίς τους εἶναι δύσκολη (εἶναι «ζωντανά» κείμενα, μέ ἀλλεπάλληλες διορθώσεις καί προσθήκες) καί ἡ γεωγραφική τους προέλευσις εὐκόλα ἀμφισβητεῖται. Ἐπίσης, εἶναι κείμενα πολλές φορές συμπληρωματικοῦ χαρακτήρα καί δέν εἴμαστε σίγουροι ὅτι ὅλες οἱ πληροφορίες πού μᾶς δίνουν ἀντικατοπτρίζουν πραγματική λειτουργική πρακτική, οὔτε γνωρίζουμε τήν πραγματική διάδοση τῶν ἀναφερομένων σέ αὐτά λειτουργικῶν πρακτικῶν καί συνηθειῶν. Χαρακτηριστικά προειδοποιεῖ ὁ Παναγιώτης Χρήστου:

«Σήμερον ἔχομεν τήν βολικὴν συνήθειαν νά ἀπλουστεύωμεν ὑπερβολικῶς τὰ πράγματα ὡς πρὸς τήν σημασίαν τῶν κειμένων τούτων. Εὐρέθη ἡ *Διδαχὴ Ἀποστόλων*, ἄρα γνωρίζομεν ποία ἦτο ἡ ὀργάνωσις καί ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας περὶ τό 100· εὐρέθη ἡ *Ἀποστολικὴ Παράδοσις*, ἄρα γνωρίζομεν ποία ἦτο ἡ ὀργάνωσις καί ἡ λατρεία κατά τό 220. Τό ἀκριβές ὁμως ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι γνωρίζομεν ταῦτα μόνον καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τόν τόπον ὅπου συνετάχθησαν τὰ δύο ταῦτα ἔργα, ὅπως καί πᾶν ἄλλο ἀντίστοιχο. Διότι κατά τήν ἐποχὴν ἐκείνην πᾶσα μείζων ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια εἶχε πιθανῶς ἰδικὴν τῆς συλλογὴν, ἡ ὁποία ἴσχυε διὰ τήν περιφέρειαν ταύτην μόνον»⁷.

Στή χρονική περίοδο πού εξετάζουμε ανήκουν οί ἑξῆς Ἐκκλησιαστικές Διατάξεις: (1) Ἡ Διδαχή τῶν Ἀποστόλων (β' αἰῶνος), (2) Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων (π. 230), (3) Ἡ Ἀποστολική Ἐκκλησιαστική Διάταξι (γ' αἰῶνος), (4) Ἡ Ἀποστολική Παράδοση (γ' αἰῶνος).

3.1.1 Ἡ Διδαχή τῶν Ἀποστόλων⁸

Ὁ πλήρης τίτλος εἶναι *Διδαχή Κυρίου διά τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῖς ἔθνεσιν*. Γνωστό ἀπό παραπομπές ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, τό πλήρες ἑλληνικό κείμενο τῆς Διδαχῆς ἀνακαλύφθηκε ἀπό τόν Φιλόθεο Βρονένιο⁹ καί δημοσιεύθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1883. Ἡ γεωγραφική περιοχή τῆς Συρίας ὡς τόπος προέλευσης τῆς Διδαχῆς γενικά δέν ἀμφισβητεῖται ἀπό τούς ἐρευνητές. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ χρονολόγηση τῆς διατάξεως αὐτῆς παρουσιάζει ἀποκλίσεις ἀνάμεσα στούς ἐρευνητές. Παρ' ὅλο πού μερικοί ἐρευνητές τοποθετοῦν τήν συγγραφή τῆς Διδαχῆς πολύ νωρίς, ἀκόμα νωρίτερα κι ἀπό τά κανονικά Εὐαγγέλια¹⁰, ἡ πλειονότητα τῶν ἐρευνητῶν χρονολογεῖ τή Διδαχή μεταξύ του τέλους τοῦ α' αἰῶνος καί τήν ἀρχή τοῦ β'¹¹.

Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον ἀπό λειτουργικῆς ἀπόψεως ἔχουν τά κεφάλαια 7-10 καί 14 ὅπου περιλαμβάνει ὁδηγίες σχετικά μέ τό Βάπτισμα, τή Θεία Εὐχαριστία, τίς ἀγάπες (;) τή νηστεία καί τήν προσευχή. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καί τό πρῶτο μέρος τῆς Διδαχῆς (1-6: Οἱ δύο ὁδοί), τό ὁποῖο πιθανότατα ἐκφράζει τό περιεχόμενο τῆς κατηχητικῆς διδασκαλίας.

3.1.2 Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων¹²

Ὁ πλήρης τίτλος εἶναι *Καθολική Διδασκαλία τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων καί Ἀγίων Μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος Ἡμῶν*. Τό πλήρες κείμενο σώζεται στά συριακά καί λατινικά. Τό ἑλληνικό πρωτότυπο, μέ ἐξαίρεση μερικά μικρά ἀποσπάσματα, δέν σώζεται. Συντάχθηκε κατά πᾶσα πιθανότητα στή βόρεια Συρία περίπου τό 230. Τό κείμενο εἶναι διάσπαρτο μέ λειτουργικές πληροφορίες, ἀλλά ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον ἔχουν τά κεφάλαια 12-21.

3.1.3 Ἡ Ἀποστολική Ἐκκλησιαστική Διαταξι¹³

Ὁ πλήρης τίτλος εἶναι *Διαταγαί αἱ διά τοῦ Κλήμεντος καί Κανόνες Ἐκκλησιαστικοί τῶν Ἀγίων*

Ἀποστόλων. Σώζεται τό πρωτότυπο ἑλληνικό κείμενο¹⁴. Σχετικά μέ τή γεωγραφική προέλευση τοῦ κειμένου αὐτοῦ δίστανται οἱ ἀπόψεις μεταξύ Αἰγύπτου καί Συρίας. Στήν τελική του μορφή χρονολογεῖται στά τέλη τοῦ γ' αἰῶνος.

3.1.4 Ἡ Ἀποστολική Παράδοσι¹⁵

Δέν διασώζεται ὁ τίτλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς διατάξεως. Τό κείμενο αὐτό, τοῦ ὁποῖου τό ἑλληνικό πρωτότυπο δέν ἔχει διασωθεῖ (ἐκτός μικρῶν ἀποσπασμάτων), παραδοσιακά χρονολογεῖται περίπου στό 215, ἀντικατοπτρίζει τήν ρωμαϊκή λειτουργική πρακτική του γ' αἰῶνος, καί συντάκτης του θεωρεῖται ὁ Ἱππόλυτος Ρώμης.

Ἐνας ἀπό τούς λόγους πού ἀποδόθηκε τό ἔργο αὐτό στόν Ἱππόλυτο Ρώμης ἦταν ἡ ἀνακάλυψη ἑνός ἀκέφαλου ἀγάλματος στή Ρώμη τό 1551, στή βάση τοῦ ὁποῖου βρίσκεται μία λίστα μέ ἔργα, μερικά ἀπό τά ὁποῖα κατά τόν Εὐσέβιο ἦταν ἔργα τοῦ Ἱππολύτου Ρώμης, καί γιά τό λόγο αὐτό τό ἄγαλμα θεωρήθηκε ὅτι εἶναι ὁ Ἱππόλυτος Ρώμης, καί ἀποκατεστάθη μέ τήν πρόσθεση ἑνός κεφαλιοῦ ἀνδρός. Στήν ἴδια λίστα (ἀλλά ὄχι στόν Εὐσέβιο) ὑπάρχει καί τό ἔργο «Ἀποστολική Παράδοσις». Ἔτσι λοιπόν ὅταν τό κείμενό μας δημοσιεύθηκε γιά πρώτη φορά, καί εἰς ἀναζήτηση τίτλου, ἡ φράση «ἀποστολική παράδοσις» στήν ἀρχή καί τό τέλος τοῦ κειμένου μας, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀναγραφή «ἀποστολική παράδοσις» στήν βάση τοῦ ἀποδιδόμενου στόν Ἱππόλυτο ἄγαλμα, τό κείμενό μας ἀπέκτησε καί τίτλο καί συγγραφέα! Τελικά ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ, τό ἄγαλμα εἶναι γυναικεῖο¹⁶!

Ἄν λοιπόν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας τά παραπάνω καί τήν σύγχρονη ἔρευνα καί βιβλιογραφία, ἔχουμε μία μεγάλη ἀνατροπή! Τά ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας τῶν Marcel Metzger, Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καί Edward Phillips ὁδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι τό κείμενο αὐτό εἶναι ἕνα συμπλήρωμα ὑλικοῦ πού χρονολογεῖται ἀπό τά μέσα τοῦ β' ὡς καί τόν δ' αἰῶνα, ὑλικοῦ πού προέρχεται ἀπό διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές καί πού σίγουρα δέν εἶναι ἔργο τοῦ Ἱππολύτου Ρώμης¹⁷.

3.2 Γραπτές Μαρτυρίες

Λειτουργικές πληροφορίες μᾶς δίνονται καί σέ ἔργα ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἐπιστολές,

καί μαρτύρια πού συντάχθηκαν κατά τήν υπό ἐξέταση περίοδο, ἀλλά ἡ ἀξιολόγηση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν πρέπει νά γίνεται μέ πολύ μεγάλη προσοχή. Οἱ πηγές μας εἶναι διάσπαρτες χρονολογικά καί γεωγραφικά, οἱ πληροφορίες πού μᾶς δίνονται εἶναι μερικές φορές ἀποσπασματικές, καί ἀρκετές φορές δέν ξέρουμε ἄν αὐτό πού γράφει ὁ συγγραφέας ἀντικατοπτρίζει τήν πραγματική λειτουργική πράξη ἢ ἐκφράζει προσωπική γνώμη/προτίμηση. Παράλληλα, τό ἱστορικό πλαίσιο καί τό κοινό στό ὁποῖο ἀπευθύνεται κάθε ἔργο, πρέπει νά λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ἐπιπλέον, σέ πολυγραφοτάτους καί ταξιδεμένους συγγραφεῖς, ὅπως λ.χ. ὁ Ὁριγένης, ἡ γεωγραφική ταυτοποίηση λειτουργικῶν πρακτικῶν πού ἀναφέρει μπορεῖ νά εἶναι δύσκολη καί γιά τό λόγο αὐτό ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερη προσοχή.

Τέλος, πρέπει νά γίνει μνεῖα στήν πύο πρῶμην ἔξω-χριστιανική ἀναφορά στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, στήν ἐπιστολή 96 τοῦ ἀνθύπατου Πλίνιου τοῦ νεότερου (62-113), τήν ὁποία ἔστειλε ἀπό τή Βιθυνία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στό αὐτοκράτορα Τραϊανό. Σύμφωνα λοιπόν μέ τόν Πλίνιο, οἱ Χριστιανοί, πολυπληθεῖς καί στήν πόλη καί στήν ἐπαρχία, μαζεύονταν σέ συγκεκριμένες ἡμέρες πρῖν ἀπό τήν ἀνατολή τοῦ ἡλίου μέ σκοπό νά ψάλλουν στό Χριστό (ὡς Θεό), ἔδιναν ὑποσχέσεις ἠθικῆς ζωῆς καί σταθερότητας στήν πίστη τους, καί συνάγονταν ἐκ νέου γιά νά φᾶνε ὅλοι μαζί. Ἀναφέρεται ἐπίσης σέ δύο διακόνισσες τίς ὁποῖες βασάνισε γιά νά ἀντλήσει πληροφορίες, τίς ὁποῖες καί θεώρησε δεισιδαιμονίες. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ πληροφορίες αὐτές προέρχονται ἀπό τίς ἀνακρίσεις πού ἔκανε ὁ ἴδιος σέ Χριστιανούς¹⁸.

3.3 Πρῶμη Ἐκκλησιαστική Τέχνη

Ἡ ἐκκλησιαστική τέχνη πλαισιώνει τήν λειτουργική ζωή καί ἔκφραση τῆς Ἐκκλησίας, καί ὡς συνέπεια μπορεῖ νά μᾶς δώσει πολλές πληροφορίες σχετικά μέ τόν τρόπο λατρείας τῶν Χριστιανῶν μέσα στήν πορεία τῆς ἱστορίας. Γιά τήν ἐν λόγω τώρα περίοδο, δηλαδή τόν δεύτερο καί τόν τρίτο αἰῶνα, ἔχουμε πολύ περιορισμένα δείγματα ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, καί λόγω τῆς χρονικῆς μας ἀπόστασης ἀπό τήν περίοδο ἐκείνη, ἀλλά καί λόγω τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν αὐτῶν τῶν

αἰῶνων, δηλαδή τῶν διωγμῶν καί τοῦ εἰδωλολατρικοῦ περιβάλλοντος, πού δέν εὐνόησαν τήν ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἀτί πού ἀντιθέτως βλέπουμε ἀπό τόν τέταρτο αἰῶνα καί μετά. Παρ' ὅλα αὐτά, ἔχουμε μερικά ἐλάχιστα δείγματα πρῶμης χριστιανικῆς τέχνης, ὅπως τήν ἐκκλησία στό Dura-Europos τῆς Συρίας, καί τίς τοιχογραφίες στίς κατακόμβες τῆς Ρώμης.

3.3.1 Dura Europos

Οἱ χριστιανικές κοινότητες φαίνεται ὅτι ἀρχικά δέν εἶχαν χώρους ἀποκλειστικά ἀφιερωμένους στή λατρεία· πιθανώτατα συγκεντρώνονταν σέ οἰκίες εὐπόρων μελῶν τῆς κάθε κοινότητος, ὅπου χρησιμοποιοῦσαν τό μεγαλύτερο δωμάτιο προσωρινά ὡς χῶρο λατρείας. Ἀπό τόν τρίτο αἰῶνα ὅμως, λόγω τῆς αὔξης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χριστιανῶν, ἀλλά καί λόγω προσωρινῆς παύσης τῶν διωγμῶν, ἀρχισαν νά μετατρέπουν οἰκίες σέ ναοούς. Δηλαδή προϋπάρχοντα κτίρια, μέ τίς κατάλληλες καί ἀπαραίτητες προσαρμογές, ἔγιναν ἀποκλειστικά τόποι χριστιανικῆς λατρείας. Παρ' ὅλο πού ἔχουμε μαρτυρίες γιά τήν ὑπαρξη τέτοιου εἶδους χριστιανικῶν ναῶν σέ Ἀνατολή καί Δύση¹⁹, ἡ ἀρχαιολογική σκαπάνη ἔχει ἀποκαλύψει μέ βεβαιότητα μόνο ἕνα παράδειγμα τέτοιου ναοῦ, στή Συριακή πόλη Dura-Europos, πού χρονολογεῖται στά μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος. Παρατηροῦμε ἕναν καλά ὀργανωμένο χῶρο πού νά καλύπτει τίς λατρευτικές ἀνάγκες τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, μέ ἕνα μεγάλο δωμάτιο, πιθανότατα τόν κύριο χῶρο λατρείας, μέ ὑπερψωμένο τό ἀνατολικό μέρος, (ὁ χῶρος τῆς ἁγίας τραπέζης;), μέ ἕνα δωμάτιο διαμορφωμένο ὡς βαπτιστηρίο μέ τήν δεξαμενή καί μέ ἐνδιαφέρουσες τοιχογραφίες, καί μέ ἕνα αἶθριο ἀνάμεσα στούς δύο αὐτούς χώρους (βλ. Ἐπίμετρο 2).

3.3.2 Κατακόμβες

Στίς κατακόμβες τῆς Ρώμης σώζονται μερικές χριστιανικές τοιχογραφίες ἀπό τόν τρίτο αἰῶνα. Μέσα ἀπό τίς παραστάσεις αὐτές μποροῦμε νά ἀντλήσουμε μερικές πληροφορίες σχετικά μέ τήν λειτουργική ζωή τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Στίς κατακόμβες τῆς Πρίσκιλλας διασώζεται μία τοιχογραφία τοῦ τρίτου αἰῶνος, ὅπου παρουσιάζεται

ένας άνθρωπος στά στάση προσευχής («organs»), δηλαδή ὄρθιος μέ τά χέρια του σέ ἔκταση καί μέ κατεύθυνση πρὸς τά πάνω. Ἄντλοῦμε λοιπόν μέσα ἀπό τήν τοιχογραφία αὐτή πληροφορίες γιά τή στάση τοῦ σώματος κατά τήν διάρκεια τῆς προσευχῆς.

Στίς ἴδιες κατακόμβες βλέπουμε μία ἄλλη παράσταση πού ἀνάγεται στά τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος, πιθανώτατα ἀπό τίς πιό ἀρχαῖες παραστάσεις τῆς Θεοτόκου μέ τό Χριστό, καί τόν Ἡσαΐα νά δείχνει τό ἄστρο πάνω ἀπό τή Θεοτόκο. Γνωρίζουμε ὅτι τήν περίοδο αὐτή δέν ἔχει διαμορφωθεῖ ἀκόμα ἡ τελετουργική ἀπόδοση τιμῆς στή Θεοτόκο, κάτι πού ἀναπτύσσεται ἔντονα μετά τήν Τρίτη Οἰκουμένη Σύνοδο στήν Ἔφεσο τό 431²⁰. Ἡ παράσταση ὁμως αὐτή, ὅπως καί ὁ τίτλος «Θεοτόκος» πού ἤδη ἀπαντᾶται τόν τρίτο αἰῶνα, δείχνει ὅτι ἤδη δημιουργεῖται ἡ βάση, πάνω στήν ὁποία ἀργότερα ἀναπτύσσεται καί τελετουργικά ἡ τιμή πρὸς τή Θεοτόκο.

4. Θεία Εὐχαριστία

Παρ' ὅλο πού γνωρίζουμε ὅτι γιά τούς Χριστιανούς τοῦ δευτέρου καί τρίτου αἰῶνος ἡ ἑβδομαδιαία τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἦταν ἡ θεμελιώσης ἔκφραση τῆς πίστεως καί τῆς ἐνότητος τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, δυστυχῶς ἔχουμε πολὺ μικρό ἀριθμὸ μαρτυριῶν πού νά μᾶς δίδουν στοιχεῖα γιά τόν τρόπο πού τελοῦσαν τήν Θεία Εὐχαριστία καί γιά τό περιεχόμενον τῶν εὐχῶν πού χρησιμοποιοῦσαν.

Μία πρώτη μεταβολή πού βλέπουμε εἶναι ἡ σταδιακή ἀποσύνδεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀπὸ τό δεῖπνο τῆς Χριστιανικῆς κοινότητος στήν ἀρχή τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Παρ' ὅλο πού τά κεφάλαια 9-10 τῆς *Διδαχῆς*, σέ συνέχεια τῶν μαρτυριῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης²¹ τοποθετοῦν τήν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας στό πλαίσιο τοῦ δεῖπνου τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, τό κεφάλαιο 14 τῆς *Διδαχῆς* ἴσως μαρτυρεῖ τήν ἀρχή τῆς ἀποκοπῆς τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀπὸ τό δεῖπνο τῆς χριστιανικῆς κοινότητος²².

Ἀλλά ἡ *Διδαχή* 9-10 εἶναι ἓνα πολὺ σημαντικό κείμενο, γιατί εἶναι ἴσως ἡ μοναδική πηγὴ τῆς ὑπὸ ἐξέταση περιόδου πού μᾶς δίνει τό ἀρχαιότερο εὐχολογικὸ κείμενο πού σχετίζεται μέ τή Θεία

Εὐχαριστία, γι' αὐτό καί ἔλκει τό ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν²³. Ἐπιγραμματικά θά ἐπιθυμούσαμε νά κάνουμε τίς ἐξῆς παρατηρήσεις:

(1) Στή *Διδαχή* 9-10 ἀκολουθεῖται τό ἐξῆς διάγραμμα: ποτήριο/εὐχαριστία - ἄρτος/εὐχαριστία - δεῖπνο - εὐχαριστία, μία διάταξη πού «θυμίζει» τίς διηγήσεις τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου στόν Παῦλο (Α΄ Κορ. 11:23-26) καί στό Λουκά (22:17-20)²⁴.

(2) Τό κείμενο στή *Διδαχή* 9-10 δέν εἶναι μία προσευχή ἐνιαία, ἀλλά ἄθροισμα μικρῶν προσευχτικῶν κειμένων/εὐλογιῶν, ὅπου ἡ κάθε μία καταλήγει μέ μία μορφή τῆς δοξολογίας τοῦ τύπου «σοὶ ἡ δόξα εἰς τούς αἰῶνας». Τό κείμενο στή *Διδαχή* 9-10 σίγουρα ἔχει ἐβραϊκές καταβολές, ἀλλά ἡ ἀκριβὴς ταυτοποίηση μέ τόν ἓνα ἢ τόν ἄλλον τύπο ἐβραϊκῆς προσευχῆς ἀποτελεῖ θέμα διαφωνίας ἀνάμεσα στοὺς ἐρευνητές²⁵.

(3) Τό κείμενο στή *Διδαχή* 9:4 θεωρεῖται ἀπὸ τά πιό ἀρχαῖα λειτουργικά κείμενα: «9.4 Ὡσπερ ἦν τοῦτο τό κλάσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καί συναχθέν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τήν βασιλείαν ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ δόξα καί ἡ δύναμις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τούς αἰῶνας»²⁶.

Ἀπὸ τά μέσα ὁμως τοῦ δευτέρου αἰῶνος φαίνεται ὅτι ἀποκόπτεται ἡ Θεία Εὐχαριστία ἀπὸ τό δεῖπνο, ὅπου τό δεῖπνο, οἱ λεγόμενες «ἀγάπες», παραμένουν τό βράδυ, ἀλλά ἡ «κλάση τοῦ ἄρτου», ἡ τέλεση δηλαδή τῆς Θείας Εὐχαριστίας μεταφέρεται τό πρωὶ τῆς Κυριακῆς. Ἡ Α΄ Ἀπολογία τοῦ φιλοσόφου καί μάρτυρος Ἰουστίνου εἶναι ἡ πρώτη μας πολύτιμη μαρτυρία, γιατί μᾶς δίνει καί τό διάγραμμα τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπως κατά πᾶσα πιθανότητα τήν τελοῦσε ἡ χριστιανικὴ κοινότητα, στήν ὁποία ἀνήκε ὁ Ἰουστίνος στή Ρώμη²⁸ στά μέσα περιπτου τοῦ δευτέρου αἰῶνος:²⁸

- Συνάθροιση πιστῶν τήν «τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρα»
- Ἀναγνώσματα «ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων ἢ τά συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται, μέχρις ἐγχωρεῖ»
- Κήρυγμα «ὁ προεστῶς διὰ λόγου τήν νοθεσίαν καί πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μίσησεως ποιεῖται»
- Ἀναπέμπονται Εὐχές (ὄρθιοι)
- Ἀσπασμός²⁹

- Προσφορά ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος
- Ὁ προεστῶς τὴν εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς: «εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῶ ἀναπέμπει»
- «ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἀμήν»
- Μετάληψις
- Μεταφορά τῆς Θείας Μεταλήψεως ὑπὸ τῶν διακόνων στοὺς ἀπόντες
- Δίσκος, τὸ προϊόν τοῦ ὁποίου δίδεται σπὸν προεστῶτα γιὰ τὴν φροντίδα τῶν ἐχόντων ἀνάγκη

Μελετώντας τὸ διάγραμμα τοῦ Ἰουστίνου θὰ θέλαμε νὰ περιοριστοῦμε στὶς ἐξῆς παρατηρήσεις:

(1) Ἐντυπωσιακὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τόσο νωρὴς ἔχει ἤδη διαμορφωθεῖ μία βασικὴ δομὴ τέλεσης τῆς Θείας Εὐχαριστίας, κοινὴ σὲ ὅλες τὶς μετέπειτα λειτουργικὲς παραδόσεις Ἀνατολῆς καὶ Δύσης.

(2) Ἐχει ἤδη καθιερωθεῖ ἡ Κυριακὴ ὡς ἡ ἡμέρα τελέσεως τῆς Θείας Εὐχαριστίας, καὶ μάλιστα μᾶς δίνει καὶ τὴν αἰτιολογία τῆς ἐπιλογῆς αὐτῆς τῆς ἡμέρας: Ἡ Κυριακὴ, «τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρα» εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος, ἡ ἡμέρα τῆς δημιουργίας, ἡ ἡμέρα τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ.

(3) Στὴν περιγραφή του ὁ Ἰουστίνος ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τὴν προσευχὴ ἐπὶ τῶν προσφερομένων δώρων, δηλαδὴ τὴν εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς: «εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῶ ἀναπέμπει». Ὁ Ἰουστίνος δὲν μᾶς δίνει τὸ ἀκριβὲς κείμενο τῆς ἀναφορᾶς. Ἡ φράση «ὅση δύναμις αὐτῶ ἀναπέμπει» ὑπαινίσσει ὅτι ἡ εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς ἦταν προϊόν ἐλευθέρης ἔμπνευσης καὶ αὐτοσχεδιασμοῦ τοῦ προεστῶτος, χαρακτηριστικὸ τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιόδου³⁰. Ὁ Ἰουστίνος ὅμως μᾶς δίδει πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ νοηματικὸ περιεχόμενον τῆς ἀναφορᾶς.

Στὴν περιγραφή τῆς Θείας Εὐχαριστίας σπὸ πλαίσιο τοῦ Βαπτίσματος στὴν *Α΄ Ἀπολογία* 65.2 ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς τοῦ προεστῶτος: «αἶνον καὶ δόξαν τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναπέμπει καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται» Ξεχωρίζουν οἱ λέξεις «αἶνος», «δόξα», «εὐχαριστία», ξεχωρίζει ἡ ἀναφορὰ στὰ πρόσωπα

τῆς Ἁγίας Τριάδος, ξεχωρίζει καὶ ὁ σκοπός, ἡ συμμετοχὴ στὴ Θεία Κοινωνία³¹. Στὸ *Διάλογο* μὲ τὸν Τρύφωνα (41.1) ὁ Ἰουστίνος μᾶς διαφωτίζει λίγο περισσότερο σχετικὰ μὲ τὸ πιθανὸ περιεχόμενον τῆς εὐχῆς τῆς ἀναφορᾶς: Ὁ Χριστὸς ἔδωσε τὸν ἄρτο τῆς Εὐχαριστίας γιὰ νὰ τελοῦμε τὴν ἀνάμνηση τοῦ πάθους Του, γιὰ νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ὅτι διόρθωσε τὸν κόσμον χάριν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν κακία³².

(4) Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς *Α΄ Ἀπολογίας* του ὁ Ἰουστίνος ἀναφέρεται στὰ ἰδρυτικὰ λόγια τοῦ Κυρίου³³, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχουν λειτουργικὸ ρόλο· δὲν ἀποτελοῦν ἀκόμα μέρος τῆς ἀναφορᾶς. Ἀναφέρονται ὡς ὁ λόγος, πίσω ἀπὸ τὸν ὁποῖο τελεῖται ἡ Θεία Εὐχαριστία ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, ἔχουν δηλαδὴ περισσότερο κατηχητικὸ καὶ ἐξηγητικὸ ρόλο³⁴. Ἀπὸ τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ μετὰ ἐντάσσονται μέσα στὸ κείμενο τῆς ἀναφορᾶς, μὲ ἐξαιρέση ἴσως τὴν ἀναφορὰ στὴν *Ἀποστολικὴ Παράδοση*, ὅπου ὅμως τίθεται σοβαρὸ θέμα χρονολόγησής τοῦ κειμένου.

(5) Ἡ ἀναφορὰ κατακλείεται μὲ τὸ «Ἀμήν». Χαρακτηριστικὰ λέει ὁ Ἰουστίνος στὴν *Α΄ Ἀπολογία* του, κεφ. 65.2: «οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν πᾶς ὁ παρῶν ἐπευφημεῖ λέγων, «ἀμήν», τὸ ὁποῖο ἐξηγεῖ ὁ Ἰουστίνος λέγοντας: «Τὸ δὲ ἀμήν τῇ Ἑβραϊδὶ φωνῇ τὸ γένοιτο σημαίνει»³⁵.

(6) Ἐνα ἐπιπλέον κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν μαρτυριῶν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου αἰῶνος εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι γιὰ τοὺς Χριστιανούς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς Θείας Εὐχαριστίας δὲν παρέμενε ἀπλῶς ἄρτος καὶ οἶνος, ἀλλὰ μετεβάλετο σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ὁ Ἰουστίνος στὴν *Α΄ Ἀπολογία* τοῦ κεφ. 66.2 χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει:

«Διότι δὲν λαμβάνομεν ταῦτα ὡς κοινὸν ἄρτον καὶ κοινὸν ποτόν· ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν σαρκοποιηθεὶς διὰ λόγου τοῦ Θεοῦ ἔλαβε καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οὕτως ἐδιδάχθημεν ὅτι καὶ ἡ τροφή ἡ ἁγιασθεῖσα διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ παρ' αὐτοῦ προερχομένου λόγου, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ αἷμα καὶ αἱ σάρκες ἡμῶν τρέφονται κατὰ μετουσίωσιν, εἶναι σὰρξ καὶ αἷμα ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ»³⁶.

Ἡ θέση αὐτῆ τοῦ Ἰουστίνου μαρτυρεῖται καί ἀπό ἄλλες ἀρχαῖες πηγές. Ὁ Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας λόγου χάριν χαρακτηρίζει τὴ Θεία Εὐχαριστία «φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ παντός»³⁷. Ἄλλου, ἀντιδιαστέλλοντας τὴν ὁθρόδοξη πρακτικὴ λέει γιὰ μία αἰρετικὴ ομάδα πού δέν τελοῦσε τὴ Θεία Εὐχαριστία γιατί δέν δεχόταν τὴν ἐνανθρώπιση: «εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Παρόμοιες θέσεις ἐκφράζουν σὰ γραπτὰ τους καὶ ὁ Εἰρηναῖος³⁹ ἀλλὰ καὶ ὁ Ὁριγένης⁴⁰.

Ἀπὸ τὸν Ἰουστίνου κάνουμε ἓνα χρονολογικὸ ἄλμα στὴν Ἀποστολικὴ Παράδοση κεφ. 4, ὅπου μᾶς δίνεται πλήρες κείμενο ἀναφορᾶς. Λαμβάνοντας ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸ μεγάλο πρόβλημα χρονολόγησής τοῦ κειμένου αὐτοῦ, εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ καταλήξουμε σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Ἡ ἀναφορὰ τῆς Ἀποστολικῆς Παράδοσης παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ καὶ στοιχεῖα πού ἀντικατοπτρίζουν περισσότερο ἀναφορὲς τοῦ 4ου αἰῶνος, ὅπως (1) ὁμαλὴ ροὴ τοῦ κειμένου, πού δίνει τὴν αἴσθησι μίας ἐνιαίας εὐχῆς καὶ ὄχι συρραφῆς μικρῶν εὐχῶν, (2) τὴν παρουσία πλήρους διαλόγου πρὶν τὴν ἀναφορὰ, (3) τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἐντὸς τῆς ἀναφορᾶς, (4) τὴν ξεκάθαρη ἐπίκλησι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, (5) τὴ χρήση λεξιλογίου καὶ ἐκφράσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τοῦ τετάρτου αἰῶνος⁴¹.

5. Βάπτισμα - Χρίσμα

Οἱ πρῶτες ἐξωβιβλικές πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ Βάπτισμα μᾶς δίνονται στὸ κεφάλαιο 7 τῆς Διδαχῆς (βλ. Ἐπίμετρο) ἀπὸ τὴν Συρία, ὅπου ὀρίζεται ὅτι ἔπειτα ἀπὸ κατήχησι, ἴσως μὲ ἀντικείμενο τὰ περιεχόμενα τῶν κεφαλαίων 1-6, καὶ νηστεία μίας ἢ δύο ἡμερῶν τόσο τοῦ ὑποψήφιου καὶ τοῦ λειτουργοῦ, ὅσο καὶ τῆς κοινότητος, ὁ ὑποψήπιος βαπτίζεται σὲ «ὔδωρ ζῶν» «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος». Στὸ κεφάλαιο 9.5 ἡ Διδαχὴ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μόνον οἱ βαπτισμένοι μποροῦν νὰ συμμετέχουν τῆς Θείας Κοινωνίας. Ἐπίσης, στὸ κείμενό μας ἀντιμετωπίζεται καὶ τὸ πρόβλημα μὴ ὑπαρξῆς τρεχομένου κρούου νεροῦ. Ἡ λύσι πού προτείνεται εἶναι ἡ

ἐκχυσι ὕδατος στὸ κεφάλι τοῦ βαπτιζομένου στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Οἱ ἐπόμενες μαρτυρίες γιὰ τὸ Βάπτισμα στὴ Συρία προέρχονται ἀπὸ κείμενα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὅπως τὴ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων καὶ τίς Ἀπόκρυφες Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Στὰ κείμενα αὐτὰ ἐμφανίζονται στοιχεῖα πού χαρακτηρίζουν τὴ συριακὴ λειτουργικὴ παράδοσι. Σημειώνουμε τὰ ἑξῆς: (1) Δίδεται πολὺ μικρὴ σημασία στὴν ὅλη κατηχητικὴ διαδικασία καὶ προετοιμασία γιὰ τὸ Βάπτισμα. (2) Κεντρικὸ σημεῖο τοῦ Βαπτίσματος θεωρεῖται ἡ χρίσι πρὶν τὸ Βάπτισμα, ἀρχικὰ τῆς κεφαλῆς καὶ κατόπιν ὄλου τοῦ σώματος. Ὀνομάζεται βασιλικὸ χρίσμα καὶ μέσῳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συμμετέχει ὁ βαπτιζόμενος στὴ βασιλεία καὶ ἱερωσύνη τοῦ Χριστοῦ. (3) Ἀκολουθεῖ τὸ Βάπτισμα εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος, (4) δέν ὑπάρχει χρίσι ἢ χειροθεσία μετὰ τὸ Βάπτισμα, (5) κοινωνοῦν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων⁴². Ἐπίσης, ὑπάρχουν ἐνδείξεις, ἀλλὰ ὄχι ἀποδείξεις, ὅτι τὰ Ἐπιφάνεια στίς 6 Ἰανουαρίου ἦταν κατεξοχὴν βαπτισματικὴ ἡμέρα, καὶ ὅτι πιθανότατα στὴν Ἀρμενία προηγεῖτο τοῦ Βαπτίσματος μία περίοδος κατήχησις/προετοιμασίας τριῶν ἐβδομάδων⁴⁴.

Πολλές μαρτυρίες γιὰ τὸ Βάπτισμα στὴν Αἴγυπτο τὴ χρονικὴ περίοδο πού ἐξετάζουμε δέν ἔχουμε. Ὅ,τι γνωρίζουμε τὸ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας (150-215) καὶ τοῦ Ὁριγένη (185-253). Οἱ ἐρευνητές θεωροῦν ὅτι αὐτὴ τὴν περίοδο Αἴγυπτος καὶ Συρία μοιράζονται παρόμοια δομὴ στὸ Βάπτισμα μὲ κύριο κοινὸ χαρακτηριστικὸ τὴν ἀπουσία χρίσματος μετὰ τὸ Βάπτισμα⁴⁵. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἐορτὴ τῶν Ἐπιφανείων στὴν Αἴγυπτο δέν ἦταν ἡμέρα βαπτισματικὴ ἀλλὰ μᾶλλον σηματοδοτοῦσε τὴν ἔναρξι τῆς τελικῆς προετοιμασίας τῶν κατηχουμένων, διάρκειας 40 ἡμερῶν, στὸ τέλος τῆς ὁποίας οἱ ὑποψήφιοι βαπτίζονταν. Αὐτὴ ἡ ὑπόθεσι εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα, γιατί δυναμικὰ θὰ μποροῦσε νὰ ἐξηγήσει ὄχι μόνον τὸ βαπτισματικὸ χαρακτῆρα τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου στὸ Βυζάντιο ἀλλὰ καὶ τίς ἀρχές τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, μᾶς λειτουργικῆς περιόδου πού ἐπικρατεῖ σχεδὸν παντοῦ μετὰ τὴν Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο⁴⁶.

Ἀπὸ τὴ Συρία μετακινούμεστε στὴ Ρώμη καὶ στὰ μέσα τοῦ β' αἰῶνος, ὅπου στὰ κεφάλαια 61

καί 65 τῆς Α΄ Ἀπολογίας τοῦ (βλέπε ἐπίμετρο) ὁ Ἰουστίνος Μάρτυρας μᾶς δίδει περισσότερες πληροφορίες. Σύμφωνα λοιπόν μέ τόν Ἰουστίνου, προηγείται ἡ ἀποδοχή τῶν διδασκαλιῶν καί τῆς βιοτῆς τῶν Χριστιανῶν, δηλαδή ἡ κατήχησις, ἔπονται προσευχές καί νηστεία τῶν κατηχομένων μέ τήν κοινότητα. Κατόπιν, ὀδηγοῦνται οἱ ὑποψήφιοι πρὸς τό Βάπτισμα σέ τοποθεσία μέ νερό, ὅπου καί βαπτίζονται στό ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα ὀδηγοῦνται στή κοινή εὐχαριστιακή σύναξη, ἀναπέμπονται προσευχές, γίνεται ὁ ἀσπασμός. Μετά προσφέρεται στόν προεστῶτα «ἄρτος καί ποτήριον ὕδατος καί κράματος» καί ὁ προεστῶς ἀναπέμπει τήν ἀναφορά, στό τέλος τῆς ὁποίας ὄλοι ἐπευφημοῦν μέ τό «ἀμήν». Κατόπιν οἱ διάκονοι δίδουν τή Θεία Κοινωνία στούς παρόντες καί τήν μεταφέρουν στούς ἀπόντες.

Στή σύντομη περιγραφή τοῦ Ἰουστίνου ἀξίζει νά σημειωθοῦν τά ἐξῆς: (1) Τό Βάπτισμα ἀκολουθεῖται καί ὀλοκληρώνεται μέ τήν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας καί τή συμμετοχή ὄλων στό Μυστήριον. (2) Τό βάπτισμα χαρακτηρίζεται ὡς ἀναγέννησις καί ὡς φωτισμός, ἔχουμε δηλαδή ἕναν πρῶτο θεολογικό σχολιασμό σχετικά μέ τή σημασία τοῦ Βαπτίσματος. (3) Ἐἶναι γεγονός ὅτι τό Βάπτισμα γίνεται στό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλά οἱ γνῶμες τῶν ἐρευνητῶν δίστανται ὅσον ἀφορᾷ στόν τρόπο ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος τῆς Ἁγίας Τριάδος. Μέ ἄλλα λόγια, ὁ Ἰουστίνος παραπέμπει στήν κοινή σέ ὄλη τήν Ἀνατολή χρῆσις τοῦ Ματθαίου 28:19 στό Βάπτισμα «εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» στό βάπτισμα, ἢ τόν χαρακτηριστικό ἀρχαῖο δυτικό συνδυασμό Ὁμολογίας Πίστεως μέ ἐρώτησις - ἀπόκρισις καί τριπλῆ κατάδυσις.

Πληροφορίες σχετικά μέ τήν βαπτισματική πράξις στή Βόρειο Ἀφρική κατά τήν ὑπό ἐξέτασις περίοδο ἀντλοῦμε ἀπό τά ἔργα τοῦ Τερτυλλιανοῦ καί τοῦ Κυπριανοῦ. Σύμφωνα λοιπόν μέ τόν Τερτυλλιανό τό Βάπτισμα εἶχε τήν ἐξῆς διάταξις περίπου στά 200 στή Βόρειο Ἀφρική: (1) Περίοδος κατήχησης / προετοιμασίας μέ συχνές προσευχές, νηστείες, γονυκλισίες, ὀλονυκτίες, ἐξομολόγησις ἁμαρτιῶν (*De baptismo* 20). (2) Εὐχή καθαγιασμοῦ τῶν ὕδατων μέ ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (*De baptismo* 4). (3) Ἀπόταξις τοῦ Σατανᾶ

(*De corona* 3.2, *De spectaculis* 4). (4) Ὁμολογία πίστεως μέ ἐρώτησις-ἀπόκρισις καί τριπλῆ κατάδυσις (*De corona* 3.2, *Ad martyras* 3.1, *Adversus Praxean* 26, *De baptismo* 6, *De praescriptione haereticorum* 36, *De pudicitia* 9.16, *De spectaculis* 4). (5) Χρῆσις (*De baptismo* 7.1, *De resurrectione carnis* 8.3). (6) Χειροθεσία (*De baptismo* 8.1, *De resurrectione carnis* 8.3). (7) Προσευχή μέ τή Χριστιανική κοινότητα (*De baptismo* 20.5). (8) Συμμετοχή στή Θεία Εὐχαριστία, μαζί μέ γάλα καί μέλι (*De corona* 3.2)⁴⁷.

Ὁ Τερτυλλιανός εἶναι καί ἡ ἀρχαιότερη πηγή πού ἐκφράζει μία προτίμησις γιά τό Πάσχα ὡς βαπτισματική ἡμέρα καί ὡς δευτέρη ἐναλλακτική προτιμᾷ τήν περίοδο τῆς Πεντηκοστῆς, ἐορτές πού προσφέρουν ἕνα θεολογικό ὑπομνηματισμό στό γεγονός τῆς βάπτισις ἑνός Χριστιανοῦ. Βέβαια παράλληλα τονίζει ὅτι ὅποιαδήποτε ἡμέρα εἶναι κατάλληλη γιά Βάπτισμα⁴⁸.

Πενήντα χρόνια ἀργότερα τά στοιχεῖα πού ἀνακύπτουν ἀπό τίς ἐπιστολές τοῦ Κυπριανοῦ δέν προσθέτουν κάτι ἰδιαίτερο σχετικά μέ τή διάταξις τοῦ Βαπτίσματος στή Βόρειο Ἀφρική⁴⁹. Ἀξίζει ἀπλῶς νά σημειώσουμε ὅτι σύμφωνα μέ τήν *Ἐπιστολή* 79:3 ὁ βαπτισθεῖς παρουσιάζεται ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος τόν χειροθετεῖ, καί μέ τή χειροθεσία αὐτή δέχεται ὁ βαπτισθεῖς τό Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ὄρος πού χρησιμοποιεῖ ὁ Κυπριανός, *signaculum*, ἔχει ὀδηγήσει τούς ἐρευνητές στήν ὑπόθεσις ὅτι παράλληλα μέ τή χειροθεσία ὑπῆρχε καί ἕνα σφράγισμα τοῦ βαπτισθέντος ἀπό τόν ἐπίσκοπο μέ τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ⁵⁰.

Ἐξετάζουμε τελευταῖα τήν *Ἀποστολική Παράδοσις* λόγω τῶν γνωστῶν ζητημάτων χρονολόγησις καί γεωγραφικῆς προέλευσις τῆς διάταξις αὐτῆς. Ἡ *Ἀποστολική Παράδοσις* μᾶς δίνει μία πληρέστερη περιγραφή τοῦ Βαπτίσματος: (1) Ἡ κατήχησις ξεκινοῦσε μέ ἕνα εἶδος «συνέντευξις» τοῦ ἐνδιαφερομένου, ὅπου ἐξετάζονταν τά κίνητρα, ἡ σοβαρότητα, ἡ συνέπεια, καί τό ἐπάγγελμα τοῦ ὑποψηφίου, (2) Ἡ κατήχησις εἶχε διάρκεια ὡς καί τρία χρόνια καί περιελάμβανε συχνή προσευχή, νηστεία, ἐξορκισμούς. (3) Τό βάπτισμα γινόταν στό πλαίσιο ὀλονυκτίας (Σάββατο πρὸς Κυριακή) καί συμπεριελάμβανε (4) τήν ἀπόταξις τοῦ Σατανᾶ, (5) τή χρῆσις ὄλου τοῦ σώματος μέ ἐπιφο-

κιστικό έλαιο, (6) τόν συνδυασμό όμολογίας πίστεως με έρώτηση-άπόκριση και τριπλή κατάδυση, (7) τή χρήση του νεοβαπτισθέντος με τό έλαιον τής ευχαριστίας από τόν πρεσβύτερο, (8) τήν είσοδο του νεοβαπτισθέντος στους συναθροισμένους πιστούς (9) όπου ο έπίσκοπος τόν χειροθετεί και (10) τόν χρίει, ακολουθει (11) ο άσπασμός τής αγάπης, (12) ή συμμετοχή του στή Θεία Ευχαριστία, συμπεριλαμβανομένων (13) ενός κυπέλλου με νερό και ενός κυπέλλου με μέλι και γάλα.

Η πληρέστερη όμως αυτή περιγραφή του Βαπτίσματος στην *Άποστολική Παράδοση* έχει μερικά χαρακτηριστικά που έχουν οδηγήσει τους έρευνητές στην υπόθεση ότι στο κείμενο αυτό υπάρχουν αρκετά στοιχεία που αντικατοπτρίζουν περισσότερο πρακτικές και λεξιλόγιο που είναι πιο κοντά στις λειτουργικές πρακτικές του 4ου αιώνας. Τέτοια παραδείγματα είναι (1) ή τριετής διάρκεια τής κατήχησης, (2) ή χρήση έπιποριστικού έλαιού στην προ-βαπτισματική χρίση, (3) τό λεξιλόγιο του συμβόλου τής πίστεως, και (4) ή δεύτερη μετα-βαπτισματική χρίση και χειροθεσία του νεοβαπτισθέντος από τόν έπίσκοπο.

Από τήν άλλη πλευρά, ή *Άποστολική Παράδοση* μάς δίνει τήν ακριβή διάταξη του συνδυασμού όμολογίας πίστεως με έρώτηση-άπόκριση και τριπλή κατάδυση:

Α. Έρώτηση: Πιστεύεις στον Θεό, Πατέρα Παντοκράτορα;

Άπόκριση: Πιστεύω

Κατάδυση

Β. Έρώτηση: Πιστεύεις στον Ίησού Χριστό, τόν Υίο του Θεού, τόν γεννηθέντα εκ Πνεύματος αγίου και Μαρίας τής Παρθένου, τόν σταυρωθέντα επί Ποντίου Πιλάτου τόν αποθανόντα και αναστάνα εκ των νεκρών τήν τρίτη ήμέρα, τόν ανέλθοντα εις τούς ουρανούς και καθεζόμενον εκ δεξιών του Πατρός, τόν έρχόμενον κρίναι ζώντας και νεκρούς;

Άπόκριση: Πιστεύω

Κατάδυση

Γ. Έρώτηση: Πιστεύεις στο Άγιο Πνεύμα έν τή Έκκλησία;

Άπόκριση: Πιστεύω

Καταδυση⁵¹

Ο συνδυασμός όμολογίας πίστεως με έρώτηση-άπόκριση και τριπλή κατάδυση μαρτυρείται χωρίς άμφιβολία στή Β. Άφρική από τόν Τερτυλλιανό και τόν Κυπριανό, όπως και από μεταγενέστερες ρωμαϊκές πηγές. Από τήν άλλη, ή αρχική β' έρώτηση σχετικά με τό πρόσωπο του Ίησού Χριστού δέν απαντάται σε καμμιά άλλη πηγή με τόσο λεπτομερές περιεχόμενο. Περισσότερο θυμίζει τήν όμολογία πίστεως στα τελικά στάδια τής κατήχησης⁵². Η αρχική έρώτηση θά ήταν σαφώς πιο σύντομη⁵³.

6. Ρυθμοί Προσευχής

Τήν περίοδο αυτή, δηλαδή τόν δεύτερο και τρίτο αιώνα, δέν μπορούμε ακόμη να μιλήσουμε για ένα οργανωμένο σύστημα ακολουθιών του νυχθημέρου. Οι πηγές αυτής τής περιόδου μαρτυρούν μεγάλη ποικιλία και ως προς τή συχνότητα αλλά και ως προς τίς ώρες προσευχής των πιστών. Η *Διδαχή* 8.2-3 καλεί τους πιστούς να λένε τήν Κυριακή Προσευχή τρεις φορές τήν ήμέρα, χωρίς όμως να μάς αναφέρει τό πότε ακριβώς. Πηγές από τήν Άνατολή, όπως ο Κλήμης Άλεξανδρείας (*Στρωματεΐς* 7:7) και ο Ώριγένης (*Περί προσευχής* 12:2) όμιλούν για τρεις φορές τήν ήμέρα πρωί, μεσημέρι, έσπέρας - με μία έπιπλέον περίοδο προσευχής κατά τήν διάρκεια τής νύχτας, ένω πηγές από τή Δύση, όπως ο Τερτυλλιανός όμιλούν για δύο «έπίσημες» ώρες προσευχής «legitimate orations» τό πρωί και τό έσπέρας, αλλά παράλληλα δείχνουν να γνωρίζουν και τήν έξης διάταξη: πρωί, τρίτη ώρα, έκτη ώρα (=μεσημέρι), ένάτη ώρα, έσπέρας και μία έπιπλέον ώρα προσευχής κατά τή διάρκεια τής νύχτας (*De oratione* 25). Ο Κυπριανός Καρθαγένης από τήν άλλη όμιλει κι αυτός για «έπίσημες» ώρες προσευχής, «legitimate orations», αλλά αναφέρεται στην τρίτη, έκτη, και ένάτη ώρα (*De oratione Dominica* 34).

Τό κεφάλαιο 41 τής *Άποστολικής Παράδοσης* μάς δίνει περισσότερες πληροφορίες και για τίς ώρες προσευχής: Ο πιστός προσεύχεται όταν ξυπνά, τήν τρίτη (γιατί είναι ή ώρα τής Σταύρωσης), τήν έκτη (γιατί τήν ώρα εκείνη ο Χριστός ήταν στο Σταυρό και έπεσε σκοτάδι), και τήν ένάτη ώρα (γιατί ο στραιώτης τρύπησε με τή λόγχη τή πλευρά του Ίησού - ο θάνατος του Ίησού στο Σταυρό),

τό ἐσπέρας, μέ ἐπιπλέον προσευχή τά μεσάνυχτα, καί στό πρῶτο λάλημα τοῦ κόκκορα (γιατί ἐκεῖνη τήν ὥρα ἀρνήθηκαν τά παιδιά τοῦ Ἰσραήλ τόν Ἰησοῦ). Παράλληλα ἀναφέρεται ἡ Ἀποστολική Παράδοση σέ χριστιανικές συναθροίσεις τό πρωί γιά διδασκαλία, καί τό ἐσπέρας γιά τίς ἀγάπες⁵⁴.

Ἡ μέχρι τώρα βιβλιογραφία θεωροῦσε ὅτι ἡ προσευχή τό πρωί καί τό ἐσπέρας εἶχε δημόσιο χαρακτήρα, δηλαδή γινόταν συνάθροιση τῶν πιστῶν στήν Ἐκκλησία, καί ἦταν συνέχεια τῆς Ἰουδαϊκῆς πρακτικῆς τῆς Συναγωγῆς. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ προσευχή τήν τρίτη, ἕκτη καί ἐνάτη ὥρα ἦταν καθαρά ἰδιωτικοῦ χαρακτήρα. Ἡ σύγχρονη ὁμως λειτουργική ἔρευνα ἔχει δείξει ὅτι: (1) Ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία πρακτικῶν καί στούς Ἰουδαίους, (2) ὅτι τό μόνο πού μέ βεβαιότητα μποροῦμε νά ποῦμε εἶναι ὅτι Ἑβραῖοι καί Χριστιανοί προσεύχονταν σέ ὀρισμένες ὥρες τῆς ἡμέρας, (3) ὅτι σέ ἄλλα μέρη ἀκολουθοῦσαν τήν φυσική διαίρεση τῆς ἡμέρας (πρωί μεσημέρι - ἐσπέρας) καί σέ ἄλλα τή ρωμαϊκή διαίρεση τῆς ἡμέρας (τρίτη - ἕκτη - ἐνάτη) καί τέλος (4) τή διάταξη τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου, πού βλέπουμε τόν τέταρτο καί πέμπτο αἰῶνα στήν ἀσματική καί μοναχική παράδοση, τήν ὠφείλουμε στόν συνδυασμό τῶν δύο αὐτῶν διαφορετικῶν διαρρέσεων τῆς ἡμέρας⁵⁵.

7. Λειτουργικό ἔτος

7.1 Κυριακή

Ἦδη ἀπό τά μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος ἡ Κυριακή εἶχε καθορισθεῖ ὡς ἡ κατ' ἐξοχήν ἡμέρα λατρείας τῆς πρώιμης Ἐκκλησίας, ἡ καρδιά τῆς Χριστιανικῆς ἐβδομάδος. Ἡ Κυριακή εἶναι ἡ ἀρχαιότερη χριστιανική ἑορτή, ἀρχαιότερη καί ἀπό τό ἴδιο τό Πάσχα⁵⁶. Σύμφωνα μέ τόν Ἰουστῖνο, ἡ Κυριακή εἶναι ὡς ἡμέρα σημαντική γιατί (1) εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα, ἡμέρα τῆς δημιουργίας, (2) εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, (3) εἶναι ἡ ἡμέρα πού ἐμφανίστηκε ὁ ἀναστημένος Χριστός στούς Ἀποστόλους:

Τήν δέ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινή πάντες τήν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδή πρώτη ἐστίν ἡμέρα, ἐν ἧ ὁ Θεός τό σκότος καί τήν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε, καί Ἰησοῦς Χριστός ὁ ἡμέτερος Σωτήρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη·

τή γάρ πρὸ τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτόν, καί τῇ μετὰ τήν κρονικῆν, ἧτις ἐστίν ἡλίου ἡμέρα, φανείς τοῖς Ἀποστόλοις αὐτοῦ καί μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα, ἅπερ εἰς ἐπίσκεψιν καί ὑμῖν ἀνεδώκαμεν⁵⁷.

Κατά τήν διάρκεια τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων ἡ ἡμέρα αὐτή ὀνομάστηκε (1) «Κυριακή ἡμέρα», δηλαδή ἡμέρα τοῦ Κυρίου, τίτλος σχετιζόμενος μέ τό «Κυριακό Δεῖπνο», ὀνομάστηκε (2) «ὀγδόη ἡμέρα» ὡς ἡ ἀρχή μίας καινούργιας δημιουργίας, μίας νέας ζωῆς, ὀνομάστηκε καί (3) «ἡμέρα ἡλίου» (ἐξ οὗ καί Sunday), διότι ὁ ἀναστάς Χριστός εἶναι ὁ ἥλιος, τό φῶς. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ἀρχαία συνήθεια τῶν Χριστιανῶν νά προσεύχονται πρὸς ἀνατολάς, ἀπό ἐκεῖ πού ἀνατέλει ὁ ἥλιος, τό φῶς, πού γιά τούς Χριστιανούς εἶναι ὁ Χριστός⁵⁸.

7.2 Τετάρτη καί Παρασκευή

Ἡ ἀρχαιότερα νηστεία στήν χριστιανική παράδοση εἶναι ἡ Τετάρτη καί ἡ Παρασκευή. Στή Διδαχή 8.1 ὀρίζονται ὡς ἡμέρες νηστείας τῆς ἐβδομάδος ἡ Τετάρτη καί ἡ Παρασκευή, σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν Δευτέρα καί Πέμπτη τῆς Ἰουδαϊκῆς παράδοσης.

7.3 Πάσχα

Ἀπό πολύ νωρίς οἱ Χριστιανοί ἀρχισαν νά τιμοῦν ἐτησίως τό Πάσχα ὡς τήν ἑορτή τῆς Σταύρωσης καί Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ. Βλέπουμε στήν ἀρχαία Ἐκκλησία δύο παραδόσεις σχετικά μέ τόν ἑορτασμό τοῦ Πάσχα: Σέ ἄλλες Ἐκκλησίες τό Πάσχα ἑορταζόταν τήν πρώτη Κυριακή μετὰ τό ἑβραϊκό Πάσχα, ἐνώ σέ ἄλλες τήν 14ῃ τοῦ μηνός Νισάν, σέ συνάρτηση μέ τό ἑβραϊκό Πάσχα. Ἡ σύγχρονη ἔρευνα θεωρεῖ ὅτι ἡ πιό ἀρχαία μορφή ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ἡ δεύτερη, σέ συνάρτηση δηλαδή μέ τό ἑβραϊκό Πάσχα. Ἐορταζαν οἱ Χριστιανοί τό Πάσχα στό πλαίσιο ὀλονυκτίας τῆ νύκτα τῆς 14ῆς τοῦ μηνός Νισάν (ἡμέρα τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πάσχα) καί ἡμέρα θανάτου τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ ἡμερολόγια τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἑορτή αὐτή εἶχε ἔντονο ἐσχατολογικό χαρακτήρα (προσμονή τοῦ Κυρίου) μέ ἔμφαση στό πάθος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀληθινός πασχάλιος ἀμνός, γι' αὐτό καί ἡ ἐρμηνεία τῆς λέξεως «Πάσχα» βασιζόταν στή λέ-

ξη «πάσχω». (Γιά τό πρόβλημα πού ανέκλυσε σχετικὰ μέ τό θέμα αὐτό, βλέπε παρακάτω 8.2)⁵⁹.

7.4 Μεγάλη Ἑβδομάδα

Ἡ ἑορτή τοῦ Πάσχα σέ ὅλες τῆς μαρτυρίες τῆς περιόδου μας συνοδεύεται ἀπό μία περίοδο νηστείας πού ποικίλει ἀπό περιοχή σέ περιοχή. Ἡ νηστεία αὐτή, προετοιμασία γιά τήν ἑορτή τοῦ Πάσχα, ἐκτείνεται ἀπό μία ἢ δύο ἡμέρες (Μ. Σάββατο καί Μ. Παρασκευή σήμερα) ἕως καί μία ἑβδομάδα. Σέ περιοχές ὅπου τό Πάσχα ἐρημνύθηκε ὄχι μόνο ὡς τό πάθος τοῦ Κυρίου, ἀλλά καί ὡς τό πέρασμα τοῦ Χριστοῦ ἀπό τόν θάνατο στή ζωή (Κλήμης Ἀλεξανδρείας καί Ὁριγένης), σιγά-σιγά γιά αὐτονόητους λόγους συνδέθηκε μέ τό βάπτισμα μιᾶς καί τό βάπτισμα εἶναι τό πέρασμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό θάνατο στή ζωή. Ἀπό αὐτή τή σύνδεση προήλθε ὁ συνδυασμός τῆς νηστείας τῶν πιστῶν γιά τό Πάσχα καί τῆς νηστείας τῶν ὑποψηφίων γιά τό Βάπτισμα καί γεννήθηκε αὐτό πού ὀνομάζουμε ἀργότερα Μ. Τεσσαρακοστή, ἀρχικά πιθανῶς μία περίοδος τριῶν ἑβδομάδων, ὅπου οἱ ὑποψήφιοι γιά τό Βάπτισμα καί ἡ χριστιανική κοινότητα νήστευε⁶⁰.

7.5 Πεντηκοστή

Τό Πάσχα ἀκολουθοῦσε ἡ περίοδος τῆς Πεντηκοστῆς, μία περίοδος 50 ἡμερῶν μετά τό Πάσχα, ὅπου νηστεία καί γονυκλισία ἀπαγορευόταν. Ἡ περίοδος αὐτή πού ὀλοκληρωνόταν μέ τήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς, δέν ἀπέκτησε λειτουργικά χαρακτηριστικά⁶¹.

7.6 Θεοφάνεια

Παρ' ὅλο πού τά Θεοφάνεια εἶναι ἀρχαιότερη ἑορτή ἀπό τά Χριστούγεννα, ἡ ἐπιστήμη θεωροῦσε ὅτι καί οἱ δύο αὐτές ἑορτές, τά Θεοφάνεια στήν Ἀνατολή καί τά Χριστούγεννα στή Δύση ἦταν ἡ ἀπάντηση τῶν Χριστιανῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος σέ εἰδωλολατρικές ἑορτές, μία προσέγγιση πού ἐκφράζει τήν θεωρία τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν (History of Religions Theory). Σύμφωνα ὅμως μέ τήν λεγομένη «ὑπολογιστική» θεωρία (computation theory) οἱ ἡμερομηνίες τῶν Θεοφανείων καί τῶν Χριστουγέννων ἀντίστοιχα ἐξαρτῶνται ἀπό τήν ἡμερομηνία τοῦ θανάτου καί

κατά συνέπεια τῆς σύλληψης τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή τίς 25 Μαρτίου ἢ 6 Ἀπριλίου (=14 τοῦ μηνός Νισάν), εἶναι δηλαδή ἑννέα μῆνες μετά. Ἄν ἰσχύει αὐτό, εἶναι πολύ πιθανόν οἱ ἑορτές αὐτές νά ὑπῆρχαν πρὶν ἀπό τήν θεσμοθέτηση τῆς ἑορτῆς τοῦ ἡλίου τό 274. Κατά συνέπεια, ὄχι μόνο τά Θεοφάνεια καί τά Χριστούγεννα δέν εἶναι ἡ χριστιανική ἀπάντηση στήν ἑορτή τοῦ ἡλίου, ἀλλά ἔχει γίνεαι ἡ ὑπόθεση ὅτι ἡ ἑορτή τοῦ ἡλίου ἦταν ἕνα τρόπον τινά εἰδωλολατρικός ἀντιπερισπασμός στά Θεοφάνεια (στήν Ἀνατολή) καί τά Χριστούγεννα (στή Δύση)⁶².

7.7 Μνήμες Μαρτύρων

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ β' καί γ' αἰῶνος τιμοῦσε τά μέλη τῆς πού μαρτύρησαν κατά τίς περιόδους τῶν διωγμῶν μέ τίς λεγόμενες «γενεθλίους ἡμέρας». Μία φορά τό χρόνο, στήν ἐπέτειο τοῦ μαρτυρίου του, ἡ τοπική Ἐκκλησία τελοῦσε τή Θεία Εὐχαριστία στό λεγόμενο «μαρτύριο», δηλαδή στό τόπο ταφῆς τοῦ μάρτυρος⁶³, καί συνέτασσε τό μαρτύριό του ὡς ἀνάμνηση τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἀλλά καί ὡς διδαχή καί παράδειγμα⁶⁴. Πρέπει νά τονίσουμε τόν ἀρχικῶς αὐστηρά τοπικό χαρακτήρα αὐτῶν τῶν ἐπετειῶν. Κάθε τοπική Ἐκκλησία τιμοῦσε τούς δικούς τῆς μόνο μάρτυρες στόν τόπο ταφῆς τους. Ἀργότερα, καί ἰδίως μέ τήν ἀνακομιδή καί τή μεταφορά λειψάνων τῶν μαρτύρων ἐγινε καθολική ἢ μνήμη πολλῶν μαρτύρων⁶⁵.

Ἄξιζει νά σημειωθεῖ ὅτι παρ' ὅλο πού κατά τήν ὑπό ἐξέταση περίοδο τιμῶνται κυρίως μάρτυρες, ὑπάρχουν ἀρκετά στοιχεῖα πού μᾶς ὀδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι στή πρόιμη Ἐκκλησία ὑπάρχουν οἱ ρίζες τῆς ἰδιαίτερης τιμῆς πρὸς στό πρόσωπο τῆς Παναγίας. Γεγονός ὅμως εἶναι ὅτι ἑορτολογικά ἡ τιμή πρὸς τή Θεοτόκο ἀναπτύχθηκε κυρίως μετά τήν Γ' Οἰκουμενική Σύνοδο στήν Ἐφεσο (431)⁶⁶.

8. Λειτουργικά Προβλήματα τῶν β' καί γ' αἰώνων

8.1 Βάπτισμα

Στά μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος ἔνταση προκλήθηκε στό ἐσωτερικό τῆς Ἐκκλησίας. Τέθηκε τό ἐρώτημα: Πῶς θά ἐπανεντάσσονταν στό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας οἱ «ἀποστάτες», δηλαδή αὐτοί πού ἐγκα-

τέλειψαν τήν Ἐκκλησία ὑπό τήν πίεση τῶν διωγμῶν. Ἡ κόντρα καί ἡ διαφωνία τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Κορνήλιου καί τοῦ πρεσβυτέρου Νοβατιανοῦ πάνω στό θέμα αὐτό - ὁ Κορνήλιος ὑπεστήριξε τήν πλήρη ἐπανάταξη τῶν «ἀποστατῶν» στό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας μετά ἀπό μία περίοδο μετανοίας, ἐνῶ ὁ Νοβατιανός ἦταν ὑπέρ μίας πολὺ πιό αὐστηρῆς γραμμῆς, δηλαδή ὑπέρ μίας διάβιου μετανοίας. Ἡ ἔνταση αὐτή κατέληξε σέ σχίσμα, ὅπου ὁ Νοβατιανός μέ ομάδα ἐπισκόπων καί πρεσβυτέρων ἀπεκήρυξαν τόν Κορνήλιο καί ὁ Νοβατιανός χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος. Ἡ περι αὐτόν ὀνομάστηκαν Νοβατιανοί ἢ Καθαροί.

Ἡ πραγματικότητα τοῦ σχίσματος ἔθεσε ἄλλο ἓνα σημαντικό ἐρώτημα, ἐπίκαιρο καί σήμερα, τό ὅποιο εἶχε νά κάνει μέ τήν ἀναγνώριση τοῦ Βαπτίσματος σχισματικῶν καί αίρειτικῶν. Δύο ἀπαντήσεις δόθηκαν στό κρίσιμο αὐτό ἐρώτημα. Ἀπό τή μία ὁ Κυπριανός Καρχηδόνας ἦταν ὑπέρ τῆς ἀποψῆς ὅτι ἐκτός Ἐκκλησίας δέν ἀναγνωρίζεται κανένα βάπτισμα καί ὡς ἐκ τούτου ὅποιος, προερχόμενος ἀπό σχισματική ἢ αίρειτική ομάδα, ἤθελε νά γίνει μέλος τῆς Ἐκκλησίας βαπτίζοταν. Ἐμφατικά μάλιστα τονίζει ὅτι αὐτό δέν εἶναι ἀνά-βαπτισμός, διότι βάπτισμα ἐκτός Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει⁶⁷. Ἀπό τήν ἄλλη ὁ Στέφανος Ρώμης ἦταν ὑπέρ τῆς ἀποψῆς ὅτι ὕστερα ἀπό μία περίοδο μετανοίας, ὁ προερχόμενος ἀπό σχισματική ἢ αίρειτική ομάδα θά μπορούσε νά γίνει μέλος τῆς Ἐκκλησίας μέ χειροθεσία ἐπισκόπου· δέν ἐτίθετο θέμα ἀνά-βάπτισης. Ἡ ἱστορία μᾶς δείχνει ὅτι ἡ γνώμη του Στεφάνου τελικά ἐπεκράτησε⁶⁸.

Ἐνα ἄλλο ζήτημα θεολογικοῦ προβληματισμοῦ, χωρὶς ὅμως νά προκαλέσει ἔνταση στήν Ἐκκλησία, ἦταν τό θέμα τῆς βάπτισης τῶν νηπίων⁶⁹. Παρόλο πού φαίνεται ὅτι ἀπό τήν πρώτη στιγμή νηπια ἐντάσσονταν πλήρως στό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξαν φωνές κατά τήν ὑπό ἐξέταση περίοδο πού ἀπεδοκίμαζαν τόν νηπιοβαπτισμό. Ὁ Τερτυλλιανός λόγου χάριν ἀποθάρρυνε τόν νηπιοβαπτισμό ὑποστήριζοντας ὅτι κάποιος πρέπει νά βαπτίζεται μόνο ὅταν ἔχει τή δυνατότητα νά γνωρίσει ὁ ἴδιος τόν Χριστό⁷⁰. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὁ Ὁριγένης θεωρεῖ τόν νηπιοβαπτισμό ἀρχαία πρακτική καί μάλιστα τόν καλεῖ ἀποστολικό ἔθιμο⁷¹. Ἐπίσης, ὁ συντοπίτης τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ὁ Κυ-

πριανός, ὄχι μόνο ὑποστηρίζει τόν νηπιοβαπτισμό, ἀλλά θέτει καί τή θεολογική βάση τῆς ἀναγκαιότητός του, λέγοντας ὅτι κάθε ἄνθρωπος κληρονομεῖ ἀπό τόν Ἀδάμ τήν «ἀρρώστεια τοῦ θανάτου», ἡ ὁποία θεραπεύεται μόνο μέ τό Βάπτισμα⁷². Ἀπό τά στοιχεῖα πού ἔχουμε φαίνεται ὅτι καί οἱ δύο ἀπόψεις ἐπιβίωσαν πλάι-πλάι μέχρι καί τήν μετά-Κωνσταντινεία ἐποχή, ἀπ' ὅπου μέ τή σταδιακή ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπικρατεῖ καί ὁ νηπιοβαπτισμός.

8.2 Ἡμερομηνία Πάσχα

Κατά τήν ὑπό ἐξέταση περίοδο σημειώθηκε διένεξη στήν ἀρχαία Ἐκκλησία σχετικά μέ τήν ἡμερομηνία ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα. Ἀπό τή μία οἱ Ἐκκλησίες κυρίως τῆς Μ. Ἀσίας ἑορτάζαν τό Πάσχα τή νύχτα τῆς 14ης τοῦ μήνα Νισάν (μαζί μέ τό Ἑβραϊκό Πάσχα), ὁποιαδήποτε ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος κι ἂν ἔπεφτε, ἐξ οὗ καί ἡ ὀνομασία τους ὡς «τεσσαρεσκαίδεκατίται». Ἡ θεολογική ἔμφαση τῆς ἑορτῆς ἦταν στό πάθος τοῦ Χριστοῦ. Στίς ἄλλες Ἐκκλησίες τό Πάσχα ἑορταζόταν τήν Κυριακή μετά τή 14η τοῦ μηνός Νισάν καί μέ ἔμφαση ὄχι μόνο στό πάθος ἀλλά καί στήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Μέ τήν Πρώτη Οἰκουμενική Σύνοδο στή Νίκαια τό 325 καθορίζεται ὁ τρόπος ὑπολογισμοῦ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα, φέροντας ἐνότητα καί ὁμοιομορφία στόν χριστιανικό κόσμο ὅσον ἀφορᾷ στήν ἡμερομηνία τοῦ Πάσχα ἐκάστου ἔτους⁷³.

9. Ἐπίλογος

Ἡ σύγχρονη λειτουργική ἔρευνα ἔχει δείξει ὅτι ἡ λειτουργική ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας τόν δεύτερο καί τρίτο αἰῶνα χαρακτηρίζεται ἀπό ποικιλία καί πολυμορφία, ἡ ὁποία πηγάζει ἀλλά καί ἐκφράζει τήν πολιτιστική, γλωσσική, γεωγραφική καί θεολογική προέλευση καί κατεύθυνση τῆς κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας. Παράλληλα ὅμως βλέπουμε νά διακρίνεται, νά περιφρουρεῖται, καί νά ἐπιδιώκεται ἡ ἐνότητα τῆς πίστεως. Μέσα ἀπό αὐτήν τήν ποικιλία λειτουργικῆς ζωῆς ἀλλά καί ἐνότητος τῆς πίστεως ἀναδείχθηκαν τόν τέταρτο καί πέμπτο αἰῶνα οἱ ξεχωριστοί λειτουργικοί τύποι (λειτουργικές οἰκογένειες) Ἀνατολῆς καί Δύσης, ὅπου ἡ ἴδια πίστη ἐκφράζεται λειτουργικά μέ τρόπους διαφορετικούς, πού ἐξαρτῶνται ἀπό τό πολιτιστικό, γλωσσι-

κό, ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο κάθε Ἐκκλησίας.

Ἐπίμετρο

Διδαχή τῶν Ἀποστόλων

Διδαχή 7:

7.1 Περί δέ τοῦ βαπτίσματος, οὕτω βαπτίσατε ταῦτα πάντα προειπόντες, βαπτίσατε εἰς τό ὄνομα τοῦ πατρὸς καί τοῦ υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν ὕδατι ζῶντι. 7.2 ἐάν δέ μή ἔχεις ὕδωρ ζῶν, εἰς ἄλλο ὕδωρ βάπτισον· εἰ δ' οὐ δύνασαι ἐν ψυχρῷ, ἐν θερμῷ. 7.3 ἐάν δέ ἀμφοτέρω μή ἔχῃς, ἔκχεον εἰς τήν κεφαλὴν τρίς ὕδωρ εἰς ὄνομα πατρὸς καί υἱοῦ καί ἁγίου πνεύματος. 7.4 πρό δέ τοῦ βαπτίσματος προνηστευσάτω ὁ βαπτίζων καί ὁ βαπτιζόμενος, καί εἰ τινές ἄλλοι δύνανται. Κελεύεις δέ νηστεύσαι τόν βαπτιζόμενον πρό μιᾶς ἢ δύο.

Διδαχή 8 :

8.1 Αἱ δέ νηστεῖαι ὑμῶν μή ἔστωσαν μετά τῶν ὑποκριτῶν· νηστεύουσι γάρ δευτέρω σαββάτων καί πέμπτη, ὑμεῖς δέ νηστεύσατε τετράδα καί παρασκευήν. 8.2 μηδέ προσεύχεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλ' ὡς ἐκέλευσεν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, οὕτως προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἁγιασθήτω τό ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τό θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καί ἐπί γῆς. Τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον, καί ἄφες ἡμῖν τήν ὀφειλήν ἡμῶν, ὡς καί ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καί μή εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλά ρῦσαι ἡμᾶς ἀπό τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δύναμις καί ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. 8.3 Τρίς τῆς ἡμέρας οὕτω προσεύχεσθε.

Διδαχή 9-10

9.1 Περί δέ τῆς εὐχαριστίας, οὕτως εὐχαριστήσατε. 9.2 πρῶτον περί τοῦ ποτηρίου· Εὐχαριστοῦμεν σοί, πάτερ ἡμῶν, ὑπέρ τῆς ἁγίας ἀμπέλου Δαβίδ τοῦ παιδός σου, ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοί ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. 9.3 περί δέ τοῦ κλάσματος· Εὐχαριστοῦμεν σοί, πάτερ ἡμῶν, ὑπέρ τῆς ζωῆς καί τῆς γνώσεως, ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοί ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. 9.4 Ὡσπερ ἦν τοῦτο τό κλάσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καί συναχθέν ἐγένετο ἕν, οὕτω συναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία

ἀπό τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τήν βασιλείαν· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δόξα καί ἡ δύναμις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας. 9.5 μηδεὶς δέ φαγέτω μηδέ πρέτω ἀπό τῆς εὐχαριστίας ὑμῶν, ἀλλ' οἱ βαπτισθέντες εἰς ὄνομα κυρίου, καί γάρ περί τούτου εἴρηκεν ὁ κύριος· Μή δώτε τό ἅγιον τοῖς κυσί.

10.1 Μετά δέ τό ἐμπλησθῆναι οὕτως εὐχαριστήσατε· 10.2 Εὐχαριστοῦμεν σοί, πάτερ ἅγιε, ὑπέρ τοῦ ἁγίου ὀνόματός σου οὗ κατεσκήνωσας ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καί ὑπέρ τῆς γνώσεως καί πίστεως καί ἀθανασίας ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοί ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. 10.3 Σύ, δέσποτα παντοκράτορ, ἔκτισας τά πάντα ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, τροφήν τε καί ποτόν ἔδωκας τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀπόλαυσιν, ἵνα σοί εὐχαριστήσωσιν· ἡμῖν δέ ἐχαρίσω πνευματικὴν τροφήν καί ποτόν, καί ζωὴν αἰώνιον διὰ τοῦ παιδός σου. 10.4 Πρό πάντων εὐχαριστοῦμεν σοί, ὅτι δυνατός εἶ σύ· σοί ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. 10.5 Μνήσθητι, κύριε, τῆς ἐκκλησίας σου, τοῦ ρύσασθαι αὐτήν ἀπό παντός πονηροῦ καί τελειῶσαι αὐτήν ἐν τῇ ἀγάπῃ σου, καί συνᾶξον αὐτήν ἀπό τῶν τεσσάρων ἀνέμων, τήν ἁγιασθεῖσαν, εἰς τήν σὴν βασιλείαν, ἣν ἠτοίμασας αὐτῇ· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δύναμις καί ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. 10.6 Ἐλθέτω χάρις καί παρελθέτω ὁ κόσμος οὗτος. Ὡσαννά τῷ θεῷ Δαβίδ. Εἴ τις ἅγιός ἐστιν, ἐρχέσθω· εἴ τις οὐκ ἐστί, μετανοήτω· Μαραναθά. Ἀμήν. 10.7 Τοῖς δέ προφήταις ἐπιτρέπετε εὐχαριστεῖν ὅσα θέλουσιν.

Διδαχή 14

14.1 Κατά κυριακὴν δέ κυρίου συναχθέντες κλάσατε ἄρτον καί εὐχαριστήσατε, προεξομολογησάμενοι τά παραπτώματα ὑμῶν, ὅπως καθαρὰ ἡ θυσία ὑμῶν ἦ. 14.2 πᾶς δέ ἔχων τήν ἀμφιβολίαν μετά τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ μή συνελθέτω ὑμῖν, ἕως οὗ διαλλαγῶσιν, ἵνα μή κοινωθῇ ἡ θυσία ὑμῶν. 14.3 αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ρηθεῖσα ὑπό κυρίου· Ἐν παντί τόπω καί χρόνῳ προσφέρειν μοι θυσίαν καθαρὰν· ὅτι βασιλεύς μέγας εἰμί, λέγει κύριος, καί τό ὄνομά μου θαυμαστόν τοῖς ἔθνεσι.

Ἰουστίνου Μάρτυρος, Ἀπολογία Α΄

Ἀπολογία Α΄ 61

61.2 Ὅσοι ἂν πεισθῶσι καί πιστεύωσιν ἀληθῆ ταῦτα τά ἀφ' ἡμῶν διδασκόμενα καί λεγόμενα

εἶναι, καί βιοῦν οὕτω δύνασθαι ὑπισχνῶνται, εὐχασθαι τε καί αἰτεῖν νηστεύοντες παρά τοῦ Θεοῦ τῶν προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκονται, ἡμῖν συνευχομένων καί συννηστευόντων αὐτοῖς. 61.3 Ἐπειτα ἄγονται ὑφ' ἡμῶν ἔνθα ὕδωρ ἐστί, καί τρόπον ἀναγεννήσεως, ὃν καί ἡμεῖς αὐτοί ἀνεγεννήθημεν, ἀναγεννῶνται· ἐπ' ὀνόματος γάρ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων καί δεσπότης Θεοῦ καί τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί Πνεύματος ἁγίου, τό ἐν τῷ ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται. 61.4 Καί γάρ ὁ Χριστός εἶπεν· «ἂν μὴ ἀναγεννηθῆτε, οὐ μὴ εἰσεέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»... 62.10 ... ἐν τῷ ὕδατι ἐπονομάζεται τῷ ἐλομένῳ ἀναγεννηθῆναι καί μετανοήσαντι ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις τό τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων καί δεσπότης Θεοῦ ὄνομα, αὐτό τοῦτο μόνον ἐπιλέγοντος τοῦ τόν λουσάμενον ἄγοντος ἐπὶ τό λουτρὸν. ... 62.12 Καλεῖται δέ τό λουτρὸν φωτισμός, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων. 62.13 Καί ἐπ' ὀνόματος δέ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καί ἐπ' ὀνόματος Πνεύματος ἁγίου, ὃ διὰ τῶν προφητῶν προεκήρυξε τά κατὰ τὸν Ἰησοῦν πάντα, ὃ φωτιζόμενος λούεται.

Ἀπολογία Α' 65

65.1 Ἡμεῖς δέ μετὰ τό οὕτως λούσαι τόν πεπεισμένον καί συγκαταθεμιμένον ἐπὶ τούς λεγομένους ἀδελφούς ἄγομεν, ἔνθα συνηγμένοι εἰσὶ, κοινὰς εὐχὰς ποιησόμενοι ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καί τοῦ φωτισθέντος καί ἄλλων πανταχοῦ πάντων εὐτόνως, ὅπως καταξιωθῶμεν τά ἀληθῆ μαθόντες καί δι' ἔργων ἀγαθοῖ πολιτευταί καί φύλακες τῶν ἐντεταλμένων εὐρεθῆναι, ὅπως τὴν αἰώνιον σωτηρίαν σωθῶμεν. 65.2. Ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν. Ἐπειτα προσφέρεται τῷ προεστώτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καί ποτήριον ὕδατος καί κράματος, καί οὕτως λαβὼν αἶνον καί δόξαν τῷ Πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ καί Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναπέμπει καί εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολύ ποιεῖται· οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καί τὴν εὐχαριστίαν πᾶς ὁ παρῶν ἐπευφημεῖ λέγων, «ἀμήν». Τό δέ ἀμήν τῇ Ἑβραϊδί φωνῇ τό γένοιτο σημαίνει. Εὐχαριστήσαντος δέ τοῦ προεστώτος καί ἐπευφημήσαντος παντός τοῦ λαοῦ οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἐκά-

στω τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπό τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καί οἴνου καί ὕδατος, καί τοῖς οὐ παρούσιν ἀποφέρουσι.

Ἀπολογία Α' 66

66.1 Καί ἡ τροφή αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία, ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστίν ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τά δεδιδαγμένα ὑφ' ἡμῶν, καί λουσαμένῳ τό ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καί εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν, καί οὕτω βιοῦντι ὡς ὁ Χριστός παρέδωκεν. 66.2 Οὐ γάρ ὡς κοινόν ἄρτον οὐδέ κοινόν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἄλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστός ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καί σάρκα καί αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καί τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καί σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καί σάρκα καί αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. 66.3 Οἱ γάρ Ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν, ἃ καλεῖται εὐαγγέλια, οὕτως παρέδωκαν ἐντεταλθαι αὐτοῖς· τόν Ἰησοῦν λαβόντα ἄρτον εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου, τοῦτ' ἔστι τό σῶμά μου· καί τό ποτήριον ὁμοίως λαβόντα καί εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· τοῦτό ἐστι τό αἷμά μου»· καί μόνοις αὐτοῖς μεταδοῦναι. 66.4 Ὅπερ καί ἐν τοῖς τοῦ Μίθρα μυστηρίοις παρέδωκεν γενέσθαι μιμησάμενοι οἱ πονηροὶ δαίμονες· ὅτι γάρ ἄρτος καί ποτήριον ὕδατος τίθεται ἐν ταῖς τοῦ μνουμένου τελεταῖς μετ' ἐπιλογῶν τινῶν, ἧ ἐπίστασθε ἢ μαθεῖν δύνασθε.

Ἀπολογία Α' 67

67.1 Ἡμεῖς δέ μετὰ ταῦτα λοιπόν ἀεὶ τούτων ἀλλήλους ἀναμνησκόμεν· καί οἱ ἔχοντες τοῖς λειπομένοις πᾶσιν ἐπικουροῦμεν, καί σύνεσμεν ἀλλήλοις ἀεὶ. 67.2 Ἐπὶ πᾶσι τε οἷς προσφερόμεθα εὐλογοῦμεν τόν ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί διὰ Πνεύματος ἁγίου. 67.3 Καί τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγρούς μενόντων ἐπὶ τό αὐτό συνέλευσις γίνεται, καί τά ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων ἢ τά συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκειται, μέχρις ἐγγωρεῖ. 67.4 Εἶτα παυσάμενου τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ προεστώς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καί πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. 67.5 Ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πά-

ντες καί εὐχὰς πέμπομεν· καί, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς ἄρτος προσφέρεται καί οἶνος καί ὕδωρ, καί ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καί εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμπει, καί ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τό ἀμήν, καί ἡ διάδοσις καί ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται, καί τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. 67.6 Οἱ εὐποροῦντες δέ καί βουλόμενοι κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ὃ βούλεται δίδωσι, καί τό συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται, καί αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὀρφανοῖς τε καί χήραις, καί τοῖς διὰ νόσον ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν λει-

πομένοις, καί τοῖς ἐν τοῖς δεσμοῖς οὔσι, καί τοῖς παρεπιδήμοις οὔσι ξένοις, καί ἀπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρεῖα οὔσι κηδεμών γίνεται. 67.7 Τὴν δέ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ἣ ὁ Θεὸς τό σκότος καί τὴν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε, καί Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· τῇ γὰρ πρό τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτόν, καί τῇ μετὰ τὴν κρονικὴν, ἥτις ἐστὶν ἡλίου ἡμέρα, φανεῖς τοῖς Ἀποστόλοις αὐτοῦ καί μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα, ἅπερ εἰς ἐπίσκεψιν καί ὑμῶν ἀνεδώκαμεν.

(ΕΠΕ 77, Ἀπολογία 1, σ. 180-194)

Τό Βάπτισμα στούς Β' καί Γ' αἰῶνες σύμφωνα μέ τίς πηγές

	Διδαχή	Ἰουστίνος	Συρία	Αἴγυπτος	Β. Ἀφρική	Ἀποστολική Παράδοση
Προετοιμασία	Κατήχηση: «Δύο ὁδοί» 2ήμερη νηστεία	Κατήχηση Νηστεία Προσευχή	Κατήχηση (ἴσως διαρκείας τριῶν ἐβδομάδων)	Πιθανῶς κατήχηση 40 ἡμερῶν Ἐπιφάνεια (6 Ἰαν.)	Κατήχηση ἀγνώστου διαρκείας μέ προσευχή, νηστεία, ἀγρυπνίες	Κατήχηση τριῶν ἐτῶν Ἐπιλογή γιὰ τό Βάπτισμα Τελική προετοιμασία μέ νηστεία, προσευχή καί καθημερινούς ἐξορκισμούς
Πριν ἀπό τό Βάπτισμα			Χρήση συνυφασμένη μέ τή δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	Χρήση συνυφασμένη μέ τή δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	Καθαγιασμός ὑδατος καί ἀπόταξη	Καθαγιασμός ὑδατος καί ἐλαίων Ἀπόταξη Χρήση/ἐξορκισμός
Βάπτισμα	Βάπτισμα σέ «ζωντανό» Τύπος Α*	Χαρακτηρίζεται «ἀναγέννησις καί «φωτισμός Τύπος Α* ἢ Β** (:)	Χαρακτηρίζεται «νέα γέννησις» «υἰοθεσία» Τύπος Α*	Χαρακτηρίζεται «ἀναγέννησις» «νέα γέννησις» Τύπος Α* ἢ Β**	Τύπος Β**	Τύπος Β**
Μετά τό Βάπτισμα		Ὁδηγοῦνται στή σύναξη - κοινές προσευχές καί ἄσπασμός			Χρήση Χειροθεσία Σφράγισμα μέ τό Σημεῖο τοῦ Σταυροῦ	Χρήση ἀπό πρεσβύτερο Χειροθεσία ἀπό ἐπίσκοπο Χρήση ἀπό ἐπίσκοπο μέ σφράγισμα μέ τό σημεῖο τοῦ Σταυροῦ
Θεῖα Εὐχαριστία	Μόνο στούς νεοφωτίστους	Συμμετοχή στή Θ. Εὐχαριστία	Συμμετοχή στή Θ. Εὐχαριστία	Συμμετοχή στή Θ. Εὐχαριστία (:)	Συμμετοχή στή Θ. Εὐχαριστία + γάλα καί μέλι	Συμμετοχή στή Θ. Εὐχα- + γάλα καί μέλι γιὰ τούς νεοφωτίστους

* Τύπος Α: Χρήση τοῦ Ματθαίου 28:19 καί τριπλῆ κατάδυση

**Τύπος Β: Χρήση τοῦ συνδυασμοῦ ὁμολογίας πίστεως μέ ἐρώτηση-ἀπόκριση καί τριπλῆ κατάδυση
Ὁ πίνακας εἶναι βασισμένος στόν Maxwell Johnson, *The Rites of Christian Initiation* 111.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γιὰ τή μέθοδο τῆς συγκριτικῆς λειτουργικῆς βλέπε Anton Baumstark, *Comparative Liturgy* (London/Westminster MD, 1958). Robert Taft, *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom vol. "I: The Dyptichs"* Orientalia Christiana Analecta 238 (Rome 1991) xxix-xxxi. Τοῦ ἰδίου, *Reconstructing the History of*

- the Byzantine Communion Ritual: Principles, Methods, Results στο *Ecclesia Orans* 9 (1994) 355-377. Τοῦ ἰδίου, “The Structural Analysis of Liturgical Units: An Essay in Methodology” στο *Beyond East and West. Problems in Liturgical Understanding second edition* (Rome 1997) 187-202. Τοῦ ἰδίου, “How Liturgies Grow: The Evolution of the Byzantine Divine Liturgy” στο *Beyond East and West. Problems in Liturgical Understanding* (Rome 1997²) 203-232. Τοῦ ἰδίου, “Comparative Liturgy Fifty Years after Anton Baumstark (d. 1948): A Reply to Recent Critics” στο *Worship* 73 (1999) 521-540. Τοῦ ἰδίου *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom vol. V: The Precommunion* (Rome 2000 = *Orientalia Christiana Analecta* 261) 43-52. Τοῦ ἰδίου, “The βηματικίον in the 6/7th c. *Narration of the Abbots John and Sophronios* (BHGNA 1438w)” στο Hans-Jürger Feulner καὶ Elena Velkovska καὶ Robert Taft (ἐπ.), *Crossroad of Cultures. Studies in the Liturgy and Patristics in Honor of Gabriele Winkler* *Orientalia Christiana Analecta* 260 (Rome 2000) 675-692. Τοῦ ἰδίου, “Anton Baumstark’s Comparative Liturgy Revisited” στο Robert Taft καὶ Gabriele Winkler (ἐπ.), *Comparative Liturgy Fifty Years After Anton Baumstark* *Orientalia Christiana Analecta* 265 (Rome 2001) 191-232. Fritz West, *The Comparative Liturgy of Anton Baumstark* (Nottingham 1995).
2. Baumstark, *Comparative Liturgy* 23-32.
 3. Baumstark, *Comparative Liturgy* 59-60, 120.
 4. Paul Bradshaw, *The Search for the Origins of Christian Worship* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1992) 56-79. Βλέπε ἐπίσης τὴ δευτέρη ἔκδοση τοῦ βιβλίου του (2002), 1-20. Γιά τὴν περίοδο αὐτὴ γενικότερα στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία βλέπε Θεοδώρου Εὐαγγελίου: *Μαθήματα Λειτουργικῆς*, τεύχος Α΄ (Ἀθήνα 1993²). Τρεμπέλα: Παναγιώτου: *Ἀρχαὶ καὶ Χαρακτῆρ τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας* (Ἀθήνα, 1993²). Φίλια Γεωργίου. *Λειτουργικὴ Α΄* (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2006).
 5. Παναγιώτης Χρήστου: *Ἑλληνικὴ Πατρολογία* Τόμος Β΄ (Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, 1991²) 23-51. Bradshaw, *The Search* 73-97
 6. Τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι (1) Ἡ Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων (β΄ αἰῶνος), (2) Ἡ Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων (π. 230), (3) Ἡ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Διάταξι (γ΄ αἰῶνος), (4) Ἡ Ἀποστολικὴ Παράδοσι (γ΄ αἰῶνος;), (5) Οἱ Κανόνες τοῦ Ἰππολύτου (ἐ΄/στ΄ αἰῶνος), (6) Οἱ Ἀποστολικὲς Διαταγές (π. 380), (7) Ἡ Διαθήκη τοῦ Κυρίου (ε΄ αἰῶνος).
 7. Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, Τόμος Β΄ 23-24.
 8. Παναγιώτης Χρήστου, «Διδαχὴ Ἀποστόλων» *ΘΗΕ* 4:1200-1204. Χρήστου, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία* Τόμος Β΄ 25-37 καὶ 45-48 (βιβλιογραφία). Bradshaw, *The Search* 77-78. Παραθέτουμε μόνο μία ἐπιλογή ἀπὸ τίς πρὸ πρόσφατες δημοσιεύσεις, ὅπου μπορεῖ νὰ ἀνατρέξει κανεὶς γιὰ πληρέστερη βιβλιογραφία: Clayton Jefford (ἐπ.), *The Didache in Context: Essays on its Text, History and Transmission* *Novum Testamentum Supplements* 77 (Leiden: Brill, 1995). Jonathan Draper (ἐπ.), *The Didache in Modern Research* (Leiden: Brill, 1996). Kurt Niederwimmer, *The Didache Hermeneia-A Critical and Historical Commentary on the Bible* (Minneapolis: Fortress Press, 1998). Jonathan Draper, “Ritual Process and Ritual Symbol in *Didache* 7-10” στο *Vigiliae Christianae* 54 (2000) 121-158. Huub van de Sandt, *The Didache: Its Jewish Sources and its Place in Early Judaism and Christianity* *Compendia Rerum Iudaicarum ad Novum Testamentum* 3 / *Jewish Traditions in Early Christian Literature* 5 (Assen: Royal Van Gorcum, 2002). Aaron Milavec, *The Didache: Faith Hope & Life of the Earliest Christian Communities, 50-70 C.E.* (New York/Mahwah, N.J.: The Newman Press, 2003). Aaron Milavec, *The Didache Text, Translation, Analysis, and Commentary*, (Collegeville: Liturgical Press, 2003). Alan J.P. Garrow, *The Gospel of Matthew’s Dependence on the Didache*. *Journal for the Study of the New Testament. Supplement series* 254 (New York/London: T & T Clark, 2004). Huub van de Sandt, *Matthew and the Didache: Two Documents from the same Jewish-Christian Milieu?* (Assen, Netherlands: Royal Van Gorcum; Minneapolis, MN: Fortress Press, 2005). Γιά τὸ κείμενο βλέπε ΕΠΕ 114 (Ἀποστολικοὶ Πατέρες 1) 5-31. Γιά τὴν κριτικὴ ἔκδοση βλ. Willy Rordorf καὶ Andre Tuillier, *La doctrine des douze apôtres* SC 248 (1978) καὶ δευτέρη ἔκδοση SC 248bis (1998).
 9. Στόν κώδικα τοῦ Παναγίου Τάφου 54 τοῦ 1056.
 10. Joan Hazelden Walker, “A pre-Marcian Dating for the Didache: Further Thoughts of a Liturgist” στο *Studia Biblica* 1978 III (Sheffield: University of Sheffield, 1980) 403-411. Alan J.P. Garrow, *The Gospel of Matthew’s Dependence on the Didache*. *Journal for the Study of the New Testament. Supplement series* 254 (New York/London: T & T Clark, 2004).
 11. Bradshaw, *The Search* 78.
 12. Παναγιώτης Χρήστου: «Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων» *ΘΗΕ* 4:1197-1198. Bradshaw, *The Search* 78-80. Alistair

- Steward-Sykes, *The Didaskalia Apostolorum: An English Version with Introduction and Annotation* (Turnhout: Brepols, 2009).
13. Χρήστου Παναγιώτη: *Ἑλληνική Πατρολογία* Τόμος Β' 44-45. Bradshaw, *The Search* 80. Για τό κείμενο βλ. J.W. Bickel, *Geschichte des Kirchenrechts I* (Giessen, 1843) 107-132. Ἀπό ὅσο μπορούμε νά γνωρίζουμε, δέν υπάρχουν πρόσφατες ἐκδόσεις καί μελέτες.
 14. Vindob. hist. gr. 7 τοῦ Ιβ' αἰῶνος.
 15. Alistair Stewart-Sykes, *Hippolytus, On the Apostolic Tradition* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 2001). Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καί Edward Phillips, *The Apostolic Tradition Hermeneia-A Critical and Historical Commentary on the Bible* (Minneapolis: Augsburg Fortress Press, 2002) καί τήν ἐκεῖ πλήρη βιβλιογραφία.
 16. Τό ἀγάλμα μᾶλλον ἀνήκει στήν Θεμίστα τῆς Λαμφάκου. Βλ. Allen Brent, *Hippolytus and the Roman Church in the Third Century* (Leiden: Brill, 1995) 3-76.
 17. Bradshaw, *The Search* 80-83 καί τήν ἐκεῖ βιβλιογραφία. Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καί Edward Phillips, *The Apostolic Tradition*. Ο Alistair Stewart-Sykes, στό βιβλίο τοῦ *Hippolytus, On the Apostolic Tradition* παραδέχεται μέν τόν συμπληρωματικό χαρακτήρα τῆς Ἀποστολικῆς Παράδοσης ἀλλά ὑποστηρίζει ὅτι συντάχθηκε ἀπό τήν «σχολή» τοῦ Ἱππολύτου στή Ρώμη καί ἐκφράζει ρωμαϊκή λειτουργική πράξη.
 18. ΘΗΕ 10: 443. Frans Joseph van Beeck, "The Worship of Christians in Pliny's Letter" στό *Studia Liturgica* 18 (1988) 121-131.
 19. Κωνσταντίνου Καλλινίκου: *Ὁ Χριστιανικός Ναός καί τά Τελούμενα ἐν αὐτῷ* 33-34.
 20. Γεωργίου Φίλια: *Οἱ Θεομητορικές Ἑορτές στή Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας* (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2004) 19.
 21. Ματθ. 26:26-29, Μάρκ 14:22-25, Λουκᾶ 22:14-20, Λουκᾶ 24, Ἰω. 21, Α' Πρὸς Κορινθ. 11:23-26, Πράξεις 2:42,46.
 22. Βλέπε Ἐπίμετρο 1 γιά τά σχετικά κείμενα.
 23. Γιά μία σύντομη παρουσίαση τοῦ status questionis βλέπε Paul Bradshaw, *The Search* 118-143 καί τήν ἐκεῖ βιβλιογραφία. Βλ. καί Allan Bouley, *From Freedom to Formula. The Evolution of the Eucharistic Prayer from Oral Improvisation to Written Texts* The Catholic University of America Studies in Christian Antiquity 21 (Washington, DC: The Catholic University of America, 1981) 90-99. Βέβαια ὑπάρχει καί ἡ ἄποψη ὅτι ἡ Διδαχή 9-10 δέν εἶναι εὐχαριστιακό κείμενο, καί ὡς ἐκ τούτου διάφορες ἐξηγήσεις δίδονται. Βλ. Τρεμπέλας: *Ἀρχαί καί Χαρακτήρ τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας* 139-143.
 24. Βλέπε Γεωργίου Φίλια: *Λειτουργική Α'* 122. Βλέπε καί Andrew McGowan, "First Regarding the Cup...": Papias and the Diversity of Early Eucharistic Prayers" στό *Journal of Theological Studies* n.s. 46 (1995) 551-555.
 25. Paul Bradshaw, *The Search* 118-143. Niederwimmer, *The Didache* 144-167.
 26. Niederwimmer, *The Didache* 149-150. Βλέπε τόν πίνακα 10 στή σελίδα 150.
 27. Δέν γνωρίζουμε ἐάν ἡ περιγραφή τῶν λειτουργικῶν πρακτικῶν ἀντικατοπτρίζει τή ρωμαϊκή πράξη, ἢ τήν πράξη τῆς συριακῆς κοινότητος στή Ρώμη, ἀφοῦ καί ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστίνος ἦταν Σύριος.
 28. Α' Ἀπολογία 67. Βλέπε Ἐπίμετρο 1 γιά τό πλήρες κείμενο τοῦ Ἰουστίνου.
 29. Βλ. Α' Ἀπολογία 65.
 30. Τρεμπέλας: *Ἀρχαί καί Χαρακτήρ τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας* 148. Γιά τό θέμα αὐτό βλέπε τό ἐξαιρετικό καί κλασικό πιά ἔργο τοῦ Allan Bouley, *From Freedom to Formula. The Evolution of the Eucharistic Prayer from Oral Improvisation to Written Texts* The Catholic University of America Studies in Christian Antiquity 21 (Washington, DC: The Catholic University of America, 1981).
 31. Μετάφραση: «διά νά ἀξιωθῶμεν νά λάβωμεν ταῦτα [δηλ. τά δῶρα: ἄρτο καί οἶνον] ἀπό αὐτόν» ΕΠΕ 77:191.
 32. «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους ... ἵνα ἅμα τε εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ ὑπέρ τε τοῦ τόν κόσμον ἐκτετικέναι σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ διά τόν ἄνθρωπον καί ὑπέρ τοῦ ἀπό τῆς κακίας, ἐν ἧ γεγόναμεν, ἠλευθερωκέναι ἡμᾶς καί τὰς ἀρχάς καί τὰς ἐξουσίας καταλελυκέναι τελείαν κατάλυσιν διά τοῦ παθητοῦ γενομένου κατά τήν βουλὴν αὐτοῦ» ΕΠΕ 77:372-375.
 33. Οἱ γάρ Ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν, ἃ καλεῖται εὐαγγέλια, οὕτως παρέδωκαν ἐντετάλθαι αὐτοῖς· τόν Ἰησοῦν λαβόντα ἄρτον εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἀνάμνησίν μου, τοῦτ' ἔστι τό σῶμά μου· καί τό ποτήριον ὁμοίως λαβόντα καί εὐχαριστήσαντα εἰπεῖν· τοῦτό ἐστι τό αἷμά μου»· καί μόνοις αὐτοῖς μεταδοῦναι. ΕΠΕ 77:192-193.
 34. Andrew McGowan, Is there a Liturgical Text in the Gospel? The Institution Narratives and Their Early Interpretive Communities στό *Journal of Biblical Literature* 118 (1999) 73-87, ἐδῶ 86.

35. Βλέπε Τρεμπέλα: *Ἀρχαί και Χαρακτήρ τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας* 148-149.
36. Οὐ γάρ ὡς κοινόν ἄρτον οὐδέ κοινόν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἄλλ' ὄν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστός ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. ΕΠΕ 77:192-193.
37. *Πρὸς Ἐφεσίους* 20:2.
38. *Πρὸς Σμυρναίους* 6:2,
39. *Adversus Haereses* 4:18,4
40. *Contra Celsum* 8:3. Γενικότερα γιὰ τὸ θέμα αὐτό βλέπε Enrico Mazza, *Mystagogy: A Theology of Liturgy in the Patristic Age* (Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1989).
41. Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καὶ Edward Phillips, *The Apostolic Tradition* 37-48. Μάλιστα, ἐάν ἀφαιρέσουμε τὰ ἰδρυτικά λόγια του Κυρίου καὶ τὴν ἐπίκληση, ἀποκαλύπτεται μία διμερῆς ἀναφορά ἀποτελουμένη ἀπὸ μία χριστολογικὴ εὐχαριστία καὶ μία ἱκεσία καὶ καταλήγει μὲ δοξολογία. Maxwell Johnson, “The Apostolic Tradition” στὸ Geoffrey Wainwright καὶ Karen Westerfield Tucker (ἐπ.), *The Oxford History of Christian Worship* (Oxford: Oxford University Press, 2006) 32-75, ἐδῶ 57.
42. Johnson, *The Apostolic Tradition* 39, καὶ Gabriele Winkler, “The Original Meaning of the Prebaptismal Anointing and Its Implications” στὸ Maxwell Johnson (ἐπ.), *Living Water, Sealing Spirit: Readings on Christian Initiation* (Collegeville, MN: Liturgical Press, 1995) 68-81. Τὸν 4ο αἰῶνα ὁμοῦς στὶς ἑλληνοφώνες περιοχὲς τῆς Συρίας καὶ στὴν Παλαιστίνη ἐμφανίζεται χρίση καὶ μετὰ τὸ Βάπτισμα, τὸ ὁποῖο ἀναδεικνύεται ὡς ἡ σφραγίδα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἡ προ-βαπτισματικὴ χρίση παίρνει ἐξοριστικὸ χαρακτήρα.
43. Merja Merras, *The Origins of the Celebration of the Christian Feast of Epiphany: An Ideological, Cultural and Historical Study* (Joensuu, Finland: Joensuu University Press, 1995) 164 κ.έ.
44. Maxwell Johnson, “From Three Weeks to Forty Days: Baptismal Preparation and the Origins of Lent” τοῦ ἰδίου, *Living Water, Sealing Spirit: Readings on Christian Initiation* (Collegeville, MN: Liturgical Press, 1995) 118-138.
45. Κάτι ποῦ προστίθεται μετὰ τὸν τέταρτο αἰῶνα. Βλ. Johnson, “The Apostolic Tradition” 39 καὶ τοῦ ἰδίου, *Liturgy in Early Christian Egypt*. Alcuin/GROW Liturgical Study 33 (Bramcote, Notts.: Grove, 1995).
46. Thomas Talley, *The Origins of the Liturgical Year* (Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1986²) 163-225.
47. Bradshaw, *The Search* 156.
48. *De baptismo* 19. Τὸ Πάσχα εἶναι κατάλληλη ἐποχὴ γιὰτὴν μετὰ τὸ Βάπτισμα συμμετέχουμε στὸ πάθος τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ περίοδος τῆς Πεντηκοστῆς προσφέρεται, διότι συνδυάζεται μὲ τίς ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστάντος Κυρίου στοὺς μαθητὲς του καὶ μετὰ τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Βλέπε καὶ Paul Bradshaw, “*Diem baptismi solemniorem: Initiation and Easter in Christian Antiquity*” στὸ Maxwell Johnson, *Living Water*, 137-147.
49. Ἐξορκισμοί (Ep. 69:15-16), καθαγιασμός τοῦ ὕδατος (Ep. 70:1) καὶ τοῦ ἐλαίου (Ep. 70:2), χρίση μετὰ τὸ Βάπτισμα (Ep. 73:9). Βλ. Bradshaw, *The Search* 157-158.
50. Bradshaw, *The Search* 158
51. Ἡ μετάφραση, ἐκτός ἀπὸ μία μικρὴ ἀλλαγὴ στὴν Ἐρώτηση Α, εἶναι τοῦ Γεωργίου Φίλια, *Λειτουργικὴ, τόμος Α'* (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2006) 382-383, καὶ ἀντικατοπτρίζει κυρίως τὴ λατινικὴ μετάφραση τῆς *Ἀποστολικῆς Παράδοσης*. Γιὰ συγκριτικὸ πίνακα τοῦ σημείου αὐτοῦ ὅλων τῶν ἀρχαίων μεταφράσεων τῆς *Ἀποστολικῆς Παράδοσης* βλέπε Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καὶ Edward Phillips, *The Apostolic Tradition* 114-118.
52. Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καὶ Edward Phillips, *The Apostolic Tradition* 132.
53. Ὅπως λ.χ. στὸ Γελασιανὸ Εὐχολόγιο, ὅπου ἡ δευτέρη ἐρώτηση, σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἦταν πολὺ πιὸ λιτὴ καὶ σύντομη: «Πιστεύεις στὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν γεννηθέντα καὶ παθόντα;» Βλ. Maxwell Johnson, *The Rites of Christian Initiation: Their Evolution and Interpretation* (Collegeville, MN: Liturgical Press, 1999) 106.
54. Robert Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today* (Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1993²) 13-29. Paul Bradshaw, Maxwell Johnson καὶ Edward Phillips, “*The Apostolic Tradition*” 194-215.
55. Maxwell Johnson, “*The Apostolic Tradition*” 60-61. Bradshaw, *The Search*...
56. Σύμφωνα μὲ τὸν Maxwell Johnson, “*The Apostolic Tradition*” 62, ἡ Κυριακὴ δὲν εἶναι ἓνα «μικρὸ» Πάσχα· μᾶλλον τὸ Πάσχα εἶναι μία «μεγάλη» Κυριακὴ. Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἀντικατοπτρίζει τὰ συμπεράσματα τῆς σύγχρονης λειτουργικῆς ἔρευνας.

57. Ίουστίνου *Ἀπολογία Α΄* 67.7
58. Ἡ κλασικὴ μελέτη γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς στὴν χριστιανικὴ παράδοση εἶναι τοῦ Willy Rordorf, Sunday: *The History of Rest and Worship in the Earliest Centuries of the Christian Church* (Philadelphia: The Westminster Press, 1968), ἐδῶ σ. 274-293. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ὀγδόης ἡμέρας βλέπε Γεωργίου Φίλια, *Ἡ Ἐννοια τῆς Ὀγδόης Ἡμέρας στὴ Λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* (Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2003), ἐδῶ 19-61. Βλέπε καὶ Νικοδήμου Σκρέττα: «Ἡ Κυριακὴ» στὸν τόμο *Τὸ Χριστιανικὸν Ἑορτολόγιον*, Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 15 (Ἀθήνα, 2007) 265-321.
59. Maxwell Johnson, “Apostolic Tradition” 62-64. Βλέπε καὶ Παναγιώτου Σκαλτσῆ: «Ἡ Ἑορτὴ τοῦ Πάσχα» στὸν τόμο *Τὸ Χριστιανικὸν Ἑορτολόγιον*, Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 15 (Ἀθήνα, 2007) 99-125.
60. Maxwell Johnson, “Apostolic Tradition” 64, τοῦ ἰδίου, “From Three Weeks to Forty Days: Baptismal Preparation and the Origins of Lent” στὸ βιβλίον τοῦ ἰδίου, (ἐπ.), *Living Water, Sealing Spirit: Readings on Christian Initiation* (Collegeville, MN: Liturgical Press, 1995) 118-136.
61. Maxwell Johnson “Apostolic Tradition” 65. Γιὰ πληροφορίες γιὰ τὴν μετέπειτα κυρίως ἀνάπτυξη τῆς ἑορτῆς βλέπε π. Θεοδώρου Κουμαριανοῦ: «Οἱ Ἑορτές τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς Πεντηκοστῆς» στὸν τόμο *Τὸ Χριστιανικὸν Ἑορτολόγιον*, Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 15 (Ἀθήνα, 2007) 211-235.
62. Maxwell Johnson, “Apostolic Tradition” 65-66. Talley, *The Origins of the Liturgical Year* 97-162. Στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία βλέπε τὸ ἄρθρο τοῦ π. Νικολάου Ἰωαννίδη: «Ἡ Ἑορτὴ τῶν Χριστογεννῶν-Θεοφανείων» στὸν τόμο *Τὸ Χριστιανικὸν Ἑορτολόγιον*, Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 15 (Ἀθήνα, 2007) 129-185.
63. Ἀπὸ ἐκεῖ προῆλθε καὶ ἡ μετέπειτα συνήθεια νὰ τοποθετοῦνται λείψανα ἁγίων στὶς Ἀγίες Τράπεζες τῶν καθηγιασμένων ναῶν.
64. *Μαρτύριον Πολυκάρπου* 18.2-3:18.2 «Οὕτως τε ὑμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίων ὅσα αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. 18.3 Ἔνθα ὡς δυνατόν ἡμῖν συναγομένοι ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἷς τε τὴν τῶν προηληθκότων μνήμων καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησιν τε καὶ ἐτοιμασίαν». Στὴν παρ. 21.1 δίνεται καὶ ἀκριβὴς ἡμερομηνία καὶ ὥρα τοῦ μαρτυρίου. Τὸ μαρτύριο τοῦ Πολυκάρπου, στὴν πραγματικότητα γράμμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης στὴν Ἐκκλησία τοῦ Φιλομιλίου, εἶναι ἡ ἀρχαιότερη γραπτὴ ἀναφορὰ χριστιανικοῦ μαρτυρίου ἐκτὸς Κ.Δ. Ἐνδιαφέρον ἀπὸ λειτουργικῆς πλευρᾶς ἔχει ἡ προσευχὴ τοῦ Πολυκάρπου καὶ ἡ ἀναφορὰ στὴν τιμὴ πρὸς τὰ λείψανά του καὶ ἡ ἐτήσια ἀνάμνηση τοῦ μαρτυρίου του.
65. Γιὰ τὸ θέμα τῶν λειψάνων βλέπε Ἀνδρέου Φυτράκη: *Λείψανα καὶ Τάφοι Μαρτύρων κατὰ τοὺς Τρεῖς Πρώτους Αἰῶνας* (Ἀθήνα, 1955) καὶ Peter Brown, *The Cult of Saints* (Chicago: The University of Chicago Press, 1981).
66. Killian McDonnell, “The Marian Liturgical Tradition” στὸ Maxwell Johnson (ἐπ.), *Between Memory and Hope: Readings on the Liturgical Year* (Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 2000) 385-400. Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου «Θεοτόκος», ἀπαντᾶται στὶς πηγὲς ἀπὸ τὸν γ΄ αἰῶνα, 386-388. Βλέπε καὶ Φίλια: *Οἱ Θεομητορικὲς Ἑορτές στὴ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας* 19.
67. Ἐπιστολὴ 71.1. De unitate ecclesiae 5.
68. Johnson, *The Rites of Christian Initiation* 93-95. Βλέπε καὶ ΘΗΕ 7: 1099-1112.
69. Maxwell Johnson, *The Apostolic Tradition* 42.
70. *De baptismo* 18.
71. *In Romanos commentaria* 5
72. Ἐπιστολὴ 64.
73. Παναγιώτου Σκαλτσῆ: «Ἡ Ἑορτὴ τοῦ Πάσχα» στὸν τόμο *Τὸ Χριστιανικὸν Ἑορτολόγιον*, Σειρὰ Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 15 (Ἀθήνα, 2007) 99-125, ἐδῶ 101-103. Βλέπε καὶ Raniero Cantalamessa, *Easter in the Early Church* (Collegeville, MN: The Liturgical Press, 1988). Paul Bradshaw καὶ Lawrence Hoffman (ἐπ.), *Passover and Easter: Origin and History to Modern Times* στὴ σειρὰ Two Liturgical Traditions 5 (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1999) καὶ Paul Bradshaw καὶ Lawrence Hoffman (ἐπ.), *Passover and Easter: The Symbolic Structuring of Sacred Seasons* στὴ σειρὰ Two Liturgical Traditions 6 (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1999). Paul Bradshaw, “The Origins of Easter” στὸ Maxwell Johnson (ἐπ.), *Between Memory and Hope: Readings on the Liturgical Year* (Collegeville, MN: The Liturgical Press, 2000) 111-124.

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ

Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) (Προτάσεις - Διαδικασία γιά μιά συμφωνία Ἀνατολῆς - Δύσεως)

Τοῦ Παναγιώτου Ἱ. Μπούμη, Ὁμοτ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

(ΜΕΡΟΣ Ε΄)

Α΄

Σέ προηγούμενο (τό Γ΄) Τμήμα τῆς παρουσίας μελέτης-γνωμοδοτήσεως ἐπί τοῦ κειμένου τῆς «Διασαφήσεως» τοῦ Ποντιφικοῦ Συμβουλίου σημειώσαμε ὀρισμένα εὐοίωνα σημεία, ἢ ἄλλιῶς θετικά βήματα, γιά τήν πρόοδο τοῦ διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξων καί Ρωμαιοκαθολικῶν. Διαπιστώσαμε ἐκεῖ ὅτι γίνεται δεκτὴ καί ἐκ μέρους τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἡ διαφορὰ μεταξύ τῶν ρημάτων τοῦ εἰδικότερου ἐκπορεύεσθαι καί τοῦ γενικότερου προιέναι ἢ *procedere*. Ἐπίσης ἐπισημάνθηκε τό γεγονός ὅτι σέ ρωμαιοκαθολικῆς τάσεως ναούς (οὐνιτικούς), ὅταν γίνεται ἐκφώνηση τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως στά ἑλληνικά, δέν προστίθεται τό *Filioque* στό κείμενο τῆς Α΄ καί Β΄ Οἰκουμ. Συνόδου.

Ἐξ ἄλλου ἀποτυπώσαμε μία ὀρθή καί θαρραλέα ὁμολογία τοῦ ἀρμόδιου Ποντιφικοῦ Συμβουλίου, στήν ὁποία διακηρύσσεται (σελ. 10): «Ὅπως ἡ λατινική βίβλος (*Vulgata* καί αἱ προηγούμενα μεταφράσεις) εἶχε μεταφράσει [τό] Ἰωάν. ιε΄, 26 (*παρά τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται*) μέ “*qui a Patre procedit*”, οἱ Λατῖνοι μετέφρασαν τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως μέ “*ex Patre procedentem*” (*Mansi VII, 112B*). Οὕτως, εἰς τόν λόγον τῆς αἰωνίας ἀρχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐξισοῦτο ἐσφαλμένως ἀλλ’ ἀκουσίως ἡ περὶ ἐκπορεύσεως ἀνατολική θεολογία καί ἡ περὶ *processio* δυτικῆ». Αὐτὴ ἡ ὁμολογία, νομίζουμε, ἀποτελεῖ μία ἔμμεση, ἀλλά σοβαρὴ διαπίστωση ὅτι τό χωρίο Ἰω. 15,26 δέν ἔχει μεταφραστεῖ ὀρθῶς στά λατινικά.

Περαιτέρω ὡστόσο νομίζουμε ὅτι δέν ἀρκεῖ αὐτὴ ἡ ἐπίσημη θεωρητικὴ-ἐπιστημονικὴ ἐπισημάνση τοῦ ἀκουσίου σφάλματος, ἀλλὰ εἶναι ἀπαραίτητη καί ἡ

τυπογραφικὴ διόρθωση τοῦ λάθους στά ἐκδιδόμενα βιβλικά κείμενα, ὥστε νά διαβάζουν καί διδάσκονται ὀρθῶς καί οἱ πιστοὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Σήμερα δηλαδή, μετὰ τοὺς πολυχρόνιους καί πολύμοχθους θεολογικούς διαλόγους καί τίς σχετικὲς ἐπιστημονικὲς προόδους, πρέπει νά πραγματοποιηθεῖ μία ἀναθεώρηση, τ.ἔ. βελτίωση, τῆς μεταφράσεως τοῦ ἑδαφίου Ἰω. 15,26 στή λατινικὴ γλώσσα, καθὼς καί στίς ἐξαρτημένες ἀπὸ αὐτὴ γλώσσες, τόσο στήν Ἁγία Γραφή, ὅσο καί στά ἐκκλησιαστικά ἢ θεολογικά κείμενα, τά ὁποῖα παραθέτουν ἢ χρησιμοποιοῦν τό ἐν λόγω ἑδάφιο.

Ἦδη σέ μία μετάφραση στά Λατινικά τῆς Ἁγίας Γραφῆς πού ἔχουμε ὑπ’ ὄψη μας (*Novum Testamentum*, ὑπὸ *Theodori Bezae*, *Londini* 1965, σελ. 247, *Impressa Cantabrigiae A.D. 1642*) τό χωρίο τοῦ Ἰω. 15,26 ἔχει μεταφραστεῖ ὡς ἐξῆς: «*Quum autem venerit advocatus ille, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus, inquam, ille veritatis, qui a Patri emanat, ille testabitur de me*». Πράγματι τό ῥήμα *emano-emanare* ἀντιστοιχεῖ καλλίτερα στό ἑλληνικὸ ἐκπορεύεσθαι, ἐνῶ τό *procedo-procedere* συστοιχεῖ καλλίτερα στό προιέναι, προέρχεσθαι.

Ἔτσι θά μπορούσε κατὰ πρῶτον τό *procedo* νά ἀντικατασταθεῖ στό Ἰω. 15,26 μέ τό *emano*, πού στά λατινικά σημαίνει ἐκβλύω, ἐκρέω, ἀναφύομαι, λαμβάνω ἀρχή (Πρβλ. Στ. Κουμανοῦδη, *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*, Ἀθήναι 1962). Ἐπίσης κατ’ ἀναλογίαν (καί ὡς παράδειγμα) καί στίς γερμανικὲς μεταφράσεις ἀντὶ τοῦ *ausgehen* (*ausgeht*¹ ἢ *ausgeht*²), πού σημαίνει ἐξέρχομαι, βγαίνω ἢ τοῦ *kommen* (*kommt vom Vater*³), πού σημαίνει ἔρχομαι, προτιμότερο θά ἦταν νά χρησιμοποιεῖται ἕνα ἀπὸ τά ῥήματα *entspringen, abstammen, entstammen, quellen*.

Μέ ἀφορμή μάλιστα τή μετάφραση τοῦ ἐκπορεύεσθαι μέ τό *kommen* τῆς ἀνωτέρω «δυναμικῆς» γερμανικῆς ἐκδόσεως θά μπορούσαμε νά ἐπαναλάβουμε κι ἐδῶ καί ὡς συμπέρασμα τῆς μέχρι τώρα προηγηθείσας ἔρευνας καί τίς ἐξῆς διευκρινίσεις:

1) Ὅτι τό *ἐκπορεύεσθαι* (καί τό *emanare*) σημαίνει γενικῶς τήν ἀρχή, τήν αἰτία καί ἀφετηρία, τήν πηγὴ, ἀλλά ὄχι καί κατεύθυνση. Θά λέγαμε μάλιστα ὅτι, ὅπως τό γεννᾶσθαι δέν ἔχει συγκεκριμένη κατεύθυνση, ἔτσι καί τό *ἐκπορεύεσθαι* δέν προσδιορίζει κάτι τέτοιο.

2) Ἀντιθέτως τό *προϊέναι* (*προέρχεσθαι* καί *procedere*) σημαίνει καί προέλευση, ἀλλά σημαίνει καί κατεύθυνση, ἢ καλλίτερα δέν σημαίνει τόσο τήν ἀρχή του (τοῦ Ἁγίου Πνεύματος) καί τήν πηγὴ του, ὅσο τόν ἐρχομό καί πρὸς ἐμᾶς (=ἔρχεται - *kommen*), καθὼς καί τήν πρὸς ἐμᾶς κατεύθυνσή του.

Ἴσως πρέπει ἐδῶ νά κάνουμε συμπληρωματικῶς καί συμπερασματικῶς μερικὲς ἀκόμη νοηματικὲς προσεγγίσεις στὰ δύο ρήματα *ἐκπορεύεσθαι* καί *προϊέναι* (=προέρχεσθαι) καί τό ἀντίστοιχο *procedere*, οἱ ὁποῖες εἶναι δυνατόν νά διευκολύνουν καί τίς ἀνάλογες θεολογικὲς τοποθετήσεις:

Τό *ἐκπορεύεσθαι* ἐννοεῖ τήν πηγὴ, τήν ἀρχή, τήν αἰτία, τό πηγάζειν (ὄχι τόσο τόν ἐρχομό)· τ.ἔ. μιλάει γιὰ τήν προαιώνιο, πηγαία, ἀρχικὴ προέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν πρό καί τῆς Πεντηκοστῆς. Γι' αὐτό καί στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως γίνεται λόγος γιὰ τήν ἐνέργειά Του διὰ τῶν προφητῶν («τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν») καί ὄχι διὰ τῶν ἀποστόλων καί ἁγίων χριστιανῶν. Αὐτό παραλείπεται. Καί αὐτό τό γεγονός δέν εἶναι ἄνευ σημασίας γιὰ ἓνα μελετητὴ. Αὐτό δηλαδὴ μᾶς ἀναγκάζει ἢ μᾶλλον μᾶς βοηθᾶει νά ἐννοήσουμε καλλίτερα τό *ἐκπορεύεσθαι*. Νά περιοριστοῦμε στὴν εἰδικὴ καί δική του ἔννοια.

Ἀντιθέτως τό *προϊέναι-προέρχεσθαι* δέν ἀναφέρεται τόσο στὴν πηγὴ, στὴν ἀρχικὴ καί πηγαία προέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅσο στὴ μετά ταῦτα διαδρομὴ του (-ιέναι) καί τόν ἐρχομό του πρὸς ἐμᾶς. Τονίζεται τό *ἔρχεσθαι*, τό *ἔρχεσθαι* σέ μᾶς. Καί τό ἀντίστοιχο *procedere* πάλι μιλάει γιὰ μία διαδρομὴ, γιὰ μία διαδικασία (*Prozess*) πρὸς μία κατεύθυνση καί ἓνα ἀποτέλεσμα. Γι' αὐτό τό *προέρχεσθαι-προϊέναι* ὡς καί τό ἀντίστοιχο *procedere* εἶναι καταλληλότερα γιὰ τήν μετά τήν Πεντηκοστὴ περίοδο, ὅποτε τό Ἅγιο Πνεῦμα καί κατῆλθε στούς Ἀποστόλους καί ἦλθε καί «ἐπεδήμησε» στὴν Ἐκκλησία.

Β'

Ἐν συνεχείᾳ ἐρχόμαστε στὸ ἐξῆς ζήτημα: Ἄς ὑποθέσουμε, λοιπόν, ὅτι πραγματοποιοῦνται οἱ ἀπαραίτητες διορθώσεις στὴν Καινὴ Διαθήκη τῆς λατινικῆς μεταφράσεως - ἐκδόσεως, ὅπως καί τῶν ἄλλων μεταφράσεων στίς διάφορες γλώσσες. Ὡστόσο τίθεται σειρά δικαιολογημένων ἐρωτημάτων: Ἄρκεῖ αὐτό γιὰ μιὰ πλήρη συνεννόηση, προσέγγιση καί ἐνότητα τῶν χριστιανῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως; Τί θά γίνει μέ τό Σύμβολο τῆς Πίστεως, τό ὁποῖο πρέπει νά εἶναι ἓνα ἐνωτικὸ στοιχεῖο; Θά ἄρκεῖ καί ἐκεῖ μιὰ ἀντικατάσταση τοῦ *procedentum* μέ τό *emanantum* μέ μιὰ παράλληλη ἀπάλειψη τοῦ *Filioque* ἀπὸ τὴ λατινικὴ ἔκδοση καί τίς ἀνάλογες ἀλλόγλωσσες ἐκδόσεις; Θά ικανοποιεῖ καί θά ἐπαναπαύει τό πλήρωμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας - χωρὶς νά ἀποκλείεται καί αὐτοῦ ἢ τμήματος τῆς Ἀνατολικῆς; Δέν θά φέρει μιὰ τουλάχιστον ἀναστάτωση στὸ πλήρωμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, στίς συνειδήσεις καί τίς συνήθειες τῶν πιστῶν τῆς; Μήπως τό πλήρωμά της ἀπαιτήσῃ ἀπὸ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας πειστικὲς ἐξηγήσεις γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς μέχρι τοῦδε πολυχρόνιας θέσεως καί στάσεώς της καί τίς λειτουργικὲς συνήθειές της μέ τόν κίνδυνο ἀπώλειας τῆς ἐμπιστοσύνης του πρὸς αὐτήν; Μήπως ἔχουμε (ἔχει) ἔγερση διαφωνιῶν ἢ καί ἐξεγέρσεις καί ἀποσκιρτήσεις ἀπὸ αὐτήν; Διαβλέπουμε δηλαδὴ καί πιθανὲς ἀδιεξόδους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἡγεσίας, ἀλλὰ καί ἀπαραίτητες ἀναζητήσεις μιᾶς διεξόδου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ δέν μπορούμε ἐπίσης νά παραβλέψουμε καί τίς προσπάθειες τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας στὴ διαφώτιση τοῦ πληρώματος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί τὴ διατήρησή του μέσα στούς κόλπους της. Αὐτό διαφαίνεται καί ἀπὸ τὴν ἔκδοση διαφόρων ὁμολογιακῶν «Τόμων» ἢ ἐγκυκλίων, ὅπως καί ἀπὸ τὴ σύγκληση σχετικῶν Συνόδων. Μὴν ἰσχυριστεῖ κάποιος ὅτι ἡ ἀφειδῆς πατερικῶν γνωμῶν σ' αὐτές, ὅπως ἐπίσης καί ἡ μεγάλη ἔκταση τῶν Τόμων τῶν ἐν λόγῳ Συνόδων ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐγκυκλίων, δέν εἶναι μιὰ ἐκδήλωση καί ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, ἔστω ἀσυνειδήτως, ἀναζητήσεως ἢ ἐμπεδώσεως τοῦ ὀρθοῦ. Μὴν ἀντιτείνει ὅτι δέν διαφαίνεται μιὰ ἐντονη ποιμαντικὴ μέριμνα γιὰ τὴν ὀρθὴ καί ἀκριβῆ διατύπωση τῆς ἀλήθειας καί τὴ διαφύλαξη τῶν χριστιανῶν ἀπὸ ἐσφαλμένες διαδόσεις καί ἐντυπώσεις καί παρεκκλίσεις

καί ἀποχωρήσεις ἢ ἀπομακρύνσεις αὐτῶν ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Παρακάτω παραθέτουμε χαρακτηριστικά τμήματα ἀπό τά κείμενα τῶν ἐν λόγῳ Τόμων-ὁμολογιῶν-ἐγκυκλίων πού ὑποδηλώνουν μιά τέτοια ἀναζήτηση ἢ ὑποδεικνύουν μιά ἀνάλογη λύση ἢ ἔστω προσπάθεια (ἐφ' ὅσον μάλιστα δέν εἶναι οἰκουμενικά-τελεσίδικα κείμενα) διατυπώσεως, διαφυλάξεως καί διαδόσεως τῆς ἀλήθειας:

1) Ἀπό τόν Τόμο τῆς Συνόδου τοῦ 1351 ἔχουμε: «Ὁ δέ Κύριος ἡμῶν καί Θεός ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἀγίῳ εὐαγγελίῳ, “ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, φησίν, καθώς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοί ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζωῆς. Τοῦτο δέ εἶπε περί τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Οὕτω γάρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη”. “Ὁπερ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος, “ποταμοί, φησίν, ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν, τό δαφυλές καί ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιπτόμενος: ... Καί μετὰ τινά ὁ αὐτός: “οὐκέτι προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδέ ἐπόπτευσεν αὐτῶν τά ἅγια ἢ χάρις· ἐπεὶ οὖν ἀνέσταλται μὲν τό Πνεῦμα τό ἅγιον, ἔμελλε δέ λοιπόν ἐκχεῖσθαι δαφυλῶς, ταύτης δέ τῆς διανομῆς ἀρχή μετὰ τόν σταυρόν ἐγένετο, οὐ μόνον δαφυλείας, ἀλλά καί μειζόνων χαρισμάτων· καί γάρ θαυμαστοτέρα ἦν ἡ δωρεά, ὡς ὅταν λέγῃ, οὐκ οἶδατε ποίου Πνεύματος ἐστε. Καί πάλιν· οὐ γάρ ἐλάβετε Πνεῦμα δουλείας, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας. Καί γάρ καί οἱ παλαιοί, καί αὐτοί μὲν Πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δέ οὐ παρεῖχον· οἱ δέ ἀπόστολοι μυριάδας ἐνέπλησαν. Ἐπεὶ οὖν ταύτην ἔμελλον λαμβάνειν τήν χάριν, οὕτω δέ ἦν δοθεῖσα, διά τοῦτο φησιν οὕτω ἦν Πνεῦμα ἅγιον, τουτέστι δοθέν, ἐπεὶ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δόξαν καλῶν τόν σταυρόν”»⁴.

2) Ἀπό τήν Ὁμολογία τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ ξεχωρίζουμε: «Τότε δέ πρὸς τόν Πατέρα ἀνελθὼν ἔπεμψεν ἐπὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς καί ἀποστόλους τό Πνεῦμα τό ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· συνάναρχον μὲν ὄν τῷ Πατρὶ καί τῷ Υἱῷ, ὡς ἄχρονον, οὐκ ἄναρχον δέ, ὡς καί αὐτό ῥίζαν καί πηγὴν καί αἰτίαν ἔχον τόν Πατέρα, οὐκ ὡς γεννητόν, ἀλλ' ὡς ἐκπορευτόν· ἐκ Πατρὸς γάρ καί αὐτό πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἀρρεῦστος καί ἀπαθῶς, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προῆλθεν, ἀδιαίρετον ὄν τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς προερχόμενον καί ἐν Υἱῷ ἀναπαυ-

όμενον, ἀσύγχυτον καί τήν ἔνωσιν ἔχον, καί ἀμέριστον τήν διαίρεσιν. Θεός ὄν καί αὐτό ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλος μὲν καθ' ὃ Θεός, ἄλλος δέ καθ' ὃ Παράκλητος, Πνεῦμα ἀθυπόστατον, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καί δι' Υἱοῦ πεμπόμενον, τουτέστι φανερούμενον, αἴτιον καί αὐτό τῶν γεγονότων πάντων, ὡς ἐν αὐτῷ τετελεσιουργημένων· τό αὐτό καί ὁμοτίμον Πατρὶ τε καί Υἱῷ, χωρὶς τῆς ἀγεννησίας καί τῆς γεννήσεως. Ἐπέμφθη δέ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, τουτέστι πεφανέρωται. Πῶς γάρ ἂν ἄλλως παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖ τό μὴ χωριζόμενον αὐτοῦ; Πῶς δ' ἂν ἄλλως ἔλθοι μοι τό ὑπάρχον πανταχοῦ; Διὸ μὴ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλά καί παρὰ τοῦ Πατρὸς καί διὰ τοῦ Υἱοῦ πέμπεται, καί παρ' ἐαυτοῦ ἔρχεται φανερούμενον. Κοινόν γάρ ἔργον ἢ ἀποστολή, δηλονότι ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος. Φανεροῦται δέ οὐ κατὰ τήν οὐσίαν, οὐδεὶς γάρ ποτε Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν, ἀλλά κατὰ τήν χάριν καί τήν δύναμιν καί τήν ἐνέργειαν, ἥτις κοινὴ ἐστὶ Πατρὸς καί Υἱοῦ καί Πνεύματος»⁵.

3) Ἀπό τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου, κυρίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ὁμολογία τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἐκτεθεῖσα ἐν Φλωρεντία κατὰ τήν πρὸς Λατίνους γενομένην σύνοδον ἔχουμε: «Ἐγὼ τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι δόγμασιν ἐντραφεῖς εὐσεβέσι καί τῇ ἀγίᾳ καί καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ πάντων ἐπόμενος, πιστεύω καί ὁμολογῶ τόν Θεόν καί Πατέρα μόνον ἄναρχον καί ἀνάιτιον, πηγὴν δέ καί αἰτίαν τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Πνεύματος· ὃ τε γάρ Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γενένηται καί τό Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται, μηδέν τοῦ Υἱοῦ συμβαλλομένου πρὸς τήν ἐκπόρευσιν, ὡς περ οὐδέ τοῦ Πνεύματος πρὸς τήν γέννησιν, ἢ κατὰ τό ἅμα τάς προόδους εἶναι καί σὺν ἀλλήλαις, ὡς οἱ θεολόγοι Πατέρες διδάσκουσι· διά τοῦτο γάρ καί τό Πνεῦμα τό ἅγιον ἐκπορεύεσθαι “δι' Υἱοῦ” λέγεται, τουτέστι μετὰ τοῦ Υἱοῦ καί ὡς ὁ Υἱός, εἰ καί μὴ γεννητῶς ὡς ἐκεῖνος· ὁ δέ Υἱός οὐ λέγεται γεννᾶσθαι διὰ τοῦ Πνεύματος, διὰ τό σχετικόν εἶναι τό τοῦ Υἱοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ δόξη υἱός εἶναι τοῦ Πνεύματος. Ἐντεῦθεν καί Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ λέγεται διὰ τό κατὰ φύσιν οἰκείον καί τό δι' αὐτοῦ πεφηνέναι καί δίδοσθαι τοῖς ἀνθρώποις· ὁ δέ Υἱός τοῦ Πνεύματος οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται, κατὰ τόν Νύσσης Γρηγόριον [...] καί ἐν ἄλλοις: “τόν Υἱόν οὐ λέγομεν αἴτιον οὐδέ πατέρα”, καί ἐν ἄλλοις: “ὅσα ἀρμόζει πηγῆ, αἰτία, γεννήτορι, τῷ Πατρὶ μόνῳ προσαρμοστέα”· οὐκ ἂν ὁ

θεολογικώτατος οὔτος Δαμασκηνός τὴν “διά” τιθεὶς ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὴν “ἐκ” ἀπηγόρευσε, ἐν μὲν τῷ ὀγδόῳ τῶν Θεολογικῶν λέγων· “ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὀνομάζομεν καὶ δι’ Υἱοῦ φανεροῦσθαι καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν”· [...] ἐν δὲ τῷ εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου λόγῳ· “Πνεῦμα ἅγιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι λέγεται, ὡς δι’ αὐτοῦ φανερούμενον καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον, ἀλλ’ οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἔχον τὴν ὑπαρξιν”»⁶.

Δέν παραβλέπουμε, λοιπόν, καὶ τοὺς πιθανοὺς ἐνδοιασμούς ἢ καὶ τὶς ἀδιεξόδους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διαβλέπουμε καὶ τὴ μέριμνα τῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας στὴν προσφορά τῆς ἀλήθειας. Πάντως καὶ τὰ δύο μαρτυροῦν ὄχι μόνο μία ἀναζήτηση, ἀλλὰ καὶ μία προετοιμασία τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος γιὰ μιὰ ἀκόμη καὶ συνοδική συνεργασία μεταξὺ Ἀνατολῆς-Δύσεως.

Θά μπορούσε, λοιπόν, ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία διὰ μέσου τοῦ Πάπα:

α) Νά ζητήσει καὶ ἀπὸ (τὴν) ἀντίστοιχη συνοδική ἐπιτροπὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κἀτι ἀνάλογο μὲ αὐτὸ πού ζητήσε ἀπὸ τὸ Ποντιφικὸ Συμβούλιο.

β) Νά ζητήσει ἐν καιρῷ τὴ σύγκληση μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς συζήτηση ἢ καὶ διατύπωση κειμένου, Ὁροῦ ἢ ἄρθρου, «γιὰ τὴν μετὰ τὴν Πεντηκοστή ἔλευση *δαμιλῶς* τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ἐφ’ ὅσον ἄλλωστε στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ὑπάρχει ἔλλειψη περὶ αὐτοῦ, τουλάχιστον φαινομενικῶς.

γ) Ἴσως, ἐάν δέν εὐδοῦται ἢ καθυστερεῖ νά πραγματοποιηθεῖ τὸ αἴτημα αὐτό, νά προτείνει στὴν Ἀνατολή προηγουμένως τὴ σύγκληση π.χ. μιᾶς Πανορθόδοξης Συνόδου γιὰ τὸν ἐπίσημο καθορισμὸ καὶ τὴν ἀντιδιαστολὴ μεταξὺ *ἐκπορεύεσθαι* καὶ *προϊέναι-προέρχεσθαι* (*procedere*), καθὼς καὶ τὴ σύνταξη ἑνὸς σχετικοῦ συντόμου-περιεκτικῶν κειμένου-ἄρθρου.

Ἔτσι θά ὑπάρχει καὶ δογματικὸ θέμα νά ἀσχοληθεῖ ἡ Πανορθόδοξη Σύνοδος, καθὼς θά ἀποκτήσει καὶ βασικὸ νόημα συγκλήσεώς της. Ἴσως αὐτὸ σημαίνει ἢ περιμένει καὶ ἡ συνεχῆ ἀναβολὴ τῆς συγκλήσεως τῆς Πανορθόδοξης Συνόδου, ἢ ὅποια τόσα χρόνια (συ)ζητεῖται καὶ ἀκόμη δέν πραγματοποιεῖται.

Βεβαίως κοντὰ σ’ αὐτὴν τὴν αἰτία τῆς συνεχοῦς ἀναβολῆς, καθ’ ἡμᾶς, ὑποκρύπτεται καὶ τὸ *δίλημμα*

ἐκεῖνο πού εἶχαμε γράψει ἄλλοτε στά περιοδικὰ «Ἐπίσκεψις» καὶ «Στύλος Ὁρθοδοξίας». Ὅτι δηλ. ἡ μὴ πραγματοποίηση ὀφείλεται καὶ στό ἐξῆς δίλημμα: Ἄν ἡ Πανορθόδοξη Σύνοδος θεωρήσει ἑαυτὴν Οἰκουμενική, τότε *de facto* θεωρεῖ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Ἐάν θεωρήσει ἑαυτὴν τοπική, τότε δέν μπορεῖ νά ἀπαιτήσῃ τὸ ἀλάθητο.

Στὴ συνέχεια μπορεῖ νά ἀποδεχτεῖ καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία τὶς σχετικὲς ἀποφάσεις ἢ προτάσεις τῆς Πανορθόδοξης Συνόδου, ὥστε νά καταστοῦν οἰκουμενικὲς, κοινὸ κτῆμα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καὶ βάση ἐνότητάς τους.

Σημείωση 1:

Περισσότερα ἐπ’ αὐτῶν ἔχουμε περιλάβει καὶ περιγράψει σὲ παλαιότερες μελέτες μας μὲ ἀφορμὴ τὴν ἄρση τῶν ἀναθεμάτων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἔτος 1965. Πρβλ. ἰδίως τὴ μελέτη μας *Διὰ μίαν κανονικὴν πορείαν ἐνότητος (βάσει τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας)*, *Μελέτη Βιβλική-Κανονική*, Ἀθῆναι 1992.

Σημείωση 2:

Εἶχαμε γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὅταν περιήλθε στά χέρια μας ἡ χριστιανικὴ ἐφημερίδα «Ὁρθόδοξος Τύπος» (τῆς 2.3.2012), στὴν πρώτη σελίδα τῆς ὁποίας μὲ κεφαλαῖα μεγάλα γράμματα ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς: «Βατικανόν: Ὅλοι αἱ ἐλπίδες διὰ τὴν προώθησιν τοῦ Οἰκουμενισμοῦ εἰς τὴν Πανορθόδοξον Σύνοδον». Στό σχετικὸ ἄρθρο, ὅπως ἀναφέρει ἡ ἐν λόγω ἐφημερίδα, «ὁ ὑπεύθυνος διὰ τὴν Ἐνότητα τῶν “Ἐκκλησιῶν” τοῦ Βατικανοῦ, Καρδινάλιος Κούρτ Κόχ» παραχώρησε συνέντευξιν σὲ ὀλλανδικὴ ἰστοσελίδα, ἢ ὅποια ἀναμεταδόθηκε καὶ ἀπὸ τὰ Ρωμαιοκαθολικὰ Νέα.net καὶ Rknews.net. Σ’ αὐτὰ τὰ ἐπικοινωνιακὰ μέσα «ὁμολογεῖ» ὁ καρδινάλιος Κόχ, ὅπως γράφει ἡ ἐφημερίδα, τὰ ἐξῆς: «Ἡ Διεθνὴς Μεικτὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Καθολικῆς καὶ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἔφθασε σὲ ἕνα πολὺ δύσκολο σημεῖο. Τοῦτο εἶπε ὁ ἐλβετὸς Καρδινάλιος Kurt Koch, πρόεδρος τοῦ Ποντιφικῶν Συμβουλίου γιὰ τὴν Προώθησιν τῆς Ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν, σὲ συνέντευξιν του στό πρακτορεῖο εἰδήσεων SIR. Σύμφωνα μὲ τὸν καρδινάλιο, ὁ θεολογικὸς διάλογος μεταξὺ τῶν δύο χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, μόνο μπορεῖ νά προωθηθεῖ ἂν λάβῃ χώρα μιὰ Πανορθόδοξος Σύνοδος». Καὶ ἐπανάλαβε: «Ἡ Μεικτὴ Ἐπιτροπὴ δέν ἔχει συμφωνήσει γιὰ ἕνα κοινὸ ἔγγραφο σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τοῦ Πάπα στὴν

κοινωνία της Ἐκκλησίας. Ἡ πρόοδος σὸν Οἰκουμενισμό θά ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν Πανορθόδοξο Σύνοδο, δήλωσε ὁ καρδινάλιος».

Γ'

Αὐτά, θά ἔλεγε κάποιος, εἶναι καλά καὶ ὥραϊα ὡς πρὸς τὰ διαδικαστικά, ἂν καὶ λίγο γενικά. Ὡστόσο τὸ φλέγον ἐρώτημα εἶναι, τί ἔχουμε νά προτείνουμε πρὸ συγκεκριμένα ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς οὐσίας, τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου ἢ καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συνοδικῆς αὐτῆς διαδικασίας. Θά εἰσέλθει σὸ θέμα ἢ καὶ δόγμα τῆς (προ)αιωνίου ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ ὡσαύτως καὶ τῆς προελεύσεως Του καὶ ἐλεύσεώς Του σέ μᾶς, ἢ ἐπὶ πλέον θά διατυπώσει καὶ θά ἐξαγγεῖλει καὶ κάποιος, ἔστω περιεκτικό συμβολικό κείμενο γιὰ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας; Ἐπ' αὐτοῦ θά εἶχαμε μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ ἀγάπης νά προσθέσουμε καὶ νά ὑποβάλουμε εὐσεβάτως τίς ἐξῆς παρατηρήσεις:

Ἄν θά μελετήσουμε τὸ παραδιδόμενο Σύμβολο τῆς Πίστεως προσεκτικά, συγκρίνοντας τὰ ἄρθρα του τὰ σχετικά μέ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, θά λέγαμε:

1) Ὅτι ἡ ἔκφραση περὶ τοῦ Υἱοῦ «τόν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων» ἀντιστοιχεῖ μέ τὴν ἔκφραση «τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον» περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

2) Στὴν ἔκφραση ὁμως περὶ τοῦ Υἱοῦ «τόν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ...» δέν ἔχουμε ἀντιστοιχία –τουλάχιστον ἐμφανῶς– περὶ τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μετὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ, στοὺς Ἀποστόλους καὶ στὴν καθόλου Ἐκκλησία.

3) Ὅπως αὐτὴν τὴν ἀπουσία-ἔλλειψη, ἔστω ἀσυνειδήτως, θέλει νά καλύψει ἢ νά ὑποδείξει καὶ ἡ ἀνεπιτυχῆς προσθήκη τοῦ Filioque (=καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ) μαζί μέ τὸ procedentem (=προερχόμενον) σὸ λατινικό κείμενο. Μήπως ὑποδηλώνεται μέ αὐτόν τὸν τρόπο ὅτι ἡ ἔκφραση αὐτὴ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θέλει νά ἀντιστοιχήσει μέ τὸ «τόν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα», τὸ ὁποῖο λέγεται περὶ τοῦ Υἱοῦ;

4) Ἀλλὰ ἡ κάλυψη μᾶς ἐλλείψεως-ἀπουσίας δυστυχῶς ἐπιχειρεῖται μέ μία ἄλλη ἔλλειψη-παράλειψη

περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ σχετικὴ ἔλλειψη-παράλειψη συνίσταται σὸ ὅτι τὸ «προερχόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» παρατίθεται χωρὶς τὴν ἀντίστοιχη περιγραφή - δικαιολόγηση τῆς κατὰ καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ καθόδου Του στοὺς Ἀποστόλους καὶ σὸν κόσμον. Ἔτσι ἐμφανίζεται τὸ «procedentem ... Filioque» μᾶλλον μετέωρο καὶ ἀνεξήγητο, ἴσως μάλιστα καὶ ἀδικαιολόγητο μέ αὐτὴν τὴν ἔλλειψη-παράλειψη τῆς καθόδου Του «ἐκ τῶν οὐρανῶν» (ἀντίστοιχο τοῦ «κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν» περὶ τοῦ Υἱοῦ) σὸν κόσμον.

5) Ἄλλ' ἐκτός αὐτοῦ καὶ μέ ἀφορμὴ αὐτὸ εἰδικότερα σὸ λατινικό κείμενο τοῦ Συμβόλου καθίσταται ἐμφανές τὸ ἐξῆς: Ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ λέγεται ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα προέρχεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, γεγονός τὸ ὁποῖο πραγματοποιεῖται, ὅπως διαπιστώσαμε σὸ Γ' Μέρος, εἰδικῶς μετὰ τὴν ἔλευση καὶ ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, τ.ἔ. στὴ μετὰ Χριστόν περίοδο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πάλι πλευρὰ ἡ δραστηριότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος περιορίζεται («σταματᾶ» σὸ κείμενο) μόνο σὸ «λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν» καὶ δέν ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς Ἀποστόλους καὶ τὴν Ἐκκλησία. Οὔτε κἂν λέγεται τὸ λαλοῦν διὰ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τὸ λαλήσαν (=qui locutus est per prophetas). Ἔτσι πράγματι περιορίζεται ἡ δραστηριότητά Του στὴν πρὸ Χριστοῦ ἐποχή. Καὶ ἔτσι παρουσιάζεται μία ἀνακολουθία, ἂν ὄχι ἀντίφαση. Ἀκόμη: Ἔτσι φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖται καὶ ἡ μετάδοση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς Ἀποστόλους καὶ (δι' αὐτῶν) σέ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία. Τελικῶς: Εἶναι σάν νά ἀκυρώνεται ἐκεῖνο πού ὁμολογεῖται προηγουμένως, ὅτι δηλ. τὸ Ἅγιο Πνεῦμα προέρχεται καὶ ἔρχεται καὶ διὰ (ἐκ) τοῦ Υἱοῦ.

6) Ἐν πάσῃ περιπτώσει, γιὰ νά γίνουμε καὶ πρὸ σαφεῖς ἐπαναλαμβάνουμε: Τὸ λατινικό κείμενο ἀπὸ τὴν μία πλευρὰ λέει «προερχόμενον» τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, σέ ἐνεστώτα διαρκείας, τ.ἔ. καὶ σήμερα καὶ τώρα, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ λέει «τὸ λαλήσαν» (ἀόριστος), τ.ἔ. σὸ παρελθόν. Ἐπομένως ἔχουμε μία ἀνακολουθία, ἕνα ἐλάττωμα ἢ ἀτέλεια διατυπώσεως. Καὶ ἡ ἀτέλεια αὐτὴ ὑπάρχει, γιὰ τὴν χρησιμοποιοῦται τὸ «προερχόμενον», τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶδαμε, (περι)λαμβάνει καὶ τὴν πρὸς ἐμᾶς κατεύθυνση, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ «ἐκπορευόμενον», τὸ ὁποῖο εἶναι ἀντίστοιχο τοῦ «γεννώμενον», δέν (περι)έχει καὶ κατεύθυνση. Καὶ ἄρα: στὴν περίπτωση τῆς χρη-

σιμοποιήσεως τοῦ «ἐκπορευόμενον» ἔχουμε ἓνα μόνον ἢ ἀπλῶς εἰδικό προσδιορισμό, ἔστω μερικό, ἀλλά δέν ἔχουμε ἀνακολουθία-ἀντίφαση ἢ λογικό ἐλάττωμα-λάθος. Ἡ διατύπωση εἶναι ὀρθή.

7) Ἐφ' ὅσον οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ στό «πιστεύω» (στό «credo» τους) (ἐπιμένουν νά) χρησιμοποιοῦν καί ὁμολογοῦν «τό λαλήσαν διά τῶν προφητῶν» μόνον καί δέν ἀναφέρουν «καί διά τῶν ἀποστόλων», ἔτσι ὑποδηλώνουν ὅτι τό Σύμβολό τους ἀναφέρεται μόνον στήν Παλαιά Διαθήκη, στήν πρό Χριστοῦ ἐποχή. Ἀλλά τότε κυριολεκτεῖται, καί ἀναγκαστικῶς ἰσχύει, μόνον τό «ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρός», ἰσχύει μόνον ἡ ἀίδιος, ἡ προαιώνιος, ἐκπόρευση ἀπό τόν Πατέρα καί ὄχι καί ἡ μετά Χριστόν προέλευση καί ἀπό τόν Υἱό πρός ἐμᾶς. Διαφορετικά, ἐάν θέλουν νά ἀναφέρεται καί ἡ ἀποστολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί μετά τό Χριστό στους ἀποστόλους, τότε μήπως πρέπει νά θελήσουν νά προστεθεῖ, ἔστω τώρα, καθυστερημένα, ὡς συμπλήρωμα ἓνα νέο ἄρθρο;

8) Γι' αὐτό μιλήσαμε παραπάνω γιά τήν κάλυψη μιᾶς «ἐλλείψεως», ἡ ὁποία ἔγινε ὁμως μέ μία ἀνεπιτυχή ἐρμηνεία τοῦ ἐκπορευόμενον καί μέ μία βεβιασμένη προσθήκη τοῦ Filioque στό 8ο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου. Καί τοῦτο, γιατί ἡ ἐνέργεια-πράξη-ἐπέμβαση αὐτή παρουσιάζει καί τό ἄρθρο αὐτό ὡς ἀτελές καί ἐσφαλμένο καί συγχρόνως ἐμποδίζει τήν κανονική συμπλήρωση τοῦ Συμβόλου (π.χ. μέ ἓνα νέο-ἕνατο ἄρθρο ἢ κάποιο extra ὄρο). Γι' αὐτούς τούς λόγους δικαίως οἱ Πατέρες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀπαγόρευσαν κάθε ἐπέμβαση καί παραχάραξη τοῦ κειμένου τῶν διαφόρων ὄρων καί κανόνων τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτές παρασύρουν, παραπλανοῦν καί συγχρόνως παρακωλύουν τήν ἀπαραίτητη κατανόηση τῶν ἀληθειῶν, τῶν ἀτελειῶν, καθῶς καί τήν κανονική-ὀρθή συμπλήρωση-προσθήκη ἀπό τήν Ἐκκλησία σ' ἐκεῖνα τά κείμενα, τά ὁποῖα ἔχει Αὐτή ὀρίσει προηγουμένως.

Δ'

Μετά ἀπ' αὐτά θέτουμε καί πάλι τό ἐρώτημα: Μήπως αὐτήν τήν ἔλλειψη, αὐτό τό κενό, διαισθάνεται καί ἀναζητεῖ νά καλύψει καί ἡ χρησιμοποίηση τοῦ procedentem μαζί μέ τό Filioque ἐκ μέρους τῶν Λατίνων; Μήπως σέ μία τέτοια ἀναζήτηση ἀντιστοιχεῖ ἢ καί ἀνταποκρίνεται καί ἡ προσπάθεια καλύψεως αὐτοῦ τοῦ κενοῦ π.χ. ἐκ μέρους τῶν Παλαμικῶν Συν-

όδων ἢ Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μέ τούς γνωστούς σχετικούς Τόμους ἢ ἐγκυκλίους τους; Μήπως αὐτά πρέπει νά ἐρευνηθοῦν καί νά συζητηθοῦν; Ἀκόμη μήπως πρέπει νά «τρακαϊσθοῦν» ἐνδελεχῶς, ἴσως καί γιά νά ἐνταχθοῦν καί ἐκτεθοῦν τά δέοντα, σ' ἓνα δογματικό Ὅρο, ὅπου θά προενταχθεῖ καί τό Σύμβολο τῆς Πίστεως κατά τό ὑπόδειγμα προηγούμενων Οἰκουμενικῶν Συνόδων;

Ἴσως προτείνει κάποιος: Μήπως ἐκτός τοῦ Ὁρου ἢ ἀντί τοῦ Ὁρου θά μπορούσε νά προστεθεῖ ἐπιγραμματικῶς (καί) στό Σύμβολο τῆς Πίστεως διά μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἓνα νέο ἄρθρο; Μήπως δηλ. θά μπορούσε νά προστεθεῖ στό «ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορευόμενον ... τό λαλήσαν διά τῶν προφητῶν» τό «καί μετά ταῦτα ἐρχόμενον καί ἐκχεόμενον εἰς τόν κόσμον ἐκ (διά) τοῦ Υἱοῦ, ἵνα ὀδηγήσῃ τούς Ἀποστόλους καί τήν Ἐκκλησίαν εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν»; Ὅμως, τί ἀπό τά δύο ἢ ἀπ' ὅλα θά προτιμηθεῖ, τί ἀκριβῶς θά περιλαμβάνει τό (κάθε ἓνα) κείμενο καί πῶς θά διατυπωθεῖ εἶναι ἀποστολή καί ἔργο τελικῶς τῆς μελλοντικῆς Συνόδου.

Ἴσως διερωτηθεῖ κάποιος: Γιατί οἱ Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου δέν συμπεριέλαβαν καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στους Ἀποστόλους καί στήν καθόλου Ἐκκλησία καί δέν ὀλοκλήρωσαν τήν περιγραφή κατ' ἀντιστοιχία πρός τά δογματισθέντα περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου; Ἀπάντηση: Ἴσως δέν εἶχε δοθεῖ ἡ δέουσα ἀφορμή π.χ. ἀπό ἀμφισβητοῦντες ἢ ἀντιλέγοντες.

Ἀλλά ἄλλη μία ἀπάντηση μπορεῖ νά εἶναι καί ἡ ἐξῆς: Ἴσως καί γιατί ἀκόμη δέν εἶχαν καθοριστεῖ τά περὶ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἐγγράφου καί ἀγράφου (Πρβλ. 90-91^ο κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου) καί φυσικά οὔτε ὁ κανόνας γιά τά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶχε ἀπαρτισθεῖ («κλειστεῖ»), ἂν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψη μας καί τίς ἐπιφυλάξεις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου. Ἔτσι δέν μπορούσαν νά στηριχτοῦν ἀνεπιφύλακτα στά σχετικά χωρία γιά τίς λεπτομέρειες πού εἶδαμε στά προηγηθέντα τμήματα τῆς γνωμοδοτήσεως.

Τελικῶς βέβαια δέν μπορούμε νά ἀρνηθοῦμε ὅτι ἔτσι ἐξυπηρετοῦσαν κάποιο σχέδιο τῆς θείας Πρόνοιας, ἔστω ἐν ἀγνοίᾳ τους.

Γιά νά παραμείνουμε λίγο ἀκόμη στό θέμα μας ὡς πρός τήν ἐκθεση Ὁρου ἢ προσθήκη ἄρθρου, ἴσως

θά λέγαμε ότι είναι και ανάγκη να προστεθεί ή δέουσα αναφορά για την αποστολή του Αγίου Πνεύματος στους Αποστόλους και την Εκκλησία μέχρι της συντελείας των αιώνων. Ίσως και μᾶς υποδεικνύεται σήμερα. Και τούτο γιατί, όπως προελέχθη, ἐνῶ λέει τό Σύμβολο τῆς Πίστεως σέ ἐνεστώτα διαρκείας «ἐκπορευόμενον», ἀντιθέτως περί τῆς δράσεως αὐτοῦ σταματάει μέ τό «λαλήσαν διά τῶν προφητῶν». Σταματάει μέ τόν ἀόριστο, μέ χρόνο παρωχημένο, παρελθόντα. Λέει τί ἔκανε στό παρελθόν. Θά ἔλεγε, θά διερωτῶτο κανείς, «ἐλάλησε» καί σταμάτησε τό ἔργο Του; Γιατί δέν ἀναφέρεται στό Σύμβολο τί κάνει σήμερα; Γιατί ἔχει παραλειφθεῖ, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι πάντοτε ἐκπορευόμενον (ἐνεστώτας διαρκείας); Καί αὐτό γίνεται ἀκόμη πιό προκλητικό-χτυπητό στό λατινικό κείμενο. Σ' αὐτό λέγεται ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα προέρχεται, ἀλλά δέν λέει, ἄν δρᾷ. Καί τό ἐρώτημα: Ἔρχεται, ἀλλά δέν δρᾷ, δέν ἐνεργεῖ τίποτε;

Ἐξ ἄλλου, ὅταν θά προστεθεῖ π.χ. σέ Ὅρο ή ἄρθρο ή μετά τήν Πεντηκοστή κάθοδος καί ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στους Αποστόλους καί δι' αὐτῶν καί σ' ὅλη τήν Εκκλησία διά τῆς ἀποστολικῆς διδαχῆς καί διαδοχῆς, θά ἐμφανίζεται πιό φυσιολογική καί ή παράθεση τοῦ 9ου ἄρθρου στό Σύμβολο πού μιλάει γιά «μία Καθολική καί ἀποστολική Εκκλησία». Ἄλλιως, πῶς διακηρύττουμε μία «ἀποστολική» Εκκλησία, ὅταν ἀγνοοῦμε τούς Αποστόλους καί τό ρόλο τους ή τό ἔργο τους, τό ὁποῖο ἐπετέλεσαν μέ τή βοήθεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος;

Καί ὅλα αὐτά, μήπως πρέπει νά τά ἐπιδιώξουμε τό συντομότερο δυνατό, ἐάν βέβαια ἐκφράζουμε εὐλικρινῶς τήν ἐπιθυμία-ὁμολογία στό Σύμβολο τῆς Πίστεως καί ἐάν ἀποβλέπουμε πράγματι «Εἰς μίαν, ἁγίαν, Καθολικήν καί ἀποστολικήν Εκκλησίαν»; Δίνουμε στό ἄρθρο αὐτό καί τό χαρακτηρισμό ἐπιθυμία-εὐχή-ἐπιδίωξη, ἐπειδή καί πρό ἐτῶν εἴχαμε γράψει μέ ἀφορμή τήν ἄρση τῶν ἀναθεμάτων τοῦ 1054, ὅτι «ὡς εἶναι τοῦτο διατετυπωμένον πανσόφως, παρέχει τήν δυνατότητα ἐκφράσεως καί τοιαύτης τινός τάσεως, τοιούτου τινός σκοποῦ»⁷. Καί ἐπεξηγοῦσαμε τότε: «Παρέχεται ή τοιαύτη δυνατότης, διότι ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου τούτου δέν ἐπαναλαμβάνεται ὁ σύνδεσμος “καί”, ὅπως εἰς τά προηγούμενα ἄρθρα “Καί εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν ...”, ή “ Καί εἰς τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ...”, ὅτε ὑπονοεῖται σαφῶς-ἀναγκαστικῶς μό-

νον τό ῥῆμα “πιστεύω”. Εἰς τό ἐν λόγω ἄρθρον τ.ἔ. εἶναι δυνατόν (ἐφ' ὅσον λείπει τό συνδετικόν πρὸς τά προηγούμενα καί) νά δώσωμεν καί τήν ἔννοιαν τοῦ “Πρὸς Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικήν ...”. Οὕτω θέτομεν τάς ιδιότητες ταύτας καί ὡς τό “τέλος”, ὡς τόν σκοπόν τῆς Ἐκκλησίας»⁸.

Αὐτή ἀκριβῶς ή ἔλλειψη τοῦ «καί», αὐτό τό οὕτως εἰπεῖν ἀσύνδετο, μήπως ὑποδεικνύει ὅτι μπορεῖ νά ὑπάρξει ἐνδιάμεσα καί μία προσθήκη; Μήπως ἐπί πλέον τήν ἀπαιτεῖ; Ἐνῶ, ἐάν ἔλεγε «καί εἰς Μίαν, Ἁγίαν ...», μήπως θά ἐμφανίζοταν ὅτι ἦταν στενῶς συνδεδεμένο τό 9^ο (ὅπως ἀριθμεῖ τώρα) ἄρθρο μέ τό 8^ο καί αὐτό θά ἦταν ἕνας λόγος ἀποτρεπτικός μᾶς μεταγενέστερης (σύγχρονης) προσθήκης; Ἀντιθέτως μέ τήν ὑπάρχουσα διατύπωση τοῦ 9ου ἄρθρου τά πράγματα διευκολύνονται.

Καί ἔχουμε τό καθήκον νά ἐπιδιώξουμε τό συντομότερο αὐτήν τή συμφωνία, γιά νά ἔχουμε καί τό δικαίωμα νά τό προβάλλουμε καί ὡς ὁμολογία πίστεως καί μαρτυρία στόν κόσμο. Γιά νά ὁμολογοῦμε εὐθαρσῶς ἀναφερόμενοι εὐλικρινῶς καί δημοσίως «Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικήν καί ἀποστολικήν Εκκλησίαν». Ἐφ' ὅσον τό ἐπιδιώκουμε καί τό πραγματοποιοῦμε, βεβαίως ὅσοι τό πράττουν ή ἔστω συμβάλλουν σ' αὐτό, θά δικαιοῦνται καί νά τό ὁμολογοῦν καί νά τό διακηρύσσουν. Οἱ ἄλλοι;

Καί ἐπί πλέον εἶμαστε ὑποχρεωμένοι νά πράξουμε αὐτά καί ὡς μία ἀπαραίτητη ἀπάντηση στίς προσδοκίες ὄχι μόνον τῶν ἐθνῶν γενικῶς, ἀλλά καί τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰδικῶς. Καί τοῦτο, γιατί μπορεῖ νά ποῦν καί νά ἰσχυρισθοῦν (οἱ ἴδιοι ή καί ἄλλοι μαζί τους) ὅτι ἔχουν μία δικαιολόγηση καί οἱ Ἰσραηλίτες γιά τήν ἀκόμη καί μέχρι σήμερα ἀναμονή τοῦ Μεσσία. Δηλαδή νά ποῦν πῶς νά πιστέψουν, ἀφοῦ καί ἴσως οἱ χριστιανοί μείνατε μέχρι τούς προφήτες τῆς Παλαιᾶς ἐποχῆς καί Διαθήκης καί δέν προχωρήσατε καί στους Αποστόλους τῆς Καινούργιας ἐποχῆς, τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς μετά τήν ἀφιξη τοῦ Μεσσία.

Ίσως ἀντιτείνει σ' αὐτά κάποιος ὅτι ἀπαγορεύεται κάθε ἀλλαγή ή προσθήκη (καί ὄχι μόνο παραχάραξη) στό Σύμβολο τῆς Πίστεως, σύμφωνα μέ ὀρισμένες ἀποφάσεις (ὄρους καί κανόνες) τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ ἐνσταση αὐτή εἶναι, ὅπως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, σοβαρή. Δέν μποροῦμε νά τήν παραβλέψουμε. Καί γιά τό λόγο αὐτό μαζί μέ ὀρισμένες ἄλλες ἐνστάσεις, πρῶτα ὁ Θεός, προτιθέμεθα

νά τις εξετάσουμε διεξοδικῶς στό ἐπόμενο, ἴσως καί τελευταῖο, τμήμα τῆς παρούσης γνωμοδοτήσεως.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει κάτι πρέπει νά γίνει καί γιά τήν ἀποφυγή τῶν διαφόρων παγίδων (ὑπενθυμίζουμε π.χ. τό «γενικότερος») καί πρός ἀπόδειξη ὅτι οἱ θεολογικοί διάλογοι εἶναι εἰλικρινεῖς καί λυσιτελεῖς. Δηλαδή: Ἦ πρέπει νά ἀντικατασταθεῖ τό ρῆμα *procedere* μέ τό *emanare* καί συγχρόνως νά ἀφαιρεθεῖ τό *Filioque* ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν μονομερῶς ἀπό τό λατινικό κείμενο, ἢ πρέπει νά γίνει δεκτὴ ἡ ἐν λόγῳ (οἰκουμενική) συνοδική διαδικασία γιά τήν ἔκδοση ἑνός σχετικοῦ «Ὁρου», ἢ γιά τήν προσθήκη ἑνός σχετικοῦ ἄρθρου στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ἐν συμφωνία καί ἀπό τίς δύο πλευρές, διμερῶς.

Διαφορετικά οἱ συνεχεῖς διάλογοι δέν θά ἔχουν κανένα νόημα, γιά νά μήν ποῦμε ὅτι μία ἀδικαιολόγητη καθυστέρηση στήν κανονική ρύθμιση τοῦ θέμα-

τος θά ἀποτελεῖ μία ἐπί πλέον παγίδα, στήν ὁποία κινδυνεύουν νά πέσουν πλήρως ὄχι μόνον οἱ λαοί τῆς Δύσεως, ἀλλά ἐνδεχομένως καί τῆς Ἀνατολῆς. Καί αὐτά τά ἀποτελέσματα, ἐάν ἀποκρύπτονται καί στούς διαλόγους καί ἀπό τούς χριστιανικούς λαούς, τότε μήπως δέν μποροῦμε νά μιλάμε γιά διάλογο τῆς ἀγάπης, ἀλλά γιά διάλογο τῆς ἀπάτης;

Ἀντιθέτως ἡ ἀνωτέρω διαδικασία τ.ἔ. ἡ ἀνάθεση τῆς διακονίας τῆς ἀλήθειας στήν Ἀνατολή καί ἡ ἐν συνεχείᾳ συμφωνία καί ἀποδοχή ἐκ μέρους τοῦ Πάπα καί τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως θά εἶναι μία *de facto* πράξη ἐνωτικῆ. Θά εἶναι μία πράξη ἐπανόδου στήν τάξη ἢ καί τακτική (στήν κατάσταση) τῆς Α΄ Περιόδου τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πρώτης χιλιετίας. Ἔτσι θά ἔχουμε καί τήν ἑναρξη τῆς Γ΄ Περιόδου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καί αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Das Neue Testament*, griechisch und deutsch (Herausg. von Eb. Nestle - Er. Nestle K. Aland), 16. Aufl., Stuttgart 1957, σελ. 280.
2. *Neues Testament*, 5. Aufl., Herder, Freiburg - Basel - Wien 1961, σελ. 125.
3. *Die Gute Nachricht (Das Neue Testament in heutigem Deutsch)*, 4. Aufl., Deutsche Bibelstiftung, Stuttgart 1976, σελ. 256.
4. Ἰω. Καρμίρη: *Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Α΄, Ἐν Ἀθήναις 1952¹, σελ. 334 [ἢ Ἐν Ἀθήναις 1960², σελ. 397-398] (ἐφ' ἑξῆς: Καρμίρη, ΔΣΜ).
5. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 343-344 [408-409].
6. Καρμίρη, ΔΣΜ, σελ. 355 ὑποσ. [422-423 ὑποσ.].
7. Παν. Μπούμη: *Συνέπειαι τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως*, Ἀθήναι 1994, σελ. 171.
8. *Ὁπ. παρ.*, σελ. 171, ὑποσ. 1.
9. Περισσότερα ἐπ' αὐτῶν ἔχουμε στίς μελέτες μας: *Συνέπειαι τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως*, Ἀθήναι 1976, *Διά μίαν κανονικήν πορείαν ἐνότητος (Βάσει τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας)*. *Μελέτη Βιβλική-Κανονική*, Ἀθήναι 1992, *Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου γιά τήν πορεία Ἀνατολῆς-Δύσεως. Τό μήνυμα τῶν ἐπτά ἐπιστολῶν*, Ἀθήναι 2009.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ - ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

(Ὁρθή Ἐπανάληψις)

Κανονισμός περί τροποποιήσεως τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος «Τό Χάνι τῆς Βοστίτσας» - Οἶκος Εὐγηρίας Σχολαζόντων Ἀρχιερέων» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ἄρθρον 1

1. Ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἰδρύματος «Τό Χάνι τῆς Βοστίτσας» - Οἶκος Εὐγηρίας Σχολαζόντων Ἀρχιερέων» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας, (Φ.Ε.Κ. 1966/Β/5.10.2007) τροποποιεῖται σέ «Χάνι τῆς Βοστίτσας» - Οἶκος Σχολαζόντων Ἀρχιερέων» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας.

2 Ἡ παράγραφος 1 τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Κανονισμοῦ λειτουργίας τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπό τήν ἐπωνυμίαν «Τό Χάνι τῆς Βοστίτσας» - Οἶκος Εὐγηρίας Σχολαζόντων Ἀρχιερέων» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας» (Φ.Ε.Κ. 1966/Β/5.10.-2007) ἀντικαθίσταται ὡς ἑξῆς:

«1. Στήν περιφέρεια τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας καί ὑπό τήν ἐποπτεία καί εὐθύνη αὐτῆς συνιστᾶται Ἐκκλησιαστικό Ἴδρυμα πού θά λειτουργεῖ ὡς ἐξαρτημένη ὑπηρεσία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως αὐτοτελοῦς διαχείρισης καί μή κερδοσκοπικοῦ χαρακτῆρα, μέ τήν ἐπωνυμία, «Τό Χάνι τῆς Βο-

στίτσας» - Οἶκος Σχολαζόντων Ἀρχιερέων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας», καί θά διέπεται ἀπό τίς διατάξεις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ».

ἄρθρον 2

1. Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἀρχίζει ἀπό τήν δημοσίευσή του στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

2. Ὁ παρῶν Κανονισμός δημοσιεύεται ἐπίσης στό Ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

ἄρθρον 3

Μέ τόν παρόντα Κανονισμό οὐδεμία δαπάνη προκαλεῖται σέ βάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας.

Ἀθῆναι, 11 Ἰανουαρίου 2012

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
Ὁ Διαυθείας Γαβριήλ

Κανονισμός Συστάσεως και Λειτουργίας του Ταμείου Ἀλληλεγγύης Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος και Σουφλίου

Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔχουσα ὑπ' ὄψει:

1. Τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 29 παρ. 2 καὶ 59 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

2. Τὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ποιμανούσης Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἀπὸ τὰς Εὐαγγελικὰς Ἐπιταγὰς, τοὺς Ἱεροῦς Κανόνες καὶ τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους πρὸς τὸ Χριστεπώνυμόν τῆς Ἐκκλησίας πλήρῳμα.

2. Τὰς ὑφισταμένας κοινωνικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου.

3. Τὴν ὑπ' ἀριθμ. XVI/22.6.2012 Πράξιν καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1123/26.9.2012 Πρότασιν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου κ. Δαμασκηνοῦ.

4. Τὴν ἀπὸ 2.10.2012 Γνωμοδότησιν τοῦ Νομικοῦ Γραφείου τῆς Νομικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ

Συνιστᾷ εἰς τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου Ἐκκλησιαστικὸν Ἰδρυμα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν: «Ταμεῖον Ἀλληλεγγύης Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου», τὸ ὁποῖο θὰ λειτουργεῖ ὡς ἀποκεντρωμένη καὶ ἐξηρτημένη ὑπηρεσία τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἰδίας διαχειρίσεως καὶ μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτήρος. Ἡ ὀργάνωσις, διοικήσις, διαχείρισις καὶ λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος τούτου θὰ διέπεται ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ ἐπομένου Κανονισμοῦ:

Κανονισμός «Συστάσεως καὶ Λειτουργίας τοῦ Ταμείου Ἀλληλεγγύης Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου».

Ἄρθρον 1

Συνιστᾶται Ταμεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ταμεῖον Ἀλληλεγγύης Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμο-

τείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου» (ἐν συντμήσει: ΤΑΚ-ΙΜΔΟΣ), τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτήρα ἐξηρτημένη Ὑπηρεσία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, μὲ οἰονεὶ διαχειριστικὴ αὐτοτέλεια. Σκοπὸς τοῦ Ταμείου εἶναι ἡ ἐνίσχυσις καὶ ἐξυπηρέτησις ἐκτάκτων οικονομικῶν ἀναγκῶν τῶν Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των.

Ἄρθρον 2

1. Ἡ διαχείρισις τοῦ Ταμείου ἀσκέεται ὑπὸ τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἐπιχωρίου Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου, μὲ ἀναπληρωτὴν αὐτοῦ τὸν ἐκάστοτε ὑπ' αὐτοῦ ὀριζόμενον κληρικόν. Τὰ δύο μέλη τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς ὀρίζονται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου μετὰ ἀπὸ πρότασιν τῆς Συνάξεως τῶν κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἐπὶ τριετεί θητείᾳ. Τὸ ἀξίωμα τῶν μελῶν τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι τιμητικόν καὶ ἀμισθόν.

2. Ἡ θητεία τῆς Διαχειριστικῆς τοῦ Ταμείου Ἐπιτροπῆς εἶναι τριετής, δυναμένη νὰ ἀνανεωθῇ. Μὲ ἀπόφαση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου δύναται νὰ παυθῇ καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ μέλος τῆς Δ.Ε., τὸ ὁποῖο δὲν συμμετέχει ἐπὶ τρεῖς συνεχόμενες συνεδριάσεις, ἢ δὲν συνεργάζεται ἀρμονικὰ μὲ τὰ ὑπόλοιπα Μέλη καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Πρόεδρο, ἢ δὲν ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς Σχολῆς, ἢ ἔχει ὑποπέσει σὲ ἠθικὸ ἢ ποινικὸ παράπτωμα.

3. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν.

Ἄρθρον 3

1. Πόροι τοῦ Ταμείου εἶναι:

α) Ἡ μνησιαία εἰσφορὰ ἐκάστου τῶν οἰκειοθελῶς συμμετεχόντων Κληρικῶν, τὸ ποσὸν τῆς ὁποίας προσδιορίζεται ἐκάστοτε δι' ἀποφάσεως τῆς Συνάξεως τῶν κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καὶ Σουφλίου.

β) Αἱ δωρεαὶ ἢ κληρονομία κληρικῶν καὶ λαϊκῶν.

γ) Αἱ χορηγίαὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἱερῶν Μονῶν.

δ) Ἐσοδα ἐκ τόκων καὶ ἐκ τῆς ἀξιοποιήσεως τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας τοῦ Ταμείου.

ε) Κάθε νόμιμον ἔσοδον, προερχόμενον ἀπὸ φυσικὰ ἢ νομικὰ πρόσωπα.

2. Τά χρηματικά αποθέματα του Ταμείου κατατίθενται σέ τραπεζικό λογαριασμό ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου καί μέ τήν ἔνδειξη «Ταμεῖο Ἀλληλοβοηθείας Κληρικῶν». Γιά τήν ἀνάληψη οἰουδήποτε ποσοῦ ἀπαιτεῖται Ἀπόφαση τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς.

ἄρθρον 4

1. Ἐνώπιον πάσης ἀρχῆς τό Ταμεῖον ἐκπροσωπεῖται ὑπό τοῦ Προέδρου τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ ἐν περιπτώσει κωλύματος αὐτοῦ ὑπό τοῦ κατά τόν παρόντα Κανονισμόν ἀναπληρωτοῦ του.

2. Κατά τήν πρώτην Συνεδριαν τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκλέγονται ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ ὁ Ταμίας καί ὁ Γραμματεὺς αὐτοῦ.

3. Ἡ Ἐπιτροπή Διαχειρίσεως τηρεῖ τά ἐξῆς βιβλία καί στοιχεῖα θεωρημένα ἀρμοδίως ὑπό τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως:

- α) Βιβλίον Μητρώου συνδρομητῶν,
- β) Βιβλίον Ταμείου,
- γ) Βιβλίον Πρωτοκόλλου,
- δ) Βιβλίον Πρακτικῶν,
- ε) Διπλότυπα Γραμμάτια ἐσόδων καί ἐντάλματα πληρωμῶν,
- στ) Κάθε ἄλλο βιβλίον, τό ὁποῖο θά κριθεῖ ἀπαραίτητο κατά τήν κρίση τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς.

ἄρθρον 5

1. Δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τό Ταμεῖον ἔχουν οἱ κληρικοί τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου, οἱ ὁποῖοι συμβάλλουν μηνιαίως διά τοῦ ἐκάστοτε ὀρισθέντος ποσοῦ.

2. Τό Ταμεῖον κατά προτεραιότητα ἐνισχύει μηνιαίως ἐφημερίου-κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ἐξυπηρετοῦν ἐνορίαν τινά τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου καί δέν μισθοδοτοῦνται ὑπό τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καί δέν ἔχουν ἄλλας οικονομικάς ἀπολαβὰς ἐκ τοῦ εὐρυτέρου δημοσίου τομέως, ἀπό Ὄργανισμούς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, Δ.Ε.Κ.Ο. καί ἄλλας παρεμφερεῖς πηγὰς.

3. Τό ὕψος τοῦ μηνιαίως ἢ ἐφ' ἅπαξ χορηγομένου ποσοῦ προσδιορίζεται ἐκάστοτε δι' ἀποφάσεως τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς καί κατά τὰς δυνατότητας τοῦ Ταμείου.

4. Ὑπό τοῦ Ταμείου ἐνισχύονται μηνιαίως ἢ ἐφ' ἅπαξ ἐπίσης περιπτώσεις :

- α. Γεννήσεως 4ου, 5ου καί ἐξῆς τέκνων ἱερατικῶν οικογενειῶν.
- β. Πολύτεκνοι ἱερατικά ὀικογένεια τά τέκνα τῶν ὀποίων σπουδάζουν εἰς ΑΕΙ καί ΤΕΙ.
- γ. Χηρείας κληρικοῦ ἢ πρεσβυτέρας.

ἄρθρον 6

Ἐάν Κληρικός, ὁ ὁποῖος δέν ἠθέλησε ἐξ ἀρχῆς νά συμμετάσχη εἰς τό Ταμεῖον Ἀλληλοεγγύης ἐπιθυμεῖ νά συμμετάσχη ἀργότερον μέ σκοπόν νά λάβει τήν ἐνίσχυσιν, τότε πρέπει νά καταβάλλῃ ὅλας τὰς συνδρομὰς ἀπό τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ταμείου ἢ ἀπό τῆς ἡμέρας τοῦ διορισμοῦ τοῦ (ἂν ἔχει χειροτονηθεῖ ἀργότερον) ἢ ἀπό τῆς ἡμέρας τῆς μεταθέσεως του εἰς τήν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου (ἂν προέρχεται ἀπό ἄλλην Μητρόπολιν). Ἐπίσης ὁ Κληρικός δεσμεύεται ὅτι θά παρμεῖνει συνδρομητῆς τοῦ Ταμείου ἐπὶ πέντε (5) ἔτη τουλάχιστον.

ἄρθρον 7

Κατ' ἔτος κατά τήν Ἱερατικὴν Σύναξιν τοῦ Ἰανουαρίου ὁ Ταμίας ὀφείλει νά ἐνημερώσῃ τοὺς συμμετέχοντας εἰς τό Ταμεῖον ἐπὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς.

ἄρθρον 8

Τά ἄρθρα τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ δύναται νά τροποποιηθοῦν δι' ἀποφάσεως τῆς Δ.Ι.Σ. μετὰ ἀπό εἰσήγησιν τῆς Συνάξεως τῶν Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου καί ἔγκρισιν τοῦ ἐπιχωρίου Μητροπολίτου.

ἄρθρον 9

Ἡ λειτουργία τοῦ Ταμείου καταργεῖται δι' ἀποφάσεως τῆς Δ.Ι.Σ. μετὰ πρότασιν ἐπιχωρίου Μητροπολίτου, ὅταν δέν ἐκπληρῶνει τοὺς σκοποὺς του ἢ καθίσταται ἀδύνατος ἢ λειτουργία του, τὰ δέ κινητὰ ἢ ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τυχόν κατέχει ἀποδίδονται εἰς τό Γενικόν Φιλόπτωχον Ταμεῖον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου.

ἄρθρον 10

Ὁ παρῶν Κανονισμός ἰσχύει ἀπό τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Κανονισμός ἐπίσης δημοσιεύεται καί διὰ τοῦ ἐπισήμου Δελτίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος "ΕΚΚΛΗΣΙΑ".

ἄρθρον 11

Ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ δέν προκαλεῖται δαπάνη εἰς βάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεσιάδος καί Σουφλίου.

Ἀθῆναι 8.10.2012

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
Ὁ Διαυθείας Γαβριήλ

Κανονισμός περί συστάσεως και λειτουργίας «Σχολής Βυζαντινής και Παραδοσιακής Μουσικής “Ιωάννης Δαμασκηνός” τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου

Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐχουσα ὑπ ὄψει:

1. Τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 29 παρ. 2 καί 59 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

2. Τὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ποιμανούσης Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἀπό τὰς Εὐαγγελικὰς Ἐπιταγὰς, τοὺς Ἱεροῦς Κανόνας καί τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους πρὸς τὸ Χριστεπώνυμον τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα.

3. Τὰς ὑφισταμένας κοινωνικὰς καί πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου.

4. Τὴν ὑπ' ἀριθμ. XV/22.6.2012 Πρᾶξιν καί τὴν ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 1121/26.9.2012 Πρότασιν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου κ. Δαμασκηνοῦ.

5. Τὴν ἀπὸ 2.10.2012 Γνωμοδότησιν τοῦ Νομικοῦ Γραφείου τῆς Νομικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ

Συνιστᾷ εἰς τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου Ἐκκλησιαστικὸν Ἴδρυμα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν: «Σχολὴ Βυζαντινῆς καί Παραδοσιακῆς Μουσικῆς “Ἰωάννης Δαμασκηνός” τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου», τὸ ὁποῖο θὰ λειτουργεῖ ὡς ἀποκεντρωμένη καί ἐξηρητημένη ὑπηρεσία τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἰδίας διαχειρίσεως καί μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ὀργάνωσις, διοικήσις, διαχείρισις καί λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος τούτου θὰ διέπεται ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ ἐπομένου Κανονισμοῦ:

Κανονισμός «Ἰδρύσεως καί λειτουργίας Σχολῆς Βυζαντινῆς καί Παραδοσιακῆς Μουσικῆς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός».

Ἄρθρον 1

Σύστασις τῆς Σχολῆς

Ἰδρύεται εἰς τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου «Σχολὴ Βυζαντινῆς καί Παραδοσιακῆς Μουσικῆς Ἰωάννης Δαμασκηνός», ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἔδραν τῆς τὸ Διδυμοτεῖχον καί τελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον

ἐποπτεῖαν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀποτελοῦσα ἰδίαν Ὑπηρεσίαν αὐτῆς, αὐτοτελοῦς διαχειρίσεως καί μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτῆρος.

Ἄρθρον 2

Σφραγίδα τῆς Σχολῆς

Ἡ Σχολὴ ἔχει ἰδικὴν τῆς σφραγίδα, ἡ ὁποία φέρει κυκλικῶς τὸν τίτλον «Σχολὴ Βυζαντινῆς καί Παραδοσιακῆς Μουσικῆς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου» καί εἰς τὴν μέσσην τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ἄρθρον 3

Σκοποὶ τῆς Σχολῆς

Σκοποὶ τῆς Σχολῆς εἶναι:

α) Ἡ διατήρησις καί διάδοσις τῆς πατροπαραδότου ἐκκλησιαστικῆς βυζαντινῆς καί παραδοσιακῆς μουσικῆς μᾶς κληρονομίας καί ἡ καλλιέργεια τοῦ ἠθοῦς καί τῆς ἀγάπης τῶν σπουδαστῶν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καί τὴν παραδοσιακὴν μουσικὴν.

β) Ἡ ἀνάδειξις νέων Ἱεροψαλτῶν καί ἡ δημιουργία βυζαντινῶν χορῶν εἰς τὰ ἀναλόγια τῶν Ἱερῶν Ναῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καί Χορωδίας παραδοσιακῆς μουσικῆς.

Ἄρθρον 4

Ἐπίτευξις τῶν σκοπῶν τῆς Σχολῆς

Οἱ σκοποὶ τῆς «Σχολῆς Βυζαντινῆς καί Παραδοσιακῆς Μουσικῆς» ἐπιτυγχάνονται μὲ τὴν ὑπεύθυνον διδασκαλίαν τῶν ἐπιμέρους μαθημάτων, μὲ τὴν ὀργανωμένην λειτουργίαν τῆς, μὲ τὴν πραγματοποιήσασιν ἐκδηλώσεων, μὲ τὴν δημιουργίαν χορωδιῶν ἀπὸ σπουδαστῆς τῆς, μὲ τὴν συνεργασίαν τῆς Σχολῆς μὲ ἄλλους πολιτιστικούς φορεῖς καί γενικῶς μὲ κάθε μέσον τὸ ὁποῖον κρίνεται κατάλληλον ἀπὸ τὸ διδακτικὸν προσωπικόν, τὴν Ἐπιτροπὴν Διοικήσεως τῆς Σχολῆς, καί τὸν Σεβασμιώτατον Πρόεδρον, ὁ ὁποῖος ἔχει καί τὸν κύριον λόγον, τὴν ἐποπτεῖαν, ἀλλὰ καί τὸν ἐλεγχον δι' ἅπαντα τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὴν Σχολὴν.

Ἄρθρον 5

Διοικήσις τῆς Σχολῆς

1. Ἡ Σχολὴ διοικεῖται ὑπὸ Τριμελοῦς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Ὁρεστιάδος καί Σουφλίου, ἀναπληρουμένου ὑπὸ τοῦ ὑπ αὐτοῦ ὀριζομένου κληρικοῦ. Μέ-

λη της Διοικητικής Έπιτροπής όρίζονται· α) Κληρικός γνώστης της Βυζαντινής Μουσικής μέ τον αναπληρωτήν του καί β) λαϊκός, κατά προτίμησιν Ίεροψάλτης, έκ των υπηρετούντων εις τά αναλόγια των Ίερών Ναών της Ίερās Μητροπόλεως, κεκτημένος τά απαιτούμενα εκάστοτε από τούς νόμους καί τούς κανονισμούς τυπικά προσόντα.

2. Ο διορισμός των μελών της Διοικητικής Έπιτροπής, πραγματοποιείται από τό Μητροπολιτικόν Συμβούλιον μετά πρότασιν του Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Όρεσιτιάδος καί Σουφλίου.

3. Τό αξίωμα των μελών της Διοικητικής Έπιτροπής είναι τιμητικόν καί άμισθον.

4. Η θητεία των μελών της Διοικητικής Έπιτροπής είναι τριετής, δυναμένη νά ανανεωθῆ. Μέ άπόφαση του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου δύναται νά παυθῆ καί νά αντικατασταθῆ μέλος της Δ.Ε., τό όποιο δέν συμμετέχει επί τρεις συνεχόμενες συνεδριάσεις, ἢ δέν συνεργάζεται άρμονικά μέ τά υπόλοιπα Μέλη καί τον Σεβασμιώτατο Πρόεδρο, ἢ δέν ενεργεί σύμφωνα μέ τούς σκοπούς της Σχολῆς, ἢ έχει υποπέσει σέ ἠθικό ἢ ποινικό παράπτωμα.

5. Τό κληρικό μέλος αναλαμβάνει καθήκοντα Ταμίου, τό δέ λαϊκό μέλος καθήκοντα Γραμματέως. Κάθε μέλος δύναται νά παραιτηθῆ εάν συντρέχουν λόγοι ἢ νά αντικατασταθῆ εάν δέν ανταποκρίνεται εις τάς υποχρεώσεις του.

6. Η Διοικητική Έπιτροπή άποφασίζει επί παντός θέματος άφορώντος εις τήν όργάνωσιν καί λειτουργίαν της Σχολῆς. Καταρτίζει τον οικονομικόν προϋπολογισμόν καί άπολογισμόν, τούς όποιους υποβάλλει προς έγκρισιν εις τό Μητροπολιτικόν Συμβούλιον καί τηρεῖ τά υπό του νόμου προβλεπόμενα βιβλία.

Άρθρον 6 Πόροι της Σχολῆς

1. Πόροι της Σχολῆς είναι: α) Τό δικαίωμα έγγραφῆς, β) ἡ μηνιαία εισφορά των σπουδαστών, γ) κάθε δωρεά ἢ επιχορήγησις από τό Δημόσιον ἢ ἄλλα Ν.Π.Δ.Δ. ἢ Ν.Π.Ι.Δ., δ) έκτακτες χορηγίες από τό Ταμεῖον της Ίερās Μητροπόλεως, του ποσοῦ καθοριζομένου από τό Μητροπολιτικόν Συμβούλιον, ε) τόκοι καί έσοδα έκ της κινητῆς καί άκινήτου περιουσίας της Σχολῆς, στ) κάθε ἄλλο νόμιμον έσοδον.

2. Τό ποσόν της έγγραφῆς καί της μηνιαίας εισφορās καθορίζεται υπό της Διοικητικής Έπιτροπής της Σχολῆς καί είναι συγκριτικώς μικρότερον από τάς τρεχούσας τιμάς των Όδειών καί των Μουσικῶν Σχολῶν.

3. Η Έπιτροπή Διοικήσεως διατηρεῖ τό δικαίωμα νά ἀπαλλάσση του ποσοῦ της έγγραφῆς καί της μηνιαίας εισφορās –υπό μορφήν ύποτροφίας– σπουδαστάς οι όποιοι άριστεύουν εις τάς έτησίαις προαγωγικάς έξετάσεις ἢ οικονομικῶς άδύνατους μαθητάς, οι όποιοι έχουν άρίστας επιδόσεις, ἢ τυχόν ἀλλοδαπούς.

4. Οι σπουδασταί άκόμη υποχρεοῦνται καί εις τήν καταβολήν έξετάστων, κυρίως όταν πρόκειται διά κατακτηρίους καί πτυχιακάς έξετάσεις, κατόπιν άποφάσεως της Διοικητικής Έπιτροπής.

Άρθρον 7 Πρόσληψις προσωπικοῦ

1. Η Διοικητική Έπιτροπή προσλαμβάνει τον Διευθυντήν καί τό διδακτικόν προσωπικόν της Σχολῆς.

2. Ο Διευθυντής διορίζεται, κατόπιν προτάσεως της Διοικητικής Έπιτροπής, υπό του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Διδυμοτείχου, Όρεσιτιάδος καί Σουφλίου, εκπροσωπεῖ τήν Σχολήν εις κάθε άρμοδιαν υπηρεσίαν του Ύπουργείου Πολιτισμοῦ καί έχει τήν εϋθύνην διά τήν εϋρυθμον λειτουργίαν της Σχολῆς, τον έλεγχον των διδασκόντων καί διδασκομένων καί τήν όργάνωσιν των κληροτεχνικῶν εκδηλώσεων της Σχολῆς.

3. Τό διδακτικόν Προσωπικόν της Σχολῆς άποτελεῖται από κατόχους Πτυχίου ἢ Διπλώματος Βυζαντινῆς Μουσικῆς μέ τήν απαιτούμενην υπό του Νόμου προϋπηρεσίαν. Ο άριθμός του διδακτικοῦ προσωπικοῦ έξαρτάται από τον άριθμόν των μαθητῶν καί των τμημάτων της Σχολῆς.

4. Η Διοικητική Έπιτροπή καθορίζει μέ άπόφασίν της τάς άμοιβάς του διδακτικοῦ προσωπικοῦ της Σχολῆς.

5. Επίσης, ἡ Διοικητική Έπιτροπή, δύναται νά προσλάβῃ ἑιδικόν ώρομισθιον Καθηγητήν, κάτοχον πτυχίου Άνωτέρων Θεωρητικῶν, ο όποιος θά διδάσκη τό μάθημα της Θεωρίας της Εϋρωπαϊκῆς Μουσικῆς.

6. Τά μαθήματα του Τυπικοῦ της Τελετουργικῆς δύναται νά διδάξη θεολόγος κληρικός της Ίερās Μητροπόλεως, κατόπιν ύποδείξεως του Μητροπολίτου.

7. Οι διδάσκοντες υπόκεινται εις τον έλεγχον του Διευθυντοῦ καί επιτελοῦν τό έργον των εντός των πλαισίων του αναλυτικοῦ Προγράμματος της Σχολῆς καί του σχετικοῦ Προγράμματος του Ύπουργείου Πολιτισμοῦ κατά τάς όδηγίας του Διευθυντοῦ.

Άρθρον 8 Πρόγραμμα Μαθημάτων

1. Τά μαθήματα εκάστου σχολικοῦ έτους αρχίζουν τον μήνα Οκτώβριον καί τελειώνουν τον μήνα Μάιον. Αι προαγωγικά καί άπολυτήριον ἢ πτυχιακά έξετάσεις πραγματοποιοῦνται τον μήνα Ιούνιον, συμφώνως προς τό Πρόγραμμα, τό όποιον καταρτίζει ο Διευθυντής.

2. Η ὕλη των μαθημάτων ακολουθεῖ τό αναλυτικόν Πρόγραμμα του Ύπουργείου Παιδείας μέ τυχόν προσθήκας ἢ βελτιώσεις τάς όποιάς προτείνει ο Διευθυντής.

3. Τό μάθημα της Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Θεωρία καί Πράξις, θεωρεῖται βασικόν μάθημα καί διδάσκεται τουλάχιστον εις μίαν διδακτικήν ώραν (περίπου 45 λεπτά) ανά έβδομάδα.

4. Εκτός του βασικοῦ μαθήματος, οι μαθηταί, αναλόγως του έτους φοιτήσεώς τους, υποχρεοῦνται νά παρακολουθοῦν καί ἄλλα δευτερεύοντα μαθήματα συμφώνως προς τό Πρόγραμμα της Σχολῆς. Υποχρεωτικόν μάθημα θεωρεῖται ἡ Θεωρία της Εϋρωπαϊκῆς Μουσικῆς, από τήν διδασκαλία του όποιοῦ ἀπαλλάσσονται μόνο όσοι σπουδασταί προσκομίσουν βεβαίωσιν από Όδειον ἢ ἄλλην Άνωτέραν Μουσικήν Σχολήν, οτι τό έχουν παρακολουθήσει καί έχουν έξετασθῆ επιτυχῶς εις αὐτό.

5. Πέραν της Βυζαντινής Μουσικής, υπό της Σχολής παρέχεται διδασκαλία της παραδοσιακής Μουσικής της Θράκης και της Πόλης και η διδασκαλία παραδοσιακών οργάνων (κλαρίνο, καβάλι, νέι, βιολί, ούτι κ.λπ.), με άμεσον σκοπόν την ευρύτεραν κατάρτισιν τών σπουδαστών της εις τόν τομέα της πατρώας παραδόσεως. Τά μαθήματα παραδοσιακής μουσικής και παραδοσιακών οργάνων μπορούν προαιρετικώς να παρακολουθοῦν οἱ μαθηταί της Σχολῆς, εἴτε σέ συνδυασμόν μέ τά μαθήματα Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἢ καί αὐτοτελῶς.

6. Ὡς δευτερεύοντα μαθήματα, πλὴν της ἤδη ἀναφερθείσης Θεωρίας της Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς, προβλέπονται τά ἐξῆς:

- α. Μορφολογία της Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Μεληποιίας.
- β. Τυπικόν.
- γ. Ἱστορία της Βυζαντινῆς Μουσικῆς.
- δ. Ἑρμηνεία - Θεολογία τῶν Ὑμνων.
- ε. Στοιχεῖα ληιτουργικῆς καί Τελετουργικῆς.
- στ. Διεύθυνσις χοροῦ.
- ζ. Ἱεροσαλτικὴ δεοντολογία φροντιστήριου εὐταξίας.
- η. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Μετρικὴν.
- θ. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ρυθμολογίαν.
- ι. Αἰσθητικὴ ἀνάλυσις μουσικοῦ κειμένου.
- ια. Μαθήματα φωνητικῆς.
- ιβ. Στοιχεῖα ὀργανοχρησίας.

ἄρθρον 9

Μαθηταί της Σχολῆς

1. Τό πρόγραμμα τῶν μαθημάτων της Σχολῆς μπορούν νά παρακολουθήσουν ὅσοι ἔχουν ὑπερβῆ τό ἐνδέκατον ἔτος της ἡλικίας των καί διαθέτουν σωστήν φωνήν. Ἡ ἐπιλογή τῶν μαθητῶν γίνεται ἀπό τό διδακτικόν προσωπικόν. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐγγράφονται εἰς τά μαθητολόγια της Σχολῆς κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον καί εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τόν Ἰανουάριον.

2. Ἡ παρακολουθῆσις τῶν μαθημάτων εἶναι ὑποχρεωτικὴ, τῶσον εἰς τό κύριον μάθημα, ὅσον καί εἰς τά δευτερεύοντα. Ἡ ἀδικαιολόγητος ἐπί σειρά πέντε (5) μαθημάτων ἀπουσία ἐπισύρει τὴν διαγραφὴν τοῦ μαθητοῦ ἀπό τά μαθητολόγια της Σχολῆς. Τά μαθήματα, τά ὁποῖα συμπύπτουν μέ σχολικὰς ἀργίας ἢ χάνονται μέ ὑπατιότητα τῶν μαθητῶν, δέν ἀναπληρώνονται ἀπό τοὺς διδάσκοντες.

3. Διὰ τοὺς μαθητὰς της Σχολῆς ὑποχρεωτικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις της Σχολῆς καί ἡ παρουσία των εἰς τὰ ἱερά ἀναλήγια.

4. Ἡ ἀξιολόγησις τῶν μαθητῶν γίνεται μέ τὸν συγκερασμόν τῶν ἐπιδόσεών των, τῶσον κατὰ τὴν διάρκειαν της σχολικῆς περιόδου ὅσον καί εἰς τὰς προφορικὰς καί γραπτὰς ἐξετάσεις της περιόδου τοῦ Ἰουνίου.

ἄρθρον 10

Λειτουργία Παραρτημάτων

Μέ ἀπόφασιν τοῦ Μητροπολίτου καί ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἱκανὸς ἀριθμὸς μαθητῶν δύναται νά δημιουργηθοῦν Παραρτήματα εἰς Ὀρεσιάδα, Σουφλί καί Ρίζια, ληιτουργοῦντα μέ τὴν εὐθύνην τοῦ ἐκεῖ διδάσκοντος Καθηγητοῦ

καί τὸν ἔλεγχον τοῦ Διευθυντοῦ καί της Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς.

ἄρθρον 11

Τηρούμενα Βιβλία

Ἡ Σχολὴ διατηρεῖ τά ἐξῆς βιβλία:

1. Μαθητολόγιον,
2. Πρωτόκολλον Ἀλληλογραφίας,
3. Βιβλίον Πρακτικῶν,
4. Βιβλίον Ἐξετάσεων,
5. Βιβλίον Ταμείου, Γραμμάτια Εἰσπράξεων καί Ἐντάλματα Πληρωμῶν κανονικὰ θεωρημένα ὑπό της Ἱερᾶς Μητροπόλεως, μέ εὐθύνην τοῦ Ταμίου, καί, Βιβλίον περιουσιακῶν στοιχείων, κινητῶν καί ἀκινήτων.

ἄρθρον 12

Ἀντιμετώπισις προβλημάτων

Κάθε πρόβλημα τό ὁποῖον ἀναφύεται καί δέν ρυθμίζεται ὑπό τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, ἀντιμετωπίζεται ὑπό της Ἐπιτροπῆς Διοικήσεως της Σχολῆς, μέ κριτήριον τοὺς σκοποὺς ληιτουργίας της.

ἄρθρον 13

Τελικὰ Διατάξεις

Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν δημοσιεύσεώς του εἰς τὴν Ἐφημερίδα της Κυβερνήσεως. Ὁ Κανονισμὸς δημοσιεύεται ἐπίσης εἰς τό ἐπίσημον Δελτίον της Ἐκκλησίας της Ἑλλάδος «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

ἄρθρον 14

Ὁ παρὼν Κανονισμὸς τροποποιεῖται μέ Ἀπόφασιν της Ἱερᾶς Συνόδου κατόπιν προτάσεως της Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς καί τοῦ Μητροπολίτου.

ἄρθρον 15

Ἡ «Σχολὴ Βυζαντινῆς καί Παραδοσιακῆς Μουσικῆς» της Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὀρεσιάδος καί Σουφλίου καταργεῖται ὑπό της Ἱερᾶς Συνόδου, κατόπιν ἀποφάσεως της Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐγκρινομένης ὑπό τοῦ Μητροπολίτου, ὅταν δέν ἐκπληρώνει τοὺς σκοποὺς της καί καθίσταται ἀδύνατη ἡ ληιτουργία της, τά δέ περιουσιακὰ στοιχεῖα τά ὁποῖα τυχόν κατέχει ἀνήκουν αὐτοδικαίως εἰς τό Νομικόν Πρόσωπον της Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

ἄρθρον 16

Κάλυψις δαπάνων

Ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ δέν προκλήεται δαπάνη εἰς βάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ νομικοῦ προσώπου της Ἱερᾶς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, Ὀρεσιάδος καί Σουφλίου. Τυχόν μελλοντικὴ δαπάνη θά προβλεφθεῖ στὸν οικεῖον Προϋπολογισμόν.

Ἀθῆναι 8.10.2012.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
Ὁ Διαυθείας Γαβριήλ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ - ΚΛΗΤΗΡΙΑ ΕΠΙΚΡΙΜΑΤΑ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

ΚΛΗΤΗΡΙΟΝ ΕΠΙΚΡΙΜΑ

Πρός
Τόν Διάκονον
Ἄνδρέαν Κολλῆαν
Κληρικόν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως
Τριφυλίας καί Ὀλυμπίας
(νῦν ἀγνώστου διαμονῆς).

Καλεῖσαι ἵνα ἐμφανισθῆς αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Τριφυλίας καί Ὀλυμπίας δυνάμει τῶν ἀρθρῶν 55 καί 110 τοῦ Ν. 5383/1932 «περί Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων καί τῆς ἐνώπιον αὐτῶν διαδικασίας» ὡς οὗτος ἰσχύει κατὰ τα σαφῶς ὀριζόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 44 παρ. 1 τοῦ Ν.590/1977 «περί τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἐν Κυπαρισσίᾳ καί ἐν τοῖς Γραφείοις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Τριφυλίας καί Ὀλυμπίας, τήν 27η Φεβρουαρίου 2013 ἡμέραν Τετάρτην καί ὥραν 11:00 π.μ. ἵνα δικασθῆς ἐπὶ ἀποδιδόμενων σοι κατηγοριῶν, αἵτινες κρίνεται σκόπιμον, ὅπως μὴ ἀναγραφῶσιν εἰς τό παρόν κλητήριον ἐπίκριμα.

Ἐν Κυπαρισσίᾳ 24η Ὀκτωβρίου 2012

Ὁ Μητροπολίτης
καί Πρόεδρος τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου
Ὁ Τριφυλίας καί Ὀλυμπίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Πρωτ. Δημήτριος Καραῖσκος

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΙΚΑΡΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ

ΚΛΗΤΗΡΙΟΝ ΕΠΙΚΡΙΜΑ

Πρός
Τόν Αἰδεσιμώτατον
Πρεσβύτερον Μάξιμον Ἀντωνίου
Ἐφημέριον Ἱ. Ν. Συλλήψεως Τιμίου Προδρόμου
Ἀμπέλου Σάμου
(νῦν ἀγνώστου διαμονῆς).

Διά τοῦ παρόντος καλοῦμέν σε, ὅπως ἐμφανισθῆς αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου

τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σάμου καί Ἰκαρίας, τῆ 9η Ἰανουαρίου 2013, ἡμέρα Τετάρτη καί ὥρα 10.00 π.μ. ἐν Σάμῳ καί ἐν τοῖς Γραφείοις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ὁδός 28ης Ὀκτωβρίου καί ἀριθμός 4, ἵνα δικασθῆς ἐπὶ τῶν ἀποδιδόμενων σοι κατηγοριῶν.

Προσεπιδηλοῦμεν σοί, ὅτι ἂν μὴ ἐμφανισθῆς τῆ ὥσ' ἄνω ἡμέρα τε καί ὥρα θέλεις δικασθῆ ἐρήμην.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου

† Ὁ Σάμου καί Ἰκαρίας Εὐσέβιος

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΩΤΙΔΟΣ ΚΑΙ ΦΑΝΑΡΙΟΦΕΡΣΑΛΩΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ

ΚΛΗΤΗΡΙΟΝ ΕΠΙΚΡΙΜΑ

Πρός
Τόν Πρεσβύτερον
Γεώργιον Καναρίδην
πρῶτον Ἐφημέριον Ἱ. Ν. Ἁγ. Γεωργίου Καλλιθέας
Φαρσάλων
(νῦν ἀγνώστου διαμονῆς).

Καλεῖσαι ὅπως ἐμφανισθῆς ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Οἰκονόμου Ἀθανασίου Τζιώρα, ἐνεργοῦντος ὡς ἀνακριτοῦ, συνψυδᾶ τῆ ὑπ' ἀριθ. 890/26.9.2012 ἐντολῆ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλιωτίδος καί Φαναριοφερσάλων κ. Κυρίλλου καί δυνάμει τοῦ ἀρθροῦ 110 τοῦ Ν. 5383/1932 ἐν Καρδίτῃ καί ἐν τῷ Γραφείῳ τοῦ Ἐνοριακοῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας τῆ 19η Νοεμβρίου 2012, ἡμέραν Δευτέραν καί ὥραν 10.00 π.μ. προκειμένου νά ἀπολογηθῆς δι' ἐγκατάλειψιν τῶν Ἐφημεριακῶν σου καθηκόντων ἄνευ ἀδείας.

Προσεπιδηλοῦμεν σοι ὅτι ἐν περιπτώσει μὴ ἐφανίσεώς σου θέλει ἐνεργηθῶσι κατὰ σοῦ τὰ ὑπὸ τῶν ἀρθρῶν 62 καί 112 τοῦ Ν. 5383/1932 ὡς ταῦτα ἰσχύουσι κατὰ τὰ σαφῶς ὀριζόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 44 παρ. 1 τοῦ Ν. 590/1977 διατασσόμενα.

Ἐν Καρδίτῃ τῆ 10η Ὀκτωβρίου 2012

Ὁ Ἀνακριτῆς
Ἀθανάσιος Τζιώρας, Οἰκονόμος
Ὁ Γραμματεὺς
Λάζαρος Ἀλιβάνογλου, Οἰκονόμος

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ίερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Οἱ ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 10.12.2012

Συνῆλθε τὴν Δευτέρα, 10 Δεκεμβρίου 2012, στὴν πρώτη Συνεδρία Της γιὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριο ἢ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν σημερινή Συνεδρία:

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικά τῆς Ἐξουσιοδοτήσεως.

Ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος, ἐνημέρωσε τὰ Μέλη τῆς Διαρκoῦς Ἱεράς Συνόδου ὅτι, κατόπιν τοῦ παρατεταμένου δημοσιογραφικοῦ θορύβου, περὶ τῶν ἐλέγχων τοῦ Σ.Δ.Ο.Ε. γιὰ φορολογικῶς ἀδικαιολόγητο πλουτισμὸ ἐκκλησιαστικῶν προσώπων, ἀπέστειλε Ἐπιστολή πρὸς τὸν Εἰδικὸ Γραμματέα τοῦ Σώματος Δίωξης Οἰκονομικοῦ Ἐγκλήματος, γιὰ τὸ ἄν υπάρχουν σέ ἐξέλιξη ἐλεγκτικῆς διαδικασίας γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ σέ θετική περίπτωση, νά χορηγηθοῦν ἀντίγραφα τῶν πορισμάτων πρὸς τὴν Ἱερά Σύνοδο, ὥστε νά γίνουν οἱ σύμφωνα μέ τοὺς Ἱεροῦς Κανόνες καὶ τοὺς Νόμους ἐνέργειες.

Μέ τὴν ἀπὸ 5.12.2012 ἀπαντητική Ἐπιστολή του, ὁ Εἰδικὸς Γραμματεὺς τοῦ Σ.Δ.Ο.Ε. κ. Στυλιανὸς Στασινόπουλος ἐνημέρωσε τὸν Μακαριώτατο, ὅτι μέχρι σήμερα δέν διακριβώθηκε ἡ βασιμότητα τῶν καταγγελιῶν καὶ ὅτι ἐφ' ὅσον, ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ συνόλου τῶν στοιχείων προκύψει μὴ αἰτιολογημένη, ἀπὸ τὰ δηλωθέντα εἰσοδήματα, περιουσιακὴ κατάσταση, θά κληθεῖ ὁ ἐλεγχόμενος γιὰ νά ἐνημερώσει περὶ αὐτῶν.

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐνέκρινε τίς ἐνέργειες τοῦ Μακαριωτάτου καὶ ἀναμένει τὴν σχετικὴ ἐνημέρωση ἀπὸ τὸ Σ.Δ.Ο.Ε.

Στὴ συνέχεια ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἡλείας κ. Γερμανός, ἐκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἐνημέρωσε σχετικά μέ τίς ἐνέργειες γιὰ τὴν ἐκκαθάριση τῆς Μ.Κ.Ο. «ΑΓΑΠΗ». Ὅμοίως ἐκ μέρους τῆς ἐκκαθαριστικῆς Ἐπι-

τροπῆς τῆς Ἐταιρείας, ἔδωσε διευκρινήσεις ἐπὶ θεμάτων ἀρμοδιότητός του, ὁ κ. Χαράλαμπος Ἀποστολόπουλος.

Κατόπιν ὁ Μακαριώτατος ἐνημέρωσε τὰ Μέλη τῆς Διαρκoῦς Ἱεράς Συνόδου περὶ τῆς ἐπισκέψεως στὴν Ἐκκλησία μας τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν Δρος Olav Fykse Tveit καὶ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν Δρος Guy Liagre, τοὺς ὁποίους συνόδευαν καὶ ἄλλα ὑπηρεσιακὰ πρόσωπα τῶν δύο Συμβουλίων. Οἱ δύο Γραμματεῖς ἐνημερώθηκαν ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο καὶ ἀπὸ ὑπηρεσιακὰ πρόσωπα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας σχετικά μέ τὴν κρίση πού μαστίζει τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Μέ τὴν εὐκαιρία δέ τῆς ἀπονομῆς στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση τοῦ Βραβείου «Νόμπελ» γιὰ τὴν Εἰρήνη, ἀπύθνησαν ἀνοικτὴ ἐπιστολή πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση γιὰ τὴν ἐπίλυση τῆς χρηματοπιστωτικῆς κρίσεως τονίζοντας τὰ ἑξῆς :

«Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος κατηγορεῖται διὰ τὴν κρίσιν ταύτην ἀνά τὴν Εὐρώπην. Ἡ εὐθὺνη διὰ τὴν κατάστασιν ταύτην βαρύνει καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐνωσιν, τόσον τοὺς δανειστάς, ὅσον καὶ τοὺς δανειολήπτας. Ἀπευθύνομεν ἔκκλησιν πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐνωσιν νά ἀντιμετώπιση ταύτην οὐχὶ μόνον ὡς κρίσιν ἑλληνικὴν, ἀλλ' ὡς κρίσιν εὐρωπαϊκὴν. Ἐκαστος ὑπέχει εὐθύναν διὰ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν καὶ διὰ τὴν ἀνταπόκρισιν τὴν ὁποίαν προσφέρει.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι αἱ χρηματοοικονομικαὶ κρίσεις ἔχουσι πάντοτε μίαν ἀνθρωπιστικὴν καὶ κοινωνικὴν διάστασιν, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νά ὀδηγήσῃ εἰς πολιτικὴν κρίσιν. Ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος λαμβάνομεν ἐπίσης σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιπτώσεις τοῦ διογκουμένου ρατσισμοῦ καὶ ἐξτρεμισμού ἐν Ἑλλάδι. Νέφη καταιγίδος συγκεντρώνονται εἰς τὸν ὄριζοντα καὶ δέν εἶναι δυνατόν οὔτε νά ἀγνοηθοῦν οὔτε νά ἐξορκισθοῦν.

Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ Συμβούλιον Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν, συμπαρί-

στανται εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἔνωσιν καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἀπὸ κοινοῦ νὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κρίσιν ταύτην ἐπὶ παντός ἐπιπέδου: χρηματοπιστωτικοῦ, ἀνθρωπιστικοῦ, ἠθικοῦ, πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ».

Τέλος ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα.

Ἐκ τῆς Διαρκoῦς Ἱεραῦς Συνόδου.

Οἱ ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 11.12.2012

Συνῆλθε τὴν Τρίτην, 11 Δεκεμβρίου 2012, στὴν δεύτερην Συνεδρία Της γιὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν σημερινὴν Συνεδρία ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος:

– Ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικὰ τῆς προηγουμένης Συνεδρίας.

– Ἐνέκρινε καὶ προσάρμοσε στὰ σύγχρονα δεδομένα τὸν ὑποβληθέντα Προϋπολογισμό Ἐσόδων - Ἐξόδων τοῦ οικονομικοῦ ἔτους 2013 τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας Οἰκονομικῶν (Ε.Κ.Υ.Ο.).

– Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλείμματος τῆς Συνεδρίας, ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος εἶχε συνάντησιν μὲ τὸν Ἐξοχώτατο κ. Ἰωάννη Βρούτση, Ὑπουργοῦ Ἐργασίας, Κοινωνικῆς Ἀσφαλίσεως καὶ Προνοίας. Κατὰ τὴν συζήτησιν ἀποφασίσθηκε ἡ συνεργασία Ἐκκλησίας καὶ Ὑπουργείου Ἐργασίας ἐπὶ θεμάτων ἀπασχόλησιν καὶ ἀναζητήθηκαν τρόποι συνεργασίας σχετικὰ μὲ τίς προνοιακὰς ἀρμοδιότητες πού ἔχουν περιέλθει πλέον στό ἐν λόγω Ὑπουργεῖο.

– Τέλος, ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα.

Ἐκ τῆς Διαρκoῦς Ἱεραῦς Συνόδου

Οἱ ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 12.12.2012

Συνῆλθε τὴν Τετάρτην, 12 Δεκεμβρίου 2012, στὴν τρίτην Συνεδρία Της γιὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν σημερινὴν Συνεδρία ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος:

– Ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικὰ τῆς προηγουμένης Συνεδρίας.

– Ἐλαβε ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα.

Ἐκ τῆς Διαρκoῦς Ἱεραῦς Συνόδου

Οἱ ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 13.12.2012

Συνῆλθε τὴν Πέμπτην, 13 Δεκεμβρίου 2012, στὴν τέταρτη Συνεδρία Της γιὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν σημερινὴν Συνεδρία:

Ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἐξουσιοδοτήσεως.

Ἐνέκρινε τὸν κατάλογο τῶν δικαιούχων τοῦ ἐπιδόματος γιὰ τὸ τρίτο τέκνο στὴ Θράκη, γιὰ τὸ δίμηνο Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2012. Οἱ οἰκογένειες πού θὰ λάβουν τὸ ἐπίδομα εἶναι 100 καὶ τὸ ποσό ἀνέρχεται στὰ 175.000,00 €.

Ἐπίσης ἐνέκρινε τὸ αἴτημα τῆς Ἱεραῦς Μητροπόλεως Θήρας, Ἀμοργοῦ καὶ Νήσων γιὰ τὴν δωρεάν παραχώρησιν οἰκοπεδικῆς ἐκτάσεως 10.687 τ.μ. στὴν περιοχὴ «Λιβιάδι» Ἀμοργοῦ γιὰ τὴν ἀνέγερσιν Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ Νηπιαγωγείου.

Τέλος ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα καὶ ἐνέκρινε ἀποσπάσεις Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σὲ Ἱερεῖς Μητροπόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἐκ τῆς Διαρκoῦς Ἱεραῦς Συνόδου

Ἐνημέρωση γιὰ τὴν δράσιν τῆς Σαπεντολογίας

Κυκλοφορεῖ εὐρύτατα ἔντυπο μὲ τίτλο: «Ὁ Δρόμος πρὸς τὴν Εὐτυχία - Ἕνας Ὀδηγὸς κοινῆς λογικῆς γιὰ Καλύτερη Ζωή», στό ἐξώφυλλο τοῦ ὁποίου ἀπεικονίζεται μάλιστα Ὁρθόδοξος αἰγαίοπελαγίτικος ναός.

Πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ Ὁρθοδόξου Πληρώματος, καθιστοῦμε γνωστὸ ὅτι τὸ ἔντυπο αὐτὸ ἔχει ἐκδοθεῖ καὶ κυκλοφορεῖται ἀπὸ τὴν Σαπεντολογία καὶ ἐντάσσεται στίς ποικίλες μεθοδεύσεις πού χρησιμοποιεῖ ἡ ὁργάνωσιν αὐτή, γιὰ νὰ προωθεῖ τίς πεποιθήσεις Της σὲ ἀνύποπτους πολίτες, ἀλλὰ καὶ στό ἴδιο τὸ Ἑλληνικὸ Κοινοβούλιο, ὅπως ἐπεχείρησε νὰ πράξει καὶ τὸ 2009.

Ἄν καὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπασχόλησε τὴν Ἱερά Σύνοδο καὶ στό παρελθόν, ἐν τούτοις θεωροῦμε ὅτι ἔχουμε χρέος ἐναντί του Πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐπαναλάβουμε ὅτι, ὅπως σὲ διάφορες εὐρωπαϊκὰς χώρες ἔτσι καὶ στὴν Ἑλλάδα ἡ Ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη (ἀποφάσεις Πρω-

τοδ. Ἀθηνῶν 7380/96 καί Ἐφει. Ἀθηνῶν 10493/97) ἔχει ἀποφανθεῖ ὅτι ἡ “Σαπεντολογία” “ἐπιδιώκει σκοπούς ξένους πρὸς τὴν φύση καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐλευθέρου ὄντος”. Ἐπίσης ὅτι εἶναι “μία ὁργάνωση μὲ ὀλοκληρωτικές δομές καὶ τάσεις πού στὴν οὐσία περιφρονεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ ἐνεργεῖ ἐλεύθερα καὶ μόνον κατ’ ἐπίφαση προκειμένου καὶ ἀποκλειστικά νά προσελκύσει μέλη τὰ ὁποῖα στὴν συνέχεια ὑφίστανται... πλύση ἐγκεφάλου, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν δημιουργία κατευθυνόμενου τρόπου σκέψης... καὶ πού ἀπὸ ἐτῶν ἐτράπηκε σὲ ἀπαγορευμένη κερδοσκοπικὴ δραστηριότητα”.

Κατὰ συνέπεια, οἱ σαπεντολογικὲς ἀντιλήψεις, μὲ ὅποιο τρόπο καὶ ἂν προωθοῦνται, δὲν μποροῦν νά θεωρηθοῦν οὔτε “ὁδηγὸς κοινῆς λογικῆς γιὰ καλύτερη ζωὴ”, πολὺ δὲ περισσότερο ὡς “ἐκπαιδευτικὰ ἐργαλεῖα γιὰ τὴν ἐξομάλυνση τῶν ἐντάσεων”, ὅπως ὑποστηρίζει ἡ ἐν λόγῳ ὁργάνωση.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος, μὲ αἴσθημα εὐθύνης ἐναντὶ τοῦ Ποιμνίου Της, διαβεβαιώνει ὅτι θά συνεχίσει νά διαφυλάττει ἀνόθευτη τὴν Ὁρθόδοξη Πίστη ἐναντι οἰασδήποτε πλάνης, ἡ ὁποία καλύπτεται ἐνδεχομένως κάτω ἀπὸ ποικίλα προσώπεια καὶ νά προστατεῦει τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή.

Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

*Συνεργασία τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου
Προσκυνηματικοῦ Τουρισμοῦ μὲ
τὸ Βατικανό*

Ὁλοκληρώθηκαν μὲ ἐπιτυχία τὴν Τετάρτη 31 Ὀκτωβρίου 2012, οἱ συναντήσεις τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδριτοῦ κ. Σπυρίδωνος Κατραμάδου, Γραμματέως τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ μελῶν τοῦ Γραφείου, μὲ ἐπίσημους ἐκκλησιαστικούς καὶ πολιτικούς φορεῖς στὴ Ρώμη, στὸ πλαίσιο τῶν δραστηριοτήτων γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν προσκυνηματικῶν περιηγήσεων καὶ τὴν προβολὴ τῶν Ἱ. Προσκυνημάτων, Μονῶν καὶ μνημείων τῆς χώρας.

Πιὸ συγκεκριμένα, τὴν Δευτέρα 29 Ὀκτωβρίου 2012, ἔλαβε χώρα στὴν Ἑλληνικὴ Πρεσβεία στὴ Ρώμη, εὐρεῖα σύσκεψη ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ Ἑλλήνου Πρέσβευς κ. Καμπάνη καὶ πολλῶν συνεργατῶν του, μετὰ τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Συ-

νοδικοῦ Γραφείου, ὅπου ἀποφασίστηκαν, μεταξύ ἄλλων, νά πραγματοποιηθοῦν στὸ ἄμεσο μέλλον οἱ ἑξῆς ἐνέργειες - δράσεις:

α) Ἐκθεση (ἐντὸς τοῦ 2013) στὸν χῶρο τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, παρουσίας καὶ προβολῆς ξενόγλωσσου ὀπτικο-ακουστικοῦ ὕλικου τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων - Μονῶν - Μνημείων, τῶν Ἱερῶν Μνηστροφῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ εὐθύνη τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου.

β) Σύνδεση τῆς ἐπίσημου ἰστοσελίδου τῆς Πρεσβείας στὴν Ρώμη μὲ τὴν ἐπίσημη ἰστοσελίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὸν τομέα τῶν προσκυνηματικῶν περιηγήσεων.

γ) Πρόσκληση - φιλοξενία ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν ὑποδείξεως τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, Ἱταλῶν δημοσιογράφων ἀπὸ ἐξειδικευμένα ΜΜΕ, γιὰ τὴν ἐπίσκεψή τους καὶ τὴν μετὰ ταῦτα, προβολὴ καὶ ἀνάδειξη, τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων - Μονῶν - Μνημείων, τῶν Ἱερῶν Μνηστροφῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

δ) Διατήρηση τακτικῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλονημερώσεως μεταξύ τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, μὲ στόχο τὴν ἐπέκταση περαιτέρω τῶν ἐπαφῶν καὶ τῶν συνεργασιῶν γιὰ τὴν προσέλκυση χριστιανῶν προσκυνητῶν στὴν Ἑλλάδα.

Ἐπίσης, τὴν ἴδια ἡμέρα πραγματοποιήθηκε ἡ ἐπίσημη συνάντηση τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου, μὲ τὸν (ἐπὶ 80-ετῶν λειτουργοῦντα) Ὁργανισμό Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων καὶ Ταξιδίων Opera Romana Pellegrinaggio τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στὸ Βατικανό. Ὁ Ὁργανισμὸς ἐκπροσωπήθηκε ἀπὸ ὁμάδα στελεχῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Mgr. Caesar Atuire, Chief Executive Officer (Γενικὸς Διευθύνων Σύμβουλος). Ἡ συνάντηση ἐργασίας προκλήθηκε σὲ συνέχεια τῆς συνάντησης πού ἔγινε στὴν Ἀθήνα, στὸ Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, σχετικὰ μὲ τὴν προβλεπόμενη ἐπίσκεψη στὴν χώρα μας ἱκανοῦ ἀριθμοῦ χριστιανῶν προσκυνητῶν, προερχομένων ἀπὸ τὴν Νιγηρία, μὲσφ Ρώμης, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς προσκυνηματικῆς - πολιτιστικῆς Διαδρομῆς τῶν Βημάτων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἡ συνάντηση ἐργασίας μὲ τὸν Opera Romana Pellegrinaggio πραγματοποιήθηκε σὲ ἄριστο ἀδελφικὸ κλίμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, διήρκεσε πέραν τῶν 2 ὡρῶν, καὶ ἀναφέρθηκε καὶ εὐρύτερα στὶς δυνατότητες συνεργασίας τῶν δύο φορέων (Opera Romana καὶ Συνοδικοῦ Γραφείου) γιὰ τὴν προώθηση τῶν προσκυνηματικῶν ταξιδιῶν.

Μεταξύ των άλλων αποφασίστηκαν οι εξής δράσεις:

α) Η σύσταση Κοινής Έπιτροπής εκπροσώπων των δύο φορέων με σκοπό την μελέτη των προσκυνηματικών διαδρομών και της σύνταξης Συμφώνου Συνεργασίας, επί τη βάσει του ήδη λειτουργούντος Συμφώνου μεταξύ του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

β) Η μεταφορά τεχνολογίας - εμπειριών στον χώρο, από την 80-χρονη λειτουργία του Όργανισμού, σε σχέση με την διαχείριση και ανάπτυξη των προσκυνηματικών περιηγήσεων.

γ) Η αποδοχή της προτάσεως για την πραγματοποίηση εντός του έτους 2013, Εκθέσεως στο Βατικανό, και σε άλλες Ιταλικές πόλεις, προβολής ξενόγλωσσου οπτικο-ακουστικού υλικού των Ιερών Προσκυνημάτων - Μονών - Μνημείων, των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, με ευθύνη του Συνοδικού Γραφείου.

δ) Η φιλοξενία, εκ μέρους της Εκκλησίας της Ελλάδος, εντός των προσεχών μηνών, ολιγομελούς ήγετικής αντιπροσωπείας του Ρωμαιοκαθολικού Όργανισμού, ως και η φιλοξενία δημοσιογράφων υποδεικνυόμενων από τον ως άνω Όργανισμό.

ε) Η ανάπτυξη και συνεργασία μεταξύ των Ραδιοφωνικών Σταθμών της Εκκλησίας της Ελλάδος και των Σταθμών Radio Maria και Radio Vatican, της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, προκειμένου να ενημερώνονται και να προβάλλονται, στους ανά τον κόσμο άκροατές Χριστιανούς τα περί των Ιερών Προσκυνημάτων - Μονών - Μνημείων, των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Την Τρίτη 30 Οκτωβρίου 2012, συνεχίστηκαν οι συναντήσεις της Αντιπροσωπείας του Συνοδικού Γραφείου με τον Έξοχώτατο κ. Gabriel Okeke, νέο διαπιστευμένο Πρόσβη της Νιγηρίας στο Βατικανό, και συζητήθηκαν έκτενως τα περί των επισκέψεων των νιγηριανών χριστιανών προσκυνητών στην χώρα μας.

Ο Πρόσβης κ. Okeke δεσμεύθηκε να στηρίξει ενεργώς την άμεση επικοινωνία του Συνοδικού Γραφείου με τον άρμόδιο επίσημο φορέα Nigerian Christian Pilgrim Commission (Όργανισμός Προσκυνηματικών Χριστιανικών Περιηγήσεων της Νιγηρίας).

Η Αντιπροσωπεία θα συνεχίσει τις επαφές και με άλλους τουριστικούς φορείς και ταξιδιωτικά

γραφεία που ασχολούνται με την σχεδίαση και οργάνωση προσκυνηματικών ταξιδιών.

Ίερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

*Συνάντηση τοῦ Μακαριωτάτου
μέ εκπροσώπους τοῦ Παγκοσμίου
Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν*

Μέ τους εκπροσώπους τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου καί τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν συναντήθηκε στίς 19.11.2012 ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερώνυμος.

Οἱ εκπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν μέ ἐπικεφαλῆς τῶν Γ.Γ. τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν κ. Olaf Tveif, τόν πρόεδρο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν Μητροπολίτη Γαλλίας κ. Ἐμμανουήλ καί τόν Γ.Γ. κ. Guy Liagre εὐχαρίστησαν τόν Ἀρχιεπίσκοπο γιά τή συνάντηση αὐτή, καί ἔθεσαν ἀπορίες καί προβληματισμούς σχετικά μέ τήν οικονομική κρίση πού διέρχεται ἡ Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, καλωσορίζοντας τους εκπροσώπους, τόνισε: «Ἔχουμε τήν ιδιότητα τοῦ πνευματικοῦ πατέρα καί ἡ προσέγγισή μας βασίζεται στήν εὐλικρίνεια καί ὄχι στή διπλωματία. Θά ἤθελα, λοιπόν, νά μεταφέρω ἕνα παράπονο στά μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, μία πικρία πού θά ἐπιθυμοῦσα νά διαβιβαστεῖ στίς κατά τόπους Ἐκκλησίες. Ποιμαίνω αὐτόν τόν λαό 44 χρόνια. Καί δέν εἶναι οὔτε ἕνας λαός κλεφτῶν, οὔτε ἕνας λαός ἀπατεῶνων, ὅπως τόν παρουσιάζουν δημοσιεύματα ξένων Μ.Μ.Ε. Μία τέτοια παρουσίαση δέν βοηθάει ἀλλά ἐπιδεινώνει τήν κατάσταση. Οἱ Ἕλληνες συνεχίζουν νά εἶναι ἐργατικοί, ἀξιοπρεπεῖς, μέ ἕναν πολιτισμό πού θά τόν ζήλευε κάθε κράτος καί κάθε χώρα. Ἡ Ἑλλάδα, σήμερα, βρίσκεται σέ μία δύσκολη θέση. Ἔχουμε περάσει κι ἄλλες κρίσεις, τίς ὁποῖες ξεπεράσαμε μέ ὑπερηφάνεια καί εἴμαστε αἰσιόδοξοι ὅτι καί αὐτή θά τήν ξεπεράσουμε, ἀλλά μᾶς μένει τό παράπονο γιά τή στάση εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἀπέναντί μας».

Στή συνέχεια ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, μιλώντας γιά τίς ἀρχές τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσῆς ὑπογράμμισε: «Θά ἤθελα νά κάνουμε μία σύγκριση τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσῆς τοῦ χθές καί τοῦ σήμερα. Ἄλλωστε, εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος πού πίστεψα σέ αὐτό τό σχῆμα, ἤθελα νά προχωρήσει καί τό στήριξα μέ ὅλες μου τίς δυνάμεις. Στά κείμενα τῶν θεμε-

λιωτῶν αὐτῆς τῆς ἰδέας, γίνεται λόγος γιὰ ἀδελφoσύνη, γιὰ συνεργασία, γιὰ ἀλληλεγγύη. Ποῦ ἀλήθεια, φαίνονται ὅλα αὐτά;».

Καί πρόσθεσε: «Ἐχω γνωρίζσει τὴν Γερμανία καὶ τὴν ἀγαπῶ, ἀλλὰ ἄλλο αὐτό κι ἄλλο ἢ πραγματικότητα. Τό ἐρώτημά μου εἶναι ἀπλό: ὁ ἀγώνας γίνεται γιὰ μία εὐρωπαϊκὴ Γερμανία ἢ γιὰ μία γερμανικὴ Εὐρώπη; Παρακολούθησα μὲ λύπη τὸν προπυλακισμό τοῦ προξένου στὴ Θεσσαλονίκη, γιατί κάτι τέτοιο δέν ταιριάζει στοὺς Ἕλληνες πολίτες. Καί τὸν καταδικάζω. Ὅμως, στὴν ἀθλιότητα πού ὑπάρχει σήμερα, τὴ στιγμή πού χιλιάδες ἄνθρωποι ἀναζητοῦν ἕνα πιάτο φαγητό, ὅταν ἀκούγεται ἀπὸ τὰ Μ.Μ.Ε. ὅτι ἡ Γερμανία κέρδισε ἕνα δισεκατομμύριο ἑπτακόσια ἑκατομμύρια ἀπὸ τὴν κρίση, τί θὰ κάνει αὐτός ὁ λαός; Κι ὅταν μάλιστα κουβαλᾷ καὶ τίς μῆνες ἀπὸ τὴν Κατοχή».

Ἐναφερόμενος στὴν κρίση ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δήλωσε πὺς δέν ἀφορᾷ μόνο στὴν Ἑλλάδα, ἢ ὁποία ὅμως ἐγινε δυστυχῶς τὸ πειραματόζωο.

Στὴ συνέχεια ὁ Μακαριώτατος ἀναφέρθηκε στὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, λέγοντας πὺς ἡ ἀποστολὴ τῆς εἶναι διπλή: Ἀπὸ τὴ μία νά στηρίζει πνευματικά καὶ ψυχικά τὸν ἄνθρωπο, νά τοῦ δίνει τὸ νόημα τῆς ζωῆς καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅταν βρῆσκειται σὲ δύσκολη κατάσταση καὶ ἀντιμετωπίζει ὁποιοδήποτε πρόβλημα, νά στέκεται δίπλα του.

Μιλώντας γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας τὸ πνευματικό, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλανθρωπικό ἀναφέρθηκε ἀναλυτικά στὰ προγράμματα πού ἀναπτύσσει ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν γιὰ τὴ στηρίξη τῶν ἀπόρων, τονίζοντας πὺς καθημερινά οἱ Ἕλληνες στηρίζουν τὸ ἔργο τῆς. «Μέ τέτοιο λαό», τόνισε, «ἢ Ἑλλάδα θὰ ξεπεράσει τὴν κρίση».

Καί πρόσθεσε: «Ἡ πείρα μᾶς ἔχει δείξει, ὅτι χρειαζόμαστε τὴν βοήθεια τῶν φίλων καὶ ἀδελφῶν μας, κυρίως τῶν λαῶν, διότι οἱ πολιτικοὶ θὰ κοιτάξουν πρῶτα τὰ δικά τους συμφέροντα». «Ἡ Ἐκκλησία», τόνισε ὁ Μακαριώτατος, «τέτοιες ὥρες καλεῖται νά γιγαντώσει τίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων».

«Πιστεύω», εἶπε, «ὅτι καὶ σὲ ἄλλες χῶρες ἀντιμετωπίζουν προβλήματα. Ὅφειλε τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν νά πεῖ μὲ δυνατὴ φωνὴ στὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο ὅτι σήμερα ἡ Ε.Ε. δέν ἀκολουθεῖ τίς ἀρχές καὶ τίς ἀξίες πάνω στίς ὁποῖες θεμελιώθηκε καὶ ὅτι ἕνας ἀπλὸς παπᾶς μᾶς εἶπε στὴν Ἑλλάδα, ὅτι δέν νιώθει τὴν ἀλληλεγγύη τῆς Εὐρώπης ἀλλὰ μία τραγικὴ τοκογλυφία ἀπὸ μέρους τῆς».

Στὴ συνέχεια οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Συμβουλίων ἐπισήμαναν πὺς τὰ δημοσιεύματα τοῦ Ξένου Τύπου πού ἀφοροῦν στὴν Ἑλλάδα δέν ἀντιπροσωπεύουν καὶ τοὺς λαοὺς τους καὶ ὑπογράμμισαν πὺς ὅσα ὁ Μακαριώτατος τοὺς ἀνέφερε στὴ συνάντησή τους, τοὺς δημιούργησαν μία διαφορετικὴ εἰκόνα ἀπ' ὅ,τι εἶχαν μέχρι σήμερα καὶ θὰ τὰ μεταφέρουν ἀρμοδίως πίσω στίς πατρίδες τους.

Ἀποκαλυπτήρια Προτομῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σεραφεῖμ

Τρισάγιο στὴ μνήμη τοῦ Μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Σεραφεῖμ τέλεσε στίς 6.11.2012 ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Ἰερώνυμος, παρουσίᾳ τῶν μελῶν τῆς Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ συγγενῶν τοῦ μακαριστοῦ. Στὴ συνέχεια προχώρησε στὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σεραφεῖμ, ἡ ὁποία βρῆσκειται δίπλα ἀπὸ τὴν κεντρικὴ εἴσοδο τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Ἐκκλησία καὶ Περιφέρεια Ἀττικῆς δημιουργοῦν Βρεφονηπιακὸ Σταθμὸ

«Τό σημεῖο πού μᾶς ἐνώνει εἶναι ὁ ἀγώνας γιὰ τὸ καλὸ τῶν συνανθρώπων μας» τόνισε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερώνυμος κατὰ τὴν ὑπογραφή τῆς προγραμματικῆς συμφωνίας γιὰ τὴ δημιουργία βρεφονηπιακοῦ σταθμοῦ μὲ τὸν Περιφερειάρχη Ἀττικῆς κ. Γιάννη Σγουρό.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐπισκέφθηκε στίς 22.11.2012 τὸν κ. Σγουρό στὴν Περιφέρεια Ἀττικῆς συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἐπίσκοπο Διαυλείας κ. Γαβριήλ, τὸν Πανοσιολογίωτο Ἀρχιμανδρίτη Χρυσόστομο Παπαθανασίου, Διευθυντὴ τοῦ ἰδιαίτερου γραφείου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τὸν Πανοσιολογίωτο Ἀρχιμανδρίτη Χρυσόστομο Συμεωνίδη, Διευθυντὴ Οἰκονομικῶν τοῦ Γενικοῦ Φιλοπτώχου Ταμείου τῆς Ἱ.Α.Α.

Ὁ Περιφερειάρχης καλωσόρισε τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ δήλωσε πὺς εἶναι στὸ πλευρὸ τῆς Ἐκκλησίας. «Ὑποστηρίζουμε τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, γιατί εἶναι πολὺ σημαντικό» τόνισε συγκεκριμένα ὁ κ. Σγουρός καὶ πρόσθεσε πὺς «ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νά παίξει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὴν ψυχραιμία καὶ στὴν ἀγάπη». Μίλησε ἐπίσης

για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στην εφαρμογή των νέων νόμων λέγοντας πώς “βρισκόμαστε σε μία δύσκολη θέση, από τη μία πρέπει να εφαρμόσουμε τους νόμους, από την άλλη όμως, πώς να αφήσουμε τόσους ανθρώπους στο δρόμο;”.

Ο Αρχιεπίσκοπος αναφέρθηκε στην αξία συνεργασίας Εκκλησίας και Περιφέρειας, λέγοντας πώς έχουν ένα κοινό στόχο, τον άνθρωπο, την στήριξη των συνανθρώπων μας. Μίλησε, επίσης, για την σπουδαιότητα του βρεφονηπιακού σταθμού και την στήριξη που θα προσφέρει σε άρκετες οικογένειες. “Έχουμε υποχρέωση να πονάμε για αυτά τα φαινόμενα, ως μην ασχοληθούμε με το ποιός ή τί έφταιξε, αλλά τί θα κάνουμε για να βοηθήσουμε τους συνανθρώπους μας και σās ευχαριστούμε που είστε στο πλευρό μας” τόνισε ο Μακαριώτατος, και ζήτησε την βοήθεια της Περιφέρειας και στις υπόλοιπες δραστηριότητες της Αρχιεπισκοπής, όπως στη δημιουργία του Κέντρου Παιδείας και Πολιτισμού που έτοιμάζει ή Αρχιεπισκοπή στις εγκαταστάσεις των κατασκηνώσεων στον Αύλων. “Φιλοδοξούμε να γίνει ένα Διορθόδοξο Κέντρο, όχι μόνο για την Ελλάδα”, επισήμανε ο Μακαριώτατος.

Ο παιδικός σταθμός που θα κατασκευαστεί στην περιοχή του Αγίου Ελευθερίου στα Πατήσια επί της οδού οδού Ράμφου 11, θα καλύπτει τις ανάγκες πολλών οικογενειών σε μία πυκνοκατοικημένη περιοχή, που παρουσιάζει βασικές έλλειψεις κοινωνικής υποδομής, όπως αυτή του Παιδικού Σταθμού, και θα διαθέτει χώρους σχεδιασμένους για τα παιδιά, με ιδιαίτερη προσοχή στους έσωτερικούς χρωματισμούς και στη διακόσμηση.

Υποστήριξη σε 2000 υποσιτιζόμενους μαθητές

Στόν Ί. Ναό του Αγίου Ιωάννη του Κυνηγοῦ, πραγματοποιήθηκε στις 26.11.2012 ή Γενική Συνέλευση των προέδρων των Ένοριακών Φιλοπτώχων Ταμείων, παρουσία του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Γερωνόμου. Ο Πρωτοσύγκελλος της Ί. Αρχιεπισκοπής Αθηνών Πανος. Αρχιμανδρίτης π. Μάξιμος Παπαγιάννης, άπευθυνόμενος στους ιερείς αναφέρθηκε στην “πρωτόγνωρη έποχή που βιώνουμε”, ή οποία, όπως είπε, “άπαιτεί να επιδειχθεί άπ’ όλους αίσθημα άδξημένης εδθύνης, χρηστή διαχείριση και διαφάνεια”.

Άναφερόμενος στις ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες που αντιμετωπίζουν οί πολίτες στην Άθήνα, ανέφερε ότι ή Ί. Αρχιεπισκοπή Άθηνών έλαβε άπό τό Ύπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης, Θρησκευμάτων και Πολιτισμού δύο λίστες μέ συνολικά 2.000 υποσιτιζόμενα παιδιά στα σχολεία της πρωτεύουσας.

Προέτρεψε τους άπευθύνους ιερείς των φιλοπτώχων ταμείων να διακονούν μέ σύνεση και να δίνουν τό μήνυμα της άπευθυνότητας, “ώστε ή ένορία να καταστεί τό αντίδοτο άπέναντι στην οικονομική και την πνευματική κρίση”.

Ο Μακαριώτατος ευχαρίστησε τους ιερείς για την ποιμαντική τους προσφορά, άπογραμμίζοντας ότι ό δρόμος που διανύουμε “θα είναι άκόμη άνηφορικός”.

Ζήτησε άπό τους κληρικούς «να είναι στρατιώτες τούτη την ώρα της κρίσης» και διαβεβαίωσε ότι ή Ί. Αρχιεπισκοπή θα παλέψει μέ όλες της τις δυνάμεις για τό καθένα άπ’ αυτά τά παιδιά, που άναφέρονται στις λίστες του Ύπουργείου, «κάνοντάς τα δικά της παιδιά».

Ο Μακαριώτατος ανέφερε ως πρότυπο τις γυναίκες που άπασχολούνται έθελοντικά στις ένορίες και προσφέρουν, όπως τόνισε, πολύτιμη έργασία. Γι’ αυτό και προέτρεψε τους ιερείς να τις έμψυχώνουν και να τις έπιβραβεύουν. Τους ζήτησε να δίνουν τό παρών στα ίδρύματα της Εκκλησίας, “που δίνουν τιάνιο άγώνα σε αντίξοες συνθήκες και να βρίσκονται άνά πάσα στιγμή στο πλευρό των έμπεριστατων συνανθρώπων μας”.

“Η Εκκλησία θωρακίζει και στηρίζει τον άνθρωπο να σταθεί στα πόδια του τη δύσκολη ώρα, γι’ αυτό κι όλοι έχουμε υποχρέωση να έπαγρυνούμε και να έχουμε άνοιχτά τά μάτια και τ’ αυτιά μας” σημείωσε χαρακτηριστικά ό Αρχιεπίσκοπος.

Ο Γενικός Διευθυντής του Γ.Φ.Τ. της Ί. Αρχιεπισκοπής, π. Βασίλειος Χαβάτζας και ό Διευθυντής Οικονομικών π. Χρυσόστομος Συμεωνίδης έδωσαν αναλυτικά στοιχεία για τό έργο που έπιτελείται καθημερινά άπό την Ί. Αρχιεπισκοπή Άθηνών. Μεταξύ άλλων, τόνισαν, πώς σε 74 ένορίες της Ί. Αρχιεπισκοπής βρίσκουν φαγητό 8.000 άνθρωποι σε καθημερινή βάση, ενώ την περασμένη χρονιά συγκεντρώθηκαν περίπου 2.000 μονάδες αίματος μέσα άπό τά προγράμματα ένοριακής αίμοδοσίας.

*Ἀνθρωπιστική βοήθεια
πέντε τόνων στό Κόσσοβο*

Ἀνθρωπιστική βοήθεια στό μαρτυρικό Κόσσοβο-Μετόχια μετέφερε ἀντιπροσωπεία τῆς «Ἀποστολῆς» μέ ἐπικεφαλῆς τόν Γενικό Διευθυντή τῆς κ. Κωνσταντῖνο Δήμτσα σέ ἐπίσκεψη πού πραγματοποιοῦσε ἀπό τίς 30 Νοεμβρίου ἕως τίς 2 Δεκεμβρίου. Τό ταξίδι πραγματοποιήθηκε σέ συνεργασία μέ τήν Μητρόπολη Νεαπόλεως & Σταυρουπόλεως, τήν ὁποία ἐκπροσώπησε ὁ πατέρας Παρθένιος Μαχαιριώτης.

Μέ τήν βοήθεια τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τό κλιμάκιο προσέφερε τρόφιμα καί ρουχισμό στήν πόλη Στρίπτα καί στούς κατοίκους τοῦ ἀπομακρυνμένου χωριοῦ Σούσιτσε. Τόν κ. Δήμτσα συνόδευσε ὁ Ὑφυπουργός Κοσσόβου τῆς Σερβίας Μίρκο Κρίλιτς, ὁ ὁποῖος σέ δεῖπνο πού παρέθεσε τόν εὐχαρίστησε γιά τήν συνέπεια μέ τήν ὁποία ἡ «Ἀποστολή» στέκεται στό πλευρό τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς πού συνεχίζουν νά δοκιμάζονται.

Ἡ Ἀποστολή μέ τόν π. Παρθένιο καί ἐκπροσώπους τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ παρέδωσαν ἀνθρωπιστική βοήθεια καί στήν Μονή τοῦ Ἀρχαγγέλου στό Πρίζρεν καί στά Μετόχια τοῦ Κοσσόβου, τίς Μονές Πέτς καί στήν Τέτσινα. Στίς συναντήσεις πού εἶχε ὁ κ. Δήμτσα ἀνάφερε: «Ἡ “Ἀποστολή”, παρά τίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζουμε στήν Ἑλλάδα, θά συνεχίσει νά στέκεται στό πλευρό τοῦ Κοσσόβου. Στίς ἀρχές τοῦ φθινοπώρου δεσμευθήκαμε στόν Πατριάρχη Εἰρηναῖο νά στηρίξουμε τό Κόσσοβο καί τά Μετόχια. Τό πράττουμε μέ τήν εὐλογία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου μας κ. Ἱερωνύμου. Θέλω νά σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι τό μυστικό μας εἶναι σέ σᾶς. Τό κάθε πακέτο πού σᾶς παραδίδουμε εἶναι κατάθεση ψυχῆς, εἶναι κατάθεση ζωῆς τῶν Ἑλλήνων πού συνεχίζουν νά δείχνουν τήν ἀνθρωπιά τους. Εἶναι ἡ ἑβδομη ἀποστολή αὐτή πού ὑλοποιοῦμε, βάζοντας ἕνα ἀκόμη κρῖκο στήν ἀλυσίδα ἀλληλεγγύης πού δημιουργεῖ ἡ «Ἀποστολή».

*Γιατροί καί φάρμακα
σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα*

“Ὑποσχεθήκαμε ὅτι θά εἴμαστε κοντά σας καί θά τό πράξουμε μέ ὅλες μας τίς δυνάμεις” εἶναι τό διαχρονικό μήνυμα πού ἀποστέλλουν ὁ Πρόεδρος τοῦ ΙΣΑ κ. Ἰ. Πατούλης καί ὁ Γεν. Διευθυντής τῆς «Ἀποστολῆς» κ. Κ. Δήμτσα ἀπό κάθε σταθμό τοῦ Ὀδοιπορικοῦ Ὑγείας τοῦ Ἱατρικοῦ

Κοινωνικῆς Ἀποστολῆς στούς κατοίκους τῶν ἀκριτικῶν νησιῶν καί στούς ἀνασφάλιστους νησιώτες τοῦ Αἰγαίου, υἱοθετώντας τά ὑγειονομικά προβλήματα τῶν ἀκρίτων καί στηρίζοντας δήμους, μητροπόλεις καί ἰδρύματα σέ κάθε γωνιά τῆς Ἑλλάδας πού κάνει ἔκκληση γιά βοήθεια.

Γιά τίς ἀνάγκες ἑφτά προορισμῶν τῶν Ὀδοιπορικῶν Ὑγείας ἐτοιμάστηκαν 130 κιβώτια μέ 12.000 φάρμακα καί παραφαρμακευτικό ὑλικό καί ἀπεστάλησαν σέ Ἀγαθονήσι, Καστελλόριζο, Νίσυρο, Σίφνο, Σαντορίνη, Σύρο καί Κίσσαμο Χανίων γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἀναξιοπαθούτων κατοίκων τῶν περιοχῶν αὐτῶν.

Δῶρο ζωῆς χαρακτήρισαν οἱ Μητροπολίτες καί οἱ Δήμαρχοι τήν φαρμακευτική προσφορά πού ἔφυγε χθές γιά τοὺς ἀνωτέρω προορισμούς, λόγω τῶν τεράστιων ἀναγκῶν πού προκύπτουν ὅταν ἑβδομάδες ὀλόκληρες εἶναι ἀποκλεισμένοι χωρὶς γιατρό καί φάρμακα.

Εἶναι σημαντικό νά σημειωθεῖ, ὅτι τά οἱ περισσότεροι σταθμοὶ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ Ὑγείας πού στηρίζει μέ φαρμακευτικό ὑλικό τό Ἱατρεῖο Κοινωνικῆς Ἀποστολῆς, δέν ἔχουν καν φαρμακεῖο...

Ἀπό τό νοτιοανατολικότερο ἄκρο τῆς Εὐρώπης, τό ἀκριτικό Καστελλόριζο ὡς τήν Ὁρσειάδα τοῦ Ἔβρου, μέσα ἀπό τά Παραρτήματά του, μέσα ἀπό τή στήριξη σέ φαρμακευτικό ὑλικό, μέσα ἀπό τίς πρωτοβουλίες του σέ τοπικό καί κεντρικό ἐπίπεδο, ὁ Ἱατρικός Σύλλογος Ἀθηνῶν καί ἡ «Ἀποστολή» τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, εἶναι δίπλα στοὺς νησιώτες, στοὺς ἀκρίτες, σέ ὅλους τους ἄπορους καί ἀνασφάλιστους πολῖτες, πού τοὺς χειμερινούς μῆνες μένουν ἀποκλεισμένοι ἀπό γιατρό καί φάρμακα.

“Τό μήνυμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου - κανεὶς ἀσθενῆς χωρὶς γιατρό καί φάρμακα - τό κάνουμε πράξη γιά κάθε συνάνθρωπό μας. Δώσαμε μία ὑπόσχεση: ὅτι θά εἴμαστε κοντά σέ κάθε ἀκρίτα τῆς Ἑλλάδας, σέ κάθε ἀνασφάλιστο καί ἄπορο νησιώτη, σέ κάθε ἄρρωστο πού ἔχει ἀνάγκη τό φάρμακό του καί δέ μπορεῖ νά τό πληρώσει. Ὁ “πλησίον” εἶναι σέ κάθε νησί πού ἐπισκεφθήκαμε, εἶναι σέ κάθε νησιώτη πού ὑποσχεθήκαμε, εἶναι σέ κάθε μητρόπολη καί δῆμο πού στηρίξαμε. Αὐτή ἡ στήριξη εἶναι γιά μᾶς ἡ ἀπάντηση τῆς ἀνθρωπιάς στήν σκληρότητα τῆς φτωχοποίησης μίας Ἑλλάδας, πού χωρὶς τήν προσπάθεια ὄλων, θά θρηνοῦσε τά παιδιά της.” Ἀς προσπαθήσουμε ὅλοι μαζί. Γιά κάθε κουτί φάρμακου πού συλλέγουμε, γιά κάθε παιδί πού ἐμβολιάζουμε, γιά κά-

θε ξεχασμένο "Έλληνα πού μᾶς περιμένει. Εἴμαστε κοντά του." δήλωσε ὁ Γενικός Διευθυντής τῆς «'Αποστολῆς» Κωνσταντῖνος Δήμητρας κατά τήν ἀποστολή τῶν φαρμάκων.

Ἱερά Μητρόπολις Πειραιῶς

Ἡμερίδα γιά τούς «Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά»

Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Πειραιῶς σέ συνεργασία μέ τό Γραφεῖο ἐπί τῶν Αἰρέσεων καί τῶν Παραθρησκείων διοργάνωσε καί πραγματοποίησε τήν Κυριακή 2 Δεκεμβρίου 2012 καί ὥρα 4 μ.μ., στήν αἴθουσα τοῦ πνευματικοῦ κέντρου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Προφῆτου Ἡλιοῦ Καστέλλας, Ἀντιαιρετική Ἡμερίδα μέ θέμα: «Οἱ πλάνες τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά», στήν ὁποία ἔλαβαν μέρος πολλοί κληρικοί καί λαϊκοί καθώς καί ἐκπρόσωποι τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν..

Τήν ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡμερίδος κήρυξε ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Πειραιῶς κ. Σεραφεῖμ.

Στή συνέχεια τό θέμα ἀναπτύχθηκε διεξοδικά ἀπό δύο ἐκλεκτούς ὁμιλητές σέ δύο εἰσηγήσεις: Τόν αἰδεσιμολογιώτατο Πρωτοπρεσβύτερο π. Κυριακό Τσουρό, Γραμματέα τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τῶν αἰρέσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε εἰσήγηση μέ θέμα: «Οἱ αἰρετικές διδασκαλίες τῶν "Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά"» καί τόν ἐλλογιμώτατο ἐρευνητή κ. Μηνᾶ Ἀναστασάκη, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε εἰσήγηση μέ θέμα: «Μέθοδοι δράσεως καί προσοπλισμοῦ ἐκ μέρους τῶν λεγομένων Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά καί τρόποι ἀντιμετώπισεως τῶν.

Παραθέτουμε ἀπόσπασμα ἀπό τά Πορίσματα:

«...

3. Οἱ κυριότερες πλάνες τῶν «Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά» εἶναι:

- α) Ὁ Θεός ἔχει ἓνα καί μοναδικό ὄνομα, τό ὄνομα Ἰεχωβά.
- β) Ἡ Ἁγία Τριάδα θεωρεῖται ὡς «διαβολική ἐπινόηση».
- γ) Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι τό πρῶτο καί τελειότερο κτίσμα.
- δ) Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει ψυχή-πνεῦμα.
- ε) Ἡ Β' Παρουσία ἔγινε τό 1914.
- στ) Τό τέλος τοῦ κόσμου, ὁ Ἀρμαγεδδώνας ἔπρεπε ἤδη νά ἔχει συμβεῖ.
- ζ) Ἡ "Θεῖα Κοινωνία" εἶναι μόνο γιά λίγους.

4. Ἀπέναντι στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τηροῦν ἐχθρική καί ἀπορριπτική στάση, διότι:

- α) Διαστρεβλώνουν καί παραχαράσσουν τό Ἱερό Κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς

β) Ἀπορρίπτουν συλλήβδην καί πολεμοῦν ὅλα τά δόγματα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας.

γ) Ὑβρίζουν τήν Ἐκκλησία, τούς ναούς μας, τούς κληρικούς καί τά μοναστήρια μας.

5. Τηροῦν ἐχθρική καί ἀπορριπτική στάση ἀπέναντι στήν πολιτεία καί σέ κάθε ὁργανωμένη κοινωνία, διότι χαρακτηρίζουν τά ἔθνη, τίς κυβερνήσεις, τούς ὁργανισμούς, τούς στρατούς, τά δικαστήρια, τίς ἀστυνομίες ὡς «στρατόπεδο τοῦ Σατανᾶ» καί τούς ταυτίζουν μέ τό «θηρίον» τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἐπίσης ἀπαγορεύουν τήν στράτευση καί τήν μετάγγιση αἵματος.

6. Προκειμένου νά ἐπιτύχουν τούς προσοπλιστικούς τους στόχους ἔχουν ἰδρύσει εἰδικές σχολές, στίς ὁποῖες ἐκπαιδεύουν ἐφ' ὄρου ζωῆς τά μέλη τους, προκειμένου νά προσελκύσουν νέους ὁπαδούς. Στά μυστικά ἔντυπά τους περιλαμβάνονται ὅλες οἱ πρακτικές λεπτομέρειες τῆς δράσεως τῶν. Τά κυριότερα περιοδικά, πού κυκλοφοροῦν, γιά νά διαδώσουν τίς πλάνες τῶν, εἶναι «Ἡ Σκοπιά» καί τό «Ξύπνα».

7. Ἐπειδή ἔχουμε νά κάνουμε μέ εἰδικά ἐκπαιδευμένους αἰρετικούς, κατευθυνομένους εἰς τό νά μᾶς ἀποσπάσουν μέ ἐπιτηδεϊότητα ἀπό τήν Ἐκκλησία, γι αὐτό θά πρέπει:

- α) Νά μὴν ἀνοίγουμε διάλογο μαζί τους, ἐφόσον δέν γνωρίζουμε καλά τήν Ἁγία Γραφή.
- β) Νά μὴν δεχόμαστε τά ἔντυπά τους.
- γ) Νά τούς ἀπομακρύνουμε μέ εὐγένεια καί σταθερότητα.
- δ) Νά ἀπευθυνθοῦμε στους ποιμένες τῆς ἐνορίας μας καί στό Εἰδικό Γραφεῖο ἐπί τῶν Αἰρέσεων, στήν περίπτωση, κατά τήν ὁποία κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας μᾶς ἔχει μπλεχτεῖ στά δίχτυα τῆς αἰρέσεως αὐτῆς.
- ε) Νά προσευχόμεθα γιά τήν σωτηρία τους.

8. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας, ἐπί 2000 τόξα χρόνια κηρύπτει ἀδιάκοπα καί ἀναλλοίωτα τό Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ καί ἀποδεικνύεται «στῦλος καί ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. 3, 15). Δέν ἐμφανίστηκε αὐθαίρετα σέ μεταγενέστερους χρόνους, ὅπως συμβαίνει μέ ὅλους τούς αἰρετικούς, ἀλλά, μέ ἐγγύηση τήν «'Αποστολική Διαδοχή» τῆς ἀποτελεῖ τήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, τήν Κιβωτό τῆς σωτηρίας.

Σ' Αὐτήν ἄς ἐμπιστευθοῦμε τήν πορεία τῆς σωτηρίας μας, ἔχοντας ὑπόψιν μας τήν παραγγελία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «διδαχαῖς ποικίλαις καί ξέναις μὴ παραφέρεσθε» (Ἐβρ. 13,9) καί σ' Αὐτήν ἄς καλέσουμε νά ἐπιστρέψουν καί οἱ πλανημένοι ἀδελφοί μας».

ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ

Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον

*Ἀνακοινωθέν γιά τήν Ἁγιοκατάταξη
τοῦ Νικηφόρου του Λεπρού*

Συνῆλθεν, ὑπό τήν προεδρείαν τῆς Α.Θ. Παναγιότιτος, ἡ Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδος εἰς τάς τακτικῶς αὐτῆς συνεδρίας ἀπό τοῦ Σαββάτου, 1ης, μέχρι καί τῆς Δευτέρας, 3ης τ. μ. Δεκεμβρίου 2012.

Κατ' αὐτάς ἐθεώρησεν ἅπαντα τά ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει ἀναγεγραμμένα θέματα, ἐφ' ὧν καί ἔλαβε τάς προσηκούσας ἀποφάσεις, εἰσηγήσει δέ τῆς Κανονικῆς Ἐπιτροπῆς κατέταξεν εἰς τό Ἁγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόν μοναχόν Νικηφόρον Τζανακάκην, τόν Λεπρόν, ἐκ τοῦ χωρίου Σηρικαρίου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κισάμου καί Σελίνου, τῆς μνήμης αὐτοῦ ἀγομένης τῇ 4ῃ Ἰανουαρίου.

Ἐν τέλει τῶν συνεδριῶν τούτων, ἀντιπλάγησαν μεταξύ τῆς Α. Θ. Παναγιότιτος καί τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἀθανασίου, ἐκ μέρους τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου, ἐόρτιοι προσφωνήσεις καί ἀντιφωνήσεις ἐπί ταῖς ἐπερχομέναις Ἑορταῖς τοῦ Ἁγίου Δωδεκαμημέρου.

Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας

*Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας
παρέστη στήν ἐνθρόνιση τοῦ νέου Πατριάρχου
τῶν Κοπτῶν*

Τήν 18η Νοεμβρίου ἐ.ἔ. ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κ. Θεόδωρος, συνοδευόμενος ἀπό τόν Σεβ. Μητροπολίτη Ἐρμουπόλεως κ. Νικόλαο καί τόν Θεοφ. Ἐπίσκοπο Νιτρίας κ. Νικόδημο, Πατριαρχικό Ἐπίτροπο Καῖρου, παρέστη στήν τελετή ἐνθρονίσεως τοῦ νέου Πατριάρχου τῶν Κοπτῶν κ. Θεοδώρου, στόν Κοπτικό Καθεδρικό Ναό τοῦ Καῖρου, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ νεοεκλεγέντος Προκαθημένου.

Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, κατά τήν σύντομη προσλαλιά του, ἀνέφερε τά ἑξῆς:

«Μακαριώτατε Πάπα καί Πατριάρχα κ. Θεόδωρε, Μέ αἰσθήματα εἰλικρινοῦς φιλαδελφίας εὐρισκόμεθα σήμερα πλησίον σας, κατά τήν τελετή τῆς ἐνθρονίσεώς Σας, προκειμένου νά μετασχουμε τοῦ χαροποῦ γηγονότος τῆς ἐπισήμου ἀναλήψεως τῶν Πρωθιεραρχικῶν σας καθηκόντων καί νά εὐχηθῶμε ἐκ μέσης καρδίας ὑπέρ τῆς καρποφόρου καί ἀκυμάντου Πατριαρχίας μας.

Ἐρχόμεθα κοντά σας ὡς ὁ Προκαθημένος τοῦ Ἀποστολικοῦ καί Πατριαρχικοῦ Θρόνου Ἀλεξανδρείας καί πάσης Ἀφρικῆς, ἀποδίδοντες τόν ἐν Χριστῷ ἀδελφικό ἀσπασμό πρὸς τό τίμιο προσώπὸ σας καί δι' αὐτοῦ πρὸς τό Πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σας σέ μία δύσκολη παγκοσμίως χρονική συγκυρία, ὅπου ὁ σύγχρονος κόσμος εὐρίσκεται σέ διαρκῆ καί ταλανίζουσα ἀβεβαιότητα καί ἀναζητεῖ μετ' ἐπιτάσεως μία νέα κατάσταση πραγμάτων.

Σέ αὐτή τήν ἱστορική καμπή, ἡ ἐν ἀμοιβαίῳ σεβασμῷ συνεργασία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν καθίσταται πολύτιμη καί λυσιτελεῖς ὑπέρ τῆς ἐνμερείας καί τῆς καταλλαγῆς τῶν λαῶν. Γι' αὐτό καί τό γεγονός ὅτι ἀμφότεροι φέρομε τό ὄνομα «Θεόδωρος ἀποτελεῖ ἱστορική ἐπιταγή πρὸς στενοτέρα συναντίληψη ὑπέρ τοῦ ἐγγενοῦς λαοῦ τῆς Αἰγύπτου.

Μέ τήν πεποίθησι ὅτι ἡ πνευματική σας προσωπικότητα, ἡ θεολογική σας κατάρτισις, ἡ πολυετῆς ἐμπειρία περὶ τά ἐκκλησιαστικά ζητήματα, κυρίως δέ ἡ ἐγνωσμένη ἀγάπη σας πρὸς τόν πιστό λαό τοῦ Θεοῦ, ἀποτελοῦν ἐχέγγυα γιά τήν ἀρχομένη Πρωθιεραρχική διακονία σας, σᾶς εὐχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος διαφυλάττῃ τήν Μακαριότητά Σας ἐν ὑγιεῖ ἀδιαπτώτῳ καί δυνάμει πολλῇ καί σᾶς προσφέρουμε αὐτήν τήν Πατριαρχική μίτρα μετὰ πολλῆς ἀγάπης καί τιμῆς. Εἰς πολλά ἔτη».

Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας

Ἐκοιμήθη ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος Δ΄

Ὁ μακαριστός Πατριάρχης τῆς Μεγάλης Θεουπόλεως Ἀντιοχείας, Συρίας, Ἀραβίας, Κιλικίας, Ἰβηρίας καί πάσης Ἀνατολῆς Ἰγνάτιος Δ΄, ἐκοιμήθη τὴν Τετάρτη, 5 Δεκεμβρίου 2012, σέ ἡλικία 92 ἐτῶν.

Ὁ αἰοίδιμος Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος νοσπεύονταν ἀπό τό μεσημέρι τῆς Τρίτης, 4 Δεκεμβρίου 2012, σέ κρίσιμη κατάσταση, στό Ὁρθόδοξο Νοσοκομεῖο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στή Βηρυτό τοῦ Λιβάνου.

Ἀφοῦ ὑπέστη ἐγκεφαλικό ἐπεισόδιο, εἶχε εἰσαχθεῖ σέ κωματώδη κατάσταση στή μονάδα ἐντατικῆς θεραπείας, ὅπου καί τελικά ὑπέκυψε. Ἡ εἶδηση τῆς ἀπώλειάς του ἔχει προκαλέσει τή συγκίνηση τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ὀρθοδόξων ἀράβων χριστιανῶν καί ἐν γένει τῶν ὀρθοδόξων παγκοσμίως.

Ἡ εἶδηση τῆς ἀπώλειάς του ἔχει προκαλέσει τή συγκίνηση τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων ὀρθοδόξων ἀράβων χριστιανῶν καί ἐν γένει τῶν ὀρθοδόξων παγκοσμίως.

Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος Δ΄ γεννήθηκε τό 1920 στό χωριό Μουχάρντα, κοντά στή Χάμα τῆς Συρίας. Τό 1936 μετακόμισε στή Βηρυτό καί εἰσῆλθε στόν κλῆρο σέ νεαρή ἡλικία. Σπούδασε στό Ἀμερικάνικο Πανεπιστήμιο τῆς Βηρυτοῦ, ἀπό τό ὁποῖο ἀποφοίτησε τό 1945. Ἀκολούθως, ὁ διάκονος Ἰγνάτιος συνέχισε τίς σπουδές στό Θεολογικό Ἰνστιτούτο τοῦ Ἁγίου Σεργίου, στό Παρίσι, κατά τή διάρκεια τῶν ἐτῶν 1949-1953.

Μέ τήν ὀλοκλήρωση τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν ἐπέστρεψε στό Λίβανο καί χειροτονήθηκε ἱερομόναχος. Ἀπό τό 1942, ἦταν ἓνας ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Κίνησης Ὁρθοδόξου Νεολαίας στό Λίβανο καί τή Συρία. Τό 1953, ὁ μακαριστός Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἦταν ὀργανωτικό στέλεχος τοῦ «Συνδέσμου», τῆς Παγκόσμιας Ἀδελφότητας Ὁρθοδόξου Νεολαίας. Τό 1961 χειροτονήθηκε Ἐπίσκοπος Παλμύρας καί Πατριαρχικός Ἐπίτροπος. Τό 1962 ἐστάλη στή Μονή Μπαλαμάντ καί ἀνέλαβε Ἡγούμενος καί Πρύτανης τῆς νεοϊδρυθείσης Μπελεμεντείου Θεολογικῆς Σχολῆς.

Ἀκολούθως, ἡ ἐν λόγω Σχολή ἀναβαθμίστηκε σέ Ὁρθόδοξο Πανεπιστήμιο, τό πρῶτο στή Μέση Ἀνατολή. Ἦταν συγγραφέας πολλῶν βιβλίων καί ἄρθρων.

Τό 1970 ὁ Ἰγνάτιος ἀνέλαβε τήν Μητρόπολη Λαοδικείας. Στίς 2 Ἰουλίου τό 1979, ἐξελέγη Πατριάρχης τοῦ Παλαιφάτου Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ὡς διαδόχου τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἡλία. Ἡ ἐνθρόνισή του πραγματοποιήθηκε στίς 8 Ἰουλίου 1979.

Ἡ Ἐξόδιος Ἀκολουθία ἐψάλη τήν Κυριακή 9 Δεκεμβρίου στόν Ἱερό ναό Ἁγίου Νικολάου, στή Βηρυτό, προεξάρχοντος τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου.

Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας

Τέσσερις Δεκαετίες Ἐπισκοπικῆς Διακονίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου

Τήν τεσσαρακοστή ἐπέτειο ἀπό τή χειροτονία του εἰς Ἐπίσκοπο Ἀνδρούσης γιά τήν ὀργανική θέση τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (19.11.1972) ἑόρτασε στίς 20.11.2012 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καί πάσης Ἀλβανίας κ. Ἀναστάσιος στόν παλιό Καθεδρικό ναό τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στή Τίρανα. Κατά τό ἀρχιερατικό συλλεῖτουργο, στό ὁποῖο συμμετεῖχε πλῆθος πιστῶν, κυρίως νέων, χειροτόνησε πρεσβύτερο τόν διάκονο Εἰρηναῖον Γκέγκα καί διάκονο τόν Νικόλαο Κοδέλη, πτυχιούχους τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Ἀναστασίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας. Ἐπίσης χειροθέτησε εἰς Ἀρχιδιάκονο τόν Διάκονο Ἀναστάσιο Μπέντο, πτυχιῶχο Νομικῆς καί Ἰταλικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Τιράνων.

Κατά τό διάστημα τῆς Ἐπισκοπικῆς διακονίας του, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος ἔχει χειροτονήσει ἄνω τῶν 230 κληρικῶν, ὄλων τῶν βαθμῶν (Ἑλλῆνες, Ἀλβανούς, Ἀμερικανούς, Κενυάτες, Οὐγκαντούς, Τανζανούς), ἀφοῦ προηγουμένως μερίμνησε γιά τή θεολογική σπουδή τῶν περισσοτέρων.

Ἡ σοβαρή συμβολή του στή θεολογική ἐπιστήμη, τή σύγχρονη Ὁρθόδοξη μαρτυρία, τόν διαθρησκευτικό διάλογο, τό κοινωνικό ἔργο καί τήν εἰρηνική συνύπαρξη τῶν λαῶν ἔχει διεθνῶς ἀναγνωρισθεῖ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΤΟΥΣ

Περιεχόμενα Περιοδικού «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» τοῦ Τόμου ΠΘ' (2012)

Ἐπιμέλεια: Βασίλειος Δ. Τζέροπος, Δρ. Θ.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ

Σελ. 4, 68, 132, 196, 260, 324, 388, 452, 532, 628, 708.

ΠΙΝΑΞ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΠΡΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΙΑΝ

Σελ. 69, 133, 453

ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ - ΕΓΚΥΚΛΙΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Περί τῶν Ἱερατικῶν Κλήσεων, σελ. 134. Περί τοῦ διακόσμου καί τῆς χρήσεως ἐγγράφων φωτοτυπιῶν (μεταξοτυπιῶν) διά τήν ἀγιογράφειν τῶν Ἱερῶν Ναῶν, σελ. 709.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, Ἐόρτιον Γράμμα πρὸς τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο, σελ. 5. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Ἐόρτιον Γράμμα πρὸς τόν Παναγιώτατον Οἰκουμενικόν Πατριάρχην κ. Βαρθολομαῖον, σελ. 6. Ἀπανητική ἐπιστολή κ. Josi Manuel Barroso στήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 7. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Ἐπιστολή στήν πολιτική ἡγεσία τῆς Ἑλλάδος καί τῶν χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, σελ. 458. Συγχαρητήριος Ἐπιστολή πρὸς τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Κύπρου γιά τήν Προεδρία στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση, σελ. 533.

ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, Ἀπόδειξις ἐπί τοῖς Χριστογέννοις 2011, σελ. 9. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Ἡ διαχρονικότητα τοῦ Παπαδιαμάντη (10.12.2011), σελ. 11. **Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ κ. Ἰγνατίου**, Χαιρετισμός στήν Ἡμερίδα τῆς Ἱεράς Συνόδου γιά τά 100 χρόνια ἀπό τήν κοίμησιν τοῦ Ἁλ. Παπαδιαμάντη (10.12.2011), σελ. 12. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Μήνυμα γιά τήν Ἑορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (21.1.2012), σελ. 70. **Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου**, Πατριαρχική Ἀπόδειξις ἐπί τῷ Ἁγίῳ Πάσχα, σελ. 197. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου**

Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, Μήνυμα ἐπί τῷ Ἁγίῳ Πάσχα, σελ. 199. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Μήνυμα γιά τήν Παγκόσμια ἡμέρα τοῦ Περιβάλλοντος, σελ. 325. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Χαιρετισμός πρὸς τό ἸΔ' Λειτουργικό Συμπόσιο, σελ. 534.

ΟΜΙΛΙΑΙ-ΛΟΓΟΙ

Σεβ. Μητροπολίτου Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς κ. Νικολάου, Ὁμιλία γιά τήν Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας (4.3.2012), σελ. 169.

ΣΥΝΟΔΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Μήνυμα τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου στό διήμερο Συνέδριο τῶν Στρατιωτικῶν Ἱερέων (3.11.2011), σελ. 30. **Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμπετοῦ κ. Δανιὴλ**, Ἡ ἀποστολή καί τό ἔργο τῶν Κληρικῶν στίς Ἐνοπλές Δυνάμεις σήμερα (Πανελλήνιο Συνέδριο τῶν Στρατιωτικῶν Ἱερέων, 3.11.2011), σελ. 32. **Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου κ. Ἱεροθέου**, Χαιρετισμός στό Συνέδριο Στρατιωτικῶν Ἱερέων (3-4.11.2011), σελ. 33. **Αἰδεσιμ. Πρωτοπρ. Νικολάου Γουρδούπη**, Ἡ προσωπικότητα τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἱερέως ὡς παράγοντας ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου του σήμερα (4.11.2011), σελ. 35. **Αἰδεσιμ. Πρωτοπρ. Παντελεήμονος Χανόγλου**, Μέθοδοι καί Τεχνικές Ἀσκήσεως μιᾶς συγχρόνου ποιμαντικῆς Διακονίας στό Στράτευμα (3.11.2011), σελ. 39. Ἱερ. **Ἐπισκόπου Σεμιατίσε κ. Γεωργίου**, Ὁ Μυσταγωγικός Χαρακτήρας τῆς Ἀποστολῆς τῶν Στρατιωτικῶν Ἱερέων (3-4.11.2011), σελ. 81. **Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκίδος κ. Χρυσοστόμου**, Ἡ Ὁρθόδοξη Πνευματικότητα καί ὁ Παπαδιαμάντης (10.12.2011), σελ. 86. **Πρωτοπρ. Δημητρίου Β. Τζέροπου**, Σύγχρονη Προβληματική περὶ τοῦ Λειτουργικοῦ Λόγου (Μέρος Α'), σελ. 96. **Πρωτοπρ. Δημητρίου Β. Τζέροπου**, Σύγχρονη Προβληματική περὶ τοῦ Λειτουργικοῦ Λόγου (Μέρος Β'), σελ. 173. Σύνοδος τῶν Ἐφήβων, σελ. 201. **Σεβ. Μητροπολίτου Μομφρασίας καί Σπάρτης κ. Εὐσταθίου**, Προσφώνησις στήν Ἡμερίδα γιά τοὺς Ἠγουμένους τῶν Ἡσυχαστηρίων, Ἀνδρῶν καί Γυναικείων, σελ. 204. **Δημητρίου Κοσμοπούλου**, Τρέφων Ἀλλοκότους Ἰδέας, σελ. 206. **Γεωργίου Μπαμπινιώτη**, Γλωσσολογική προσέγγιση

της γλώσσας της λατρείας, σελ. 261. **Άρχιμ. Θεοδοσίου Μαρτζούχου**, Γιατί χρειαζόμαστε μεταφράσεις και σήμερα; σελ. 266. **Φοτίου Σχοινά**, Φιλολογικά σχόλια και μεταφραστικά προβλήματα στη Θεία Λειτουργία, σελ. 290. **Σεβ. Μητροπολίτου Έδέσσης, Πέλλης και Άλμωπίας κ. Ίωήλ**, Η Ποίηση νέων ακολουθιών ως παραγωγή συγχρόνου λειτουργικού λόγου, σελ. 349. **Γεωργίου Γαλίτ**, Η πρόσληψη του θείου λόγου από τον σημερινό άνθρωπο, σελ. 356. **Αικατερίνης Χιωτέλλη**, Η εμπειρία από τη συμμετοχή στη μετάφραση της Άγιας Γραφής ως εφόδιο για μία συμβολή στην προσπάθεια μετάφρασης της Θείας Λειτουργίας, σελ. 361. **Πρωτ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη**, Εισαγωγή στη συνάφεια θεολογίας και λειτουργικού λόγου (Βίβλος, Δόγμα, Ήθος), σελ. 399. **Πρωτ. Βασιλείου Ί. Καλλιακμάνη**, Η Συμβολική Γλώσσα της Έκκλησίας, σελ. 417. **Γεωργίου Φίλια**, Η συνάφεια πρωτοτύπου, μεταφράσεως και τρόπου αναγνώσεως των εδχών στη Θ. Λειτουργία, σελ. 423. **Έλένης Κασάπη**, Η συγχρονία και η διαχρονία ως μηχανισμοί πρόσληψης των λειτουργικών κειμένων, σελ. 427. **Γρηγορίου Θ. Στάθη**, Ο Λειτουργικός Λόγος της Όρθοδόξου Έκκλησίας σήμερα, σελ. 474. **ΙΔ' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συνέδριο Στελεχών Ίερών Μητροπόλεων**, σελ. 535. Πορίσματα της ΚΔ' Πανορθόδοξου Συνδιασκέψεως Έντεταλμένων Όρθοδόξων Έκκλησιών και Ίερών Μητροπόλεων για θέματα Αίρέσεων και Παραθρησκείας, σελ. 724. **Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανής, Βύρωνος και Ύμπτου κ. Δανιήλ**, Άνάγκες και προβλήματα στην θεία Λατρεία κατά τους παρόντες καιρούς (Β' Μέρος), σελ. 727. **Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη**, Άσματοικό και Μοναχικό τυπικό και η σπουδαιότητα της μεταρρύθμισης, σελ. 741. **π. Στεφάνου Άλεξοπούλου**, Η Λειτουργική Ζωή της Έκκλησίας κατά τους Β' και Γ' αιώνες, σελ. 754.

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας κ. Χρυσοστόμου, Η κρίση της σύγχρονης κοινωνίας και η έκκοσμίκευση της εκκλησιαστικής διακονίας (6.2.2012), σελ. 71. Οί εργασίες της Έκτακτης Ι.Σ.Ι. της 7.3.2012, σελ. 137. Οί εργασίες της Έκτακτης Ι.Σ.Ι. της 8.3.2012 και η εκλογή δύο νέων Ίπισκόπων, σελ. 139. Άνακοινωθέν της Ι.Σ.Ι. της 8.3.2012, σελ. 140. Βιογραφικόν Σημείωμα του Θεοφιλεστάτου Ίπισκόπου Σαλώνων κ. Άντωνίου, σελ. 141. Βιογραφικόν Σημείωμα του Θεοφιλεστάτου Ίπισκόπου Θαυμακού κ. Άκώβου, σελ. 142. **Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Έλλάδος κ. Ίερωνύμου**, Εισήγηση στην Έκτακτη Σύγκληση της Ι.Σ.Ι. (7.3.2012), σελ. 144. **Σεβ. Μητροπολίτου Καρυστίας και Σκύρου κ. Σεραφείμ**, Άντιφώνηση στην Σύνοδο της Ίεραρχίας (7.3.2012), σελ. 146. **Σεβ. Μητροπολίτου Έδέσσης, Πέλλης και Άλμωπίας**

κ. Ίωήλ, Η Έκκλησία μπροστά στην κρίση του τόπου μας (7.3.2011), σελ. 147. **Σεβ. Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου κ. Προκοπίου**, Εισηγητική Έκθεση επί του σχεδίου Κανονισμού «περί Έφημεριών» (8.3.2012), σελ. 158. **Σεβ. Μητροπολίτου Ίλίας κ. Γερμανού**, Περί του δυνατού, νομικώς και κανονικώς, εκλογής Τιτουλαριών Ίπισκόπων εις την Έκκλησίαν της Έλλάδος (8.3.2012), σελ. 165. Η Έκκλησία της Έλλάδος έτιμψε τη μνήμη του ίδρυτου της Άποστόλου Παύλου, σελ. 389. Συγκρότησις της Διαρκούς Ίερας Συνόδου. Συνοδική Περίοδος 156η (1.9.2012-31.8.2013), σελ. 454. Η Τακτική Σύγκληση της Ίερας Συνόδου της Ίεραρχίας και η εκλογή νέων Μητροπολιτών, σελ. 542. Βιογραφικόν Σημείωμα του Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως και Πρεβέζης κ. Χρυσοστόμου, σελ. 546. Βιογραφικόν Σημείωμα του Σεβ. Μητροπολίτου Ίρισσού, Άγίου Όρους και Άρδαμερίου κ. Θεοκλήτου, σελ. 547. **Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Έλλάδος κ. Ίερωνύμου**, Εισήγηση στην Τακτική Σύγκληση της Ι.Σ.Ι. της 2.10.2012, σελ. 548. **Σεβ. Μητροπολίτου Καρυστίας και Σκύρου κ. Σεραφείμ**, Άντιφώνηση στην Τακτική Σύγκληση της Ι.Σ.Ι. (2.10.2012), σελ. 550. **Σεβ. Μητροπολίτου Πατρών κ. Χρυσοστόμου**, Η Ποιμαντική της Έκκλησίας στην εποχή των μνημονίων (2.10.2012), σελ. 551. **Σεβ. Μητροπολίτου Έλασσόνας κ. Βασιλείου**, Δυσκολία της Έκκλησίας κατά των άσκησις της Ποιμαντικής της (3.10.2012), σελ. 571. **Σεβ. Μητροπολίτου Μεσογαίας και Λαυρεωτικής κ. Νικολάου**, Έκκλησία, νέες αντιλήψεις και νέες τεχνολογίες (4.10.2012), σελ. 575. **Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανής, Βύρωνος και Ύμπτου κ. Δανιήλ**, Άνάγκες και προβλήματα στην θεία Λατρεία κατά τους παρόντες καιρούς (Α' Μέρος), σελ. 632. Λόγος Ένθρονιστήριος Σεβ. Μητροπολίτου Νικοπόλεως και Πρεβέζης κ. Χρυσοστόμου 710. Λόγος Ένθρονιστήριος του Σεβ. Μητροπολίτου Ίρισσού, Άγίου Όρους και Άρδαμερίου κ. Θεοκλήτου 716.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ

Έπίσκεψη του Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Έλλάδος κ. Ίερωνύμου εις Κύπρον: Πρόγραμμα επίσημου επισκέψεως εις Κύπρον της Α.Μ. του Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Έλλάδος κ. Ίερωνύμου, 14-18 Δεκεμβρίου 2011, σελ. 14. **Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου**, Προσφώνηση προς τον Άρχιεπίσκοπο Άθηνών και πάσης Έλλάδος κ. Ίερώνυμο Β' (Καθεδρικός Ί. Ναός Άγίου Ίωάννου Λευκωσίας, 15.12.2011), σελ. 17. **Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης Έλλάδος κ. Ίερωνύμου**, Άντιφώνηση προς τον Άρχιεπίσκοπο Νέας Ίουστινιανής και πάσης Κύπρου κ. Χρυσόστομο (Καθεδρικός Ί. Ναός Άγίου Ίωάννου Λευκωσίας, 15.12.2011), σελ. 19. **Σεβ.**

Μητροπολίτου Κωνσταντίας-Αμμοχώστου κ. Βασιλείου, Προσφώνηση προς τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο Β', σελ. 21. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου**, Προσφώνηση προς τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο κατά τό Συλλειτουργο (Ἱερός Ναός τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Στροβόλου, 18.12.2011), σελ. 24. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Ὁμιλία στήν Κύπρο κατά τήν Θεία Λειτουργία (Ἱερός Ναός τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Στροβόλου, 18.12.2011), σελ. 27.

Ἐπίσκεψη τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου εἰς Ρωσίαν: Ἡ Ἐπίσημη Εἰρηνική Ἐπίσκεψη τοῦ Μακαριωτάτου στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας (23-30 Μαΐου 2012), σελ. 326. Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κυρίλλου προς τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο (23.5.2012), σελ. 327. Ἀντιφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, κατά τήν Δοξολογία στόν Ναό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Δανιὴλ (Δανίλοφσκι) (23.5.2012), σελ. 329. Πρόποση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου κατά τό Ἐπίσημο Γεῦμα, τό ὁποῖο παρετέθη ἀπό τόν Μακαριώτατο Πατριάρχη Μόσχας καί πάσης Ρωσίας κ. Κύριλλο (24.5.2012), σελ. 330. Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κυρίλλου προς τήν Α.Μ. Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο (24.5.2012), σελ. 332. Ἀντιφώνηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στό Συλλειτουργο μέ τόν Πατριάρχη Μόσχας κ. Κύριλλο (24.5.2012), σελ. 334. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Ὁμιλία στήν Θεολογική Ἀκαδημία Ἁγίας Πετροπόλεως (26.5.2012), σελ. 337. Ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κατά τό Ἀρχιερατικό Συλλειτουργο στόν Καθεδρικό Ναό Ἁγίου Ἰσαακίου Δαλμάτων Ἁγίας Πετροπόλεως (27.5.2012), σελ. 341. Ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου στήν Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σεργίου (29.5.2012), σελ. 343. **Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου**, Ὁμιλία στήν Θεολογική Ἀκαδημία τῆς Μόσχας (29.5.2012), σελ. 347.

Ἐπίσκεψη τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου στίς Ἱερές Μητροπόλεις Κοζάνης καί Καστορίας: **Σεβ. Μητροπολίτου Σεργίου καί Κοζάνης κ. Παύλου**, Ὁμιλία κατά τήν ὑποδοχή τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου εἰς τόν Ἱερόν Καθεδρικό Ναόν τοῦ Ἁγ. Νικολάου (27.6.2012), σελ. 462. **Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου**, Ὁμιλία κατά τήν Ἱερατική Σύναξη στόν Ἱερό Ναό Παναγίας Φανερωμένης Κοζάνης

(28.6.2012), σελ. 465. **Σεβ. Μητροπολίτου Καστορίας κ. Σεραφεῖμ**, Ὁμιλία κατά τήν Πατριαρχική Θείαν Λειτουργίαν ἱερουργοῦντος τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου ἐπί τῆ ἀναγραφῆ εἰς τό Ἀγιολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Σοφίας τῆς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου Κλειρούρας ἀσκησάσης (1.7.2012), σελ. 468. **Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου**, Ὁμιλία γιά τήν ἀναγραφή στό Ἀγιολόγιον τῆς Ὁσίας Σοφίας τῆς Κλειρούρας (1.7.2012), σελ. 471.

ΕΚΔΗΜΙΑΙ

Ἡ Ἐκδημία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νικοπόλεως καί Πρεβέζης κυροῦ Μελετίου (Καλαμαρά), σελ. 396. Ἡ Ἐκδημία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὄρους καί Ἀρδαμερίου κυροῦ Νικοδήμου (Ἀναγνώστου), σελ. 539. Ἡ Ἐκδημία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς κυροῦ Δαμασκηνοῦ (Ρουμελιώτη), σελ. 629.

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ

Παναγιώτου Ἱ. Μπούμπ, Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς («Τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον») (Μέρος Β'), σελ. 211. **Αἰκατερίνης Καραμπίνη**, Ἀπόφαση Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου (ΕΔΔΔ) «Ἐπίθεση Ζαφράνας κατά Ἑλλάδος», σελ. 216. **Παναγιώτου Ἱ. Μπούμπ**, Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) («Τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καί δι' Υἱοῦ πορευόμενον») (Μέρος Γ'), σελ. 368. **Παναγιώτου Ἱ. Μπούμπ**, Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) («Τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καί διὰ τοῦ Υἱοῦ προερχόμενον») (Μέρος Δ'), σελ. 482. **Θεοδώρου Δ. Παπαγεωργίου**, Ἀσκεῖ «ἐποπτεῖαν» τό Κράτος ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας;, σελ. 649. **Παναγιώτου Ἱ. Μπούμπ**, Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) (Προτάσεις -Διαδικασία γιά μιά συμφωνία Ἀνατολῆς - Δύσεως) (Μέρος Ε'), σελ. 773.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ-ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Σελ. 51, 102, 180, 223, 302, 431, 492, 587, 656, 781.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ-ΚΛΗΤΗΡΙΑ ΕΠΙΚΡΙΜΑΤΑ

Σελ. 58, 122, 185, 248, 311, 376, 441, 518, 611, 678, 787.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Σελ. 60, 123, 186, 249, 312, 377, 442, 522, 615, 689, 788.

ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ

Σελ. 64, 128, 192, 256, 318, 382, 447, 526, 622, 702, 796.